

**SUOMALAISTEN NUORTENROMAANIEN KOTOUTUMISPROSESSIEN
REPRESENTAATIO 1990- JA 2000-LUVUILLA**

Kirjallisuus

Jyväskylän yliopisto

Pro gradu -tutkielma

Marraskuu 2011

Leena Lemiläinen-Honkanen

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen	Laitos – Department Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Leena Lemiläinen-Honkanen	
Työn nimi – Title Tekijä – Author Suomalaisten nuortenromaanien kotoutumisprosessien representaatiot 1990- ja 2000-luvuilla	
Oppiaine – Subject Kirjallisuus	Työn laji – Level Pro gradu
Aika – Month and year 11/2011	Sivumäärä – Number of pages 155
Tiivistelmä – Abstract	
<p>Työn tarkastelukohteena on nuoren monikulttuurisen maahanmuuttajan kotoutumisprosessin kuvauksen kulku 1990- ja 2000-luvuilla julkaistuissa suomalaisten kirjailijoiden kirjoittamissa nuortenromaaneissa. Tutkimuksen aineistomateriaalina on neljätoista nuortenromaania, joista on poimittu yksitoista riittävän rikkaasti ja omaäänisesti kuvattua maahanmuuttajahenkilöhahmoa, joiden kotoutumisprosessin kulkua on tutkimusosuudessa analysoitu. Analyysia varten jokaiselle maahanmuuttajahenkilöhahmolle on tutkimuksessa luotu oma kotoutumisprofiili.</p> <p>Työn teoriaosa on luonteeltaan synteettinen ja laadullinen. Siinä tarkastellaan aluksi suomalaista maahanmuuttoa ja kotoutumis- tai akkulturaatioprosesseja, erityisesti Berryn akkulturaatiomallia. Maahanmuuttajanuorten kotoutumisen kuvaukset jaetaan Berryn mukaan assimilaatioon, integraatioon, separaatioon ja marginalisaatioon. Lisäksi oman tarkastelunsa saavat kirjallisuuden representaatioon sekä suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuteen liittyvät pohdinnat.</p> <p>Tämän tutkimuksen perusteella voi sanoa, että maahanmuuttajanuoria ja heidän kotoutumistaan Suomeen on jo jonkun verran kuvattu suomalaisissa nuortenromaaneissa - aihe ei enää ole leimallisen harvinainen. Maahanmuuttajanuorten kuvauksissa yliedustettuina ovat pakolaiskuvaukset, joita aineistossa on kaikkiaan kahdeksan; paluumuuttajahahmoja tarkastelluista henkilöahmoista oli vain kaksi, samoin kuin siirtolaisnuoriakin. Ylivoimainen enemmistö maahanmuuttajahenkilöhahmojen kotoutumiskuvauksista on nykyisen virallisen suomalaisen kotouttamispolitiikkatavoitteen mukaisia onnistuneita kotoutumisprosessien kuvauksia, siis kaksisuuntaisia integraatiokuvauksia. Niissä arvostetaan ja pidetään yllä sekä lähtömaan että vastaanottavan maan kulttuureja. Kiinnostavana poikkeuksena tästä ovat aineiston molemmat paluumuuttajakuvaukset, joissa henkilöahmon kotoutuminen epäonnistuu tai maastamuutto on teoksen lopussa henkilöahmolle varteen otettava, mutta avoimen lopun vuoksi epävarma, vaihtoehto.</p>	
Asiasanat – Keywords monikulttuurisuus, nuori, kotoutuminen, akkulturaatio, representaatio, nuortenromaanit	
Säilytyspaikka – Depository	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällys

1. JOHDANTO.....	1
2. SUOMALAINEN MAAHANMUUTTO JA KOTOUTUMISEN PROSESSIT.....	5
2.1. Maahanmuuttajakäsitteitä.....	6
2.1.1. Maahanmuuttajalapsi ja -nuori.....	8
2.1.2. Hybridit välitilanuoret.....	10
2.2. Kotoutuminen.....	12
2.3. Akkulturaatio.....	13
2.3.1. Akkulturaation yksilöllisyys.....	15
2.3.2. Nuorten akkulturaatiotutkimus Suomessa.....	16
2.3.3. Akkulturaation yksi- ja kaksisuuntaisuus.....	17
2.4. Berryn akkulturaatiomalli.....	18
3. REPRESENTAATIO.....	23
3.1. Representaation käsite.....	24
3.2. Representaatio tulkintana.....	27
3.3. Toisto ja todenvastaavuus.....	30
3.4. Diskurssi.....	33
3.5. Kulttuurit.....	35
3.6. Teoriakokonaisuudesta ja käsitteistä.....	41
3.7. Feminismi – tai sukupuolittunut näkökulma.....	42
3.8. Luvun lopuksi.....	44
4. LASTEN JA NUORTENKIRJALLISUUS.....	48
4.1. Nuortenromaani.....	51
4.2. Poliitiikkaa nuortenromaneissa.....	53
4.3. Maahanmuuttajuus nuortenromaneissa.....	55
4.4. Monikulttuurisuus kirjallisuudentutkimuksessa.....	62
4.5. Tämän tutkimuksen näkökulma.....	66
5. KOTOUTUMISKUVAUKSET NUORTENROMANEISSA.....	67
5.1. Aineiston käsittely.....	69
5.2. Pakolaiskuvaukset.....	71
5.2.1. Alex-trilogia.....	71
5.2.1.1. Alexin kotoutumisprofiili.....	72
5.2.1.2. Aishan kotoutumisprofiili.....	76
5.2.1.3. Samin kotoutumisprofiili.....	81
5.2.2. Alphonsen kotoutumisprofiili.....	85
5.2.3. Rosalien kotoutumisprofiili.....	91
5.2.4. Marcelan kotoutumisprofiili.....	95
5.2.5. Marian kotoutumisprofiili.....	99
5.2.6. Davorin kotoutumisprofiili.....	105
5.2.7. Pakolaiskuvausten representaatiot.....	109
5.3. Palumuuttajat.....	114
5.3.1. Rahusen kotoutumisprofiili.....	114
5.3.2. Allun kotoutumisprofiili.....	119
5.3.3. Palumuuttajien representaatiot.....	124
5.4. Siirtolaiset.....	125
5.4.1. Delfinan kotoutumisprofiili.....	125
5.4.2. Monikan kotoutumisprofiili.....	130

5.4.3. Siirtolaisten representaatiot.....	136
6. PÄÄTÄNTÖ.....	138
LÄHTEET.....	146

1. JOHDANTO

Tämän tutkimukseni aihe nousee monikulttuuristuvan Suomen todellisuudesta. Samalla kun maahanmuutto Suomeen on 1990-luvulta alkaen laajentunut, myös maahanmuuttajataustaiset henkilöahmot ovat tulleet osaksi suomalaista kirjallisuutta. Tässä lasten- ja nuortenkirjallisuus on viimeaikaiseen tapaan ollut kehityskulun edelläkävijä kirjallisuuden eri lajien joukossa.

Kirjallisuus heijastaa aina jollakin tavoin omaa aikaansa ja oman yhteiskuntansa ajankohtaisia tapahtumia. Tämä tekee kirjallisuudesta pohjavireeltään poliittista ja yhteiskunnallisesti kantaa ottavaa. Maahanmuuttokysymysten poliittinen aspekti näkyy tässä työssäni myös selvänä tietoisena pyrkimyksenä puolustaa maamme monikulttuurisuutta ja kulttuuriseen tasa-arvoon pyrkivää kehitystä. Yksi osa tasa-arvoistamispyrkimystä on juuri erilaisten vähemmistöjen ja vähemmistönäkökulman nostaminen esille tutkimuksen tarkastelukohteeksi.

Keskityn tässä tutkimuksessani tarkastelemaan sitä, millaisia representaatioita monikulttuuriset nuoret henkilöahmot ovat kotimaisissa nuortenromaaneissa saaneet. Millaisia maahanmuuttajaryhmiä nuortenromaaneissa kuvataan? Entä miten näitä ryhmiä kuvataan? Erityisesti keskityn tässä työssäni tarkastelemaan nuorten henkilöahmojen kotoutumisprosessin kuvauksia nuortenromaaneissa. Kotoutumisprosessi on noussut työssäni keskeiseksi tarkastelukohteeksi, koska se on kokonaisvaltainen lähestymistapa henkilöahmon sopeutumisprosessin kuvaukseen ja keskeinen maahanmuuttokokemuksen onnistuneisuuden osoittaja. Kotoutumisprosessin myötä maahanmuuttaja joko päätyy pyrkimään tasavertaiseen ja täysivaltaisesti osallistuvaan elämään uuden kotimaansa jäsenenä tai pyrkii jäämään syrjään, vähemmistöksi, tai jopa päätyy maasta poistumiseen.

Tässä työssä tarkasteluni kohteina ovat siis ennen kaikkea maahanmuuttajataustaiset henkilöahmot ja heidän kotoutumisprosessiensa kuvaukset: millaisissa olosuhteissa Suomeen muutetaan? Millaisena kehityskulkuna maahanmuuttajahahmojen kotoutuminen nähdään? Ovatko onnistuneet vai epäonnistuneet kotoutumiskuvaukset tyypillisiä? Etsin siis tutkielmani avulla näkemystä siitä, millaisena nuoren henkilöahmon maahanmuuton aikaansaama sopeutumisprosessi Suomeen, suomalaiseen kulttuuriin ja yhteiskuntaan on nähty. Nähdäänkö prosessi helppona vai vaikeana?

Yksiulotteisena vai monipolvisena? Ylipäätään – onnistuuko se? Entä millaiset tekijät maahanmuutossa voivat vaikuttaa kotoutumisprosessin kulkuun ja sen eri piirteisiin?

Tässä tutkimuksessani olen osana työni teoriaosuutta päässyt perehtymään kotoutumiseen ja erilaisten kotoutumisprosessien ominaispiirteisiin. Koska maahanmuuttajuuteen ja kotoutumiseen liittyvät ilmiöt ovat maassamme vielä varsin uusia ja siten niihin liittyvät käsitteet vielä osin vakiintumattomia, on osa tutkimustyöni kokonaisuutta ollut myös aihepiiriin liittyvien käsitteiden määrittelyä ja niiden merkitysten selventämiseen tähtäävää pohdintaa. Tämä puoli on tärkeässä roolissa kautta koko tutkimukseni myös sen vuoksi, että käsitteiden tarkan määrittelyn avulla olen pyrkinyt osoittamaan omaa paikantuneisuuttani tutkimuskentässä.

Valitsemani tutkimusaihe on mielestäni kirjallisuudentutkimuksen kentässä ajankohtainen. Kotimaisia toiseutta ja kulttuurista marginaliaa käsittelevää tutkimuskirjallisuutta on laajemmin julkaistu vasta lähinnä viimeisten kahden- tai kolmenkymmenen vuoden aikana. Samalla myös maahanmuuttajien itsensä kirjoittama kirjallisuus eli maahanmuuttajakirjallisuus sekä sen tutkimus ovat nousseet aikaisempaa näkyvämmiin esille. Oma tutkimukseni ei kuitenkaan ole maahanmuuttajakirjallisuuden tutkimusta, sillä keskityn tutkimuksessani nimenomaan suomalaisten kirjailijoiden kirjoittamiin monikulttuurisuutta kuvaaviin nuortenromaaneihin. Tämä rajaus tarkoittaa samalla myös representaatio-käsitteen merkityksen ensisijaisuutta omassa tutkimustyössäni. Moninaisten suomalaisuuksien mieltäminen osaksi tutkimusnäkökulmaani on tärkeää.

Ajankohtaisuuden lisäksi pidän tutkimukseni aiheita on myös kansallisesti – sekä yhteiskunnallisesti että poliittisesti – merkittävänä, sillä viimeisten vuosien aikana on Suomessa nähty suuri julkisen ja yhteiskunnallisen maahanmuuttokeskustelun sekä erityisesti maahanmuuttokriittisyys-käsitteen nousu mediassa. Keskustelussa käytetyt käsitteet ovat vahventuneet (esimerkiksi ”vihapuhe”) ja samalla suomalaisten maahanmuuttajia koskevat asenteet ja näkemykset ovat myönteisen kehitysvaiheen jälkeen jälleen jyrkentyneet.

Tämän tutkimustyön rakenne on seuraava: työssä on kaksi suurta kokonaisuutta, teoriatausta ja analyysiosuus. Teoriatausta jakaantuu kolmeen osaan: aluksi tarkastelen suomalaista maahanmuuttoa ja siihen liittyviä käsitteitä sekä erilaisia kotoutumista koskevia näkökulmia.

Tutkimuksessani keskeisessä kotoutumisprosessien tai -strategioiden tarkastelussa ensisijaisen teoreettisen viitekehyksen muodostaa kanadalaisen sosiaalipsykologin John Berryn kehittämä akkulturaatioteoria tai -malli, joka tarkastelee kahden kulttuurin kohtaamisessa syntyvää kulttuurista sopeutumisprosessia nelikenttänä: assimilaationa, integraationa, separaationa ja marginalisaationa.

Tutkimukseni teoriataustan toisessa osassa tarkastelen representaatiota ja kuvaamiseen tai tulkintaan liittyviä kysymyksiä kirjallisuudessa. Tämän jakson tavoitteena on selkeyttää ajatuksia kirjallisuuden representaatiosta ja sanallistaa omaa näkökulmaani siihen sekä pohtia yleensä representaation merkitystä kirjallisuudessa. Samalla myös muun muassa diskurssin, tulkinnan, toiseuden, politiikan, etnosentrisyyden ja kulttuurisensitiivisyyden käsitteet tulevat esitellyiksi.

Teoriaosuuden viimeisessä osuudessa luon lyhyen katsauksen suomalaiseen lasten- ja nuortenkirjallisuuteen. Siinä tarkastelen nuortenromaanin nuortenkirjallisuuden lajina sekä monikulttuurisuutta ja sen ilmenemismuotoja eri aikojen suomalaisten kirjailijoiden teoksissa. Myös maahanmuuttajakirjallisuus ja siihen liittyvät käsitteet ovat tarkastelun kohteena. Tavoitteenani on luoda sekä historiallista että kirjallisuustutkimuksen taustaa nykyisin ajankohtaisten monikulttuuristen nuortenromaanien tarkasteluun.

Tutkimukseni jälkimmäinen kokonaisuus, työn varsinainen analyysiosa, koostuu neljäntoista nuortenromaanin tarkastelusta. Nämä kaikki ovat suomalaisten kirjailijain kirjoittamia. Ne ovat valikoituneet tutkimusaineistokseni laajemmasta 1990- ja 2000-luvuilla julkaistujen monikulttuurisaiheisten nuortenromaanien ryhmästä. Viimekätisenä valintaperusteena on tässä ollut yksinkertaisesti se, että näiden teosten henkilöhahmoissa on kuvattu riittävästi henkilöhahmon kotoutumisprosessia niin, että siitä löytyy aineksia kotoutumisprosessin lähempään tarkasteluun. Silloin irrelevanttia on ollut esimerkiksi se, onko maahanmuuttajuus nuortenromaanin pää- vai sivuhenkilön ominaispiirre.

Tutkimustyötäni ohjaavia kysymyksiä ovat olleet muun muassa seuraavat: millaisia maahanmuuttajuuden kuvauksia suomalaisessa nuortenkirjallisuudessa on kirjoitettu? Millaista on suomalainen maahanmuutto? Mitä tarkoitetaan käsitteellä kotoutuminen tai akkulturaatio? Millä erilaisilla tavoilla ihminen voi kotoutua? Miten kirjallinen kuvaus voi kuvata, esittää tai edustaa maailmaa ja sen tapahtumia? Mitä ja millaisia suomalaisten kirjailijoiden maahanmuuttajuutta

käsittelevät lasten- ja nuortenkirjat ovat? Ja kaikista tärkeimpänä: miten nuoren maahanmuuttajan kotoutumisprosessia on suomalaisten kirjailijoiden teoksissa kuvattu?

Lopuksi toivon, että tämän tutkimukseni avulla voin kantaa pienen korren siihen kekoon, joka puhuu tasa-arvoisen, moniäänisen, monikulttuurisen ja monikielisen Suomen puolesta.

2. SUOMALAINEN MAAHANMUUTTO JA KOTOAUTUMISEN PROSESSIT

Suomi on perinteisesti ollut maa, josta on muutettu muualle. Vapaampaa elämää tai leveämpää leipää ja parempaa toimeentuloa on lähdetty etsimään milloin USA:sta, milloin muualta Euroopasta, viimeisimpänä 1970-luvulla naapurimaasta Ruotsista.

Maahanmuutto (Suomi kohdemaana) on laajempaa ilmiönä historiallisesti paljon uudempi. Toisen maailmansodan jälkeen ensimmäisinä tämän ilmiön pienimuotoisina aloittajina saapuivat poliittiset pakolaiset Chilestä 1970-luvulla, sitten niin kutsutut venepakolaiset Vietnamista ja lopulta aikaisempaa tiheämpi maahanmuutto laajana osana suomalaista elämänmenoa 1980-luvun lopulta alkaen, kuitenkin leimaavasti vasta 1990-luvulla. (Joronen 2003; Martikainen & Haikkola 2010, 10; Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006; Simojoki 2010; Talib & Löfstöm & Meri 2004.)

Vuonna 1990 Suomessa asui 21 000 henkilöä, jotka eivät olleet Suomen kansalaisia, kymmenen vuotta myöhemmin jo 93 000 henkeä. 1990-luvun aikana ulkomaalaistaustaisten asukkaiden määrä Suomessa karkeasti ottaen kolminkertaistui ja pakolaisten määrä kymmenkertaistui. Suurimmat muuttajaryhmät ovat Venäjältä, Virossa, Ruotsista ja Somaliasta tulleet maahanmuuttajat. Vuonna 2004 40 % maahanmuuttajista tuli Venäjältä tai Virossa tai oli etniseltä taustaltaan suomalaisia (Liebkind et al. 2004, 9). Vastaavasti samaan aikaan ulkomailla asuu yli 350 000 Suomessa syntynyttä (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 11; Simojoki 2010, 7; Talib & Löfstöm & Meri 2004, 12). Vuonna 2006 maahanmuuttajataustaisen väestön osuus Suomessa oli noin kuusi prosenttia (Latomaa & Suni 2010, 158). Vuonna 2009 Suomeen muutti 29 114 henkilöä (Koste 2010, 7).

Maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia tarkasteltaessa on tärkeää ottaa huomioon ilmiön monisuuntaisuus. Samalla, kun Suomi on vastaanottajamaa, myös Suomesta muutetaan muualle. Joillekin tulijoille Suomi on pelkkä kauttakulkumaa muihin maihin. Maahanmuuttoa tarkasteltaessa ja suomalaisessa julkisessa keskustelussa tämä näkökulma – maahanmuuton moninaisuus – unohtuu valitettavan usein. Liikkuvuutta on siis moneen suuntaan, eikä maahanmuuttokysymyksiä ole mielestäni hyvä tarkastella muusta kuin globaalista, moniulotteisuudesta ja muuton historiallisuuden tiedostavasta näkökulmasta. Muuttoliikkeitä ja niiden moninaisuutta on pidetty keskeisenä jälkikoloniaalisena ilmiönä (Rantonen 2003, 281).

Maahanmuuton reilusta kasvusta huolimatta suomalainen maahanmuutto on maailmanlaajuisessa mittakaavassa yhä varsin vähäistä. Globaalisti maapallolla on noin 130 miljoonaa maahanmuuttajaa. (Talib & Löfström & Meri 2004, 12). Vuoden 2009 lopussa Suomessa asui lähes 156 000 ulkomaan kansalaista ja yli 233 000 ulkomailla syntynyttä (Latomaa & Suni 2010, 152). Tilastokeskuksen internet-sivuilla on viimeksi päivitetty tietoja maahanmuuttajista vuodelta 2011 (http://www.stat.fi/til/vamuu/2011/05/vamuu_2011_05_2011-06-22_tie_001_fi.html. 18.7.2011).

Suomalainen maahanmuutto on alueellisesti rajautunutta. Suuri osa Suomeen tulleista maahanmuuttajista asuu pääkaupunkiseudulla, Helsingissä ja sen ympäristökunnissa. Vuonna 2004 noin puolet suomalaisista maahanmuuttajista asui pääkaupunkiseudulla (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 12). Helsinkiä onkin kuvattu tutkimuskirjallisuudessa jonkinlaisena ensiasemana, portinvartijana tai laboratoriona monikulttuuristuvalla Suomelle (esim. Joronen 2003; Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006; Teräs, Lasonen & Sannino 2010, 85).

2.1. Maahanmuuttajakäsitteitä

Maahanmuuttaja on syntyperältään toisen maan kansalainen, joka muuttaa uuteen maahan asumaan. Muutto on pysyväksi tai ainakin toistaiseksi ajateltu – ei pelkkä vierailu tai loma toisessa maassa. Maahanmuuttaja voi myös olla ilman kansalaisuutta oleva henkilö (nk. paperiton).

Maahanmuuttajataustainen henkilö voi olla maahanmuuttaja tai seuraavien sukupolvien (toisen, kolmannen, ja niin edelleen polven) maahanmuuttaja – hän voi siis olla syntynyt Suomessa. (Maahanmuuttajan ja maahanmuuttajataustaisen henkilön käsitteistä ks. Martikainen & Haikkola 2010, 10, Aerila 2010, 43–44, 91, Rantonen & Savolainen 2010). Maahanmuuttaja voi myös olla paluumuuttaja – suomalaista syntyperää, mutta pidemmän aikaa toisessa maassa asunut henkilö. Eila Rantonen ja Matti Savolainen korostavat tässä yhteydessä maahanmuuttaja-käsitteiden moninaisuutta, jonka he katsovat osoittavan tarkastelun kohteena olevan alueen vakiintumatonta luonnetta, sen kulttuurista uutuutta. Heidän mielestään nimitys ”siirtolainen” ottaa maahanmuuttajakäsitettä paremmin huomioon muuttoliikkeen monisuuntaisuuden. Siirtolainen voi olla joko maahanmuuttaja, maastamuuttaja tai paluumuuttaja. Samalla pakolaisuus on rinnastettavissa pakotettuun siirtolaisuuteen. (Rantonen & Savolainen 2010, 29–30. Ks. myös Nyman 2010, 196.)

Siirtolaisuudella ja maahanmuuttajuudella ylipäättänsä on moninainen luonne – se voi samalla kertaa tuottaa sekä hyviä asioita tai selkeitä heikennyksiä muuttajalle (Korvajärvi 2010, 193–195). On tärkeä muistaa, että maahanmuuttajuus voi tuottaa aktiivista toimijuutta (Ahokas & Kähkönen 2003, 9). Merkittävä huomio on se, että myös pakolaisuudella on synkkien, surullisten piirteidensä lisäksi myös myönteisiä puolia, esimerkiksi vaikka – ainakin koulutetun kulttuuripakolaisen näkökulmasta – mahdollisuus sanan- ja liikkumisen vapauteen (Nyman 2010, 197; Ahokas & Kähkönen 2003, 9; Rantonen 2006, 126).

Tässä tutkimuksessa käytetään seuraavia käsitteitä eri maahan- ja maastamuuttajaryhmistä:

- yleiskäsitteenä kaikista ryhmistä: **maahanmuuttaja** nykyisen julkisen keskustelun tavoin (vertaa Aerila 2010)
- **siirtolainen** (maastamuuttaja, maahanmuuttaja, siirtotyövoima, kausityöläinen). Tämä maahanmuutto on periaatteessa vapaaehtoista. Maahanmuuton syyt voivat olla kulttuuriset (esimerkiksi halu tutustua toisen maan kieleen ja kulttuuriin), poliittiset (diplomaatit ja vastaavat) tai taloudelliset (työnsaanti, taloudelliset olot).
- Myös paluumuutto on yleensä vapaaehtoista maahanmuuttoa: **paluumuuttajat** ovat Suomeen palaavia, entisiä tai nykyisiä Suomen kansalaisia tai muuten syntyperältään suomalaisia (esimerkiksi inkerinsuomalaiset paluumuuttajat).
- Lisäksi on maahanmuuttajia, jotka ovat olosuhteiden pakosta maahanmuuttajia. Tällöin maahanmuuttoon sisältyy pakko, joka voi olla humanitäärinen, taloudellinen, poliittinen, ideologinen, sotaan tai ympäristöön liittyvä. Tällainen maahanmuuttaja voi tulla Suomeen siirtolaisena, pakolaisena tai turvapaikanhakijana – siirtolaisuuden taustalla on tällöin usein se, että muuttaminen on hänen elämänsähistoriassaan jo ennättänyt muodostaa maasta toiseen tapahtuneiden muutosten ketjun, jolloin puhutaan myös nomadiudesta ja modernista paimentolaisuudesta. Pakosta maahan muuttaja on myös **pakolainen** (täyttää YK:n pakolaisuuden kriteerit, UNCHR toteaa hänet pakolaiseksi; henkilöllä on perusteltu syy pelätä vainoa lähtömaassaan). Pakolainen voi muuttaa maahan pakolaisstatuksella, osana kiintiöpakolaisten ryhmää (Suomen valtion vuosittain hyväksymä pakolaisten ryhmä) tai olla osa muita turvapaikanhakijoita – saapua omatoimisesti rajalle ja anoa turvapaikkaa Suomesta. (Käsitteistä mm. Talib, Löfström & Meri 2004, 20; Aerila 2010, 43–44, 91.)

Sanoilla ja nimityksillä on iso merkitys. Sirkku Latomaa kuvaa yhden maahanmuuttajan tarinaa: tämä kertoo olleensa Suomessa 1970-luvulla ”muukalainen”, 1980-luvulla ”pakolainen” ja 1990-luvun alusta alkaen ”maahanmuuttaja” (Latomaa 2010, 49–50). Ideologinen ero näiden nimitysten ja niiden mukana syntyvien konnotaatioiden sekä niiden synnyttämien erilaisten identiteettien välillä on valtava.

Sanoilla on siis paljon valtaa. Käytetyillä käsitteillä ja nimityksillä osoitetaan valtasuhteita, ne eivät ole ”puhtaita”, sidonnaisuuksista vapaita. Suomessa maahanmuuttaja-sanalla on nykyisin negatiivinen kaiku, jopa niin, että henkilö saattaa mieluummin määritellä itsensä ”ulkomaalaiseksi” kuin ”maahanmuuttajaksi”, vaikka asuminen Suomessa olisi pysyväksi ajateltua. Maahanmuuttaja-käsitteen käytön kannalta ei kuitenkaan ole olennaista, onko maahanmuuttaja itse identifioitunut juuri maahanmuuttajaksi. (Haikkola 2010, 230; Harinen & Ronkainen 2010, 276.) Jopi Nyman kertoo, että Britanniassa käsite ”turvapaikanhakija” (asylum seeker) on alkanut tarkoittaa laitonta maahanmuuttajaa (Nyman 2010, 198). Eila Rantonen kirjoittaa, että Ruotsissa käsite ”maahanmuuttajakulttuuri” on alkanut viitata syrjäytymisen ja ulkopuolisuuden kulttuureihin. Näin sekä maahanmuuttajakulttuuri että -kirjallisuus voivat käsitteinä kantaa negatiivista, syrjäytymiseen ja yhteiskunnalliseen huono-osaisuuteen tai toiseuteen, vierauteen ja ulkopuolisuuteen viittaavaa sisältöä. (Rantonen 2011, 177; Rantonen 2010a, 184.)

2.1.1. Maahanmuuttajalapsi ja -nuori

Antti Kivijärvi ja Veronika Honkasalo katsovat suomalaisen yhteiskunnan monikulttuuristuneen siihen pisteeseen, että maahanmuuttajanuorten sijaan pitäisi puhua monikulttuurisista nuorista. Tämä käsittemuutos ottaisi heidän mukaansa paremmin huomioon myös Suomessa syntyneet maahanmuuttajataustaiset nuoret, muidenkin sukupolvien kuin ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajat. (Kivijärvi & Honkasalo 2010, 257; Martikainen & Haikkola 2010, 34.)

Maahan muuttava monikulttuurinen nuori tulee useimmiten Suomeen yhdessä perheensä kanssa. Jonkin verran Suomeen saapuu myös yksin muuttavia nuoria maahantulijoita. Maahanmuuttajalasten ja -nuorten määrä on jatkuvasti kasvussa. Vuonna 2004 Suomessa oli noin

13 300 vieraasta maasta tullutta tai monikielistä oppilasta (Talib, Löfström & Meri 2004, 82). Pelkästään vuonna 2009 Suomeen muutti 5 001 alle 15-vuotiasta lasta tai nuorta (Koste 2010, 7–8).

Lukuvuoden 2010–2011 alkaessa yksinomaan Helsingin kouluissa oli 5 036 sellaista oppilasta, joiden äidinkieli ei ollut suomi, ruotsi tai saame. Nämä oppilaat muodostavat nyt 15,0 % Helsingin kaupungin koulujen yleisopetuksen oppilaista (N=33 606), luvussa on kasvua edellisestä lukuvuodesta 1,2 %. Vieraskielisten oppilaiden määrän ennakoidaan yhä kasvavan: ennusteen mukaan heitä on vuonna 2020 Helsingin kaupungin koululaisista 20 %. (Korkalainen 2010, suullinen tieto.) On arvioitu, että vuonna 2025 joka viides Suomen koululainen on maahanmuuttajataustainen, samoin joka kymmenes suomalaisen peruskoulun päättävä nuori (Järvelä 2010, 31; Martikainen & Haikkola 2010, 35).

Maahanmuuttajia – myös nuoria maahanmuuttajia – on Suomessa tutkittu (Martikainen & Haikkola 2010, 20–22; Talib 2003, 23). Nuorten maahanmuuttajien tutkimus on kasvanut määrällisesti samaan aikaan suomalaisen maahanmuuton kasvun kanssa. Martikainen ja Haikkola kertovat tutkimusten lisääntymisen alkaneen 1990-luvulla, ja että suomalainen maahanmuuttajatutkimus on nykyisin melko monipuolista. Maahanmuuttajanuoria on tutkittu laajemmin 2000-luvulta alkaen. Monet näistä tutkimuksista ovat laadullisia tapaustutkimuksia. (Martikainen & Haikkola 2010, 20–21.) Nuorten maahanmuuttajien tutkiminen on tärkeää, sillä jo nyt suuri osa monikulttuurisen taustan omaavista Suomessa asuvista henkilöistä noin 40 % on alle 30-vuotiaita (Harinen & Ronkainen 2010, 274; Kivijärvi & Honkasalo 2010, 257).

Suomalaisia maahanmuuttajanuoria koskevissa tutkimuksissa on muun muassa selvinnyt, että nuoret ovat arvomaailmaltaan usein erittäin koulutusmyönteisiä. Koulusuorituksissa maahanmuuttaja- ja kantaväestön nuorilla on kuitenkin vakioituissakin aineistoissa eroa. Myös koulupudokkuus on maahanmuuttajanuorten kohdalla kantaväestöä yleisempää. (Kilpi 2010; Markkanen 2010; Peltola 2010; Teräs, Lasonen & Sannino 2010.)

Maahanmuuttajien sopeutumisprosessiin uuteen asuinmaahansa vaikuttaa voimakkaasti se, millaisissa olosuhteissa maahan on muutettu – onko tultu vapaaehtoisesti vai pakon sanelemana. Maahan tulevan lapsen taakka on Talibin, Löfströmin ja Meren mukaan usein muissa ikävaiheissa muuttavaa raskaampi. Näin on etenkin, jos muuttotapahtuma on ollut kovin traumaattinen.

Traumaattisin asia, minkä lapsi voi maahanmuutossa kokea, on eroon joutuminen omasta perheestä. Erityisesti sodan kokeneet lapset ovat maahanmuuton jälkeen kaikista haavoittuneimpia, heillä voi olla erilaisia trauman jälkeisiä oireita: voimakkaita muistoja, menneen torjuntaa, ahdistuneisuutta, ärsyyntyneisyyttä, suuttumista, keskittymis- ja nukkumisvaikeuksia. Jälkitraumaattisten oireiden saajalla voi olla varhemmassa elämänpolussaan koettuna primaari, sekundaari [epäsuora; esimerkiksi kuulee läheisten kertovan] tai piiloinen trauma. (Talib, Löfström & Meri 2004, 50–57; Korhonen 2003, 94.)

2.1.2. Hybridit välitilanuoret

Marianne Teräs, Johanna Lasonen ja Annalisa Sannino kertovat amerikkalaisen Patricia Phelainin yhteistyössä muiden tutkijoiden kanssa kehittämästä moni-maailma-mallista (multiple worlds model), jonka avulla on pystytty havainnoimaan niitä erilaisia odotuksia, arvoja, uskomuksia, tekoja ja normeja, joissa nuoret elävät. Tutkijat erottivat kolme erilaista nuorten maailmaa: koulun, kodin ja vertaisryhmän. Se, kuinka nuoret neuvottelevat eri maailmojen välillä, ja millä tavalla he siirtyvät maailmasta toiseen, on Phelainin ja hänen tutkijatovereidensa mukaan tärkeää. (Teräs, Lasonen & Sannino 2010, 99.)

Jopi Nyman kertoo nuorten pakolaisten elävän nykyisin uudenlaista todellisuutta, eräänlaisessa kaksinkertaisessa rajatilassa, jossa he rakentavat identiteettiään sekä uuden ja vanhan ympäristön [tai kulttuurin] että lapsuuden ja aikuisuuden välissä (Linda Camino 1993, 30 Nymanin 2010, 208 mukaan). Kysymys on ikävaiheen lisäksi eräänlaisesta kaksoisidentiteetistä, joka syntyy siitä, että sekä entinen kotimaa että uusi asuinmaa tuntuvat vierailta (Kivimäki & Rantonen 2010, 133). Tästä uudesta, moninaisia elementtejä sisältävästä todellisuudesta voidaan käyttää kirjallisuudessa myös nimityksiä kolmas tila, välitila, kulttuurinen risteyskohta, transkulttuurisuus ja niin edelleen.

Erityisesti maahanmuuttajien kansallisen identiteetin rakentumisen kohdalla on pidetty tärkeänä johonkin kuulumisen tunnetta. Se voi toteutua erilaisin tavoin. (Ahokas & Kähkönen 2003, 9; Hakkarainen 2003, 255–256; Mäkirinta 2003, 229.) Kulttuurien välillä on raja-alueita, jotka sekoittuvat (kreolisoituvat) ja joista neuvotellaan. Ne ovat vaihtoehtoisia hybridisiä välitiloja.

Niiden myötä on mahdollista synnyttää uudenlaista toimijuutta sekä vastustaa essentialistisia ja essentialisoivia identiteettikäsitteitä. (Ahokas 2003, 48–54; Eeva 2004, 428–429.)

Boglárka Straszer on kirjoittanut mielenkiintoisesta käsitteestä ”mellanförskap” (väljästi suomennettuna ”välipuolisuus”) välitilan ja kolmannen tilan käsitteiden rinnalla. Sillä tarkoitetaan sitä, että henkilö elää monissa kulttuureissa, mutta niin, että hän ei koe olevansa täysjäsen yhdessäkään niistä. Tällainen henkilö identifioituu voimakkaimmin muihin samalla tavoin kokeviin ihmisiin. (Straszer 2010, 199.) Samasta asiasta on puhuttu myös anomiana, mihinkään kuulumattomuuden tuntemuksena (Pynnönen 1995, 150). Nykyisin kulttuurin- ja taiteentutkimuksessa tavanomaisemmalta näyttää kuitenkin hybridisyyden ja välitilaisuuden ymmärtäminen myönteisemmässä mielessä, uudenlaisena mahdollisuutena.

Vaikka on mahdollista ajatella, että kaikki identiteetit paikantuvat kieleen, kulttuuriin ja historiaan, on jälkikolonialistisille kulttuureille ja identiteeteille tyypillistä monilähtöisten prosessien alaisena oleminen. Näiden kulttuurien ja identiteettien muutosten vaikutussuunnat ovat moninaiset – siis hybridiset (Hall 199, 16 Ilmosen 2003, 168 mukaan; Eeva 2003, 111, 114). Hybridien, eli sulautumisen, sekoittumisen, muuntelun ja yhdistymisen ajatuksen avulla on mahdollista poistaa vanhoja vastakkainasetteluja, esimerkiksi jäykkää eroa kulttuurin voittajiin ja häviäjiin, alistajaan ja alistettuun. Tämä mahdollistaa myös muutoksen paikantamisen uudella tavalla niin, ettei kysymyksessä ole perinteinen hierarkkinen valtasuhde. Hybridien avulla on mahdollista ymmärtää muuttoliikkeen moninainen vaikutusala kaikkiin muutossa kohtaaviin – ja samalla myös muuttuviin – kulttuureihin. (Hakkarainen 2003, 255, 270–271; Rantonen 2006, 128.)

Maahanmuuttajataustaisen nuoren kotoutuminen on aina moniulotteinen prosessi. Siihen liittyy erilaisia tekijöitä. Nuoren maahanmuuttajan kohdalla erityisesti sosiaalisen hyväksymisen tunne on havaittu tärkeäksi. Sosiaalisen hyväksymisen kautta nuori pohtii sitä, kuka hän on, ja mihin hän kuuluu. (Teräs, Lasonen ja Sannino 2010, 100.) Kotoutumisen tuloksena syntyvä identiteetti tai tunne johonkin kuulumisesta voi tuottaa moninaisia ja aiemmasta poikkeavia, aina jatkuvasti neuvoteltavia ja muuttuvia identiteettejä ja tuntemuksia.

2.2. Kotoutuminen

Kotoutumisen käsitteen kuvailua hankaloittaa se, että kotoutuminen on moniulotteinen ja monimerkityksellinen prosessi. Se on aikaa vievä ja erilaisia vaiheita sisältävä, erilaisia painotuksia omaava prosessi. (Korpela 2005, 26.) Kotoutuminen on laaja-alainen ilmiö, siksi sitä kuvaava käsitekin on merkitykseltään laaja. Kotoutumisen käsite on sanana myös varsin uusi. Suomalaisessa keskustelussa se on ollut laajemmassa käytössä vasta 1990-luvulta alkaen. Kirjallisuudessa kuvataan, että kotoutuminen on syntynyt lähinnä suomenkieliseksi vastineeksi integraatio-käsitteelle (Joroinen 2003; Marjak 1998; Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 13; Tikka 2004, 92. Esimerkkinä näiden kahden käsitteen synonyymisestä käytöstä ks. Joronen 2003, 12–19. Martikainen & Haikkola 2010 taas suosivat käsitettä integraatio.)

Monien muiden kirjoittajien tavoin Tuula Joronen (2003) katsoo vuonna 1999 tapahtuneen kotouttamislain voimaantulon keskeiseksi suomalaisen kotoutumispolitiikan virallistajaksi (Joronen 2003, 12–13). Kotoutumislain 2 § määrittelee kotoutumisen siten, että se merkitsee ”maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan elämään samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen.” (Joronen 2003, 17, 24.) Vuonna 2000 Työministeriö määritteli kotoutumisen laajemmin ”prosessiksi, jossa maahanmuuttajat osallistuvat yhteiskunnan taloudelliseen, poliittiseen ja sosiaaliseen elämään -- [ja] ylläpitävät ja kehittävät omaan kulttuuriinsa ja etnisyyteen liittyviä tärkeitä pitämiään asioita.” (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 13.)

Kotouttaminen sitä vastoin tarkoittaa niitä viranomaisen järjestämiä toimenpiteitä, jotka edistävät maahanmuuttajan kotoutumista. Kotouttamislaki edellyttää viranomaisilta kotouttamistoimintaa, sekä riittävien resurssien määrittämistä tähän toimintaan. Kotouttamislaki koskee ainoastaan pysyvästi Suomeen muuttaneita henkilöitä, joilla on kotikunta Suomessa. (Joronen 2003, 17, 24.)

Riku Perhoniemen ja Inga Jasinskaja-Lahden mukaan kotoutumisen käsite on ollut laajassa käytössä 2000-luvun puolivälistä alkaen maahanmuuttajatutkimuksessa. He kirjoittavat, että sen merkitys on käytännössä analoginen ”kulttuurisen sopeutumisen” kanssa. (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 13.)

Kotoutumisen käsite sisältää mielestäni implisiittisesti ajatuksen siitä, että kulttuurien yhdessäolo ja ainakin jonkinasteinen kanssakäyminen on tavoiteltavaa ja arvostettavaa. Tämä käsite, kuten maahanmuuttajia koskeva julkinen keskustelukin, kantaa kuitenkin usein mukanaan negatiivisten miellelyhtymien ja näkökulmien painolastia. (Ks. esim. Himanen & Könönen 2010, 50–51.)

Himanen ja Könönen ovat määritelleet pamfletissaan kotoutumisella tarkoitettavan ”maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä, jonka tavoitteena on, että maahanmuuttaja osallistuu työelämään ja yhteiskunnan toimintaan säilyttäen samalla omaa kieltä ja kulttuuria” (Himanen & Könönen 2010, 50). Kuitenkin kotoutumisen ainoaksi kriteeriksi he myöhemmin nostavat palkkatyön (sama).

Suomessa kotoutumista on tutkittu erityisesti yhteiskuntatieteiden piirissä. Monet näistä (etenkin varhaisemmista) suomalaisista tutkimuksista ovat erilaisia kotoutumisen onnistuneisuutta seuraavia selvityksiä. Myös viranomaisnäkökulma (millaiset toimenpiteet edistävät kotoutumista, eli kotouttaminen) korostuu varhaisemmissa suomalaisessa maahanmuuttoa käsittelevissä tutkimuksissa. (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 14–20. Ks. myös Joronen 2003; Lampelto, Taimi & Hyytinen 2010; Liebkind et al. 2004) Maahanmuuttajia koskeva tutkimus on usein ollut melko ongelmakeskeistä (Rantonen 2006, 126).

2.3. Akkulturaatio

Akkulturaatiolla tarkoitetaan pääpiirteissään samaa kuin kotoutumisella, mutta akkulturaatio-käsitteessä painotetaan tapahtuman prosessiluonnetta ja yksilöllisyyttä, yksilökohtaisuutta.

Akkulturaatio on maahanmuuttajan sopeutumisprosessi siihen ”uuteen” maahan ja kulttuuriin, johon hän on syystä tai toisesta muuttanut. (Maahanmuuttajakäsitteistä katso luku 2.1.)

Akkulturaatio on sosiologinen käsite, jota on käytetty nimenomaan kulttuurien välisessä psykologiassa ja sosiaalipsykologiassa. Sen erityisalana ovat kulttuurien väliset kontaktit ja niiden aiheuttamat muutokset. (Lumme 1999, 9; Liebkind et al. 2004, 39; Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 22.)

Akkulturaatio- tai kotoutumisprosessi alkaa siitä tosiasiasta, että kun kahta eri kulttuuria edustavat ihmiset kohtaavat, he reagoivat aina jollakin tavalla tähän kohtaamiseen. (Käytän tässä

tarkoituksella kulttuurin käsitettä esimerkiksi etnisyyden sijaan, sillä kulttuurieroja on myös etnisten ryhmien ja kulttuurien sisällä. Lisäksi etnisyys on voimakkaasti kritisoitu käsite, sillä se käsittää etnisen ryhmän usein luonteeltaan liian staattiseksi, ks. esim. Haikkola 2010, 220. Rodun käsitettä en taas käytä tässä tutkimuksessani lainkaan, sillä se kantaa muun muassa eugeniikan ja rotuhygienian oppien myötä niin suurta painolastia, ettei käsitteen merkityksen oikean luonteen ymmärtäminen sosiaalisena, rakennettuna konstruktiona ole kovin helppoa. Ks. esim. Ahokas & Kähkönen 2003; Kekki 2004; Tuhkanen 2004, 290, 300–301.)

Akkulturaation käsite kehitettiin ensi kerran 1930-luvulla antropologiassa ja se on aina ollut jollakin tapaa sidoksissa erilaisten kulttuurien kohtaamiseen ja tämän kohtaamisen aiheuttamiin ilmiöihin tai muutoksiin. (Liebkind et al. 2004, 39–49) Alitorppa-Niitamo kirjoittaa Redfieldia ja hänen tutkijatovereitaan seuraten, että klassinen antropologia pitää akkulturaatiota ilmiönä, ”joka tapahtuu, kun erilaiset kulttuuriset ryhmät tulevat jatkuvaan, välittömään kontaktiin, jonka seurauksena toisen tai kummankin ryhmän alkuperäisessä kulttuurimallissa tapahtuu muutoksia” (Alitorppa-Niitamo 2010, 45). Alitorppa-Niitamon mukaan akkulturaatio onkin nimenomaisesti muutosprosessi (sama).

Monet eri tieteenalat ovat tutkineet kulttuurien kohtaamisesta syntyvää muutosprosessia eli akkulturaatiota. Lumpeen mukaan yhteiskunta- ja käyttäytymistieteet ovat pohtineet, mitä keinoja ihmiset käyttävät ylittäessään kulttuurien rajoja. Näin akkulturaatiosta tai akkulturaatioprosessista on kyse silloin, kun henkilön identiteetissä, arvoissa, käyttäytymisessä ja asenteissa tapahtuu kulttuurien kohtaamisesta johtuvia muutoksia. (Lumme, 1999, 9.) Akkulturaatio on läheinen käsite myös identiteetin muutoksen kanssa. Tässä tutkimuksessa identiteetti ymmärretään jälkistrukturalistisesti: se on jatkuvasti muuttuva ja uudelleen neuvottelun kohteena oleva. Se voi myös olla häilyvä, ja sisältää keskenään ristiriitaisiakin aineksia (vrt. Ahokas & Kähkönen 2003).

Tässä tutkimuksessa akkulturaatio tarkoittaa niin kutsuttua psykologista akkulturaatiota. Se on ollut myös yksi akkulturaatioteorian kehittäjän John Berryn ajatteluvaiheiden nimityksistä. Tuula Jorosen mukaan suomalaisen maahanmuuttajien sopeutumista maahanmuuton jälkeen on useimmiten tarkasteltu juuri John Berryn kehittämän akkulturaatioteorian avulla (Joronen 2003, 25). Myös Alitorppa-Niitamon mukaan akkulturaatiota on tutkittu ”yksilötason psykologisena ilmiönä”. Siinä on hänen mukaansa paljon yhteisiä piirteitä sosialisointin ja enkulturaation kanssa. (Alitorppa-Niitamo 2010, 45.) Akkulturaation käsitettä on myös pyritty rajoittamaan ainoastaan käyttäytymistä

koskevaksi. Silloin sillä tarkoitetaan ”yksilön arvoissa, asenteissa, uskomuksissa ja käyttäytymisessä tapahtuvia tietoisia ja tiedostamattomia muutoksia, jotka tapahtuvat, kun hän kohtaa uuden kulttuurin ja etsii omaa sopeutumistapaansa siihen.” (Liebkind et al. 2004, 48.)

Tässä tutkimuksessa akkulturaation käsite on yksilötasolla rinnastettavissa aikaisemmin esiteltyyn kotoutumisen käsitteeseen. Tarkastelenkin tutkimuksessani sitä muutosprosessia, joka tapahtuu kirjallisuuden henkilöhahmon kohdatessa maahanmuuton myötä uuden kohdemaansa kulttuureja ja pyrkiessä käsittelemään tätä kohtaamisen aiheuttamaa muutos- tai sopeutumisprosessia.

2.3.1. Akkulturaation yksilöllisyys

Akkulturaatiokuilulla tarkoitetaan sitä, että akkulturaatio tapahtuu eri yksilöillä eriaikaisina prosesseina. Akkulturaatio on siis yksilöllinen ja eri henkilöillä omatahtinen prosessi. Perheen sisällä akkulturaatiokuilu tarkoittaa nimenomaan vanhempien ja lasten välisen sopeutumisprosessin eriaikaisuutta, vaikka se voi tarkoittaa myös eri-ikäisten sisarusten erilaisia sopeutumisprosesseja. Käytännössä tämä tarkoittaa lisääntyneitä perhe-elämän ristiriitoja. (Alitorppa-Niitamo 2010, 45–64; Martikainen & Haikkola 2010, 31, 36; Oksanen 2010, 247–248.) On tärkeä muistaa, että akkulturaatiossa tai kotoutumisessa on aina suuria (sekä ryhmä- että yksilötasoisia) eroja, eikä kahden henkilön sopeutumisprosessi voi milloinkaan olla identtinen tai samantahtinen. Rynkänen ja Pöyhönen kirjoittavatkin akkulturaatioprosessin monimuotoisuudesta (Rynkänen & Pöyhönen 2010, 188). Ehkä syytä olisikin alkaa puhua ”monikulttuurisuuden monikulttuurisuudesta” (Haikkola 2010, 226).

Akkulturaatioprosessin tarkastelussa voidaan erottaa myös akkulturaation eri asteita (Martikainen & Haikkola 2010; Rynkänen & Pöyhönen 2010, 178). On myös muistettava, että akkulturaatio voi yhdellä ja samalla maahanmuuttajalla olla erilaista – eritahtista tai erilaista – eri elämänalueilla (Joroinen 2003, 25; Liebkind et al. 2004, 51).

Akkulturaatiosta on myös erotettavissa yksityinen ja julkinen puoli. Tässä yksityinen tarkoittaa perheen sisällä tapahtuvia prosesseja, julkinen taas perheen ulkopuolelle näkyviä, esimerkiksi

viranomaisten, koulun ja tutkijoiden kanssa tapahtuvassa kanssakäymisessä ilmitulevia seikkoja. (Alitorppa-Niitamo 2010, 45–64.)

2.3.2. Nuorten akkulturaatiotutkimus Suomessa

Akkulturaatiotutkimusta ovat Suomessa maahanmuuttajanuorista tehneet muun muassa Sanna Iskanius, Inga Jasinskaja-Lahti, Liisa Kosonen, Tatjana Rynkänen ja Sari Pöyhönen (Martikainen & Haikkola 2010, 21; Rynkänen & Pöyhönen 2010, 175–192). Myös monet pro gradu -tutkimusten tekijät ovat käyttäneet tätä lähestymistapaa (esim. Lumme 1999; Kajantola 2010).

Inga Jasinskaja-Lahden tekemässä kansainvälisessä vertailevassa tutkimuksessa selvisi, että maahanmuuttajanuorten ja valtaväestöön kuuluvien nuorten näkemys toivottavasta kotoutumisesta on Suomessa suuremmassa ristiriidassa kuin tutkimukseen osallistuneissa muissa maissa. Suomessa valtaväestön nuoret odottivat maahanmuuttajilta assimilaatiota – eli sulautumista – suomalaiseen kulttuuriin, kun maahanmuuttajanuoret itse toivoivat integroituvansa yhteiskuntaan. (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 19.) Erään tutkimuksen mukaan kaksikieliset maahanmuuttajanuoret ovatkin akkulturaatioasenteeltaan integroituneita kahteen kulttuuriin (Kajantola 2010).

Maahanmuuttajanuorten ja -lasten osalta on myös havaittu, että vanhempien tuella on ratkaiseva merkitys hyvinvoinnille. Selkeä tietoisuus omasta kulttuurista auttaa nuorta akkulturaatioprosessissa. (Talib 2003, 26–27.)

Kansainvälisesti kotoutumistutkimuksissa on todettu se, että maahantuloikäällä on suuri merkitys kotoutumisprosessin onnistumisessa ja akkulturaatiostrategian valinnassa. Rynkänen ja Pöyhönen jakavat omassa tutkimuksessaan maahanmuuttajalapsen kolmeen ikäryhmään: 1) ennen kouluikää maahan tulleet, 2) varhaiskouluikäisinä maahan tulleet ja 3) teini-ikäisinä maahan tulleet monikulttuuriset nuoret. (Rynkänen & Pöyhönen 2010, 180.)

Tämän tutkimukseni haasteena on akkulturaation soveltaminen kirjallisuudentutkimukseen. Tätä lähestymistapana ei aikaisemmin ole tietääkseni käytetty kirjallisuudentutkimuksessa. Tarkoitukseni on ymmärtää nuortenkirjallisuutta monikulttuurisuuden, maahanmuuttajuuden ja akkulturaation tai kotoutumisprosessin kuvauksen paikkana.

2.3.3. Akkulturaation yksi- ja kaksisuuntaisuus

Kulttuurien kohtaamisesta seuraa väistämättä muutoksia – mielestäni aina molemmille mukana oleville osapuolille. Myös Talib, Löfgren ja Meri kirjoittavat akkulturaatiosta kaksisuuntaisena prosessina. He tosin ymmärtävät tämän niin, että kun kulttuuria muokataan, kulttuuri muuttaa yksilöä. (Talib, Löfgren & Meri 2004, 43.) Tosiasiassa kotoutuminen tai akkulturaatio on muutosprosessi paljon rikkaammalla ja monisuuntaisemmalla, hybridisellä tasolla: kulttuurit muuttuvat kohdatessaan, samoin yksilöt, monensuuntaisesti, kaikki vaikuttaa kaikkeen. Mahdollisuus kohtaamiseen mahdollistaa samanaikaisesti myös muutoksen, uudistumisen tai valinnan vanhan säilyttämiseen – jälleen uudesta näkökulmasta – monella eri tasolla.

Liebkind, Mannila, Jasinskaja-Lahti, Jaakkola, Kyntäjä ja Reuter (2004) ovat tarkastelleet akkulturaatiota yksi- tai monisuuntaisena ilmiönä. Tällöin vaaditaan vähintään kaksisuuntaista akkulturaatiota, jotta sopeutumisprosessin tuloksena voisi olla aito monikulttuurisuus:

yksisuuntainen akkulturaatio: maahanmuuttaja	kaksisuuntainen akkulturaatio: maahanmuuttaja
- sulautuu valtakulttuurin arvoihin ja käytökseen	- säilyttää osan omasta kulttuuristaan
- alkuperäinen kulttuuri-identiteetti häviää	- menestyy uudessa kulttuurissa

TAULUKKO 1. Akkulturaation suuntaisuus (Liebkind et al. 2004, 49).

Maahanmuuttoprosessin ymmärtämisestä yhdensuuntaisena on seurannut se, että maahanmuuttajien on haluttu mukautuvan osaksi sen maan yhteiskuntaa, johon he muuttavat. Silloin kysymys on assimilaatiosta. Siitä on saattanut seurata monenlaisia ongelmia sekä maahanmuuttajalle itselleen että vastaanottavalle kulttuurille. Valtakulttuuri saattaakin eri tavoin pakottaa vähemmistön toistamaan omaa erilaisuuttaan (Urponen 2010, 302–303).

Said Adenin (2004) tavoin Rantonen ja Savolainen ovat korostaneet maahanmuutto- tai kotoutumisprosessin toisenlaista kaksisuuntaisuutta: maahanmuuttajan sopeutumisprosessin lisäksi myös valtaväestön tai maassa jo ennestään olevan väestön on muututtava ja totuttava uusiin

tulijoihin. Monikulttuurisuuden edut voivatkin jäädä saavuttamatta, jos ”kulttuurinen avautuminen ymmärretään ainoastaan yhdensuuntaisena, jos vähemmistö-enemmistö-asetelma säilyy entisenlaisena ja jos vähemmistön tehtävä on toimia valtakulttuuria täydentävänä eksoottisena lisänä.” (Rantonen & Savolainen 2010, 26.) Eksoottisuuden korostamisen lisäksi myös säälivä asenne on yhtä lailla vaarallinen ja vieraannuttava (Pynnönen 1995, 155; Rantonen 2011, 175).

Kivimäki ja Rantonen ovat kirjoittaneet, että vähemmistöt joutuvat [aina] sopeutumaan valtakulttuurin normeihin, mutta enemmistön ei useinkaan tarvitse sopeutua vähemmistöihin. (Kivimäki & Rantonen 2010, 133; Pynnönen 1995, 153–154; Saariluoma 1995, 243.) Tästä syystä Eila Rantonen nimittää vähemmistöidentiteettiä myös ”haavoittuneen identiteetiksi” (Rantonen 2006, 125). Tällaiset näkemykset tulevat mahdollisiksi, kun akkulturaatio ymmärretään yksisuuntaisena, ja kulttuurit eriarvoisina – alisteisina tai alistuneina.

2.4 Berryn akkulturaatiomalli

John Berryn akkulturaatiomalli on lähtökohtaisesti kaksisuuntainen. Se lähtee siitä olettamuksesta, että yksilöt suhtautuvat akkulturaatioon eri tavoin. Näistä suhtautumistavoista käytetään yleisesti nimityksiä akkulturaatioasenteet ja -strategiat. Erilaisia akkulturaatioasenteita ovat:

- 1) **Integraatio**asenne eli yhdistymisasenne, jonka omaksunut maahanmuuttaja haluaa säilyttää oman kulttuurinsa sekä osallistua kohdemaan yhteiskuntaan laajemmin ja ylläpitää hyviä kontakteja valtaväestöön. Integraatio tarkoittaa sopeutumista, kielellistä ja kulttuurista ”kaksinaisuutta” (kaksikielisyys, kaksikulttuurisuus). Integraatio voidaan ymmärtää myös positiiviseksi segregaatioksi (Pynnönen 1995, 149). Mirja-Tytti Talib on kirjoittanut nimenomaan onnistuneena kotoutumisena tilanteesta, jossa maahanmuuttajan yksilöllisen kehityksensä myötä tavoittelee osallistumista työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla, kun hänen oma kielensä ja kulttuurinsa säilyvät (Talib 2003, 24).
- 2) **Assimilaatio**asenne eli sulautumisasenne, jonka omaksunut maahanmuuttaja haluaa hylätä oman kulttuurinsa ja sulautua valtaväestöön sekä osallistua yhteiskuntaelämään. Tällainen maahanmuuttaja pyrkii enemmän kontaktiin enemmistöväestön, -kulttuurin ja -kielen kanssa.
- 3) **Separaatio**- tai segregaatioasenne eli eristäytyvä asenne, jonka omaksunut maahanmuuttaja haluaa säilyttää oman kulttuurinsa ja pitää etäisyyttä valtaväestöön. Hän ei halua osallistua

laajemmin yhteiskuntaelämään. Maahanmuuttaja korostaa omaa kulttuuriaan, ja haluaa pysyä erossa enemmistökulttuurista.

4) **Marginalisoitunut** asenne eli vieraantunut asenne, jonka omaksunut maahanmuuttaja torjuu oman kulttuurinsa. Hänellä ei ole kiinnekohtaa myöskään valtaväestöön tai ympäröivään yhteiskuntaan. Marginalisoituneen asenteen omaksunut maahanmuuttaja voi olla molemmista kulttuuriryhmistä syrjäytynyt maahanmuuttaja, jolla ei ole ”kotia” lähtömaan eikä vastaanottajamaan kulttuureissa. Hän siis tavallaan hylkää molemmat kulttuurit, joihin hänellä olisi mahdollisuus kiinnittyä. (Kajantola 2010; Liebkind et al. 2004, 49–51.) Liebkind, Mannila, Jasinskaja-Lahti, Jaakkola, Kyntäjä ja Reuter tosin epäilevät aiheellisesti, voiko yksikään maahanmuuttaja tietoisesti valita marginalisoitunutta eli vieraantunutta asennetta (Liebkind et al. 2004, 51).

Myös Perhoniemi ja Jasinskaja-Lahti ovat tarkastelleet John Berryn akkulturaatiomallia. Heidän mukaansa kulttuurinen akkulturaatio kulminoituu vastauksiksi kahteen eri kysymykseen: 1) haluaako maahanmuuttaja säilyttää omat kulttuuriset ominaispiirteensä (oma identiteetti, kieli ja tavat) ja 2) haluaako maahanmuuttaja olla päivittäisessä kanssakäymisessä valtakulttuurin ja valtaväestön edustajien kanssa, ja omaksua uusia tapoja. Vastaukset näihin kahteen kysymykseen johtavat nelikenttään, jonka mukaisesti nimetään neljä erilaista akkulturaatiostrategiaa, jotka on edellä esitetty. (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti, 23; Liebkind et al. 2004, 39–51.)

		Ovatko kulttuuriset ominaispiirteet säilyttämisen arvoisia?	
		KYLLÄ	EI
Onko arvokasta olla kanssakäynnissä valtakulttuurin ja muiden ryhmien kanssa?	KYLLÄ	– INTEGRAATIO	
	EI	– SEPARAATIO	MARGINALI-SAATIO

KUVIO 2. Berryn (1990) malli maahanmuuttajien akkulturaatiostrategioista Perhoniemen ja Jasinskaja-Lahden (2006, 23) mukaan.

Kiinnostava yksityiskohta tutkimukseni akkulturaatiota koskevaan teoriataustaan on Voitto Ruohosen kirjallisuussosiologisessa Paha meidän kanssamme -tutkimuksessa (2005), jossa hän pohtii nimenomaan marginalisaatiota. Ruohosen mukaan eräs syrjäytymisen äärimmäisistä muodoista on ”harkittu marginalisoituminen”, jolla hän ymmärtää hakeutumista toisten samalla tavalla syrjäytyneiden joukkoon. (Ruohonen 2005, 78.) Oman Matti Yrjänä Joensuun tuotantoon keskittyvän tutkimusaiheensa näkökulmasta Ruohosen on luonteva jatkaa, että rikollisen identiteetin ottaminen on nimenomaan marginaaliin hakeutumista (Ruohonen 2005, 79).

Akkulturaatiostrategioista assimilaatiota on pidetty vähemmistölle ja sen kulttuurille tuhoisimpana. Siinä vähemmistön edustaja itse haluaa vaihtaa ryhmää, johon hän sitoutuu ja haluaa kuulua. Vaihdon onnistumisen edellytyksenä on luonnollisesti se, että enemmistöryhmä hyväksyy tulijan (tai sulautujan) joukkoonsa. (Pynnönen 1995, 150.)

Liebkind on muiden tutkijoiden tavoin nostanut aiheellisesti esille myös Berryn mallia kohtaan esitettyä kritiikkiä (Liebkind et al. 2004, 52–53). Myös tässä tutkimuksessa ongelmia saattaa aiheuttaa integraatio-käsite, jonka epäselvyydestä Liebkind tutkijatovereineen on esittänyt oman huomionsa (Liebkind et al. 2004, 47). Lisäksi on syytä laittaa merkille se, että Berryn akkulturaatioasenteet tai -strategiat ovat luonteeltaan tietynlaisia liukumaita: kun ne ymmärretään (yksilön elämäntilanteen ja näkemysten mukaan muuttuvina) tiloina, voidaan niitä tarkastella asteen tai tason mukaan, ikään kuin janalle levitettyinä (Liebkind et al. 2004, 50–58). Tällöin absoluuttisen määrän tai yhteismitallisuuden puute ei muodosta estettä tietyn akkulturaatiostrategian nimeämiseksi.

Maahanmuuttajien ja kantaväestön näkemyksiä parhaana pidettyyn sopeutumisprosessimalliin on jonkin verran tutkittu. Tässä maahanmuuttajat itse pitävät integraatiota eli yhdistymistä toivottavimpana strategiana. Samalla on myös havaittu, että maahanmuuttajat eivät ole akkulturaationäkemysessään yhtenäinen ryhmä, vaan käsityksissä on hajontaa muun muassa sukupuolen ja lähtömaan mukaan. Myös tutkimusajankohta vaikuttaa tutkimustulokseen, esimerkiksi marginalisaatioasenteiden on pitkittäistutkimuksessa havaittu voimistuvan. (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti, 2006, 49.) Lisäksi on havaittu, että sellaiset tekijät kuin sukupuoli, ikä, asuinalue, siviilisääty ja perhetyyppi, maassaoloaika, koulutustaso, sosioekonominen asema ja

ammattiaseman muutos vaikuttavat akkulturaatioon ja myös syrjäytymisriskeihin (Liebkind et al. 2004, 58).

Kotoutumisprosessin onnistuneisuutta voidaan tarkastella myös resurssilähtöisestä näkökulmasta (kotouttaminen) yksilökohtaisen, psykologisen strategianäkökulman sijaan. Perhoniemi ja Jasinskaja-Lahti (2006) ovat tässä tietyllä tavalla keskittien kulkijoita, sillä puhtaasti kotouttamistoimenpiteiden tarkastelun ohella (taloudelliset resurssit, sosiaalisen tuen määrä) riippuu kotoutuminen heidän mukaansa myös maahanmuuttajan kokemasta syrjinnästä sekä hänen omasta asennoitumisestaan ”sosiaaliseen ja kulttuuriseen muutokseen eli akkulturaatioon” (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 70). He kirjoittavat myös kotoutumisen maahanmuuttajille muodostamista haasteista. Näitä on heidän mukaansa kolme. Ne ovat 1) uuden elämän elinolojen järjestyminen maahanmuuttajalle tyydyttävällä tavalla, 2) maahanmuuttajan on opeteltava uusia taitoja ja kulttuurisia tapoja, sekä samalla onnistuttava säilyttämään omat, entiset, etniset tärkeät kulttuuriperinteensä (käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että maahanmuuttajalla on oltava sosiaalista kanssakäymistä kanta- tai valtaväestön kanssa) ja lisäksi 3) maahanmuuttajan on sopeuduttava henkisesti edellä mainitun aiheuttamiin käytännöllisiin, kulttuurisiin ja sosiaalisiin muutoksiin. (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 13–14.)

Huomattavaa on myös se, että kotoutumisprosessiin vaikuttaa monin tavoin se, millaiseen yhteiskunnalliseen ja poliittiseen tilanteeseen maahanmuuttaja uudessa asuinpaikassaan saapuu. Esimerkiksi jo se, kuinka paljon samasta kulttuurista on aiempia muuttajia, vaikuttaa sopeutumiseen. Marja-Liisa Pynnösen mukaan on havaittu, että kun samasta kulttuuripiiristä tulevien siirtolaisten määrä kasvaa noin 200 000:een, ei assimilointi enää onnistu, vaan siirtolaiset itse alkavat vaatia oman kulttuurinsa säilyttämistä ja myös palveluiden saamista omalla kielellä – eli siis vahvempaa integraation mahdollisuutta. (Pynnönen 1995, 148.)

Lisäksi kaikissa kulttuureissa on tiedostamaton tai tiedostettu etnisen tai kulttuurisen hierarkian järjestelmä (Talib 2003, 26). Se, kuinka lähtömaan kulttuuri asettuu vastaanottavan maan hierarkiajärjestelmään, vaikuttaa omalta osaltaan maahantulijan kotoutumiseen. Suomessa erityisesti somalitaustaiset ja venäläislähtöiset maahanmuuttajat ovat ryhminä kärsineet vahvoista kielteisistä ennakkoluuloista.

Lopulta samoin kuin maahanmuuttajien myös kantaväestön näkökulmasta toivottavin akkulturaatioasenne tai -strategia on aina ideologinen ja poliittinen valinta. Tässä eri valtiot ovat päätyneet hyvin erilaisiin näkemyksiin. Perinteisesti on suosittu assimilaatiota eli sulauttamista, joskus myös separaatiota (esimerkiksi ghetot), mutta myös monikulttuurisuutta edistävillä, monensuuntaisilla malleilla on omat puoltajansa. Euroopan unionin sisällä harjoitettu maahanmuuttopolitiikka perustuu nykyisinkin hyvin erilaisille akkulturaatiostrategioille: esimerkiksi Ranskassa harjoitetaan selkeää assimilaatiopolitiikkaa, Suomessa taas viranomaisnäkökulmasta kaksisuuntaista akkulturaatiopolitiikkaa eli integraatiota, jonka tavoitteena on toimiva ja aidosti monikulttuurinen Suomi.

3. REPRESENTAATIO

Ennen siirtymistä varsinaiseen aiheeseeni, kotoutumiskuvauksiin nuortenromaaneissa, tarkastelen vielä representaatiota, monikulttuurisuutta ja valtaa sekä lasten- ja nuortenkirjallisuutta. Varsin laajasti käsittelemäni representaatio-osan esittelyn tavoitteena on tavoittaa sitä moninaisuutta ja problemaattisuutta, jolla kirjallisuus kuvaa, heijastelee, tulkitsee tai merkityksellistää todellisuutta. Tarkastelen tässä tutkimuksessani suomalaisten kirjailijoiden kirjoittamien kuvitteellisten maahanmuuttajanuorten kotoutumiskuvauksia. Tavoitteenani on tuoda esille näkemyksiä siitä, millaiseksi kotoutumisprosessin kulku näiden teosten kuvitteellisten henkilöhahmojen fiktiivisessä elämässä on kuvattu. Tämän vuoksi representaatio on tutkimustyössäni tärkeä käsite. Sen avulla on omalta osaltaan mahdollista hahmottaa kirjoitettujen kuvausten erityispiirteitä ja -luonnetta.

Representaatio on haasteellinen käsite, sillä sen merkitys on erilainen eri kirjoittajilla, eri tieteenaloilla ja eri aikoina. Sillä näyttää olevan moninaisia merkityksiä, sillä eri kirjoittajat painottavat käsitteen merkitysvivahteita erilaisilla tavoilla. Lisämausteen representaation käsitekeitoon tuo se, että representaatiota voidaan myös tarkastella erilaisista näkökulmista. Kukin kokki siis hämmentää keittoa omalla kauhallaan ja erilaisella otteella, minkä lisäksi kauhoja voidaan myös käyttää eri kattiloissa.

Representaation käsitteeseen liittyy monia erilaisia tulkintoja. Ajattelen, että näiden tulkintojen moninaisuus liittyy sekä siihen, että käsitteellä ymmärretään erilaisia asioita, että siihen, että tätä käsitettä käytetään kuvaamaan merkitykseltään erilaisia prosesseja. (Suomalaisista kirjallisuutta ja representaatio-käsityksiä yhdistävistä teksteistä mm. Kaitaro 2010; Katajamäki 2010; Lehtonen 1994; Rojola 1995; Ruohonen 2005; Veivo 2010; Veivo 2011.) Merkitykseltään moninaiseksi, monialaiseksi ja laajaksi paisuneena representaation käsitteellä on myös käsitteen merkityksen hajoamisen uhka. (Ks. tästä Knuutila & Lehtinen 2010.) Käyttäjiensä eri tavoin tai ainakin erilaisin vivahtein käyttämänä se voi lopulta myös muuttua merkityksettömäksi ”yleiskäsitteeksi”. On myös puhuttu representaation kriisistä tai jopa sen kuolemasta (Knuutila & Lehtinen 2010; Veivo 2011, 87–89, 149).

Mikko Vehkavaaran tulkinnan mukaan käsitys 1970-luvulla alkaneesta niin kutsutusta representaation kriisistä on oikeammin kuitenkin tarkoittanut vain representaation sidonnaisuuksien

ymmärtämistä. Nämä sidonnaisuudet ovat hänen mukaansa sekä intellektuaalisia, sosiaalisia että kontekstuaalisia. (Vehkavaara 1994, 173.) Representaation kriisissä todellisuuden ja representaation välinen suhde joutui uudelleen koetukselle. Edward Saïd kyseenalaisti, voiko mitään representoida totuudenmukaisesti, jos kaikki representaatiot ovat toisaalta kielen ja toisaalta representoijan kulttuurin, instituutioiden, poliittisen ympäristön ja todellisuuden vaikutuksen alaisia. (Saïd 1991 Vehkavaaran 1994, 166 mukaan.) Nyttemmin tämä kriisi näyttää kuitenkin ylitetyltä. Esimerkiksi useammassa juuri ilmestyneessä suomalaisessa teoksessa representaatio on tärkeä ja keskeinen käsite (mm. Knuutila & Lehtinen 2010; Paasonen 2010; Veivo 2011).

Representaatio onkin mielestäni tällä hetkellä kirjallisuudessa aivan liian laaja käsite käytettäväksi yksittäisessä tutkimustyössä sellaisenaan. Käsitettä tulee täsmentää ja rajata, jotta se näkökulma, joka tekstissä representaatioon otetaan, tulee ymmärretyksi kirjoittajan haluamassa merkityksessä. Näin representaatio saa riittävän konkreettisen ja rajatun merkityksen kulloisessakin tekstissä.

Lienee syytä aivan karkeaksi lähtökohdaksi heti alkuun todeta se, että tarkoitukseni ei ole tässä tutkimuksessa selvittää, millaisia kotoutumisprosesseja (oikeat, elävät) maahanmuuttajanuoret läpikäyvät tai vastaavatko kirjallisuudessa esitetyt kuvaukset (oikeita, eläviä) todellisessa elämässä koettuja kotoutumisprosesseja. Tarkoitukseni on selvittää, millaisia **kuvauksia, esityksiä tai tulkintoja** kotoutumisprosessin kulusta on suomalaisissa nuortenromaaneissa suomalaisten kirjailijoiden toimesta esitetty. Tutkimukseni otsikko voitaisiinkin muuntaa myös muotoon: millaisia näkökulmia nuorten kotoutumiskuvauksiin on nuortenromaaneissa esitetty?

3.1. Representaation käsite

Koska tutkimukseni kohdistuu nimenomaan kotoutumisen kuvauksiin, tulkintoihin ja esittämiseen, on representaatio siis yksi tutkimukseni tärkeimmistä teoreettisista käsitteistä. Tarja Knuutila ja Ari Petteri Lehtinen ovat kääntäneet representaation sanalla esittäminen (Knuutila & Lehtinen 2010, 7). Tämä yleistajuinen käänös on mielestäni onnistunut, sillä se kattaa representaatiolle eri aikoina ja eri tieteenaloilla annetut moninaiset merkitykset. Knuutilan ja Lehtisen mukaan ”Representaatiolla voidaan tarkoittaa kontekstin mukaan (esimerkiksi poliittista) edustamista, (esimerkiksi taiteellista) kuvaamista, (esimerkiksi kielellistä) esittämistä, (esimerkiksi semanttista) merkitsemistä,

(esimerkiksi visuaalista) havainnollistamista ja (esimerkiksi tieteen tutkimuskohteiden) epäsuoraa, välineellistä ilmentämistä. Representaation nykymerkitykseksi on tarjottu verbiä ”edustaa”, jonka englanninkielinen vastine *standing for* viittaa jonkin toisen puolesta olemiseen.” (Knuutila & Lehtinen 2010, 10.)

Representaation voi suomentaa myös puhtaasti kuvaamiseksi, kuten Voitto Ruohonen (2005) tekee Paha meidän kanssamme -teoksessaan. Representaation käsitteessä on Ruohosen mukaan kuitenkin [kirjallisuudessa] kyse enemmän kuin puhtaasta kuvaamisesta. Ruohonen siteeraa Weimannia, joka mukaan representaatio on kielen avulla tapahtuvaa todellisuuden käsitteellistä merkityksellistämistä. Representoitu todellisuus on siten merkityksellistettyä, tulkittua todellisuutta. (Weimann 1989, 29–45 Ruohosen 2005, 105 mukaan.)

Ruohonen jatkaa Weimannin ajatusta edelleen kirjallisuuden henkilöihahmoja koskevaksi niin, että ”fiktio sisällä toimivat henkilöihahmot ovat oman fiktiivisen ’todellisuutensa’ esittämisessä ja omaksumisessa sidoksissa samoihin käytäntöihin kuin ihmiset oikeassa elämässään.” (Ruohonen 2005, 105) Kirjallisuuden henkilöihahmot on siis kuvattu todellisten henkilöiden kaltaisiksi. Oikeiden ihmisten tavoin he ovat sosiaalisia toimijoita, mutta ainoastaan kirjallisen teoksen fiktiivisen maailman sisällä (Ruohonen 2005, 105). Heillä ei ole minuutta yli sen, mitä teoksessa on kerrottu. He eivät ole kokonaisia ihmisiä, vaan fiktiivisen tilanteen mukaisesti tarkoituksenmukaisia kuvauksia. Ruohosen mukaan tämä rajoitus on pidettävä kaiken aika mielessä. (Ruohonen 2005, 107.) Nämä Ruohosen esittämät ajatukset sopivat loistavasti tätä tutkimusta taustoittavaksi näkökulmaksi.

Harri Veivo on nostanut representaation kaiken kirjallisuuden ontologiseen ytimeen. Hänen mukaansa representaatio on ”kirjallisuuden kiisteltyä ydinaluetta.” (Veivo 2011, 87.) Representaatio tarkoittaa Veivon mukaan sitä, mitä asia edustaa, esittää, muistuttaa ja **sen perusteella** merkitsee (Veivo 2011, 85, lihavointi kirjoittajan). Näin kirjallista teosta voi pitää maailman esityksenä, ja sen lähempää tarkastelua yhtenä väylänä maailman tutkimiseen (Veivo 2011, 185). Fiktiivisen maailman tutkijan työ perustuukin ”mahdollisten maailmojen teorialle -- [sillä] kaunokirjalliset tekstit kuvaavat maailmoja, jotka ovat olemassa samalla tavalla abstrakteina malleina tai käsitteellisinä konstruktioina kuin esimerkiksi matematiikan kuvaamat maailmat, kuitenkin sillä erotuksella, että näiden maailmojen ei tarvitse täyttää loogisen välttämättömyyden ja

ristiriidattomuuden kaltaisia vaatimuksia. Fiktiivinen maailma ”ruumiillistuu” tekstissä ja ”toimii kulttuurillisena artefaktina.” (Doležel 1988, 482 Veivon 2010, 139 mukaan.) Näin kirjallisuudesta tulee ”suoraa ja epäsuoraa, avointa ja kätkeytyä, todenmukaista ja seipitteellistä puhetta maailmasta” (Veivo 2010, 145).

Kaunokirjallisen teoksen oma, fiktiivinen maailma todellistuu ainoastaan tekstin itsensä, siis kirjoitetun fiktion kautta. Kirjallisuus on kirjailijan kirjoittamaa, luomaa, fiktiivistä todellisuuden konstruktiota. Kaunokirjallisuuskin esittää pohjimmiltaan sellaisia ”asioita, jotka ovat olemassa vain mielikuvituksessa” (Veivo & Huttunen 1999, 24). Myös Pietarinen toteaa, että fiktiossa on usein juuri niin, että representaation kohteen ei tarvitse olla olemassa (Pietarinen 2010, 105). Kuitenkin kirjailijan luoma kirjallinen, fiktiivinen maailma myös ”peilaa”, ”heijastelee”, ”esittää” tai ”edustaa” todellisen maailman todellisuutta. Kirjallisuus ei siis ole mielivaltaisesti luotu konstruktio, vaan se on siis aina jollakin tasolla todellisuuden representaatiota. Ahti-Veikko Pietarisen sanoin ”Representaatio on kohteen ja sitä tulkitsevan ajatuksen välistä toimintaa. Representaatio ei ole tosiseikka maailmasta, sillä representaatio sisältää [maailman lisäksi] ajatuksen.” (Pietarinen 2010, 105)

Harri Veivo on myös osuvasti kuvannut fiktiivisen maailman rajojen epätarkkuutta, jota hän nimittää huokoisuudeksi. Veivo kirjoittaa: ”Tekstin esittämän maailman rajat ovat huokoiset. Jokainen lukija konstruoi sen jossain määrin yksilöllisellä tavalla. Kirjallisuuden semiotiikan kannalta perustavanlaatuisista on se, että konstruointi tapahtuu tekstin rakenteiden avulla. Representaatiota voidaan tarkastella tekstin ominaisuutena, vaikka se edellyttääkin lukijaa ja on luonteeltaan tapahtuma, jossa teksti, jaettu kulttuurinen fakta, kohtaa lukijan yksilöllisen elämän.” (Veivo 2011, 101) Lukija tai kokija on siis äärettömän tärkeässä roolissa kirjallisuuden representaatioissa. Kyseessä ei kuitenkaan ole (ainakaan) äärimmäinen reseptioesteettinen tulkinta, sillä representoidun tekstin rakenteet rajaavat tulkinnanmahdollisuuksia äärettömästä mahdollisuuskentästä yhteisestä lähteestä peräisin oleviksi, tunnistettaviksi tulkinnoiksi. (Ks. tästä myös Veivo 2011, 102, 208–209.) Siten kirjallisuuden fiktiivinen maailma luo oman kielellisen, fiktiivisen todellisuutensa.

Veivo on kirjoittanut myös kirjallisuudesta representaation avulla luotuna maailmankuvana (Veivo 2011, 174–178, 182–183). Osuva mielikuva representaatiosta kirjallisuudessa on mielestäni juuri

ajatus kirjallisuudesta kuvana maailmasta – joskin Veivon käyttämä ”maailmankuva” sanana saattaa johtaa lukijaa hieman vääränlaisiin konnotaatioihin. Kirjallisuuden representaatio kuvana maailmasta on kirjailijan tulkitsema ja rajaama, sekä myös lukijan tulkitsema ja rajaama fiktiivinen maailma.

Ja jotta kuvio olisi riittävän monimutkainen, on myös – ainakin Veivon semioottisesta näkökulmasta – kirjallisuudessa representoitu maailma äärimmäisen totta, yhtä totta kuin muutkin artefaktit, ihmisen tekemät kulttuurituotteet. Teksti on Veivon mielestä kulttuurinen ja materiaallinen tosiasia, se on osa kulttuurillista todellisuutta – yhtä totta, kuin mikä muu tahansa tosi asia. (Veivo 2011, 170–171, 182–184.)

Vaikka representaatio siis on läsnä kaikissa havainnoissa, tulkinnoissa ja kirjallisuudessa, pyrin seuraavassa rajaamaan representaation käsitettä hieman lisää oman tutkimustyöni tarkoituksiin. Se, että tutkimukseni aineisto koostuu kaunokirjallisista teoksista, on ensimmäinen tämän työn representaatio-käsitteen tarkastelurajauksen lähtökohta. Näin esimerkiksi se keskustelu, jonka aiheena on ollut representaation ja todellisuuden välinen suhde, jää suurelta osin tarkasteluni ulkopuolelle. (Esim. Knuutila & Lehtinen 2010; Veivo & Huttunen 1999; Veivo 2011.)

3.2. Representaatio tulkintana

Susanna Paasonen on kirjoittanut representaatiosta uudelleen esittämisenä. Representaatio on aktiivista toimintaa, sillä toisaalta sillä tarkoitetaan myös merkityksenantoa, se on toimintaa ja tekoja. Näin ”representaatio on samalla sekä esittävä, edustava että tuottava.” (Paasonen 2010, 40.) Representaatio on esittävää, kuvaavaa, edustavaa, korvaavaa, uusintavaa. Tuottavuudella representaation yhteydessä viitataan sen rakentavaan rooliin muun muassa arvostusten synnyssä, sillä representaatiot osallistuvat yhteiskunnallisten arvojen ja ymmärryksen muovaamiseen. Näin kulttuuriset representaatiot rakentuvat yhteydessä toisiinsa – ne muodostavat representaatiojärjestelmiä. Nämä representaatiojärjestelmät ovat monimuotoisia, sisäisesti ristiriitaisiakin, jatkuvasti muuttuvia kokonaisuuksia, joiden rajat ovat epämääräiset. Järjestelmässä viittaukset menevät ristiin, kiertävät ja kierrättävät, ja muuttuvat jatkuvasti. (Paasonen 2010, 40–42.) ”Representaatiot kuvastavat yhteiskunnallisia ja kulttuurisia arvostelmia että osallistuvat niiden

muokkautumiseen.” (Paasonen 2010, 45–46) Kun ”lähtöoletuksena on, että representaatiot ovat aina valikoivia, osittaisia ja rajattuja, on melko selvää, että ne aina ”valehtelevat” tarjotessaan todellisuudesta tietyn tulkinnan.” (Paasonen 2010, 48)

Aktiivisten piirteidensä vuoksi representatio on siis myös merkityksen antoa, tulkintaa. Vaikka tutkimukseni kuvauksen kohde, kotoutuminen, on todellisen maailman asia ja ilmiö, on se kaunokirjallisuudessa, nuortenromaaneissa, vain kuvausta, kuvattua todellisuutta, siis representaatiota – mutta sellaisena toki suomalaisessa yhteiskunnassa olemassa olevan ja ajankohtaisen asian esittämistä, kuvausta tai merkityksellistämistä. (Ks. myös Törrönen 2010, 276–304 tutkimusaineistojen representationaalisuudesta sosiaalitutkimuksessa.) Siis Voitto Ruohosen sanoin: ”Representoitu todellisuus on tulkittua todellisuutta.” (Ruohonen 2005, 105) Toisaalta esimerkiksi Jaana Vuori on erottanut representaation (eli kulttuuriset esitykset) ja tulkinnan (eli vastaanoton) toisistaan (Vuori 2010, 322).

Koska representatio on tulkintaa, täytyy sen tarkasteluun ottaa mukaan kolmas elementti, edellä esiteltujen maailman ja representaation lisäksi representaation tekijä. Representaatiota tai esittämistä voidaan näin tarkastella monista erilaisista näkökulmista. Ajatus representaatiosta pitääkin sisällään moninapaisen järjestelmän. Siihen tarvitaan ainakin 1) se, mitä representoidaan, 2) tehty representatio ja 3) se, kuka representoi. Tarja Knuutila pitää erityisen tärkeänä sitä, että se, kuka representoi, otetaan representaation tarkastelussa huomioon. Hän kirjoittaa myös, että juuri tämä lisäys aiempiin representaatiokäsityksiin ”tekee representaatiosuhteesta vähintään kolminapaisen ja epävarman -- tästä näkökulmasta niin tieteelliset kuin muutkin kulttuuriset objektit konstruoidaan representaatioiden avulla” (Knuutila 2010, 341–342). Knuutilan esittämä tulkinta ottaa huomioon representaation pragmaattiset puolet, sen, että representaatiot voidaan ymmärtää tiedollisiksi artefakteiksi, ja niitä tarkastelevat yksilöt voidaan nähdä intentionaalisina toimijoina. Ihmiset siis tarkastelevat representaatioita jo valmiiksi suuntautuneina jollakin tavoin: ”jotakin käytetään jonkin toisen asian mallina tai representaationa” (Knuutila 2010, 331–350, ks. erityisesti sivu 334; Johansson 2009, 32–33). Intentionaalisuus ja suuntautuneisuus ovat tässä analogisia käsitteitä.

Myös Veivo ja Huttunen ovat painottaneet tekstin tulkintaa aktiivisena, luovana toimintana. Heidän mukaansa teoksen ja lukijan vuorovaikutus on välttämätön ehto tulkinnalle. (Veivo & Huttunen

1999, 79; Veivo 2011, 70–73.) Tulkintaa voidaan ajatella myös tekstin kääntämisenä, kuin omakielisenä käännöstekstinä. Siten kulttuurissa voi olla lukemattomia käännöksiä esimerkiksi yhdestä runotekstistä. Ne kaikki ovat alkuperäisen tekstin mahdollisia tulkintoja. (Veivo & Huttunen 1999, 138; Veivo 2011.)

Myös Lea Rojola on kirjoittanut representaatiosta kirjallisuudessa aktiivisena, uutuuksien ja uusien merkitysten tuottamisena. Se on hänen mukaansa representatiivinen, todellisuutta uudelleen tuottava ja sitä muokkaava ja merkityksellistävä käytänne. (Rojola 1995, 7.) Merkitykseltään se rinnastuu myös Rojolalla tulkintaan.

Yksinkertaistaen voisi ajatella niin, että kirjallisuuden kohdalla se, mitä representoidaan on teksti, representaatio on tekstin tulkinta ja representoija on lukija. Asia ei kuitenkaan ole aivan näin yksinkertainen. (Ks. esim. Veivo 2011.) Representaatiossa representoidun, representaation ja representoijan välinen suhde on monimuotoisempi, dialogisempi ja keskustelunomaisempi. Representaatiossa tapahtuva liike, muutos tai syntymä tapahtuu kahteen suuntaan, sillä representaation kaikki osapuolet vaikuttavat prosessissa toisiinsa. (Vrt. semiosiksen toiminnallinen luonne, Veivo 2011.)

Kimmo Jokinen lähtee väitöskirjassaan *Suomalaisen lukemisen maisemaihanteet (1997)* siitä ajatuksesta, että ”merkitykset liikkuvat tekstin ja sen käyttäjän päättymättömässä kehässä, kuitenkin niin, että tekstillä ja sen lukijalla on oma erityisyytensä” (Jokinen 1997, 21). Lukemisen maisemaihanne muodostuu siis tekstin ja lukijan jatkuvassa vuoropuhelussa. Tutkimustuloksena Jokisen aikaansaama lukemisen maisemaihanne on myös konstruktio, joka samalla sekä tuottaa että representoi todellisuutta. (Jokinen 1997, 53.)

Juli-Anna Aerila ymmärtää tekstin tulkinnan tekstin ymmärtämisen lähtökohdaksi. Hänen mukaansa tulkinta kuvaa, kuinka lukija pyrkii ymmärtämään tekstin sisältämiä monia merkityksiä. Ilman tulkintaa ei voi syntyä merkitystä. Jokainen lukija tulkitsee ja ymmärtää tekstiä oman kokemuksen ja ymmärryksen valossa, siis hieman erilaisella tavalla. Tulkinnat eivät ole sattumanvaraisia, vaan teksti ohjaa lukijaa tulkinnoissa ja niiden tekemisessä, ja rajoittaa mahdolliset tulkinnat tietyille alueelle. (Aerila 2010, 47.)

3.3. Toisto ja todenvastaavuus

Lea Rojola on kirjoittanut representaatiosta kirjallisuudessa kaksinkertaisena, toistona. Hänen mukaansa ”representaatioon liittyy aina kahdennus, jonkin toisto, mutta se ei ole saman toistoa, vaan [tämä] toisto tuottaa samuuden sijasta eron” (Rojola 1995, 255). Representaatioon sisältyvä toisto (kahdennus) tuottaa siis aina jotakin hieman erilaista – samuutta, ja sen lisäksi eron, ja siten sen voi ajatella vetävän huomion juuri toistojen välisiin eroavaisuuksiin. Representoitu havainto kuvaa todellisuutta, mutta antaa samalla kuvaamastaan todellisuudesta myös subjektiivisen tulkinnan. (Rojola 1995, 121; ks. myös Pietarinen 2010.)

Rojola kirjoittaa myös, että representaatiot perustuvat kahdentumisen teemalle (Rojola 1995, 61). Ne ovat siis variantteja, erilaisia versioita toisistaan. Representoitu ja representaatio ovatkin siis ymmärrettävissä tavallaan kuin toistensa muunnelluksi toistoksi. Tämä vuoksi ne eivät ole irrallaan siitä todellisuudesta, jossa ne syntyvät. Silti kirjallisuus on aina tehtyä, konstruoitua ja fiktiivistä todellisuutta. (Rojola 1995, 7–9.) Lisäksi kirjallisuus myös Rojolan mukaan ehdottaa lukijalle, että fiktiivinen maailma ja todellinen maailma ovat jollakin tapaa yhteneväiset (Rojola 1995, 172–173).

Harri Veivo onkin kirjoittanut representaation representaatiosta (Veivo 2010; Veivo 2011. Myös Lea Rojola on käyttänyt samaa käsitteistöä, mutta eri merkityksessä Rojola 1995, 6–10, 61–63.)

”Kirjallisuus siis representoi, esittää kirjoituksen tai äänen avulla asioita, jotka ovat enemmän kuin mustetta paperilla tai ääniaaltoja ilmassa, ja sen representoimaa maailmaa voidaan edelleen representoida muissa kielenkäytön tilanteissa.” (Veivo 2010, 139; ks. myös Veivo 2011.)

Tässä tutkimustyössäni representoitu todellisuus on ainoastaan kirjoitettua, ja lisäksi kahteen kertaan representoitua todellisuutta. Ensiksi kirjailija on luonut kirjoittamalla oman representoidun, fiktiivisen todellisuuden teokseensa. Kun minä tekstien lukijana ja tämän tutkimuksen kirjoittajana käytän teosta tutkimusaineistona, tulee sen representoitu, fiktiivinen todellisuus jo toiseen kertaan representoiduksi. Mielestäni tässä olisi aivan mahdollista puhua myös representaation representaatiosta tai vaikkapa kaksinkertaisesta tulkinnasta representaatio-käsitteen sijaan. (Ks. myös Veivo ja Huttunen 1999, 106–108.)

Tarkastelen tässä tutkimuksessani siis representaatioiden representaatioita tai teen kaksoistulkintaa kaunokirjallisista kotoutumiskuvauksista. Kirjallisuuden tarkastelussa on tärkeää liittää representaatio oman aikansa (sekä teoksen kirjoittamisajankohdan että lukemisajankohdan) yhteiskunnan ilmiöihin. Kirjallisuutta pitää tarkastella sidoksissa omaan aikaansa (tai omiin aikoihinsa). (Rojola 1995, 7–9.) Tämä on yksi syy, minkä vuoksi olen rajannut tutkimusaineistoni nykyisen historiallisen maahanmuuttovaiheen aikana julkaistuihin nuortenromaaneihin, 1990- ja 2000-luvuille.

Rojola pohtii paljon [kirjallisuuden] representaation varmuutta, jota hän nimittää legimiteetiksi. Hän pitää sen avaimena vastavuoroista sopimuksellisuutta. (Rojola 1995, 34, 137–141, 156–159, 175–186, 260.) Representaation kohdalla Rojola esittelee lisäksi todenvastaavuuden käsitteen (Rojola 1995, mm. 71, 138, 159). Tärkeä todenvastaavuuden synnyttämiskeino on juuri toisto: se, että representaatiossa on eroavaisuuden lisäksi jotakin yhteiseksi, samuudeksi tunnistettavaa.

Rojolan mukaan todenvastaavuuden käsite on peräisin Aristoteleelta, ja sen kriteerit fiktiossa ovat vaihdelleet historiallisesti eri ajankohtina (Rojola 1995, 67). Rojola nostaa todenvastaavuuden kriteeriksi kirjallisuudessa uskottavuuden, joka hän kiteyttää vastaukseksi kysymykseen: ”Voiko tällaista tapahtua todellisuudessa?” (Rojola 1995, 73) Tästä lähtökohdasta laajeten todenvastaavuudesta ja representaatiosta seuraa kirjallisuuteen laajimmillaan pitkiä, moninkertaisen toiston tai pyörteisen toistokuvion muodostavia toistoketjuja ja moninkertaisia upotusrakenteita (Rojola 1995, 50–55, 57, 88, 247–248, 259; ks. vastaavasta ajattelusta ja kielikuvastosta myös Veivo 2011, mm. 107, 166.) Tärkeää on mielestäni huomata todenvastaavuuden kohdalla se, että representaatiossa toistoon liittyy samuuden elementtien lisäksi myös aina jotakin muuta, ero, se ei ole puhdas duplikaatti, kahdennus, vaan aina jollakin tapaa muunnettu, uusi tai ainakin hieman toisenoloinen.

Todenvastaavuus yhdistää siis todellisuuden piirteitä ja representaation. Representaatiossa syntyy representoidun lisäksi ero. Tämän eron saa aikaan merkitys tai tulkinta. Juli-Anna Aerilan mukaan nuortenromaaneissa todenvastaavuuden on säilyttävä, jotta lukijat pystyisivät samaistumaan teoksen henkilöihin (Aerila 2010, 14).

Todenvastaavuus on tärkeä osata erottaa totuudellisuudesta. Totuudellisuudella tarkoitetaan sitä, kuinka hyvin teoksen kuvaus jäljentää todellisuutta, kuinka esimerkiksi oikeita teoksen faktat ovat, tai kuinka hyvin teos kertoo elämästä ”eläjien itsensä ehdoin” (Saariluoma 1995, 240). Kimmo Jokinen katsoo, että totuudellisuuden (esimerkiksi faktojen paikkansapitävyyden) merkitys on erittäin suuri etenkin niin kutsuttujen tavallisten lukijoiden kirjallisuuden maisemaihanteiden kohdalla, mutta Jokinen havaitsee myös kirjallisuuskriitikkojen arvostavan totuudellisuutta, kun heidän maisemaihannettaan tarkemmin tutkii. Jokisen mukaan moni suomalainen pitääkin lukemastaan juuri siksi, että se kertoo realistisesti ja todenmukaisesti suomalaisesta elämästä. Suomalaisten mielikirjat ovat faktuaalisia kertomuksia, teoksia, joita luetaan nimenomaan realisminsa vuoksi. Jokisen mukaan lukijat saattavat myös sekoittaa käsitteet faktuaalinen ja realistinen: puhuttaessa realistisesta kirjallisuudesta lukijat eivät välttämättä tarkoita realismia, vaan faktuaalisuutta. Lisäksi Jokinen katsoo, että kirjallisuudessa ja lukijoiden näkökulmasta todenmukaisuuden vaade on ilmiönä moniulotteinen, ja sen sisältöjä voi tulkita monella tavalla. (Jokinen 1997, 14, 57.) Myös Voitto Ruohonen on kuvannut oman tutkimuksensa kirjallisuuden lukutapaa realistiseksi (Ruohonen 2005).

Miksi sitten tulkita fiktiivistä, jo tulkittua maailmaa? Harri Veivo on pohtinut tätä asiaa mielestäni monipuolisesti ja syvällisesti. ”Nähdäkseni kirjallisuus on usein juuri -- välittynyttä, yleisiä tietorakenteista hyödyntävää maailman konstruoimista ja jäljittelyä, joka toimii ensisijaisesti teoksen kokonaisuuteen nähden mutta jolla voi olla myös laajempaa merkitystä: se voi olla väite yhteiskunnallisesta todellisuudesta.” (Veivo 2010, 156; ks. myös Ruohonen 2005.) Tulkitessaan kirjoitettua, fiktiivistä todellisuutta voi tekstin lukija ymmärtää tai havaita ”oikeasta”, representoidusta todellisuudesta ja omasta elämästään jotakin syvempää, jotain olennaisempaa, jonka tavoittaminen voisi muulla tavoin jäädä saavuttamatta. Tämä edellyttää kuitenkin representoijilta aktiivista osallisuutta tekstin merkitysten luomiseen: aktiivisen ”lukijan myötävaikutuksella kirjallisuus voi esittää niin kieltä, kirjallisuutta, todellista maailmaa kuin fiktiivisiä maailmojakin ja toteuttaa näin ulottuvuutensa, jotka muuten jäävät pelkiksi mahdollisuuksiksi.” (Veivo 2010, 157)

Kaikki ja koko kirjallisuuden representoima todellisuus on siis todellisuuden kaltaista. Se ei ole oikeasti totta eikä sitä voi sellaisena kohdella – vaikka siinä realistisia tai dokumentaarisia piirteitä olisikin – vaan se on kuvaus, subjektiivinen hahmotelma todellisuudesta. Ehkä selkein ero

”oikeaan” todellisuuteen on kirjallisuuden todellisuuden olemassaolon alueen kapeus: kirjallisuus on ainoastaan oman fiktiivisen kertomuksensa, oman fiktiivisen kehikkonsa sisällä. Esimerkiksi kirjallisuudessa representoitu talo edustaa siis (ainakin realistisessa) kirjallisuudessa samanlaista taloa todellisuudessa. Kuitenkaan representoitu talo ei ole aivan samanlainen kuin todellinen, oikea talo – esimerkiksi sitä kuvataan ainoastaan sillä tarkkuudella, joka on kirjoitetun teoksen näkökulmasta tarpeellista. Kirjoitettu toteamus ”vaalea omakotitalo vilkasliikenteisen tien varressa” voi olla riittävä kirjallinen kuvaus naapuritontilla sijaitsevasta rakennuksesta, mutta kun käännän katseeni pois tietokoneen näytöltä ja katson ulos, näen välittömästi ”vaaleuden” ja ”omakotitaloisuuden” lisäksi suuren määrän muita, mainitsemattomia yksityiskohtia ja olemuspuolia rakennuksesta, joka sijaitsee kotitaloni vieressä. Ja kuulen samanaikaisesti jatkuvan liikenteen hurinan. Harri Veivo on kirjoittanut tästä ominaisuudesta kirjallisuuden alimäärittyneenä tietona (Veivo 2011, 97).

3.4. Diskurssi

Mikko Lehtonen on rinnastanut diskurssin ja representaation. Hänen mukaansa diskurssi tarkoittaa jonkin kohteen represennoinnin erityistä tapaa. Tarkemmin oikeastaan kielellistettyä tapaa: tiettyä kielenkäytön aluetta, tiettyä tapaa puhua, tiettyä tapaa kirjoittaa, tiettyä tapaa ajatella ja niin edelleen. (Lehtonen 1994, 109–110.) Diskurssi onkin näin ymmärrettävissä yksinkertaisesti kielellistetyksi representaatioksi. Diskurssienkaan kohdalla asia ei ole aivan näin yksinkertainen, sillä ne ”ovat toiston ja variaatioiden kautta kiteytyneitä puhe- ja ajattelutapoja.” (Kantola 2010, 86)

Karibialaistaustainen sosiologi Stuart Hall on kirjoittanut, että ”Diskurssi on ryhmä lausumia, jotka tarjoavat kielen sitä varten, että voitaisiin puhua tietynlaisesta jotakin aihetta koskevasta tiedosta – toisin sanoen representoida tätä tietoa. Kun lausumia jostakin aiheesta esitetään jonkin erityisen diskurssin sisällä, diskurssi mahdollistaa aiheen näkemisen jollakin tietyllä tavalla. Se myös rajoittaa muita tapoja, joilla aihe voitaisiin esittää.” (Hall 1992a, 291 Lehtosen 1994, 110 mukaan.) Myös Hall rinnastaa siis (tiedosta) puhumisen ja representaation. Kielen avulla ilmaistu – kirjoitettu tai puhuttu – diskurssi on sellaisia tekstejä, joiden tehtävänä on paitsi tehdä näkyväksi, kommunikoidavaksi, myös suunnata havaintoa. Diskurssin (kielellistetyn representaation) avulla on

mahdollista rajata representaation moninaisia mahdollisuuksia niin, että jonkinlainen yhteinen näkemys tai ymmärrys aiheesta – siitä keskusteleminen – tulee mahdolliseksi.

Päivi Rantanen onkin osuvasti kirjoittanut diskurssiajattelun mahdollisuudesta tuottaa monia merkityksiä: hänen mukaansa eri diskursseissa tuotetaan erilaisia merkityksiä. Tämä johtaa Rantasen mielestä merkityksen hajontaan sekä diskurssien välillä että myös yksittäisen diskurssin sisällä. Diskursseissa on aina toisistaan eroavia merkityksiä. Tämän vuoksi ei ole olemassa mitään yksiselitteistä, kiinteää merkitystä. (Rantanen 1994, 18.) Kielellisen representaation eli diskurssin tuottamat tulkinnat voivat siis olla moninaisia, vaikka niiden alue onkin rajoitettu keskustelun mahdollistamiseksi.

Se, mikä rajoittaa diskurssin moninaisuutta keskustelun mahdollistamiseksi on Mikko Lehtosen mukaan diskurssiivinen käytäntö, joka säätelee diskurssin muodostavia ilmauksia. Se ”synnyttää joukon pakottavia lausumattomia historiallisia sääntöjä, jotka määrittävät -- sen, mitä voidaan esittää, kuka voi puhua, missä ja minkä ehtojen vallitessa. Näin diskursiivinen käytäntö valvoo tiedon jakautumista ja hierarkisoi tietyt puhutavat.” (Lehtonen 1994, 110.) Kielellistetyt representaatiot eli diskurssit ovat siis aina luonteeltaan poliittisia – ja jonkun rajaamia. Niitä ei siten voi erottaa vallan muodoista (Rossi 2010b, 23).

Diskursiivinen käytäntö on samalla merkityksen tuottamisen käytäntö. ”Koska kaikki sosiaaliset käytännöt käsittävät *merkityksiä*, kaikilla käytännöillä on diskursiivinen ulottuvuutensa” (Hall 2002, 25 Ruohosen 2005, 68 mukaan). Diskurssin ja merkityksen keskinäistä suhdetta Ruohonen on luonnehtinut samassa yhteydessä kehämäiseksi. Diskurssi muotoilee kohteensa: se on kulttuurinen merkityssysteemi ja merkityksellistämisen tapa (Kantola 2010, 86). Jälkistrukturalistisesti merkitys ei tarkoita todellisuuden toisintamista kielessä, vaan merkitys on diskursiivisen toiminnan tulos. Näin kieli ja todellisuus ovat yhtä, kysymys ei ole toisintamisesta. Diskurssi muotoilee kohteensa, mahdollistaa siitä puhumisen sekä rajaa puheenaiheen. Se muotoilee tiedon kohteesta ja siihen liittyvän vallan. (Jokinen 2010, 135.)

Diskursiivisuuden havaitseminen kirjallisuudessa ei aina ole helppoa. Joskus yksittäinen diskurssi voi olla niin vahva tai ”vallitseva, että sitä saattaa olla vaikea tunnistaa [omaksi] erityiseksi diskurssikseen, tavaksi representoida todellisuutta.” (Lehtonen 1994, 96) Tällaisia voivat olla

esimerkiksi ”länsimaisen valkoisen miehen katse” ja ”valkoinen estetiikka” (Rantonen 1994; Lehtonen 1994, 107, 111; Kähkönen 2003, 82–84, 104; Tuhkanen 2004, 304).

3.5. Kulttuurit

Kun tarkastelen representaatiota toistona, merkityksellistämisenä ja tulkintana, tilannetta hämmentää vielä todenvastaavuuden näkökulmasta se, että tässä tutkimuksessa tarkastelluissa representaatioissa on otettava huomioon myös moninkertainen kulttuurinen toiseus. Vaikka nykyisin yleisesti ymmärrämme kulttuurin moninaisena ilmiönä, yhden, homogeenisen "suomalaisuuden" sijaan monina erilaisina sukupuolittuneina, sukupolvittuneina, maantieteellisesti ja historiallisesti määräytyneinä, osa- ja alakulttuurisuuksien suomalaisuuksina, erillisten ja erilaisten yksilöiden subjektiivisina kulttuurisina tulkintoina, kääntyy puhe kansallisuuksista usein yksinkertaistavasti stereotyyppioiksi (Urponen 2010). Monien, sekoittuneiden ja moninaisten kulttuurien ajatus on yllättävän nuori, sillä vielä 1990-luvun puolivälin suomalaisessa kirjallisuudessa sitä piti erikseen lähdeviitteillä perustella (Kylmänen 1994, 6, 12). Hyvä tavoite on tehdä kulttuureja tutuiksi ja tasavertaisiksi jälkikolonialistisessa, postmodernissa, tasa-arvoisessa hengessä, kulttuurista moninaisuutta ymmärtäen (vrt. Rantonen & Savolainen 2010, 9–13; Aerila 2010). Rantonen ja Savolainen kirjoittavat erilaisista kulttuurisuuksista ristiriitaisina ja toisiinsa lomittuneina (Rantonen & Savolainen 2010, 13).

Juli-Anna Aerilan mukaan monikulttuurisuus käsitetään usein yksinkertaisesti kulttuurien moninaisuudeksi. Monikulttuurisuutta saattaa olla ”lähes mahdotonta määritellä tyhjentävästi muulla tavoin” (Sakaranaho 2006, Aerilan 2010, 38 mukaan). Se, kuinka tyhjentävästi monikulttuurisuus tulee tässä määriteltyä on tietenkin kysymys, josta voi olla monta mieltä. Sitä vastoin täysin menneisyyteen kuuluvana voi mielestäni pitää sitä, että Aerila kertoo kulttuurienvälisyyden ja monikulttuurisuuden Suomessa lähinnä yhä tarkoittavan ”oman maan kansalaisten kansainvälistämistä.” (Aerila 2010, 38)

Rantonen ja Savolainen kirjoittavat, että monikulttuurisuus tarkoittaa ajatusta, että yhteiskunnassa on läsnä erilaisten kulttuurien kirjo, että etniset ryhmät elävät siinä rinnakkain. He kirjoittavat tästä ajatuksesta yhä kiistanalaisena. ”Monikulttuurisuutta on pidetty ongelmallisena käsitteenä, koska

sen katsotaan määrittelevän kulttuurit sisäisesti yhdenmukaisiksi, homogeenisiksi, etnisyydeltään selvärajausiksi yhteisöiksi.” (Rantonen & Savolainen 2010, 18) Tarve nähdä kulttuuri heterogeenisenä ilmiönä tulee myös tästä näkökulmasta käsin perustelluksi. Suomalaisen kulttuurin ja yhteiskunnan perinteisesti vahvasta yksikulttuurisuudesta tai homogeenisyydestä kertoo kuitenkin omaa kieltään se, että niinkin vakiintuneet vähemmistöt kuin saamelaiset, romanit ja tataarit saivat (EU-sopimuksen siivellä) virallisen kansallisen vähemmistön aseman maassamme vasta vuonna 1998. (Rantonen & Savolainen 2010, 19; Savolainen 1995b, 8.)

Rantonen ja Savolainen kirjoittavat myös kulttuurisuuksien poliittisuudesta. Kulttuurisuuksien politiikka on yhä keskus-, eliitti- ja enemmistökeskeistä, sillä enemmistöllä on valta määritellä, missä muut ryhmät (vähemmistöt, toiset, periferia, marginalia) sijaitsevat. ”Vähemmistö rakentuu vähemmistöksi suhteessa valtakulttuuriin, joka nimeää ja määrittelee ryhmän tai yhteisön marginaaliseksi sekä pitää sitä valtakulttuurin reunoilla tai ulkopuolella.” (Rantonen & Savolainen 2010, 13; Savolainen 1995b, 12–13.) Eurosentrisyys on yhä vaarana, sillä valtakulttuuri ”naamioituu usein vaikeasti havaittavaksi tai näkymättömäksi vallan verkostoksi.” (Rantonen & Savolainen 2010, 14; Savolainen 1995b, 13.) Näin valtakulttuuri on yhä se normi, jonka mittareilla muita kulttuureja arvioidaan. Jotta vähemmistö tulee valtakulttuurin piirissä kuulluksi, on sen hallittava valtakulttuuria ja osattava puhua sellaisella tavalla, että valtakulttuuri haluaa kuunnella. Siksi vähemmistö joustaa ja tekee kompromisseja, ei enemmistö. (Savolainen 1995b, 24.)

Tutkimuksessani on otettava huomioon myös toisenlainen nuortenromaanien kotoutumiskuvausten monenkertainen kulttuurinen ”toiseus”, sillä tulkinnassani tarkastelu suodattuu kaksinkertaisesti erilaisten suomalaisuuksien läpi. Tämän näkökulman esille ottaminen on mielestäni välttämätöntä, koska kulttuuritaustaa ei voi irrottaa tarkastelijan näkökulmasta. Olen tässä tutkimuksessani rajannut tutkimusaineiston ottamalla siihen mukaan ainoastaan suomalaisten kirjailijoiden maahanmuuttajien kotoutumisprosesseista kirjoittamia nuortenromaanien kuvauksia. Ensiksi siis on suomalainen kirjailija luonut toisen kulttuurin edustajasta fiktiivisen henkilöihahmon, jonka kotoutumisprosessin kuvausta minä, myös tekstien lukijana ja tämän tutkimuksen kirjoittajana tarkastelen oman kulttuurisen taustani lävitse.

Riitta Santala on kirjoittanut osin oivaltavasti siitä dilemmasta, joka syntyy, kun kirjailija ryhtyy kirjoittamaan henkilöihahmoa toiseen kulttuuriin kuin omaansa. Santalan mukaan tällainen tilanne

on kirjailijan kannalta monimutkainen ja paradoksaalinen, sillä silloin syntyvä fiktiivinen hahmo syntyy tavallaan omasta kulttuurista vieraaksi, sen ulkopuoliseksi kuvaksi, mutta sisältää kuitenkin lähtökulttuurin [kirjailijan oman kulttuurin] aineksia. Tällainen fiktiivinen henkilöahmo on samanaikaisesti sekä tuttu että vieras. (Santala 1994, 69–70; ks. myös Löytty 1994.) Santalan mukaan kirjailija saattaa myös [tietoisesti] hyödyntää stereotyyppioita ja ennakkoluuloja, tai sitten muuntaa fiktiivisen henkilöahmon oman kulttuurinsa piirissä torjuttujen piirteiden kantajaksi (Santala 1994, 70–80).

Fiktiivisen ”toiskulttuurisen” henkilöahmon toiseutta voi yrittää Santalan mukaan vähentää kysymällä kulttuurista sen omilta edustajilta, vierailemalla tai asumalla toisessa kulttuurissa (Santala 1994, 77). Ehkä hieman naiivisti Santala päätyy lopulta ilman sen kummempia perusteluja ehdottamaan yksinkertaisesti vain kulttuurisen eron, meidän ja muiden, välisen rajan poistamista fiktiosta siksi, että hän itse pitää tätä rajaa kuvitteellisena. Samalla – kuin taikaiskusta – poistuisivat stereotyyppiat ja ennakkoluulot, sillä kyseessä on vain ”kulttuuristen heijastusten” leikki, joka kuvajaisten tavoin saakin paeta sanoja ja selkeitä määrittelyjä. (Santala 1994, 79–80.) Mielestäni Santala on tässä väärässä. Erojen ja samuuksien tiedostaminen sekä niiden tunnustaminen ja arvostaminen on mielestäni oikeampi tapa lähestyä tätä kulttuurisesti monisyistä asiaa.

Myös Maarit Piipponen on kirjoittanut tilanteesta, jossa kirjailija enemmistön edustajana luo vähemmistöön kuuluvan (maahanmuuttaja-)henkilöahmon teoksessaan. Piipponen kuvaa kahden amerikkalaisen kaunokirjallisen tekstin (toinen populaarikirjallisuutta, toinen dekkari) maahanmuuttajakuvia kiinalais-amerikkalaisessa kirjallisuudessa. Näissä kuvauksissa korostuu henkilöahmojen stereotyypisyys. (Piipponen 2010, 279–280.) Piipposen mukaan stereotyyppien kohdalla pitää kiinnittää huomiota siihen milloin, missä ja miksi ne ovat syntyneet, eli stereotyyppien ajalliseen ja paikalliseen kontekstiin (Piipponen 2010, 278). Lisäksi erityisesti aasialais-amerikkalaisille kirjallisuuden kuvaamistavat tai representaatiot ovat tärkeitä, ”sillä he ovat olleet amerikkalaisessa kulttuurissa yhtäältä näkymättömiä ja toisaalta tahtomattaan liiankin kuvattuja stereotyyppien tasolla” (Li 1998, Piipposen 2010, 272 mukaan). Piipponen pyrkiikin tekstissään vahvasti haastamaan ”valkoista katsetta”.

Liisa Saariluoma taas on kuvannut kulttuuriin kuuluvan ja sitä ulkopuolelta tarkastelevan kuvauksen eroa käyttämällä vastakohtaisia käsitteitä sisäinen ja ulkoinen. Hän erottaa kulttuurin

sisällä olevan, elävän ja kirjoittavan henkilön kuvaukset esimerkiksi kaupunkiin jo muuttaneen kirjoittajan kuvauksista. (Saariluoma kirjoittaa pohjoiskarjalaisesta pienviljelijäkulttuurista ennen suurta muuttoaaltoa kaupunkiin 1960–1970-luvuilla, ja tämän muuttoaallon vaikutuksista maaseutukulttuuriin.) Saariluoman mielestä ero on nimenomaan kuvauksen perspektiivissä: se voi olla joko kulttuurin sisäinen tai kulttuuria ulkopuolelta tarkkaileva. (Saariluoma 1995, 222–227, 240–242.)

Mikko Lehtonen on kirjoittanut kognitiivisesta mielikuvituksesta, jolla hän tarkoittaa ”hahmottamista sosiaalisesti vastuullisen mielikuvituksen avulla.” (Lehtonen 2003, 15–16) Lehtosen mukaan tarvitsemme kognitiivista mielikuvitusta ymmärtääksemme niitä toisia, jotka ovat lähellä tai kaukana meitä, kuvitellaksemme, mikä heille on totta (Lehtonen 2003, 15). Se auttaa havaitsemaan muut moninaisiksi. Stephen Frosh on kirjoittanut samasta asiasta sympaattisena mielikuvituksenä. (Lehtonen 2003, 16.)

Kirjallisen henkilöahmon synnyttäminen toiseen kulttuuriin edellyttää sympatian lisäksi kirjailijalta kulttuurienvälistä kompetenssia ja kulttuurista lukutaitoa. Kulttuurienvälinen kompetenssi tarkoittaa uusien näkökulmien ja uusien tulkintamahdollisuuksien oppimista tai havaitsemista. Sen lopputuloksena voi olla etnorelativismi, jolloin on mahdollista tulkita ja arvioida käyttäytymistä erilaisista kulttuurisista viitekehyksistä käsin. (Salo-Lee 2010, 21–24.) Kysymys on siis hyväksyvistä tiedostamisesta.

Kulttuurilliset asiat eivät ole Juli-Anna Aerilan mielestä ongelmallisia, vaikka ”Suomalainen monikulttuurisuusaiheinen kirjallisuus kuvaa monikulttuurisuutta suomalaisesta näkökulmasta ja maahanmuuttajan asemaan eläytyminen -- voi olla vaikeaa.” (Aerila 2010, 200) Jotta stereotypisoinemiselta, vähättelyltä tai liialliselta korostamiselta välttyttäisiin, pitäisi tarkastelunäkökulman mielestäni olla tiedostavasti kulttuurisensitiivinen, kulttuurista moninaisuutta ymmärtämään ja arvostamaan pyrkivä.

Kulttuurisen moninaisuuden ymmärtämisen vastakohta on etnosentrismi. Se tarkoittaa sitä, että muita kulttuureita arvioidaan yksinomaan oman kulttuurin mittareita käyttäen. Etnosentrisessä näkökulmassa ainoastaan yksi totuus, ainoastaan yksi näkökulma, on mahdollinen tai hyväksyttävä. (Löytty 1994, 116; ks. myös Rantonen 1994, 132–143, Savolainen 1995b, 14–15, 25–26, Valovirta

2010, 92–93.) Liisa Salo-Lee on kääntänyt etnosentrisyyden sanalla omakulttuurikeskeisyys (Salo-Lee 2010, 23). Osoivana esimerkkinä etnosentrismistä Mikko Lehtonen on kirjoittanut muun muassa ”eurooppalaisen sivilisaation universaaliuden diskurssista”, jolla hän pyrkii kuvaamaan sitä, että läntinen, eurooppalainen sivilisaatio ei tavallaan ole enää ”sivilisaatio” lainkaan, vaan siitä on tullut sivilisaation mitta toisille kulttuureille. Tällä voidaan selittää myös sitä, että eurooppalaisuuden tarpeet ovat ”yleistyneet” tarkoittamaan kaikkien ihmisten tarpeita kaikkina aikoina. (Lehtonen 1994, 107, 111; vrt. myös Jokinen 2010, 130–134: hegemoninen maskuliinisuus ja Engelberg 2010, 167–168: geneerinen maskuliinisuus.)

Lea Rojola on kirjoittanut tästä samasta asiasta ”doksana”, jonka hän liittää kirjallisuudessa todenvastaavuuden käsitteeseen. Doksa on yleisesti hyväksytty, muovautuva mielipide, joka esittää tekstin tai väitteen luonnonmukaisena, luonnollisena, luonnon säätelemänä. (Rojola 1995, 72.) Ajatus doksasta korostaa sen sosiaalista luonnetta, sillä se edellyttää keskustelevan yhteisön olemassaoloa. Doksa siis määräytyy sosiaalisesti, keskusteluissa.

Äärimmillään etnosentrisyys voi tarkoittaa eurosentrisyyttä. Siinä [eurooppalainen] kulttuuri nähdään yhtenäisenä, darwinistisesti kehittyvänä, luonteeltaan evoluutionäärisenä. Tässä evoluutioprosessissa eurooppalainen kulttuuri, eurooppalainen sivilisaatio esiintyy kulttuurillisen kehityksen korkeimpana asteena. (Löytty 1994, 118; Savolainen 1995b, 13–14.) Muiden sivilisaatioiden ja kulttuureiden on vuorostaan täytettävä eurooppalaisuuden niille asettamat ehdot ollakseen tasavertaisia eurooppalaisen kulttuurin kanssa.

Stuart Hall on analysoinut niitä diskursiivisiksi strategioiksi nimittämiään menetelmiä, joiden avulla etnosentriset eurooppalaiset ovat tarkastelleet ”toisia” eli muiksi itse määrittelemiään kulttuureja ja niiden ilmiöitä (Hall 1992, Lehtosen 1994, 107, 112 mukaan). Näitä diskursiivisia strategioita Hall on erottanut kaikkiaan neljä: idealisoiminen, omien fantasioiden projisoiminen toisiin (unien ja utooppisten toiveiden toteutuma), kykenemättömyys havaita ja kunnioittaa eroja (jolloin meistä tulee muiden, toisten, vieraiden, tarkastelun mittapuu) ja taipumus projisoida eurooppalaiset kategoriat ja normit toisiin, nähdä ”meidän” ja ”muiden” ero eurooppalaisen havainto- ja representaatiojärjestelmän lävitse – jolloin se muodostuu universaaliksi normiksi, jolle kaikki muu alistuu. (Lehtonen 1994, 107–108.)

Etnosentrisyyden ja eurosentrisyyden lisäksi länsimaiselle, dualistiselle ajattelutavalle on ollut tyypillistä jakaa asiat kaksinapaiseen, vastakohtien tai kaksijakoisuuksien järjestelmään. Siinä esimerkiksi toinen ja oma, tuttu ja vieras, me ja muut, hyvä ja paha, positiivinen ja negatiivinen, mies ja nainen, enemmistö ja vähemmistö, keskus ja periferia, normaali ja poikkeama asettuvat vastakohdiksi toisilleen, polariteeteiksi, tavallaan kuin janan ääripäiksi, diktonomiaksi. (Ks. myös Kolu & Volotinen 2003, 35; Kylmänen 1994, 6–7; Lindström 1994, 179, 182; Löytty 1994, 117–121, Rantonen 1994; Savolainen 1995b; Vehkavaara 1994.) Samalla nämä ääripäät on mielletty myös arvohierarkiaksi. Tässä arvoasetelmassa toinen on käsitetty ensisijaiseksi ja toinen toiseksi, toinen omaksi ja toinen vieraaksi, toinen paremmaksi ja toinen huonommaksi, toinen oikeaksi ja toinen vääräksi. Tyypillisesti tällöin toinen, vieraus ja vaikkapa naiseus on ryhmitelty vastakohdalleen alempiarvoiseksi. (Kylmänen 1994. Fallosentrismistä ks. Savolainen 1995b, 15.)

Laajasti vasta postmodernismin myötä levisi ajattelutapa, että länsimaisuus ja länsimainen kulttuuri eivät ehkä olekaan kulttuurin ainoita oikeita tai niiden ylin, kehittynein muoto. Eila Rantosen mukaan postmoderni merkitsikin käännettä, jonka myötä länsimainen kulttuuri on kyseenalaistettu maailman keskuksena. Derrida on käyttänyt tästä näkemyksestä käsitettä valkoinen mytologia. Samaan kehityskulkuun on liittynyt eheän miessubjektin purkautuminen. (Rantonen 1994, 131.) Monikulttuurisuuden ja postkolonialistisen ajan myöhäismoderni tai jälkimoderni kirjallisuus kuvaa aiheitaan tyypillisesti ”arkisesti ja pienieleisesti, yksilön, parin tai perheen näkökulmasta, mielellään joko yhdestä tai muuttuvasta subjektiivisesta tietoisuudesta käsin tai moniäänisesti ja näkökulmia vaihdellen, episodeittain ja montaaseina, erilaisia tarinoita ja osatotuuksia toisiinsa limittäen.” (Kosonen 2009b, 30) Identiteetti voidaan tällöin esittää nimenomaan tunnistamisen kokemuksena (sama).

Kun yleisesti hyväksytyjä, vallalla olevia kulttuurisia merkityksiä, käsityksiä tai doksia koskevaa aluetta on pyritty monimuotoistamaan tuomalla esiin toisenlaisia, valtavirta-ajattelun konventioista ja vakiintuneista käytännöistä poikkeavia näkemyksiä, on ne voitu torjua monin eri tavoin. Tyypillistä on väheksyntä, leimaaminen vääräksi tai huonoksi, tai jopa eroavaisuuksien mitätöiminen samuudeksi (Kekki 2004; Lindström 1994; Löytty 1994; Rantonen 1994; Savolainen 1995b; Urponen 2010; Vehkavaara 1994). Erityisen haasteelliseksi kuvio muodostuu, kun keskustan tai enemmistö marginalisoi tai diskriminoi moninkertaisesti. Näin on usein esimerkiksi

maahanmuuttajanaisten kohdalla. (Saresma, Rossi & Juvonen 2010; Savolainen 1995a; Kekki 2004, 25.)

Monikulttuurisuus, monimuotoisuus ja globaalius on vaikuttanut brittiläiseen kirjallisuuteen leimallisesti 1980-luvulta alkaen. Tällöin on voitu puhua brittiläisen kirjallisuuden aidosta monikulttuurisuudesta, jopa niin, että monikulttuurisuus on ymmärretty brittikulttuurin lähtökohdaksi. (Kosonen 2009a, 29.) Se on kirjallisuuden muoto, joka ammentaa ”identiteettien ja kulttuurien ristiriidoista, kohtaamisista ja välitiloista.” (Kosonen 2009b, 18) Kirjallisuuden monikulttuurinen tausta mahdollistaa moniarvoisen näkökulman. Se tarkoittaa arvojen ja taustojen, lähtökohtien ja tavoitteiden moninaisuuden ymmärtämistä. (Vrt. Kosonen, 2009a; Kosonen 2009b; Rantonen 2009b.)

3.6. Teoriakokonaisuudesta ja käsitteistä

Tämän tutkimukseni teoriatausta on mielestäni varsin monipuolinen kokonaisuus. Se on osa jälkistrukturalistista, jälkikolonialistista, jopa pienenä siivuna feminististä tutkimusta. Leena-Maija Rossi on erottanut 1900-luvun lopun jälkistrukturalistisesta tutkimuksen ja postmodernin kulttuuritilan (Rossi 2010b, 32).

Kaikkinaisen käsitteenmäärittely on tämän työn eri yhteyksissä ollut minulle tärkeää – sen avulla olen halunnut paikantua eli kertoa oman asemani ja sijaintini tutkimuksen kentässä mahdollisimman tarkoin. Pieneltä osalta tutkimustani voi nimittää myös queeriksi, sillä näkemykseni käsitteenmäärittelystä on osin yhtenevä queer-tutkimuksen kanssa. Queerissa kysytään, ”mitä merkityksiä käsite on saanut eri aikoina ja eri keskusteluissa sekä mihin sitä -- käytetään.” (Hekanaho 2010, 149; Kekki & Ilmonen 2004.) Tai poliittisemmin: millä tavoilla tai ehdoilla subjekti on toimijuutta, ja kuinka tai voiko ehtoja muuttaa (Eeva 2004, 312). Tavoitteena queerissa on luoda Foucault’in sanoin sukupuoli käytettyjen käsitteiden merkitysten ja tutkimukseen omaksuttujen ajattelutapojen hahmottamiseksi. Itseäni kiehtoo queer-näkökulmassa ajatus käsitteistä historiallisesti muovautuneina rakenteina. Silloin ne voidaan ymmärtää aktiivisina ja muuttuvina, ajassa rakentuvina tietämisen, ymmärtämisen ja nimeämisen tapoina, jotka jäsentävät

ja nimeävät, tuottavat ja rajaavat ymmärrystä (Hekanaho 2010, 150–151). Queerin voi myös monin tavoin yhdistää monikulttuurisuuteen (Karkulehto 2011, Kekki & Ilmonen 2004).

Tarkoitukseni on tämän tutkimuksen teoriaosuuden runsaiden käsitteenmäärittelyjen avulla osoittaa, miten käyttämieni käsitteiden merkitys on mielessäni rakentunut ja minkälaiseen näkemykseen kirjallisuudesta (maailmasta) ne käyttäjänsä rajoittavat. Tavoitteenani on ollut myös eri tavoin tavoittaa sitä liikettä, joka tuottaa ymmärrystä maahanmuuttajista ja heidän kuvauksistaan. (Ks. vastaavasta näkökulmasta Hekanaho 2010, 148–150 tai Savolainen 1995b, 19.)

Marja-Liisa Pynnönen on pitänyt tärkeänä sitä, että vähemmistön tutkijat miettivät tarkoin omaa motivaatiotaan ja lähestymistapaansa vähemmistön tarkasteluun (Pynnönen 1995, 177–178). Itselläni halu ymmärtää nuorten akkulturaatiostrategioiden ja kotoutumisprosessien moninaisuutta sekä monikulttuuriseen nuortenkirjallisuuteen tutustuminen on ollut keskeinen tutkimukseni aiheen muovaaja.

3.7. Feminismi – tai sukupuolittunut näkökulma

Leena-Maija Rossi on kirjoittanut, että representaatio on aina jonkin asian esitys, joka voidaan erottaa muusta todellisuudesta. Sitä voidaan tarkastella kahdesta erilaisesta näkökulmasta: heijastuksena, joka tuo tarkasteluun realismin tai mimeettisen näkökulman. Rossin mielestä tällöin voidaan pohtia sitä, heijastuuko todellisuus representaatiossa todenmukaisena tai oikeellisenä. Toinen mahdollinen suhtautumistapa representaatioon on Rossin mukaan näkemys representaatiosta ilmiönä, joka mahdollistaa todellisuuden ymmärtämisen, jakamisen, kommunikoinnin ja tulkinnan, eli käsitteiden merkityksen tuottamisen. ”Jos representaatiot mielletään konstruktionistisesti rakentaviksi ja tuottaviksi, ne otetaan osaksi todellisuutta, vieläpä keskeiseksi osaksi. Silloin esityksiä – kuvia ja sanoja – koskeva kysymys ei kuulukaan, miten hyvin tai huonosti ne onnistuvat heijastamaan itseään todempaa todellisuutta. Sen sijaan on kysyttävä, millaisin merkein ne tuottavat todellisuutta ympärillemme – ja millaista todellisuutta.” (Seppänen 2005a, 82 Rossi 2010a, 267–268 mukaan.) Näistä näkökulmista jälkimmäinen mahdollistaa mielestäni representaatioiden tulkinnallisen tarkastelun. Silloin representaation ymmärretään itse – ainakin osin – tuottavan tarkasteltavana olevan ilmiön tai kokonaisuuden. Voisinkin siis muotoilla tutkimustani ohjaavan

otsikon vielä kerran uudelleen: millaista fiktiivistä todellisuutta henkilöhahmojen kotoutumisprosessien kuvaukset nuortenromaaneissa luovat?

Representaatio voidaan ymmärtää myös tietojen, kuvien ja käsitysten tuottamiseksi. Siinä tulee aina olla varovainen. Erityiseen huolellisuuteen on syytä, kun representoidaan kulttuurista vähemmistöä. Esimerkiksi uutisissa ja dokumenteissa esitetty muuttuu helposti todellisuudeksi. (Rantonen 2010b, 28.) Se voi jo sellaisenaan aiheuttaa leimaamista ja rasismia. (Harjunen 2010, 242; Keskinen 2010, 253. Ks. myös kulttuurisensitiivisyydestä luvussa 3.5.)

Representaation valtarakenteiden ja sidonnaisuuksien (Vehkavaara 1994) tiedostaminen on mielestäni yksi representaation ymmärtämisen avaimista. Representaatio tulee mielestäni aina ymmärtää luonteeltaan poliittisena ja valikoivana. Siten se on aina myös vallankäyttöä. Tämä valta ei ole persoonatonta, vaan sitä käyttää joku. Myös tästä syystä representaatio-käsitteen mahdollisimman tarkka rajaaminen, sen merkityksen määrittelemine, on mielestäni tärkeää.

Kun jokin tulee representoiduksi, se merkityksellistetään, käsitteellistetään, artikuloidaan, tulkitaan, positoidaan ja muutetaan moneen kertaan. Se myös voi omaksua erilaisia identiteettejä kulloisenkin kontekstin mukaisesti. (Vehkavaara 1994, 169.) Silti representaatio ei tarkoita mielivaltaisuutta. Sen tulkinta, esittäminen, kuvaaminen tai kielellistäminen tapahtuu tiettyjen ehtojen tai sääntöjen alaisena, niin, että representaatiosta keskusteleminen pysyy mahdollisena. (Ks. myös luku 3.4.)

Lopulta saattaakin olla niin, että representaatio on enemmän representoijan itsetutkiskelun ja itsetuntemuksen väline, kuin todellisuudesta tehty kuvaus, esitys, viittaus tai muu sellainen representoidusta. (Vrt. Vehkavaara 1994, 166) Representaatioita voidaan toki tehdä monenlaisia erilaisia tarkoituksia varten. Niillä voi pyrkiä rehellisyyteen tai ne voivat olla tavoitehakuksia ja tendenssimäisiä. Nämä tavoitteet pitää representaation onnistuneisuutta ja arvoa pohdittaessa sekä ottaa huomioon että lausua julki. Representaation olemukseen sisältyvä vallankäytön elementti on kerrottava avoimesti, jotta myös sen vaikutuksia olisi mahdollista pohtia oikeassa diskurssissa.

Kirjalliset representaatiot jäsentyvät aina kulttuuristen koodien ja konventioiden kautta. Olemassa olevat esittämisen muodot säätelevät ja rajoittavat representaatioita, ja konventiot vaikuttavat aina siihen, mitä voidaan sanoa ja miten voidaan sanoa. (Rojola 1995, 15.) Modernin maailman

moninaisuudesta seuraa se, että kulttuuri ja kulttuurituotteet ovat moniäänisiä ja heterogeenisiä, jolloin esimerkiksi kirjallisuudessa risteilevät kulttuurien monenlaiset äänet ja arvot (Rojola 1995,14). Tämän moninaisuuden käsittelemiseen tarvitaan sopimuksia. Taiteilija tai kirjailija voi yrittää vakuuttaa tai taivutella yleisöään ainoastaan niillä kulttuurisilla merkityksillä, joita hänellä kulloinkin on käytettävissään. (Rojola 1995, 201.)

Olisiko kuitenkin mahdollista representoida väärin? Voisivatko erilaiset tulkinnat ja olla pelkkiä representaatiovirheitä? Nähdäkseni ei. Totuudellisuuden (yksityiskohtien tarkkuuden ja oikeellisuuden) suhteen voi erehtyä, mutta representaatioissa on kuitenkin pohjimmiltaan kysymys vain erilaisista tulkinnoista ja painotuksista. Tässä täytyy koko ajan muistaa se, että [kirjalliset] representaatiot eivät ole mielivaltaisia, vaan [kirjallisen] tekstin ohjaamia. (Ks. tästä myös Veivo 2011.)

Harri Veivo ja Tomi Huttunen ovat mielenkiintoisena yksityiskohtana kirjoittaneet taiteen ei-ehdollisena väärinymmärryksenä tilanteesta, jossa taideteos samaistetaan oikeaan elämään. Tällainen tilanne voi kirjallisuudessa heidän mukaansa syntyä esimerkiksi silloin, jos lukija jää pohtimaan sankarin myöhempiä vaiheita taideteokseen kirjoitetun avoimen lopun jälkeen. (Veivo & Huttunen 1999, 146.) Itse en ajattele aivan näin ankarasti, vaan uskon, että esimerkkitapauksessa kirjailija on ennemminkin avoimen lopun avulla päässyt tavoitteeseensa: hän on saanut lukijansa pohtimaan kirjoittamansa henkilöhahmon elämää ja sen merkitystä sekä kiinnostumaan aidosti tämän fiktiivisen hahmon mahdollisista fiktiivisistä kohtaloista. Yksinkertaistuksena tai virheenä voisi mielestäni sen sijaan pitää sitä, että fiktiota tarkasteltaisiin todellisuuden yksioikoisena jäljentämisenä. Silti fiktiivisen tekstin avulla voi mielestäni aivan hyvin pyrkiä tulkitsemaan ja merkityksellistämään todellisuuden ilmiöitä ja tapahtumia.

3.8. Luvun loppuksi

Mielestäni ainoastaan oman ”katseensa” tunnustavalla ja moninaisuuksiin hyväksyvästi suhtautuvalla kulttuurisensitiivisellä näkökulmalla on mahdollista tavoittaa kirjallisuuden representaatioiden moninaisuutta. Edellä olen laajasti kirjoittanut representaation eri puolista. Kun kirjallisuudessa puhutaan representaatiosta, tulee käsitteen rajaukset ja tarkastelun sidonnaisuudet

mielestäni selvittää tarkoin. Representaatio onkin tutkimuksessani erityisen haasteellinen käsite – ja toki sellaisena myös mielenkiintoinen (ks. tästä myös Veivo 2010, 135–157). Kuten jo aluksi totesin, hankalaksi representaation käsitteen tekee se, että sitä voi käyttää niin kovin erilaisilla tiedon alueilla ja niin monista erilaisista näkökulmista. Siksi lukija joutuu pohtimaan, kirjoitetaanko representaatiosta maailman ymmärtämisen tai näkemisen tapana, laajasta perspektiivistä, vai kapeammasta, tarkkarajaisesta esimerkiksi kirjallisen tekstin näkökulmasta. Kuten olen edellä esittänyt, olen tutkimuksessani kiinnostunut representaation käsitteestä melko suppeassa merkityksessä: siitä, kuinka kirjallisuus representoi – tai oikeammin kuvaa, esittää, tulkitsee ja on tulkittavana – siis tuottaa oman fiktiivisen todellisuutensa nuorten henkilöihahmojen kotoutumiskuvauksissa.

Summa summarum: mihin päädyinkään? Näkökulmani kirjallisuuteen on tarkastella suomalaisen nuortenromaanien maahanmuuttajataustaisten henkilöihahmojen kotoutumiskuvauksia. Tässä tarkastelen kirjallisuutta oman fiktiivisen maailmansa sisällä, mahdollisten maailmojen ilmentäjänä. Representaatioon perehtymisen avulla minun on ehkä helpompi hahmottaa se, että kaunokirjallisuus ei jäljennä todellisuutta tai kuvaa todellisuutta sellaisenaan. Ehkä tarvitsenkin representaatiota koskevia ajatuskulkuja lähinnä etäännyttämistä varten.

Tarkastelussani kirjallisuuteen luodut henkilöihahmot vertautuvatkin vaikkapa näyttelijään, joka hänelle kirjoitetussa roolissa tekee suorituksensa, jonka avulla yleisön on mahdollista kokea tai havaita jotain olennaista ja merkittävää oikeasta elämästä, mutta joka ei sellaisenaan ole totta, oikeaa elämää. Sekä näyttelijä, katsoja että käsikirjoittaja tietävät, etteivät näyttämötapaukumat ole tosielämää, vaan representaatio, parhaimmillaan edustava ja oivaltava kuva yhdestä mahdollisesta rajatusta ja tulkitusta todellisuudesta. Esityksen laatua ei voi mitata tutkimalla sitä, kuinka tarkasti näyttämötapaukumat ovat samanlaisia kuin todet ”oikean elämän” tapaukumat (esimerkiksi vaikkapa kuinka paljon henkilöihahmoa esittävä näyttelijä kokee niitä tunteita, joita hän esittää).

Esitettyjen näyttämötapaukumien avulla on kuitenkin mahdollista paljastaa, kokea ja ymmärtää jotakin olennaista ”oikeasta”, elävän elämän todellisuudesta. Tästä näkökulmasta on mahdollista väittää, että kaunokirjallisuus ”todellistaa” tai ”faktualisoi” todellisuuden. Kuitenkin väite, että sitä pitäisi arvottaa tästä näkökulmasta, on mielestäni absurdi myös realistisen kirjallisuuden kohdalla ja realistista lukutapaa käytettäessä. Eroa kirjallisuuden todellisuuksien ja ”maailman” todellisuuksien

välillä voisi havainnollistaa vaikkapa Harri Veivon sanoin: ”kirjallisuus on rajanvetoa, joka tuo esiin oman kyvyttömyytensä representaationa ja johdattaa lukijan ajattelemaan sitä, mikä jää kirjallisuuden esittämättömiin.” (Veivo 2010, 157.)

Kuitenkin olen ehdottoman varma, että kirjallisuutta kannattaa valitsemastani näkökulmasta tutkia. Representaatio-käsitteen ajatuksena on, että kirjailijan pyrkimyksenä ei ole kopioida tai luoda kirjoittamassaan teoksessa replikaatiota todellisuudesta, vaan kuvata, esittää, kuvastaa, heijastella tai edustaa sitä kirjoituksillaan. Tällöin kirjailija kirjoittaa todentuntuisen ja -näköisen kuvan maailmasta: romaanihenkilöistä, miljööstä ja tapahtumakuluista. Parhaimmillaan henkilöihahmoista ja yhteiskunnasta piirtyvän kuvan myötä lukija havaitsee tai oivaltaa jotakin olennaista omasta ajastaan, ympäristöstään ja sen ilmiöistä, ehkä myös omasta itsestään, identiteetistään, elämänhallinnasta ja elämästään. Epätäydellisinäkin kirjallisuudessa luodut henkilöihahmot eli ”... ”symboliset representaatiot” kuvaavat sosiaalista, sekä heijastavat olemassa olevaa todellisuutta että jäsentävät ja tuottavat sitä, ja niitä vasten myös lukijat peilaavat omaa todellisuuttaan ja rakentavat omia minätarinoitaan.” (Ruohonen 2005, 15)

”Kaunokirjallisuudelle on ominaista, ettei se vain kuvaa maailmaa sellaisena kuin se on, vaan se pyrkii luomaan vaihtoehtoisia maailmoja, jotka puolestaan synnyttävät uusia ajattelun ja oivaltamisen muotoja.” (Hakkarainen 2010, 241–242) Fiktiivisen kirjallisuuden avulla lukija voikin nähdä ja ymmärtää itselleen outoja ja vieraita asioita, ja lisätä omaa ymmärrystään maailmasta. Juli-Anna Aerila lainaa tässä Langerin (1995) näkymöinti-käsitettä. Näkymöinti tarkoittaa lukijan mielessä kulloinkin olevaa tekstimaailmaa, sen ymmärrystä ja tulkintaa, joiden pohjalta lukija tekee ennakoiteja ja luo odotuksia tekstissä. Se on osaksi lukijan omiin kokemuksiin, ajatuksiin ja tunteisiin perustuvaa maailman rakentamista. (Aerila 2010, 52–53.) Tällainen tulkintaprosessi on erityisesti fiktiiviselle kirjallisuudelle tyypillisessä lukemisessa tärkeä. Toisaalta tulkinta on mahdollista tulkita myös väärin, mikäli ei pysyttele tulkinnassa kirjallisen tekstin tuottamien reunojen sisällä. Esimerkiksi maahanmuuttajakirjailijoiden teokset voidaan helposti ylitulkita [valtakulttuurin näkökulmasta] omaelämäkerrallisiksi (Rantonen 2010a, 170).

Silloin, kun fiktiivistä kirjallisuutta luetaan esteettisenä viestinä, ymmärretään se monia tulkintavaihtoehtoja sisältäväksi viestiksi (Aerila 2010, 54). Kirjallisuuden kautta välittyvä kuva ihmisestä, häntä ympäröivästä todellisuudesta ja ihmisen asemasta tässä todellisuudessa (Kajannes

2000, 49 Aerilan 2010, 74 mukaan). ”Fiktiivinen teos voi näin lisätä lukijan tietoa ja ymmärrystä maailmasta” (Lammenranta 1989, 192 Aerilan 2010, 74 mukaan). Se tarjoaa aina lukijalleen käyttökelpoista tietoa maailmasta. Kirjallisuus onkin tärkeää siksi, että sen avulla voidaan oppia elämästä. (Aerila 2010, 191–192.)

4. LASTEN JA NUORTENKIRJALLISUUS

Lasten- ja nuortenkirjallisuuden syntymisen edellytyksenä ei enää pidetä lapsuuden ja nuoruuden ymmärtämistä omiksi ikäkausikseen. (Toisenlaisesta, perinteisestä näkemyksestä ks. Riukulehto et al. 2001, 10.) Kansainvälisesti tarkasteltuna lastenkirjallisuuden alku sijoitetaan nykyisin keskiaikaan. Ensimmäisenä suomalaisena lastenkirjana mainitaan kirjallisuudessa (ehkä enemmän aikuisille kuin lapsille suunnattu) Mikael Agricolan ABCkiria (1543). (Huhtala & Juntunen 2004, 9–13.) 1700-luvulla, valistusaatteen synnyn myötä, alettiin myös Suomessa julkaista erityisesti lapsille suunnattua kirjallisuutta. Aapiskirjat ja uskonnollisaiheiset teokset säilyivät lasten- ja nuortenkirjallisuuden valtavirtana Suomessa 1800-luvulle asti. 1800-luvulla romantiikka nosti esille erityisesti sadut kirjallisuudenlajeina. (Huhtala & Juntunen 2004, 14–35.)

Nuortenkirjallisuuden synty ajoitetaan yleensä 1900-luvun alkuun (Huhtala & Juntunen 2004, 54; Huhtala 2003, 38; Lappalainen 1979, 86, 114–115; Riukulehto 2001b, 80). 1900-luvun alkaessa lasten- ja nuortenkirjallisuus sukupuolittui: tyttö- ja poikalukijoiden oma kirjallisuudet yleistyivät (Huhtala & Juntunen 2004, 54–75; Riukulehto 2001b, 80). Anni Swan kirjoitti ensimmäiset suomalaiset nuortenromaanit 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla (Huhtala & Juntunen 2004, 68; Kivilaakso 2003, 63; Lappalainen 1979, 130). Lasten- ja nuortenkirjallisuus eriytyivät omiksi lajeikseen vasta sotien välisenä aikana (Aerila 2010, 15).

Toisen maailmansodan jälkeen lasten- ja nuortenromaanit uudistui. Suomessa tämä uudistuminen ja modernisoituminen tapahtui leimallisesti 1950-luvulta alkaen, aluksi tyttökirjoissa. 1950-luvulla ”tyttö- ja poikaromaani sulautui niin kutsutuksi salingeriaaniseksi moderniksi nuortenromaaniksi.” (Heikkilä-Halttunen & Rättyä 2003, 5. Ks. myös Lappalainen 1979, 200.) Merja Otavan Priska (1959) on nimetty käänteentekeväksi, ensimmäiseksi moderniksi suomalaiseksi nuortenromaaniksi (Rättyä 2003b, 173; Heikkilä-Halttunen 2003a, 174–175; Huhtala & Juntunen 2004, 110). Tosin Irja Lappalainen näkee sen kiinteänä osana oman aikansa kirjallisuuskehitystä (Lappalainen 1979, 189–191).

Lasten ja nuortenkirjallisuuden asema muuttui Suomessa 1950- ja 1960-luvuilla. Se institutionaalistui. Vaikka lasten- ja nuortenkirjallisuutta julkaistaan nykyisin enemmän ja se on arvostetumpaa kuin aikaisemmin, on nuortenkirjallisuudella silti yhä aikuisille kirjoitettua

kirjallisuuteen verrattuna alemmaksi arvostettu asema (Korolainen 2001, 10; Karpio 2003, 161–169; Aerila 2010, 15). Vielä 1990-luvullakin lasten- ja nuortenkirjallisuus on saatettu lukea kirjallisuuden marginaaliin (Roininen 1995, 188). Erityisesti 1990-luvulla nuortenkirjallisuutta saatettiin pitää myös turhana, katoavana kirjallisena välivaiheena (Heikkilä-Halttunen 2001, 219).

1960-luvulla nuortenkirjallisuus yhteiskunnallistui ja reaalistui, mutta Suomessa välteltiin melko tietoisesti avoimen poliittista otetta. Kuvattiin erilaisia ongelmia. (Heikkilä-Halttunen 2003b, 221; Rajalin 2003, 160.) Liisi Huhtala ja Katariina Juntunen katsovat tämän kehitysvaiheen jatkuneen aina vuosituhanen loppuun saakka. Lisäksi postmoderni lasten- ja nuortenkirja on ollut suomalaisen kirjallisuuden osa 1980-luvulta alkaen. (Huhtala & Juntunen 2004, 76–127.) Aerila kirjoittaa 1980-luvulla tapahtuneista uudistuksista vastareaktion aiempaan nuortenromaanien ongelmakeskeisyyteen (Aerila 2010, 14). Kerronnalliset kokeilut, jotka kuuluvat postmoderniin nuortenromaanisiin, tulivat samalla Aerilan mukaan osaksi nuortenkirjallisuutta, mutta vakiintuivat Heikkilä-Halttusen ja Rättyän mielestä vasta seuraavalla vuosikymmenellä. Aerila nostaa näissä kokeiluissa keskeiseksi kerronnan kronologisuuden hylkäämisen. (Aerila 2010, 14; Heikkilä-Halttunen & Rättyä 2003, 9; Heikkilä-Halttunen 2001, 232.)

Suomalainen nuortenkirja kehittyi nopeasti 1990-luvulla. Tuolloin vuorostaan ennen kaikkea poikapäähenkilöiden kuvaus uudistui ja monipuolistui. Ongelmakeskeisyys oli tullut osaksi suomalaista nuortenkirjallisuutta jo 1960-luvulla, mutta 1990-luvulla yhden ongelman kuvauksista tuli laajojen ongelmakimppujen, tai kokonaisten ongelmavyyhtien kartoituksia. (Huhtala & Juntunen 2004, 113–144.) 1990-luvulla myös filosofiset ja ideologiset kysymykset sekä arvokeskustelu tulivat aikaisempaa keskeisemmiksi suomalaisissa nuortenromaneissa (Aerila 2010, 14–15; Heikkilä-Halttunen 2001, 221; ks. myös Immonen 2001).

Nykyisin erittäin suositun fantasiakirjallisuuden lajin nousun Huhtala ja Juntunen arvelevat viestivän ”kaipuusta pitäviin arvoihin ja harmoniaan, pois [postmodernista] satunnaisuudesta ja hetkellisyydestä.” (Huhtala & Juntunen 2004, 144) Päivi Heikkilä-Halttunen asettaakin fantasiakirjallisuuden ja realistisen nuortenkirjallisuuden kilpailijoiksi toisilleen (Heikkilä-Halttunen 2003c, 69). Merkittävää on, että 2000-luvun alussa nuortenkirjallisuus ottaa aiheita ajankohtaisista ilmiöistä, jopa aikuisten kirjallisuutta nopeammin (Aerila 2010, 15; Heikkilä-Halttunen & Rättyä 2003, 7).

2010-luvun alkaessa nuortenkirjallisuus on entisestään tuotteistunut, julkkistunut, viihteellistynyt ja sarjoittunut. Esimerkiksi vuonna 2008 julkaistuista nuortenkirjoista 80 % kuului johonkin kirjasarjaan tai muodostui jatkoksi kirjailijan aikaisemmalle teokselle (Loivamaa 2009, 8–9). 2000-luvulla nuorten kirjallisuusharrastus on muutenkin muuttunut (Heikkilä-Halttunen 2003c, 69). Nuortenkirjan asema on lukijanäkökulmasta katsoen ristiriitaistunut. Samalla kun yhä nuoremmat lukevat ja kirjoittavat näitä teoksia, myös siirtymä aikuisten kirjallisuuteen liukuu. Nuortenkirjallisuuden kulutusikä muuttuu. (Huhtala & Juntunen 2004, 145; Aerila 2010, 15; Heikkilä-Halttunen 2001, 219–220.)

Toisaalta fiktiivisen kirjallisuuden lukemisesta ollaan myös yhä huolestuneita. 2000-luvun alun julkista keskustelua lasten- ja nuortenkirjallisuudesta on leimannut nimenomaan huoli lasten ja nuorten lukutaidon ja -harrastuksen vähenemisestä. (Kirstinä 2001, 15.) Fiktiivisten tekstien lukeminen joutuu kilpailemaan vapaa-ajasta monien muiden harrastusten joukossa (Aerila 2010, 15; Havaste 2003, 146; Heikkilä-Halttunen & Rättyä 2003, 12). Toisaalta on yhä (myös fiktiivistä kirjallisuutta, myös nuortenkirjoja) lukevia nuoria, mutta erityisesti on syytä olla huolestunut siitä, että monet maahanmuuttajat ja pojat lukevat erittäin vähän fiktiivistä kirjallisuutta (Aerila 2010, 170, 182, 185, 200).

1960-luvulla alkoi suomalainen lasten- ja nuortenkirjallisuuden tutkimus. Suomalainen tutkimus on seurailut alan kansainvälisiä kehityslinjoja. (Aerila 2010, 13; Huhtala & Juntunen 2004, 114; Rättyä 2003b, 170–198.) Päivi Heikkilä-Halttunen ja Kaisu Rättyä kertovat nuortenromaanien tutkimuksen olleen kuitenkin erittäin vähäistä, ”vaikka tiedontarve ja kiinnostus nuortenkirjallisuuteen on ollut jatkuvasti kasvussa.” (Heikkilä-Halttunen & Rättyä 2003, 6) Aluksi alalta julkaistiin historioita, katsauksia, esittelyjä ja teosten läpileikkauksia. 1970- ja 1980-luvulla siirryttiin temaattisiin ja lajikohtaisiin kirjoituksiin. Aiheen ensimmäinen jatkotutkimus, liseniaattityö, julkaistiin vuonna 1974. (Rättyä 2003b, 174–199; Korolainen 2001.) Parhailaan tekeillä on useita jatkotutkimuksia, ja lasten- ja nuortenkirjallisuudesta on julkaistu monia väitöskirjoja.

4.1. Nuortenromaani

Nuortenromaani eroaa nuortenkirjoista siinä, että käsitteistä jälkimmäinen kattaa myös nuorten lyriikan, -novellin ja -näytelmät (Aerila 2010, 13). Nuortenromaanit ovat tyypillisesti kehityskertomuksia, aikuistumisen ja kasvamisen tarinoita.

Historiallisesti nykyisen kaltainen nuortenromaani syntyi Suomessa 1950-luvulla. Sille tyypillisiä aiheita ovat olleet tabujen rikkominen, ajankohtaiset aiheet ja 1990-luvulta alkaen myös kerrontatekniset kokeilut. Päivi Heikkilä-Halttunen ja Kaisu Rättyä käyttävät tästä nuortenromaanin vaiheesta myös nimitystä nykynuortenkirjallisuus. (Heikkilä-Halttunen & Rättyä 2003, 5–9). Toisaalla Päivi Heikkilä-Halttunen nimeää nuortenkirjallisuuden aihepiireiksi muun muassa nuoren henkilön kasvukivut, koulun ja kodin väliset ristiriidat, kaveripiirin, jengit, harrastukset, seurustelun ja seksuaalielämän hapuilevan aloittamisen. Nuortenromaanien aihepiirit ovat hänen mukaansa pysyneet samankaltaisina 1960-luvulta lähtien. (Heikkilä-Halttunen 2003c, 68; Heikkilä-Halttunen 2001.) Kaisu Rättyä lisää lajille tyypillistä olevan edellä mainittujen lisäksi nimenomaan murrosiän, tyypilliset identiteettivaiheen ongelmat ja irrottautumisen vanhemmista (Rättyä 2003a, 98). Kuitenkin entistä useammin 1990- ja 2000-luvun alun nuortenromaanien päähenkilöt ovat myös realistisissa nuortenromaneissa jo aikuistuneita, täysi-ikäisiä, eikä murrosikään liittyviin fyysisiin muutoksiin teoksissa puututa (Rättyä 2003a, 100–101).

Mia Österlund katsoo, että nuortenkirjassa kuvataan päähenkilön näkökulmasta ongelmalliseksi koettua nykyhetkeä. Teoksessa esitellään ongelmat sekä kontekstualisoiva katsaus siihen, miksi ne ovat syntyneet. Lopuksi ongelmat ratkeavat. Nämä vaiheet sisältyvät Österlundin mukaan myös realistiseen nykynuortenromaanin, mutta usein järjestykseltään käänteisinä. Österlund painottaa myös nuortenromaanin ongelmakeskeisyyttä. Se on Ruotsissa leimannut nuortenromania niin laajalti, että on puhuttu jopa idyllifobisuudesta. (Österlund 2003, 138–140, 142–143)

Juli-Anna Aerila on pitänyt 1990-luvun jälkeisen nuortenromaanin erityispiirteinä realistisuutta ja ajantasaisuutta – sitä, että teokset kuvastavat omaa aikaansa (Aerila 2010, 15, 27). Myös Päivi Heikkilä-Halttunen ja Kaisu Rättyä ovat korostaneet nuortenromaanin ajankohtaisuutta, sitä, että ”se tarttuu hanakasti ajankohtaisiin ilmiöihin.” (Heikkilä-Halttunen & Rättyä 2003, 7) Sanna Karkulehto näkee tämän laajemminkin nuortenkirjoja leimaavaksi piirteeksi (Karkulehto 2010, 51).

Suomalaisessa nuortenromaanin lajimäärityksessä on tärkeää ollut sekä päähenkilöön että teoksen aihepiiriin kuuluvat vaatimukset. Päähenkilön on oltava tietyn ikäinen, hänen pitää olla nuori, samanikäinen ajateltujen lukijoiden kanssa. Nuortenromaanin sisällöksi ovat sopineet muun muassa itsenäistymisen, aikuistumisen tai kasvun kipukohtien kuvaukset, koulu ja koti, ystävät, harrastukset ja seurustelu. (Aerila 2010, 13–15.)

2000-luvun alkuvuosina aiemmin esiteltyjä nuorisokirjallisuuden määritelmiä alettiin pitää vanhentuneena. Nuorisokirjallisuuden määritelmä oli Suomessa perustunut muun muassa minäkertojaan, päähenkilön tai kohderyhmän ikään, slangin käyttöön, (suur)kaupunkimiljööseen ja keskitettyyn tapahtuma-aikaan. Kaisu Rättyän mielestä näistä tärkein nuorisoromaanin määrittäjä on identiteetin muutoksen kuvaaminen (identiteetin etsiminen ja sen mahdollinen löytäminen) sekä nuori päähenkilö. Nykynuortenromaanissa, postmodernin ja jälkikolonialistisen ajan nuortenromaanissa, identiteetti nähdään monina mahdollisina ajan, paikan ja yhteisön mukaan vaihtuvina identiteetteinä, ei enää yhden identiteetin suoraviivaisena kehitysprosessina. (Heikkilä-Halttunen & Rättyä 2003, 9; Rättyä 2003a, 98–99.) Lopulta Rättyä päätyykin määrittelemään nuortenromaanin ”nuoren päähenkilön identiteettikysymyksiä käsitteleväksi romaaniksi, jossa nuoren ikää ei tarvitse määritellä.” (Rättyä 2003b, 171) Realistisiin nuortenromaanisiin murrosiän käsittely tavalla tai toisella kuuluu yhä olennaisena osana, Helena Ruuskan mukaan nimenomaan päähenkilön muuttumisen kautta (Ruuska 2001, 276).

Päivi Heikkilä-Halttunen on kuvannut modernia nuortenkirjallisuutta peilauspintana nuoren lukijan oman identiteetin muokkaukselle (Heikkilä-Halttunen 2003c, 70). Postmoderni identiteetti on fragmentoitunut, osittunut, ja muuttuva. Österlund on kirjoittanut ”nykyrealistisen nuortenromaanien” metafiktiivisyydestä, jolla hän tarkoittaa tietoisuutta erilaisten rakenteiden olemassaolosta, kuten esimerkiksi seksuaalisuudesta ja sukupuolesta (Österlund 2003, 138–139). Identiteettien vaihtuminen ja muuttuminen näkyvätkin selkeinä nuortenromaanissa (Rättyä 2003a, 102). Nuortenromaanin ydintä ovat etsintä ja identiteettikriisi. Identiteettikriisin aiheuttaa se, ettei nuori enää pääse takaisin lapsuuteen. Lapsuus, joka lastenkirjoissa näyttäytyy usein muuttumattomana idyllinä, on tullut saavuttamattomaksi. (Rättyä 2003b, 172.)

Kaisu Rättyän mukaan nuortenromaanin peruskysymyksiä ovat ”Mikä minä olen?” ja ”Miten ja milloin minusta tuli minä?” (Rättyä 2003a, 99) Nuortenromaanissa mahdollisesti syntyvä

yhtenäinen identiteetti paljastuu lopulta ”rakennetuksi minäkertomukseksi” (Rättyä 2003a, 105). Rättyä erottaa nuortenromaanit kehitysromaneista. Hänen mukaansa nuortenromaanin oma ominaispiirre on se, että sen ”kuvaama ajanjakso on yleensä lyhyt ja keskittynyt identiteetikriisin aikaan. Näin nuortenromaanien peruskysymyksen tiivistyy lopulta muotoon: ”Kuka minä olen juuri nyt?” (Rättyä 2003a, 106.) (Vrt. muunnellusti Eeva 2003, 111 siirtolaiskirjallisuudesta: ”Mihin minä kuulun? Mistä minä olen kotoisin?”) Nuortenromaanin kohdalla ei mielestäni ole syytä rakentaa liian tarkkoja tai jäykkiä määritelmiä, siksi monimuotoiselta ja moniaiheiselta alue vaikuttaa. (Lasten- ja nuortenkirjallisuuden luokitteluista ja ryhmittelyistä ks. myös Lappalainen 1979, 16–17.)

4.2. Poliittikkaa nuortenromaneissa

Kaikki kirjallisuus sisältää poliittisia lausumia maailmasta (Rantonen 2003, 281). Erityisesti lasten- ja nuortenkirjallisuudessa poliittisuuden huomioiminen on tärkeää, sillä esimerkiksi nuortenromaneista on monessa yhteydessä huomattu, että ne eivät ole tärkeitä pelkästään sellaisenaan, kirjallisuutena ja taiteena, vaan myös kasvatuksellista ja sosiaalistavista syistä (Aerila 2010; Heikkilä-Halttunen 2001, 219; Grönn 2001, 284, 288; Rajalin 2001, 318). Tässä on puhuttu jopa kasvatuksellisesta tendenssistä (Heikkilä-Halttunen 2001, 236).

Kirjallisuus siirtää eteenpäin yhteistä kulttuuriperintöä (Kirstinä 2001, 20). Sen lisäksi nimenomaan nuortenromaneja on mahdollista tarkastella teoksina, joiden tavoitteena on valmentaa nuoria lukijoita kohti aikuisuutta. Nuortenromaanien avulla lukijat oppivat esimerkiksi Juli-Anna Aerilan mielestä tuntemaan normaalin ja hyväksyttävän rajat sekä ohjautuvat niiden kunnioittamiseen. Siksi nuortenromaanien enemmistö kertookin Aerilan mukaan nuoresta, joka sosiaalistuu ja sopeutuu [vallitsevaan yhteiskuntaan ja sen arvoihin]. Näin useimmat nuortenromaanit ovatkin nimenomaan aikuiseksi kasvamisen kertomuksia. (Aerila 2010, 13–15, Heikkilä-Halttunen 2001, 219.) Aerilalle tärkeän monikulttuurisuuskasvatuksen näkökulmasta on merkittävää myös se, että nuortenromaanit tarjoavat samaistumismahdollisuuksia nuorille lukijoilleen. Niiden avulla sekä tiedon saaminen että eläytyminen ja omiin tunteisiin vaikuttaminen on mahdollista. (Aerila 2010, 120–121, 179, 190, 194.)

Roberta Seelinger Trites (2000) on kirjoittanut valtataistelusta nuortenromaanin ytimenä (Österlund 2003, 132). Koska nuortenkirjallisuuden voi katsoa tarjoavan lukijoilleen ”valmennuskursseja aikuisuuteen” (Heikkilä-Halttunen 2003c, 68), ei ole yhdentekevää se, millaisia arvoja se lukijoilleen välittää. Sulevi Riukulehto, Anssi Halmesvirta ja Kari Pöntinen ovat pohtineet teoksessaan *Politiikkaa lastenkirjoissa* (2001) lasten- ja nuortenkirjallisuuden poliittisuutta. Taustalla on Mikko Lehtosen kanssa identtinen ajatus siitä, että aikaisemmin lapsille kirjoitettuja kirjoja on pidetty yhtä viattomina kuin itse lapsiakin – siis ainakin romantiikan ajasta lähtien. Kuitenkin kirjat ”kaikkien muiden tekstien tavoin välittävät ja uusintavat yhteiskunnassa vallitsevia ajatusmuotoja (tai – harvemmin – asettavat niitä kyseenalaisiksi).” (Lehtonen 1994, 96; Huhtala & Juntunen 2004, 18.) Tämä on väistämätöntä, sillä kaikki kirjallisuus on kontekstuaalista, ympäristöönsä sidottua (Huhtala & Juntunen 2004, 8). Kirjat kirjoitetaan aina jossakin historiallisessa ja yhteiskunnallisessa ympäristössä, ja tämä ympäristö vaikuttaa kirjailijan työhön (Pöntinen 2001, 121). Näin kaikilla lasten- ja nuortenkirjoilla on oma poliittinen ulottuvuutensa, eikä sen tiedostaminen tietenkään vähennä teosten arvoa kirjallisuutena (Riukulehto 2001a, 12).

Riukulehto, Halmesvirta ja Pöntinen näkevät politiikan laajana käsitteenä. Kaikki inhimillinen, ihmisen toiminta, on myös poliittista. (Riukulehto 2001a, 7–9, 11–12.) Myös epäpoliittiseksi väitetty ylläpitää ja säilyttää vallassa olevaa yhteiskuntajärjestelmää, joten sekin on poliittista (Halmesvirta 2001, 101). Riukulehdon mukaan kaikista kirjallisuuden lajeista nimenomaan lasten- ja nuortenkirjoissa on politiikkaa, koska niitä kirjoitetaan valistuksen ja kasvatuksen vuoksi (Riukulehto 2001a, 9).

Politiikka lasten- ja nuortenkirjoissa tarkoittaa poliittisuuden vivahdetta. Se voi olla teoksessa läsnä puoluepolitiikkana, mutta useammin se ”paljastuu vivahteena, kertomuksen reunaehdoista. Lapsille annetaan tarinan sisällä, sisään rakennettuna poliittisia ajattelutapoja ja -kaavoja.” (Riukulehto 2001a, 8–9.) Tämä voi olla joko tahallista tai tahatonta, mutta väistämätöntä se on joka tapauksessa, koska kirjailija on aina oman ympäristönsä, oman aikansa vanki. ”Todellisuudessa jokainen kirjailija lausuu julki tekstissään omia poliittisia reunaehtojaan.” (Riukulehto 2001a, 9) Kirjailijat ja lukijat yhtä lailla kuuluvat omaan aikaansa, ajattelevat lähimmäistensä tavoin ja noudattavat usein sovinnaisia sukupuolisäännöstöä ja -kasvatusta huomaamattaan (Riukulehto 2001b, 79). Etenkin ”Nuortenkirjat edellyttävät jo samaistumiskelpoisuutensa ja uskottavuutensa vuoksi ajankohdan ilmiöiden ja aatemaailman seikkaperäistä kuvaamista.” (Heikkilä-Halttunen 2003a, 174) Kun näin

on, ei poliittisuudelta voi välttyä. Jos se on nuortenkirjassa tahatonta, lienee se silloin tyypillisesti konservatiivista siinä mielessä, että se on luonteeltaan vallitsevia oloja säilyttävää.

Mielenkiintoisena yksityiskohtana Sulevi Riukulehto tuo esille lapsuuden ja nuoruuden sekä lasten- ja nuortenkirjallisuuden että -kulttuurin toisiaan dialogisesti täydentävää, tuottavaa tai luovaa luonnetta. Hän kirjoittaa tässä itse itseään ruokkivasta ilmiöstä: ”kerran synnyttyään lastenkirjallisuus alkoi myös antaa sisältöä lapsuuden käsitteelle.” (Riukulehto 2001a, 10). Ilmiö on ollut hänen mukaansa vielä voimakkaampi nuorten ja nuorisokulttuurin kohdalla (sama).

Tyypillistä suomalainen nuortenromaanin voi pitää maailmankuvaltaan rajoittuneena: se on leimallisesti keskiluokkaista kirjallisuutta (Aerila 2010, 119–121, 184). Tämä on mielenkiintoista siitakin näkökulmasta, että työväenluokan traditio on myös kanonisoidussa kirjallisuudessa ollut Suomessa vahva (Savolainen 1995b, 17). Mahdollista on, kuten Aerila epäilee, että nuortenromaanien keskiluokkainen maailmankuva on yksi syy siihen, miksi kaikki nuoret eivät lue nuortenromaneja vapaaehtoisesti. Nuorilla lukemisen harrastus onkin tarkkarajaista: nuortenromaanien lukijakunta on valikoitunut. (Aerila 2010, 121.) Eila Rantonen esittääkin aiheellisesti, että nimenomaan jälkikolonaalisessa tutkimuksessa tulisi kiinnittää huomiota romaanien poliittisen luennan kehittelyyn (Rantonen 2003, 282).

4.3. Maahanmuuttajuus nuortenromaneissa

Postkolonialismi on ravistellut länsimaista kirjallisuustiedettä ja -historiaa. Post- tai jälkikolonialismissa tarkastellaan, millaisia mielikuvia vieraista kansoista ja kulttuureista on esitetty kirjallisuudessa. Se on luonteeltaan poliittista – se nostaa käsittelyn kohteeksi identiteetteihin liittyviä valtasuhteita, ja sen tavoitteena on ollut kolonialististen valta-asemien ja stereotyyppien purkaminen. (Rantonen 2011, 169–179.) Juli-Anna Aerila toteaa tutkimuksessaan Fiktiivisen kirjallisuuden maailmasta monikulttuuriseen Suomeen, että ulkomaalaistaustaisen, Suomeen muuttaneen henkilöhahmon kuvaus on suomalaisen lasten- ja nuortenromaanin uusin aluevaltaus. Etenkin ennen 1990-lukua maahanmuuttajuutta käsittelevät teokset ovat hänen mukaansa varsin harvinaisia. (Aerila 2010, 19, 90, 115.)

Vuonna 2001 Päivi Heikkilä-Halttunen saattoi kirjoittaa, että pakolaisuus ei ole vielä päähenkilön itse kokemana ollut suomalaisen nuortenromaanin aihe, mutta Pirkko Talvion *Minä olen Davor* (1994) ja Hannele Huovin *Lasiaurinko* (1996) olivat ensimmäisiä nuorille lukijoille suunnattuja romaaneja, joiden päähenkilö on pakolainen. (Heikkilä-Halttunen 2001, 222; Rajalin 2001, 322.) Juli-Anna Aerila taas on korostanut Marja-Leena Tiaisen Alex-trilogian merkitystä pakolaiskuvauksen tuojana suomalaiseen nuortenromaanin (Aerila 2010, 14; Tiainen 2006). Ulkomaalaiset henkilöahmot ovat tyypillisesti olleet suomalaisissa nuortenromaneissa lähinnä sivu- tai taustahenkilöitä (Aerila 2010, 15–16; Rajalin 2001, 321; Rantonen 2011, 173.)

Eila Rantonen nostaa maahanmuuttajakirjallisuuden (”migrant literature”) leimaavaksi piirteeksi nk. kulttuurisen kääntämisen. Tällä hän tarkoittaa vieraan kulttuurin merkitysten kääntämistä oman kulttuurin kielelle ja päinvastoin. Maahanmuuttajakirjallisuudessa on usein myös erotettavissa erilaisia kulttuurisia kerroksia. (Rantonen 2006, 126–127.) Monikulttuuriselle [brittiläiselle] kirjallisuudelle tyypillisiä teemoja ovat olleet muun muassa sivullisuuden kokemus, rasismi sekä kulttuurien kohtaaminen ja konfliktit. Myös identiteetin pohdinta on ollut tärkeää. Teoksissa on tarkasteltu lisäksi eri maahanmuuttajasukupolvien arvojen muuttumista tai edeltävien maahanmuuttajasukupolvien juuria, erityisesti juurille paluuta, ja nostalgisoitu niitä. Siirtolaisuuden ja pakolaisuuden kokemukset ja niiden tuottama juurettomuus sekä kulttuurien sekoittuminen ja kuuluminen erilaisiin yhteisöihin ovat myös olleet teoksissa kuvattuja aiheita. (Rantonen 2009a, 48–49.)

Eila Rantosen (2009a) edellä mainitsemista teemoista ensimmäiset ovat olleet tiheään esillä myös suomalaisessa maahanmuuttoaiheisessa nuortenkirjallisuudessa. Tuutikki Tolosen mukaan monikulttuuristen kirjojen toistuvia teemoja ovat erilaisuuden ja sen sietämisen vaikeus, oman identiteetin rakentaminen, ryhmään kuuluminen ja sen ulkopuolelle jääminen. Myös sotaan ja ihmisoikeuksiin liittyvät kysymykset ovat hänen mielestään olleet tyypillisiä. (Tolonen 2010, 113.) Myös maahanmuuttajien kirjoittamasta kirjallisuudesta on eroteltu sille tyypillisiä teemoja (Rantonen 2011, 177).

Vielä talvisotaa edeltävässä kirjallisuudessa ulkomaalaisista henkilöahmoista annettiin usein hyvin asenteellinen, joko kielteinen tai ennakkoluuloinen kuva. Etenkin venäläisiä saatettiin kuvata vielä 1940-luvulla varsin kielteisesti, mutta muita kansalaisuuksia positiivisesti ja jopa ihannoivasti.

2000-luvun alun lasten- ja nuortenkirjallisuudesta kirjoittaneet ovat nähneet monikulttuurisuuden suomalaisissa nuortenromaaneissa varsin ongelmakeskeisesti. Rasismiin viitataan useiden eri teosten kohdalla teoksen sisältöön kuuluvana asiana (Huhtala & Juntunen 2004, 23, 93; Nummelin 2003, 87–88; Hakala 2003, 76) tai teosten sisältöaiheena (Huhtala & Juntunen 2004, 137, 140).

Suomalaisia 1990-luvun ja 2000-luvun alun rasismia käsitteleviä lastenromaaneja on julkaistu keskimäärin melko vähän (Neimala 2001, 112–113). 2000-luvun taitteen yhteiskunnallinen muutos ja keskustelu näkyi kuitenkin myös useiden rasismia tai erikielisyyttä tarkastelevan nuortenkirjan julkaisemisena, niin, että Päivi Heikkilä-Halttunen nostaa sen esille yhtenä ajankohdan nuortenromaanien tärkeänä aiheena (Heikkilä-Halttunen 2001, 222, 236).

Myös maahanmuuttajuutta on käsitelty eri aikoina nuortenromaaneissa, esimerkiksi Aili Konttisen Inkeri palasi Ruotsista -teoksen (1947) mainitse useampi kirjoittaja nimenomaan sotalapsikysymyksen esille nostajana. Tämä teos kuvaa Karjalaan Ruotsista palaavan sotalapsen kokemuksia, siis paluumuuttajaa. (Aerila 2010, 17; Huhtala ja Juntunen 2004, 110; Heikkilä-Halttunen 2003a, 174.) Irja Lappalainen nostaa tämän teoksen kirjailijan tuotannon ehyimmäksi ja vankimmaksi teokseksi (Lappalainen 1979, 146). Konttinen on kuvannut Marketta-sarjassaan myös sotaevakkoja (Lappalainen 1979, 145).

Tyttökirjoista ehkä tunnetuin ulkomaalaistaustainen henkilöahmo on Rauha S. Virtasen Selja-sarjan (1995–2009) Margarita (Rita) -niminen suomalais-meksikolainen adoptiotytär (Aerila 2010, 19). Tämän tutkimuksen aineiston keruuajankohtaan kuuluva Seljalta maailman ääreen -teoksessa (2001) Seljan tytöistä Rita ja Dodo ovat matkustaneet Chileen (Virtanen 2001). 1970-luvulta mainitaan eri teoksissa neljä Ruotsin siirtolaisuutta käsittelevää teosta, yksi Antti Jalavalta (1976/1978) ja trilogia Erkki K. Suomelalta (1973, 1976, 1977). Nämä teokset ovat varsin ongelmakeskeisiä. (Aerila 2010, 17–18; Heikkilä-Halttunen 2003b, 227; Heikkilä-Halttunen 2001, 222; Lappalainen 1979, 206–207.)

Lähestyttäessä vuosituhannen vaihdetta maahanmuuttajuutta käsittelevää kirjallisuutta kerrotaan Suomessa kirjoitetun useita teoksia (Huhtala & Juntunen 2004, 135, 137, 141). Jade-Janni Garcista kertova Taru Mäkisen sarjakirja kuvaa maahanmuuttajuutta lähinnä Jannin isän hahmon kautta – sitä vastoin rasismien kohtaamisen kuvausta on myös ulkonäöltään tumman Jannin hahmossa. Hieno

identiteetin etsinnän kuvaus on Alexis Kourosin Gondwanan lapset (1997), jota on mahdollista tarkastella myös allegoriana. Kansainvälisyyttä ja kansallisuuksien välistä vihanpitoa yleisinhimillisestä näkökulmasta – joskaan ei maahanmuuttajuutta – käsittelee myös Annina Holmberg nuortenromaanissaan Punainen kyynel (2000). Eräällä tavalla ääriesimerkki on Erik Wahlströmin fantasia Siipien kansa (1992), jossa rasistit, somalipakolaiset ja siivekkäiksi muuttuneet, hyväntahtoiset kuolleet lopulta sotivat keskenään.

Maahanmuuttaja-teema on ollut ehkä nuortenromaania vahvempi varhaisnuorten kirjoissa (Heikkilä-Halttunen 2001, 222–223). Tammen Vihreä Varis -sarjassa julkaistu Sankarimitalli käsittelee maahanmuuttajuuden (noin kymmenvuotiaan Alin perhe) lisäksi myös muulla tavoin erityisiä ihmisiä. Markku Karpion Puh pah pelistä pois -teoksen (2004) Emil-poika on tummaihoisen, mutta suomalainen, Suomessa syntynyt kenialaistaustaisen isän ja suomalaisen äidin lapsi.

Positiivisia monikulttuurisia sivuhenkilöitä kuvaavat teoksissaan muun muassa Reijo Vaurula Tervajärvi-varhaisnuortensarjakirjan toisessa osassa Paluu Tervajärvelle (1994), jossa uskovainen seitsemäsluokkalainen Rainer ystäväystyy hyväkäytöksisen somalipakolaispoika Yusufin kanssa. Positiivisia tai sellaisiksi kääntyviä kuvauksia ovat kirjoittaneet myös Tuula Kallioniemi (1995), Tuija Lehtinen (1999), Mika Wickström (1999) ja Marja-Leena Tiainen kolmiosaisessa Arttu K. -sarjassaan (1998, 2000, 2002a), jonka keskimmäisessä osassa maahanmuuttojuonne on vahvasti läsnä muun muassa sortavalalaistyttö Julian myötä. Kirjallisuudessa tätä teossarja saatetaan kuitenkin esitellä puhtaasti maallemuuttotarinaan (Huhtala & Juntunen 2004, 14).

Muista kirjoittajista poiketen Marita Rajalin näkee 1990-luvun ja 2000-luvun alun kirjallisuuden maahanmuuttajakuvaukset aivan toisin (Rajalin 2001, 322–324). Hänen mukaansa eksoottiset kulttuurit ovat mukana suomalaisessa lasten- ja nuortenkirjallisuudessa. Niiden edustajat ovat hänen mukaansa sekä pää- että sivuhenkilöitä, joiden ulkomuoto erottuu enemmistöstä, ja joita usein syrjitään, vaikka he olisivat ikänsä asuneet Suomessa. Suomalaiset kirjoittajat ovat hänen mukaansa onnistuneet välttämään kuvauksissaan ylipedagogisuuden ja holhoavuuden, ja kirjallisuuden suhtautuminen vieraisiin kulttuureihin on kypsää, ja osin humoristista. Myös marttyyriudelta on välttytty pakolaiskuvauksissa. Nuortenromaneista Rajalin kuvaa enemmän Leena Walleniuksen Rosalien laulu (1999) -teoksen pakolaistyttö Rosalieta, Tellervo Tuomisen Pohjankulman

pakolaisten (1981) Aishaa, Olli Hakkaraisen Enkelinkuvia lumessa (1995) Joshuaa ja Jukka Parkkisen Rahunen Ruotsista (1993) Rahusta.

Juli-Anna Aerilan väitöskirjan Fiktiivisen kirjallisuuden maailmasta monikulttuuriseen Suomeen (2010) ensimmäinen empiirinen osuus käsittelee vuosina 1993–2007 julkaistuja nuortenromaaneja. Siinä Aerila pyrkii selvittämään, miten tutkimusajankohtana julkaistut, laajemmin monikulttuurisuusteemaa käsittelevät teokset (N=15) kuvaavat suomalaisen yhteiskunnan monikulttuurisuutta. Tässä hän keskittyy erityisesti henkilöhahmojen ja miljöön kuvaamiseen. Tarkemmin maahanmuuttajia kuvaa näistä teoksista kahdeksan. (Aerila 2010)

Kirjailija Marja-Leena Tiainen on noussut merkittäväksi maahanmuuttaja-aiheen käsitteelijäksi suomalaisessa nuortenkirjallisuudessa. Aerilan väitöskirjatutkimuksen maahanmuuttajakuvauksia nuortenromaaneissa tarkastelevan osuuden kahdeksasta romaanista peräti kolme on Marja-Leena Tiaisen käsialaa. (Aerila 2010, 90–123.) Myös Kari Levola on kirjoittanut useita teoksia, joissa käsitellään tai sivutaan maahanmuuttajuutta (Rantonen 2011, 178), samoin kuin Leena Laulajainen (Kolu, 2003).

Juli-Anna Aerilan tutkimustulosten mukaan maahanmuuttajanuori on nuortenromaanissa tyypillisesti stereotyyppisesti kuvattu tausta- tai sivuhenkilö (Aerila 2010). Rantonen kuvaa tätä nk. kirjalliseksi apartheidiksi. Siinä päähenkilön rooli varataan enemmistön tai valtakulttuurin edustajille. Muiden, vähemmistöjen tai vieraampien kulttuurien edustajat kelpaavat vain taustalle, ja heidän kulttuurinsa on kolonialistisen kirjallisuuden tapaan esitetty ”vaarallisiksi, houkutteleviksi, irrationaaliseksi ja eksoottiseksi.” (Rantonen 2009a, 43) Kirjallinen apartheid on esitystapa, joka vaientaa vähemmistöjä ja tekee ne näkymättömäksi. Se voi koskettaa millaista vähemmistöä tahansa. (Rantonen 2009a, 43; katso myös Saïd 2001, 72–73 Hakkaraisen 2003, 256 mukaan.)

Aerilan tutkimusaineistossa vain kahdessa teoksessa maahanmuuttaja on päähenkilö (Hakkarainen 1995, Tiainen 2007). Näissä molemmissa teoksissa kertoja on kaikkietävä, eikä tapahtumia kuvata suoraan ulkomaalaistaustaisen henkilöhahmon näkökulmasta (Aerila 2010, 95–98, 115–119). Lisäksi itse asiassa Olli Hakkaraisen Enkelinkuvia lumessa -teoksessa (1995) värillinen, suomalaisen äidin ja eteläafrikkalaisen isän 13-vuotias poika Joshua Väisänen on vain yksi neljästä (tai kolmesta) melko samanarvoisesta päähenkilöstä (muita ovat lehtitalossa työskentelevä Marko,

häneen ystävystyvä luokkatoveri Miia ja pienimmässä roolissa skinhead-ryhmän johtaja Pertti/Frederik). Sen perusteella, mitä aiemmin olen kuvaillut kaksoisrepresentaatioksi tai problemaattiseksi suomalaisuuden kaksoisvalotukseksi kirjallisuudessa, voi tämän nähdä myös kirjoittajalle luontevana, etäännyttävänä kerrontateknisenä valintana.

Toisaalta kuitenkin Aerila kaipaa myös ulkomaalaistaustaista kirjailijaa, joka ”kertoisi Suomessa asuvien somaleiden, venäläisten tai turkkilaisten tarinan.” (Aerila 2010, 186) Tässä ajattelutavassa kirjailijan kulttuurinen alkuperäisyys takaa myös teosten henkilöhahmojen kulttuurisen aitouden – näkemys, joka monikulttuurisena aikanamme on mielestäni melko yksipuolistava.

Sterotyypioiden käyttäminen henkilöiden kuvauksissa on tyypillistä nuortenromaaneille yleisemminkin – ei pelkästään maahanmuuttajahahmojen kohdalla, sillä mihin tahansa vähemmistöryhmään kuuluva henkilöahmo voidaan kuvata stereotyyppisesti. Aerilan mukaan nuortenromaanien stereotyypiat (joista hän käyttää myös prototyypin käsitettä) muistuttavat sarjakuvien karrikatyyppejä ja aikuisten viihderomaanien henkilöahmoja. (Aerila 2010, 118–120, 184.) (Stereotyyppiöistä myös Huttunen 1994, 39; Lehtonen 2003, 17–18; Santala 1994, 70–79.)

Monissa suomalaisissa, ahmimisikäisille suunnatuissa sarjakirjoissa maahanmuuttajuus on 2000-luvulla mukana ikään kuin pintamausteena. Tuula Kallioniemen Totti ja Tiitus -sarjasta on julkaistu 2000-luvulla viisi osaa (2002, 2004, 2006, 2007). Näissä sarjakirjoissa seurataan suhteellisen muuttumattomina pysyvien 12-vuotiaiden peruskoulun kuudesluokkalaisten, Tiitus Niemelän ja Totti Kiiskisen seikkailuja ja sattumuksia noin vuoden ajalta. Enid Blytonin seikkailusarjakirjat mieleen tuovalla tavalla Totin ja Tiituksen samanikäinen ystävä Julia Ström ja Totin pikkusisko, nelosluokkalainen Tintti ovat mukana seikkailuissa. Totti ja Tintti Kiiskinen on adoptoitu suomalaiseen perheeseen Etiopiasta. Lukemistani Totti ja Tiitus -kirjasarjan osista ainoastaan yhdessä käsitellään ulkonäön ja taustan erilaisuuteen liittyviä kysymyksiä hieman tarkemmin. Pätämäen robin hoodit -teoksessa (2004) esillä olevista teemoista yksi on kiusaaminen ja rasistiset loukkaukset (huutelu, haukkuminen) ja fyysinen uhka. Tässä kirjassa Jokke-niminen poika kiusaa kavereineen muiden uhriensa ohella myös Tottia, jota he nimittelevät ja muun muassa tönivät ja ajavat takaa. (Kallioniemi 2004, 14–27)

Kari Levolan Arttu ja Leevi -sarjakirjoissa monikulttuurisuus on tavalla tai toisella esillä useissa osissa, ei kuitenkaan sarjan ensimmäisessä osassa, Kirjolahikäärmeessä (1994). Myös Eskimosyksyssä (1996) se on läsnä ainoastaan ohuena juonteena (viittaus neekerivauvaan 18–19, positiivista suomenruotsalaisuuden kuvausta 201–202). Sarjan kolmannessa osassa, Lammaspimeässä (2001) sivutaan Maija Karjalaisen mukaan maahanmuuttajien ajankohtaisia ongelmia (Karjalainen 2003, 275). Karjalainen lupaa kuitenkin mielestäni liikaa, sillä maahanmuuttajuus on tässä Levolan teoksessa vain yksi sen monista juonteissa. Jengi, joka uhkaa ja kiusaa Leeviä ja Arttua, kiusaa myös samalla saarella kesää viettäviä maahanmuuttajaleiriläisiä. Artun ja Leevin sekä heidän neuvokkaan mummonsa avulla asiat kuitenkin päättyvät hyvin, ja serkusten sekä leiriläistyttöjen Mirin ja Ninan välillä herätellään myös pientä romanssinpoikasta.

Vuonna 2010 Arttu ja Leevi -sarja kasvoi neliosaiseksi teoksen Leevi ja Leonora myötä. Siinä albanialaistaustaisen Leevin luokkakaverin, maahanmuuttajatyttö Leonoran ja etenkin hänen isoisänsä Papan kautta maahanmuuttajuuden kuvukseen on tullut mukaan synkempiä sävyjä. Kiusaamisen lisäksi esillä ovat myös yksinäisyyden ja kaipauksen kokemukset (Leonoran äiti ja isä ovat matkalla entisillä kotiseuduilla Albaniassa), tapojen erilaisuus ja outous sekä kielen vieraus. Levola kirjoittaa myös Leevin ja Leonoran ystäväystymään keskenään. Kaikki Levolan sarjakirjat ovat ilmestyneet helppolukuisten nuortenromaanien Vihreä Varis -sarjassa.

Anneli Kanto on kirjoittanut ahmimisikäisille kolmiosaisen päiväkirjamuotoa hyödyntävän Futistyttö-sarjan, jonka päähenkilö Oona (Wen Na) on Kiinasta Suomeen adoptoitu, kirjasarjassa 11–13-vuotias tyttö. Vaikka sarjakirjan päähenkilö on maahanmuuttajataustainen nuori, ei maahanmuuttajuutta edelleenkään kuvata laajalti tai kovin moniulotteisesti. Enemmän huomiota saavat Oonan perhe- ja kaverisuhteet, ihastumiset ja alkavat romanssit, fyysinen ja psyykinen kasvu sekä jalkapallo ja hip hop -tanssi harrastuksena. Oonasta kerrotaan, että hänen tarkka biologinen syntyperänsä, samoin kuin hänen biologiset vanhempansa, ovat arvoitus, sillä Oona on haettu lastenkodista (Kanto 2009a, 10).

Kari Levolan Dum Dum...:issa (1998) päähenkilö hengaillee ulkomailta Suomeen huumorikoksia pakenevan Pete/Peter/Pertin kanssa. Kotoutumiskuvauksen tarkempaan tarkasteluun Peten sekoiluista ei tässä nuortenromaanissa ole aineksia, sillä hänen paluuprosessiaan ei kuvata omaäänisesti. Teoksen muut, etnisesti ulkomaalaistaustaiset hahmot ovat taustahenkilöitä

(Marmara-kebab) ja lähinnä rasismin – sekä Sabina-tyttö myös eksoottisen kauneutensa vuoksi ihailun – kohteina. Marika Uskalin Hopeanorsussa (2004) paluumuuttaja Miko Lahti on tärkeässä roolissa päähenkilö Jonnan kasvutarinassa, mutta valitettavasti hänen kuvauksensa ei romaanissa ole niin laajaa, että kotoutumisprosessin tarkastelu olisi hänenkään henkilöhahmonsa kohdalla mahdollista.

Eittämätön tosiasia on kuitenkin se, että laajemmin tai moniulotteisemmin maahanmuuttajuutta ja monikulttuurisuutta käsitteleviä nuortenromaaneja ei ole Suomessa julkaistu vielä runsaasti, vaikka materiaalia onkin jo saatavilla. 2000-luvun alussa ei maasta edes löytynyt asiantuntijoita kirjoittamaan tästä aihepiiristä (Korolainen 2010, 12). Niissä teoksissa, joissa monikulttuurisuus on esillä, on Juli-Anna Aerila havainnut suomalaista yhteiskuntaa kuvattavan yksikulttuurisena – näin siis myös harvoissa maahanmuuttajuutta enemmän käsittelevissä nuortenromaaneissa. (Aerila 2010, 116; Monikulttuurisuuskasvatusta nuortenkirjoista 2010, 49.)

Aerila tuo esiin hyvin myös sen piirteen, että maahanmuuttajien kuvausta sisältävissä nuortenromaaneissa on kantaväestön nuorten kulttuurien kanssa sekä samanlaisia että erilaisia piirteitä. Erityisesti sen esille nostaminen, mikä on yhteistä, saa Aerilan mukaan aikaan sen, että monikulttuurisuuskuvauksia sisältävät nuortenromaanit sopivat hyvin monikulttuurisuuskasvatuksen materiaaleiksi. (Aerila 2010, 178, 200; Monikulttuurisuuskasvatusta nuortenkirjoista 2010, 49.)

4.4. Monikulttuurisuus kirjallisuudentutkimuksessa

Tässä tutkimukseni luvussa esittelen monikulttuurista kirjallisuudentutkimusta. Suomessa monikulttuurisuutta käsittelevää kirjallisuudentutkimusta näytetään kirjoitetun lähinnä kahden viimeisen vuosikymmenen aikana. Monikulttuurisuuden kysymyksistä kiinnostunut kirjallisuudentutkimus on selvästi yleistynyt 1990-luvulta alkaen. Tässä tutkimus on seurannut suomalaisen yhteiskunnan muutosprosessia – maahanmuutto ja monikulttuurisuushan ovat leimannut yhteiskuntaamme juuri 1990-luvulta lähtien. Tällä hetkellä monikulttuurisuuden, toiseuden, vähemmistöjen tai muiden vastaavien kysymykset kiinnostavat tekijöitä niin kirjallisuuden ja kulttuurin tutkimuksen kohteina kuin kulttuurituotteiden aiheinakin. Näyttää siltä,

että maahanmuuttajien ja vähemmistöjen kirjallisuus ja sen tutkiminen on tällä hetkellä maassamme varsin monipuolista. (Katso esimerkiksi Aerila 2010; Ahokas & Kähkönen 2003; Rantonen 2010b.)

Kansainvälisestä näkökulmasta monikulttuurisuus ja etnisyys kirjallisuuden tutkimuksen aiheena on ollut esillä noin nelisenkymmentä vuotta. 1970-luvulla alkoi nk. etninen kirjallisuudentutkimus, ja 1980-luvulla siihen alkoi vaikuttaa jälkistrukturalismi. Pirjo Ahokkaan ja Lotta Kähkösen mukaan se hyötyi mustan feminismin kritiikistä: erojen moninaisuus, siis monikulttuurisuus, tulee nykyisin kirjallisuudentutkimuksessa aiempaa paremmin huomioon otetuksi. Myös postkolonialistinen tutkimus on 1980-luvulta alkaen vaikuttanut monikulttuuriseen näkökulmaan auttamalla ymmärtämään ”identiteettejä moninaistavien erojen lisäksi erilaisia kulttuurisia konteksteja, historioita, globaaleja valtasuhteita ja siirtolaisuutta.” (Ahokas & Kähkönen 2003, 8, ks. myös mts. 7.)

Käsitteellisesti tärkeää on erottaa maahanmuuttajuutta kuvaava kirjallisuus nk.

maahanmuuttajakirjallisuudesta (engl. ”immigrant literature” ja ”migrant literature”).

Maahanmuuttajakirjallisuus on kirjallisuuden laji, jossa pääsääntöisesti maahanmuuttajat itse tai kulloisenkin vähemmistöryhmän edustaja on teoksen kirjoittaja. Tästä kirjallisuuden lajista on aikaisemmin kirjoitettu muun muassa emigrantti-, siirtolais-, pakolais- tai diasporakirjallisuutena. Tarpeen mukaan ja länsimaisen, dualistisen ja kategorisoivan ajattelutavan mukaisesti on saatettu kirjoittaa myös milloin kansallisuuden tai etnisen taustan mukaan nimetyt (suomalais-, ruotsalais-, suomenruotsalais-, saamelais-, romani-, karjalais-, somali- ja niin edelleen) kirjallisuudesta.

(Käsitteistä mm. Rantonen 2010b; Rantonen 2006, 122.) Vähemmistökirjallisuudet ovat yhteiskunnallisia ja poliittisia kirjallisuuksia, ja etenkin kehityksensä niin sanotussa taisteluvaiheessa vähemmistökirjallisuudet ovat selkeän poliittisia (Savolainen 1995b, 20–21, 24).

Eila Rantosen mukaan käytössä ovat myös käsitteet suomalaistunut - ja uussuomalainen kirjallisuus (Rantonen & Savolainen 2010, 10).

Nimitysten moninaisuus ja vakiintumattomuus kertoo Eila Rantosen mukaan tämän kirjallisuuden alueen uutuudesta (Rantonen 2010a, 167, 184–186; Rantonen & Savolainen 2010, 10). Rantosen huomio on siinä mielessä mielenkiintoinen, että Matti Savolainen kirjoitti jo 15 vuotta aikaisemmin muun muassa maahanmuuttajien ilmaantumisen Suomeen ja (myös heidän kohdallaan) kirjallisuuden moninkertaisista marginaaleista (Savolainen 1995b, 7–8). Kysymys ei mielestäni ole

niinkään tutkimusalueen uutuudesta, vaan ennemminkin sen moniulotteisuudesta ja monipuolisuudesta. Toisaalta tietenkin tutkimusaiheiden ja -näkökulmien uudistukset edellyttävät myös käsitteiden uudistumista (Juvonen, Rossi & Saresma 2010, 13).

Maahanmuuttaja- ja muiden kirjallisuuksien kohdalla on tärkeä käyttää kulttuurisensitiivistä ja kulttuurien moninaisuutta kunnioittavaa käsitteistöä. Multikulttuurisen kirjallisuuden käsitteistöä on mielestäni syytä pohtia ja eritellä, sillä sen tulisi olla mahdollisimman arvovapaata ja tasa-arvoista. Tämä olisi tärkeää, jotta kirjallisuuskeskustelusta ei tulisi jälleen yksi vähemmistöjä tai toisia alistava mekanismi. (Ks. tästä myös Pantzar 2009, Aerilan 2010, 40 mukaan.) Nimenomaan maahanmuuttajien ongelma on kulttuurinen alisteisuus valtakielen ja kulttuurin **sisällä** (Savolainen 1995b, 30). Tämä asettaa keskusta-periferia-akselin jälleen hieman uudenlaiseen asetelmaan. Kulttuurisensitiivisyydestä on mahdollista Pirjo Ahokkaan tavoin puhua myös uutena eettisenä diskurssina ja tietoisuutena (Ahokas & Kähkönen 2003, 10; Ahokas 2003, 40–42, 56) tai monietnisenä kunnioituksena (Talib 2003, 23).

Sanojen ja merkitysten laaja-alaiset vaikutukset on tärkeä havaita. Vähemmistöjen tutkimuksessa on pohdittu kysymystä esitystapojen ja representaatioiden kytköksistä enemmistö- ja vähemmistövaltasuhteisiin. Monesti valtasuhteet liittyvät etnisiin stereotyyppioihin, jolloin ne voivat muodostua osaksi syrjäyttämisen prosessia. Silloin niissä tuotetaan ja vahvistetaan vaikutelmaa, jonka mukaan vähemmistö on toinen, erilainen ja outo. (Rantonen & Savolainen 2010, 29.) Vähemmistö itse voi alkaa omaksua enemmistön siitä tekemien representaatioiden piirteitä (Savolainen 1995b, 10–11). Kulttuurisensitiivisyydessä on viime kädessä kysymys ”eron etiikasta, erojen kunnioittavasta kohtaamisesta.” (Naskali 2010, 287)

Tutun ja vieraan, oman ja toisen kohdatessa kohtaamistilanteen aiheuttama epävarmuus ja minuuden suojaamisen tarve saattaa johtaa eroavaisuuksien korostamiseen (Talib 2003, 23). Tämä voi lisätä rasismia. Luonteva ja tiedostava suhtautuminen kulttuurisiin eroihin on tärkeää. Etnisen taustan väheksymisen lisäksi myös sen korostamiseen liittyvät ongelmat tulee tiedostaa. Ääritapauksissa etnisyyden painottaminen voi jopa lisätä rasismia sekä toiseuden kokemusta. (Rantonen 2010a, 187.) Rasisminkin kohdalla olisi tärkeä huomioida ilmiön kaksisuuntaisuus: esimerkiksi toistaiseksi on tutkittu vasta vähän sitä, miten rasismi vaikuttaa harjoittajiinsa. Rasismi ja etnosentrismi tulisi ymmärtää ihmisen elämää ja maailmakuvaa vääristävänä asiana, ja

tavanomaisesta uhri-näkökulmasta olisi pyrittävä aktiiviseen, molemminpuoliseen dialogiin. (Rantonen & Savolainen 2010, 27–28.)

Koska monet varhemmin käytetyt nimitykset ovat joko liian kapea-alaisia tai (historiallisten) hegemonioiden ja hierarkioiden painamia, jolloin niihin liittyvät kulttuuriseen alistamiseen liittyvät mielikuvat, ovat sekä moni- että multikulttuurinen kirjallisuus mielestäni hyviä, neutraaleja yleiskäsiteitä, joiden myötä myös olemassa olevien muuttoliikkeiden suuntien moninaisuus ja kirjallisuudenalan teoksissa läsnä olevien kulttuurien kirjo tulisi näkyväksi (ks. myös Rantonen & Savolainen 2010, 9–39). Sen vastakohtaksi asettuvat tällöin tietenkin yhden kulttuuripiirin sisäiset, yksi- tai monokulttuuriset teokset. (Monokulttuurisuudesta ks. myös Nyman 2010, 195.)

Eila Rantonen mainitsee myös ylirajaisen kirjallisuuden käsitteen (engl. transnational literature). Myös tämä on mielestäni onnistunut nimitys, vaikka toistaiseksi ilmeisen vakiintumaton suomalaiseen kirjallisuudentutkimukseen. Sillä tarkoitetaan ”erilaisten kirjallisuuksien tapoja ylittää ja kyseenalaistaa etnisiä, kansallisia, valtiollisia ja kulttuurisia rajoja.” (Rantonen 2010a, 167; ks. myös Rantonen 2009a, 49.) Edellä mainitut käsitteet ovat siitäkin onnistuneita, että niitä ei voi arvostella etnisen taustan ylikorostamisesta tai vähättelystä. Ahokas ja Kähkönen nostavat esille transnationaalisen ja globaalin näkökulman merkitystä nimenomaan siirtolaisuuden kokemusten ymmärtämisessä (Ahokas & Kähkönen 2003, 8).

Vasta sitten, kun erot enemmistön ja vähemmistön kirjallisuudessa ovat poistuneet, silloin, kun niiden eroja ei enää voi osoittaa, käy moni- ja multikulttuurisen tai ylirajaisen kirjallisuuden kategoria tarpeettomaksi. Sellainen mahdollisuus on yhteiskunnallisen kehityksen myötä mielestäni aivan mahdollinen. Eila Rantosen mukaan eri nimityksissä on kysymys merkitysten määrittelyn ohella aina myös vallasta ”siitä, minkä merkityksen me annamme etnisille ja kulttuurisille eroille.” (Rantonen 2010a, 187)

4.5. Tämän tutkimuksen näkökulma

Tämä tutkimukseni asettuu osaksi laajaa, monipuolista tutkimuskirjallisuutta, johon olen sitä kootessani tutustunut. Tätä tutkimuskirjallisuuden kenttää olen pyrkinyt edellä kuvaamaan mahdollisimman monipuolisesti ja näkökulmaa vaihdellen tutkimukseni eri teorialuvuissa.

Omaksumaani näkökulmaa luonnehtivat monella tapaa etuliitteet post- ja jälki-, sillä tutkimukseni paikallistuu osaksi jälki-strukturalistista, post- tai jälkikolonialistista, post- ja jälki- tai myöhäismodernia tai jopa postpostmodernia tai feminististä tutkimusta. Työtä olisi mahdollista luonnehtia myös queeriksi siinä mielessä, että olen pitänyt tärkeänä pyrkiä avaamaan ja purkaa auki niiden käsitteiden merkityksiä, joita tutkimuksessani käytän. Työtäni olisi mahdollista nimittää myös genealogiseksi (Hekanaho 2010, 149-151).

Tutkimustani voi kuvata myös otteeltaan synteettiseksi, siksi monet erilaiset lähdetekstit ovat sen sijoittumiseen tai paikantumiseen tutkimuskentässä vaikuttaneet. Oman paikantumisen tiedostaminen on tärkeää, jotta näkökulmani ja sijaintini suhteessa teoriakirjallisuuteen ja tutkimusaineistoon tulisi selkeänä esille. Tutkimusaineistoni, 1990- ja 2000-luvun suomalaisen nuortenromaanien kotoutumiskuvaukset, voidaan hyvin ajatella myös tapaustutkimusaineistojen kaltaisiksi. Tutkimukseni näkökulma aineistoon on ensi sijassa laadullinen.

Koska kiinnostuksen kohteenani ovat nuortenromaanien representaatiot, voi tutkimukseni aineistonkäsittelyä myös pitää representaatiotutkimuksena, erityisesti representaatioanalyysinä. Tavoitteenani on tässä työssä tulkita nuortenromaanien kotoutumiskuvausten ”kulttuuristen kuvien rakentumista, historiallisuutta ja merkityksiä”, ja niiden ulottuvuuksia ja kuvausten kulttuurisia seurauksia. (Paasonen 2010, 45–48.)

5. KOTOUTUMISKUVAUKSET NUORTENROMAANEISSA

Koska omien identiteettien ja minuuden etsintä (kehityskertomus) on tyypillinen nuortenkirjallisuutta yleisesti leimaava piirre, olen rajannut tässä tutkimuksessani tarkastelun kohteeksi vain maahanmuuttajanuoria käsittelevät kuvaukset. Edelleen olen rajannut aineistoa niin, että olen hyväksynyt tarkasteluun ainoastaan suomalaisten kirjailijoiden kirjoittamia nuortenromaaneja, sekä vielä rajoittanut tarkasteluni sellaisiin teoksiin, jotka on julkaistu viimeisimmän siirtolais- tai maahanmuuttovaiheen aikana, eli 1990- ja 2000-luvuilla. Kaikissa aineistoni romaaneissa kuvattu muuttosuunta on lisäksi kohti Suomea. Tutkimusaineistoni onkin mahdollisimman laaja kattaus suomalaisten kirjailijoiden monikulttuurisia nuoria henkilöitä kuvaavia nuortenromaaneja 1990- ja 2000-luvuilta.

Kaikki edellä luetellut reunaehdot läpäisseet teokset eivät ole päätyneet tutkimusaineistooni, sillä omalta osaltaan sitä on rajannut myös se, että nuortenromaanin sisältämän maahanmuuttaja-henkilöhahmon kuvauksen on pitänyt olla riittävän laaja ja omaääninen, henkilöahmon omia tuntemuksia ja ajatuksia sisältävä, jotta kotoutumisprosessin kulun piirteiden tarkastelu on mahdollinen.

Olen etsinyt tutkimusaineiston teoksia useiden eri lähdeostosten ja -tekstien avulla. Lähdeostoksina tässä ovat olleet Aerila (2010), Heikkilä-Halttunen ja Rättyä (2003), Huhtala, Grönn, Loivamaa ja Laukka (2003), Huhtala ja Juntunen (2004), Korolainen (2001), Monikulttuurisuus ja lastenkirjallisuus (2003), Monikulttuurisuus ja lasten kirjallisuuskasvatus (2004), Rantonen (2006) sekä Tolonen (2010). Tutkimukseni lähdeluetteloon olen liittännyt tiedon kaikista niistä suomalaisista maahanmuuttajuutta tavalla tai toisella käsittelevistä nuortenromaaneista, joihin olen tätä työtä tehdessäni perehtynyt.

Tutkimusaineistoni koostuu neljästätoista 1990- ja 2000-luvuilla julkaistusta nuortenromaanista. Ne kaikki kuvaavat monikulttuurisia nuoria, ja niissä kaikissa monikulttuurinen nuori on ensimmäisen sukupolven maahanmuuttaja. Tutkimusaineistoni nuortenromaanit ovat ilmestymisjärjestyksessä: Jukka Parkkinen: Rahunen Ruotsista (1993), Pirkko Talvio: Minä olen Davor (1994), Hannele Huovi: Lasiurinko (1996), Leena Laulajainen: Noidan kummitytär (1996), Leena Laulajainen Sateenkaarilaakso (1999), Leena Wallenius: Rosalien laulu (1999), Sirpa Puskala: Tapaus Allu

Suominen (2003), Marja-Leena Tiainen: Alex ja pelon aika (2006), Eppu Nuotio ja Tuutikki Tolonen: Pensionaatti Onnela. Delfinan matka-arkku (2007), Marja-Leena Tiainen: Alex, Aisha ja Sam (2007), Eppu Nuotio ja Tuutikki Tolonen: Pensionaatti Onnela. Täytettyjen tomaattien talvi (2008), Marja-Leena Tiainen: Alex ja toivon aika (2008), Annika Luther: Ivoria (2009) sekä Eppu Nuotio ja Tuutikki Tolonen: Pensionaatti Onnela. Kaukaisten rakkauksien kirja (2010).

Suurin osa tutkimusaineistoni nuortenromaaneista on itsenäisiä teoksia, mutta joukossa on myös kaksi kolmen teoksen sarjaa, toinen Marja-Leena Tiaineniltä ja toinen Eppu Nuotiolta ja Tuutikki Toloselta. Näitä teoksia nimitän tässä tutkimuksessa myöhemmin Alex-trilogiaksi (Tiainen 2006, 2007, 2008) ja Onnela-trilogiaksi (Nuotio & Tolonen 2007, 2008, 2010), kun viitataan koko teossarjaan.

Koska olen ottanut aineistooni mukaan kaikki aineistonkeruun ajankohdan aikana julkaistut suomalaisten kirjailijoiden kirjoittamat, riittävän laajat kotoutumisen kuvaukset, koostuu tutkimusaineistoni yhteensä yhdentoista nuoren henkilöihahmon kotoutumiskuvausten tarkastelusta. Tutkimukseni näkökulmasta ei ole ollut merkitystä sillä, onko monikulttuurinen nuori ollut romaanissa pää- vai sivuhenkilö – ainoana vaatimuksena on tässä ollut se, että hänen kuvauksensa on kirjoitettu riittävän laajaksi niin, että kotoutumisprosessin lähempi tarkastelu on mahdollista. Aineiston nuorista henkilöihahmoista kahdeksan on romaanin tai romaanisarjan päähenkilö ja kolme sivuhenkilöitä. Yhdestä teossarjasta (Tiainen Alex-trilogiasta) olen ottanut mukaan peräti kolmen nuoren henkilöihahmon kotoutumisprosessin tarkastelun.

Tutkimusaineistoni nuortenromaaneissa kuudessa kuvataan pakolaistaustaisia nuoria, kahdessa paluumuuttajaa ja kahdessa siirtolaista. Pakolaisnuoria kuvaavat teokset ovat Pirkko Talvion Minä olen Davor (1994; myöhemmin MOD), Hannele Huovin Lasiaurinko (1996; LAA), Leena Laulajaisen Sateenkaarilaakso (1999; SKL), Leena Walleniuksen Rosalien laulu (1999; ROL), Annika Lutherin Ivoria (2009; IVO) sekä Tiainen Alex-trilogia (Tiainen 2006 = AS1, Tiainen 2007 = AS2, Tiainen 2008 = AS3). Paluumuuttaja-aiheiset aineiston nuortenromaanit ovat Jukka Parkkisen Rahunen Ruotsista (1993; RAR) ja Sirpa Puskalan Tapaus Allu Suominen (2003; TAS). Siirtolaisen kotoutumiskuvausta tarkastelen Eppu Nuotion ja Tuutikki Tolosen Onnela-trilogiassa (Nuotio & Tolonen 2007 = DA1; Nuotio & Tolonen 2008 = DA2, Nuotio & Tolonen 2010 = DA3) sekä Leena Laulajaisen Noidan kummitytär -teoksessa (1996; NKT).

5.1. Aineiston käsittely

Tässä luvussa kerron lähemmin siitä, kuinka olen tarkastellut tutkimukseni aineistoa. Tutkimukseni kysymyksenasettelu ja näkökulma pohjautuvat teorialuvuissa esitettyyn topokseen ja erilaisista lähteistä peräisin olevaan, syntetisoituun teoriataustaan ja tutkimuskirjallisuuteen.

Kotoutumiskuvausten tarkastelua varten olen luonut edellä kuvatun teoriapohjan avulla luokittelurungon, jonka avulla pyrin jakamaan monimuotoisen ja laajan kotoutumisprosessin sellaisiin osa-alueisiin, joista näiden prosessien tarkempi ja strukturoidumpi analyysi on mahdollinen. Nämä tarkastelun osa-alueet muodostavat samalla myös tätä työtä ohjaavat apukysymykset. Niiden perusteella syntyvät myös henkilöhahmojen yksilölliset kotoutumisprofiilit.

Tutkimukseni tärkein tutkimuskysymys on se, kuinka maahanmuuttajanuorten kotoutumista on kuvattu suomalaisissa nuortenromaaneissa. Koska tämä kysymys on laaja, on se jaettu osakysymyksiin. Ne olen ryhmitellyt kahdeksi kokonaisuudeksi. Toisessa niissä tarkastellaan kotoutumisprosessin ulkoisia puitteita, resursseja ja raameja. Tätä kotoutumisprosessin puolta nimitän kotoutumisen reunaehdoiksi.

REUNA-EHDOT	
1. Kotoutumisen haasteet	elinolojen järjestyminen opittavat, vaadittavat uudet taidot ja tavat kanssakäymisen mahdollisuudet kantaväestön kanssa
2. Maahanmuuttoikä	ennen kouluikää varhaiskouluikä (alakoululainen) teini-ikä (yläkoululainen)
3. Perhetilanne	muutto yksin muutto ydinperheen kanssa muutto muun sukulaisen tai muun läheisen kanssa
4. Muuttajan status	siirtolainen paluumuuttaja pakosta muuttaja, pakolainen humanitäärinen pakko taloudellinen pakko poliittinen, ideologinen pakko ympäristön tilaan liittyvä pakko
5. Pakolaisstatus	kiintiöpakolainen muu turvapaikanhakija

KUVIO 2. Kotoutumisen reunaehdot.

Toinen kysymyskokonaisuus tarkastelee kotoutumisprosessia eli akkulturaatiota lähemmin kunkin hahmon yksilöllisten kokemusten ja ajatusten kautta. Tämän akkulturaatioprosessiksi nimeämäni kysymysten ryhmän olen jakanut kolmeen osaan, joissa käsittelen kotoutumisprosessin julkisuutta, suuntaisuutta ja henkilöahmon kuvattua akkulturaatiostrategiaa ja sen laatua.

AKKULTURAATIOPROSESSI
julkisuus – yksityisyys
suuntaisuus
akkulturaatioaspekti:
integraatio
assimilaatio
separaatio
marginalisaatio

KUVIO 3. Akkulturaatioprosessin tarkastelukohteet.

Kun kaikkiin kysymyksiin on vastattu, on kullekin nuortenromaanin monikulttuuriselle henkilöahmolle rakennettu oma kotoutumisprosessi-profiilinsa.

5.2. Pakolaiskuvaukset

5.2.1. Alex-trilogia

Leena-Maija Tiaisen romaanitrilogian kaikkien osien pääosassa on Kaksoisvuortenmaasta Suomeen pakolaisena saapuva Alexander Sylvanov. Tässä tutkimuksessani tarkastelen tämän Alexiksi kutsutun nuoren miehen kotoutumisen kuvauksen lisäksi myös kahden muun teossarjassa esiintyvän nuoren pakolaisen, Aishan ja Samin, kotoutumisprosessien kuvausta.

Alex-trilogia ajoittuu noin kolmen vuoden ajalle päähenkilönsä Alexander Sylvanovin, Kaksoisvuortenmaan kansalaisen, elämää. Kirjasarjan ensimmäisessä osassa kuvataan Alexin viimeistä vuotta Kaksoisvuortenmaassa: Alex joutuu selviämään yksin, lopulta katulapsena, ennen kuin pääsee pakenemaan maasta ja päätyy Suomeen.

Kirjasarjan toisessa osassa Alex tutustuu Suomeen ja odottaa tietoa turvapaikkahakemuksensa kohtalosta. Kirjasarjan tässä osassa kerrotaan tarkemmin myös kahden muun nuoren, somalitaustaisen Aisha-tytön ja kongolaisen Sam-pojan kotoutumisprosessista. Kaikki nuoret asuvat samassa nuorten vastaanottokeskuksessa. Keskimmäisen osan lopuksi Alexin isovelji saapuu myös turvapaikanhakijana Suomeen.

Teossarjan päättävässä osassa Alex on jälleen selkeä päähahmo, mutta myös Aishan vaiheita seurataan laajemmin. Alexin ja Aishan kotoutuminen sujuu eri tavoin. Alex saa pysyvän oleskeluluvan Suomeen, ja teoksen lopussa myös hänen isänsä pääsee muuttamaan tänne.

5.2.1.1. Alexin kotoutumisprofiili

ALEXANDER SYLVANOV, Kaksoisvuortenmaa

REUNAHDOT

1) Kotoutumisen haasteet

a) elinolojen järjestäminen

Alex saa asuinpaikan Jaakkolan nuorten vastaanottokeskuksesta, jossa asuu vaihtuvia nuoria asukkaita ja työskentelee vuorokauden ympäri heistä huolehtivaa suomalaista henkilökuntaa. Hänelle järjestetään toimeentulotuki turvaamaan taloudellista pärjäämistä. Alex myös aloittaa koulun, jossa kaikki vastaanottokeskuksen nuoret opiskelevat.

Kirjasarjan edetessä Alex saa pysyvän oleskeluluvan Suomeen, ja muuttaa kirjasarjan lopussa asumaan tuetusti Suomeen tulleen isänsä kanssa omaan asuntoon kaupungin lähiöön.

b) opittavat, vaadittavat uudet taidot ja tavat

Alexin suomen kielen taito kasvaa nopeasti, sillä hän on oppimismyönteinen ja kiinnostunut kielen oppimisesta heti maahan saavuttuaan. Maahanmuuttajaluokan opettaja kiittää häntä. ”Koulussa menee hyvin, Alex sanoi. Opettaja oli kehunut hänen oppimiskykyään. Suomen kieli alkoi sujua, joka päivä päähän tarttui uusia sanoja.” (AS2, 128) Myös edunvalvoja Liisa kehuu Alexia: ”Veli-Pekka [Alexin oma ohjaaja] kertoi, että sinä pärjää koulussa. Olet muutenkin kunnan poika.” (AS2, 98)

Alex on koulumyönteinen nuori. Hän pääsee suunnitellusti yhden lukuvuoden jälkeen maahanmuuttajaluokalta opiskelemaan yleisopetuksen luokalle, jossa hänellä on eniten vaikeuksia reaaliaineissa. Alex haluaa menestyä koulussa, hän muun muassa huolehtii oma-aloitteisesti läksyjensä teon. Alex on ennen katulapseksi joutumistaan käynyt Kaksoisvuortenmaassa koulua, jossa hän viihtyi myös hyvin. Tämä varmasti omalta osaltaan helpottaa suomalaisen kouluun sopeutumista.

Alex haluaa myös tietää enemmän ja ymmärtää paremmin suomalaista elämäntapaa ja kulttuuria. Hänellä on voimakas halu kotoutua Suomeen. Materiaalisesti puutteellisemmista

elinoloista saapuneelle ympäristön vaurauteen ja yltäkylläisyyteen tottumisessa on haasteita – Alex esimerkiksi pohtii erityisesti teossarjan keskimmaisessä osassa paljon materiaalisia asioita, muun muassa kännykän, CD- ja mp3-soittimien hankkimista ja omistamista.

c) kanssakäymisen mahdollisuudet kantaväestön kanssa

Alex on paljon tekemisissä suomalaisten viranomaisten kanssa. Heitä edustavat Alex-trilogiassa muun muassa useat eri Jaakkolan työntekijät (tärkeimpänä Alexin oma ohjaaja Veli-Pekka). Muita tärkeitä viranomaistahoja ovat esimerkiksi edunvalvoja ja erilaiset kuulustelijat (poliisi ja maahanmuuttoviraston työntekijä).

Alexin kanssakäymisen mahdollisuudet suomalaisten kanssa ovat hyvät, koska hän käy koulua. Aluksi hän tosin opiskelee maahanmuuttajaluokalla, jossa työskentelevät suomalainen opettaja Iiro ja kouluavustaja Tytti, mutta kaikki luokan oppilaat ovat maahanmuuttajataustaisia. Toisena kouluvuotenaan Alex opiskelee yleisopetuksessa, mutta teoksissa ei kuitenkaan kerrota kontakteista suomalaisiin oppilaisiin. Alexin kanssakäymistä ja keskusteluja kuvataan vain suomalaisen opettajien ja muiden maahanmuuttajataustaisten oppilaiden kanssa, vaikka kerrontaan onkin nimetty joitakin luokkatovereita (AS3, 292–293).

Suomessa Alex harrastaa koripalloa. Koripallojoukkueessaan hän ystävystyy Ilmari Tupamäen kanssa. Ilmarin perhe tulee myös Alexin ystäväperheeksi, mistä seuraa vierailuja perheen kodissa ja kesämökillä. Tupamäet myös huolehtivat yhden talven ajan osasta Alexin harrastuskuljetuksista. Koripallon kautta kontakteja tulee myös muun muassa valmentajiin, ensin Harriin ja sitten Janneen.

Alexilla on Suomessa myös tyttöystäviä. Heistä ensimmäinen on Zalina, tšetseenitaustainen tyttö, jonka perhe erottaa nuoret väkivalloin heidän erilaisten uskontojensa ja moraalikäsitteiden vuoksi. Toinen, myös eroon päättävä suhde on suomalaisen Aijan kanssa. Aija jättää Alexin yllättäen uudenvuodenyönä. Elsasta taas tulee edellisiä pitkäaikaisempi tyttöystävä. Alex seurustelee Elsan kanssa yli puoli vuotta ja seurustelu jatkuu yhä romaanisarjan päättyessä.

Lisäksi Alex muun muassa asioi Jaakkolan vastaanottokeskuksen lähikaupassa, jonka ystävällinen kauppiaas juttelee Alexin kanssa tämän postittaessa kirjettä Kaksoisvuortenmaahan (AS3, 8–9).

2) maahanmuuttoikä

teini-ikä (yläkoululainen): Alex on Suomeen tullessaan 14 vuotta vanha.

3) perhetilanne

muutto yksin: Alex tulee laittomasti maahan ihmissalakuljettajan tuomana, yksin, ilman omaa perhettä tai sukulaisia.

4) muuttajan status

Alex on pakosta muuttaja. Muuton syyt ovat humanitäärisiä (Alex on vailla vakituista asuntoa, hän elää katulapsena), taloudellisia (Alex on hankkinut elantoaan miten kuten, myös kerjäämällä, Kaksoisvuortenmaassa hänellä ei ollut vakituista tulonlähdettä tai huoltajaa, joka pystyisi huolehtimaan hänen hyvinvoinnistaan).

Sitä vastoin Alexin muuttoon ei liity suoraa poliittista tai ideologista pakkoa, mutta välillinen poliittinen pakko on olemassa, koska hänen huoltajansa (isä) on poliittisista syistä vankilassa, ja isovelji on joutunut pakenemaan maasta poliittisista syistä ja terroriteosta epäiltyinä.

5) pakolaisstatus

muu turvapaikanhakija: Alex hakee itse turvapaikkaa Suomesta maahan saavuttuaan.

AKKULTURAATIOPROSESSI

- julkisuus – yksityisyys

Alexilla on Suomessa hyvin vähän yksityistä elämää tai omaa tilaa. Hän asuu Jaakkolassa samassa huoneessa muiden turvapaikanhakijoiden kanssa, ja hänen arjestaan huolehtivat Jaakkolan työntekijät viran puolesta. Alexin oma ohjaaja on Veli-Pekka, mutta työntekijät, joiden kanssa hän asioi, vaihtuvat.

- yksisuuntaisuus – kaksisuuntaisuus

Alex ei tunnu haluavan säilyttää lähtömaansa kulttuuria tai kieltä. Hänellä on vahva motivaatio tietää ja oppia lisää suomalaisesta kulttuurista.

- akkulturaatioaspekti: assimilaatio

Alexin kotoutumisprosessi on lähinnä kuvattavissa assimilaationa: hän haluaa sulautua valtaväestöön, saada suomalaisia ystäviä ja elää Suomessa rauhassa, suomalaiseen tapaan – tosin

suomalaistyyppistä nuorten alkoholinkäyttöä hän vieroksuu useammassa kirjan kohdassa, samoin kuin myös suomalaiskoululaisten huonoa käytöstä opettajaansa kohtaan (esim. AS3, 293). Alex haluaisi myös enemmän kontakteja suomalaisten kanssa kuin mihin hänellä on mahdollisuuksia. Esimerkiksi ensimmäisenä koulupäivänä Alexia häiritsee se, että maahanmuuttajat ovat koulussa omana ryhmänään, eikä kontaktia suomalaisiin nuoriin synny. Jaakkolan nuoret kulkevat kouluun bussilla, ja kaikilla suomalaisilla näyttää jo valmiiksi olevan kaveri tai ystävä, jonka kanssa liikkua (AS2, 87).

Alex kaipaa kotimaataan ja perhettään: ”Kaikkein mieluiten hän asuisi siellä [Kaksoisvuortenmaassa]. Yhdessä isän ja Zaza-veljen kanssa.” (AS2, 24) Silti Alex ei kuitenkaan tunnu haluavan juuri säilyttää kotimaansa kulttuuria Suomessa asuessaan. Syntyykin vaikutelma, että materiaalisia asioita lukuun ottamatta suuria eroja tai ristiriitoja ei lähtömaan ja vastaanottavan maan kulttuurissa Alexin kohdalla ole.

Trilogian kahdessa jälkimmäisessä osassa Alexin kuvataan lähinnä pelkäävän kovasti sitä, että hänet palautettaisiin Kaksoisvuortenmaahan, sillä siellä ei ole paikkaa, mihin hän voisi palata (esimerkiksi AS2, 47). Ainoastaan oman perheensä jäseniä, itselleen läheisiä ihmisiä hän kaipaa – isää ja veljeä. Traumaattiset kokemukset Kaksoisvuortenmaassa tai pakomatkan aikana eivät tunnu juuri vaikuttavan Alexin kotoutumiseen. Lopulta, kun isovelji Zaza ja isä Anton ovat saapuneet Suomeen, ja Alex menee ensimmäistä kertaa isänsä kanssa asuntoon, jossa he tulevat asumaan yhdessä, Alex ajattelee: ”Kotona ollaan... Lopultakin.” (AS3, 334)

ALEXIN KOTOUTUMISKUVAUKSEN PROFIILI: julkiseen elämämpiiriin painottuva yksisuuntainen assimilaatio.
--

5.2.1.2. Aishan kotoutumisprofiili

AISHA, Somalia

REUNAEHDOT

1) Kotoutumisen haasteet

a) elinolojen järjestäminen

Suomeen tullessaan Aisha asuu hetken aikaa vastaanottokodissa, josta hänet siirretään Jaakkolaan nuorten vastaanottokeskukseen. Jaakkolassa on vaihtuvia asukkaita ja henkilökuntaa. Siellä Aishalle järjestetään toimeentulotuki, ja hän aloittaa koulun maahanmuuttajaluokalla. Kirjasarjan keskimmaisessa osassa hän saa pysyvän oleskeluluvan Suomeen ja aloittaa tämän jälkeen perheenyhdistämisprosessin Afrikkaan jääneen perheensä (isä, äitipuoli, sisarukset) saamiseksi Suomeen.

b) opittavat, vaadittavat uudet taidot ja tavat:

Aishan suomen kielen taito kehittyy hitaasti, Aisha tarvitsee koulussakin tukiovetusta suomen kielessä. Monessa kirjasarjan kohdassa kerrotaan kielen oppimisen hankaluuksista: ”pehmeät punaiset marjat. Leena-Maija toisti marjan nimen monta kertaa, mutta se ei jäänyt mieleeni.” (AS2, 79)

Kouluun totuttautuminen on muutenkin hankalaa. Aisha ei ole ollut ennen Suomeen tuloaan käynyt koulua lainkaan. Tullessaan maahan hän ei osaa lukea tai kirjoittaa somaliaksi (AS2, 80). Ei hänellä ollut Somaliassa myöskään harrastuksia, sillä arki kului kotiöiden parissa ensiksi äitiä ja sitten äitipuolta auttaen. Aisha kokeekin koulun vaikeana: ”Kellepä koulunkäynti herkkua olisi”, hän tuhahtaa (AS3, 30). Tekstiilityö tuntuu olevan ainoa aine, josta Aisha aidosti pitää (esim. AS3, 59).

Alexin tavoin myös Aisha on aluksi maahanmuuttajaluokalla, ja siirtyy sieltä myöhemmin yleisopetukseen. Aisha ei tunne erityistä kunnianhimoa koulutyötä kohtaan, esimerkiksi Jaakkolan työntekijät joutuvat moneen kertaan muistuttamaan häntä läksyjen teosta (AS2, 288), mutta talon töihin (esimerkiksi siivoaminen, leipominen ja marjojen poiminta) Aisha osallistuu mielellään.

Suomalainen kulttuuri ja elämäntapa on Aishalle kaikin tavoin uutta, ja vaatii totuttelua: ”Ennen Suomeen tuloa kellonajat eivät merkinneet minulle mitään. Minun kotimaassani aika ei ole tärkeä. On aamupäivä, keskipäivä, ilta ja yö. Jos oma varjo on länsipuolella, on aamu. Kun se siirtyy jalkojen alle, on keskipäivä. Somaliassa aikaa ei mitata kellon tai kalenterin avulla, vaan vuodenaikojen ja auringon mukaan. Kun saavuin Suomeen, ensimmäinen asia, jota minulta tiedusteltiin, oli nimi. Sen minä osasin sanoa: Aisha. Sitten minulta kysyttiin syntymäaika. Siihen minä vastasin, että olen viidentoista. Poliisi yritti tivata päivämäärää, jolloin olen syntynyt. Sanoin, etten tiedä. En tiedä edes syntymävuottani, mutta nyt tiedän, että se oli samana vuonna, jolloin Somaliassa alkoi sisällissota.” (AS2, 33) Suomessa Aishalle keksitäänkin Kela-korttia varten syntymäpäivä, 1. heinäkuuta.

Suomessa Aisha ihmettelee vihreää nurmikkoa, sillä Somaliassa nurmi kasvaa maan kuivuuden vuoksi vain rikkaiden ihmisten pihalla, ja hän kulkee mieluiten paljain jaloin tai sandaaleissa, ensimmäisenä syksynä myös säiden kylmennyttyä (AS2, 36, 145). Kaikinpuolisesta suomalaisen kulttuurin outoudesta kertoo myös se, että ”Ennen Suomeen tuloani en ollut käyttänyt haarukkaa enkä veistä. Alkuun yritin syödä käsin, mutta lopetin, kun muut [Jaakkolan nuoret pakolaiset] rupesivat nauramaan.” (AS2, 50)

Ehkä korostaakseen Aishan toiseutta Tiainen ei anna tälle henkilöahmolleen sukunimeä lainkaan, hän on vain ”Abdikarimin tytär” (AS2, 135). Isän nimi sitä vastoin kerrotaan, Abdikarim Zaid Hussein (AS2, 195).

Suomi näyttäytyy myös Aishan tarinassa vauraana maana. Aisha ei kuitenkaan mieti tavaroiden omistamista samaan tapaan kuin Alex. Hän kyllä pohtii koruja ja vaatteita (johon oma kulttuuri ja islaminusko tuo oman lisämausteensa), mutta lähettää myös rahaa Afrikkaan jääneelle perheelleen, kun hänen äitipuolensa Fatima sitä vaatii (AS2, 207–208, 287–288).

c) kanssakäymisen mahdollisuudet kantaväestön kanssa

Alexin tavoin myös Aisha on tekemisissä useiden erilaisten viranomaisten kanssa. Heitä ovat muun muassa Jaakkolan eri työntekijät. Aishan oma ohjaaja on Leena-Maija. Aisha ystävystyy Leena-Maijan kanssa, ja hän muun muassa viettää ensimmäisen joulunsa Suomessa Leena-Maijan kotona. Muita viranomaisia ovat muun muassa edunvalvoja ja sosiaaliviranomainen.

Aishalla on koulussa lähinnä maahanmuuttajataustaisia ystäviä. Suomalaisen oppilaat ovat Aishan mielestä huonosti käyttäytyviä. He myös kohtelevat Aishaa epäystävällisesti. Esimerkiksi kerran Aishaa heitetään päähän jollakin kovalla, hänelle hihitellään ja näytetään

keskisormea, kerran eräs poika tiputtaa tahallaan sianlihaa hänen ruokaansa. Kuitenkin Aisha toivoo saavansa suomalaisen tyttökaverin (AS2, 133; 352–353). Kirjasarjan viimeisessä osassa Aisha ystävystyykin muodostelmaluistelua harrastavan Elsan kanssa, jota hän myös tapaa vapaa-aikanaan kaupungilla ja tämän kotona.

Aishan paras ystävätär on Zahra, häntä itseään hieman vanhempi somalityttö. Suurin osa hänen ystävästään on maahanmuuttajataustaisia nuoria.

Myös Aisha aloittaa seurustelusuhteen Suomessa. Hänen poikaystävänsä on nimeltään Tahir. Tahir on jo aikuinen somalimies. Tätä melko nopeasti päättyvää suhdetta hänen somaliyhteisönsä ja myös suomalaiset Jaakkolan työntekijät paheksuvat. Seurusteluasiat ovat Aishankin kuvauksessa silti tärkeitä. Myöhemmin Aisha ihastuu Helsingissä asuvaan palestiinalaistaustaiseen Fadiin ja Jaakkolassa asuva somalinuorukainen Ghadi kiinnostuu hänestä (AS3).

2) maahanmuuttoikä

teini-ikä (yläkoululainen): Aisha tulee Suomeen 15-vuotiaana.

3) perhetilanne

Aisha muuttaa Suomeen sukulaisen kanssa: Hassan-niminen erittäin kaukainen sukulainen tuo Aishan Suomeen, mutta jättää hänet yksin poliisiasemalle.

4) muuttajan status

Aisha tulee Suomeen pakosta, hänen maahanmuuttonsa syynä on humanitäärinen pakko: Somalian sisäiset levottomuudet. Aisha itse kertoo: ”Elämä Mogadishussa on vaarallista. Miehillä on paljon aseita. Rosvoporukoita saa pelätä koko ajan.” (AS2, 134) Aisha lähetetään Eurooppaan nimenomaisesti turvaan levottomuuksia, ja hänen isänsä toiveena on, että muu perhe pääsisi seuraamaan perästä (AS2, 135).

5) pakolaisstatus

muu turvapaikanhakija: Aisha hakee itse turvapaikkaa Suomesta poliisiasemalla, maahan jo saavuttuaan.

AKKULTURAATIOPROSESSI

- julkisuus – yksityisyys

Alexin tavoin Aishalla on omaa yksityistä elämää lähinnä omissa ajatuksissaan. Hän asuu Jaakkolassa samassa huoneessa monen turvapaikanhakijatyön kanssa, ja hänen arjestaan huolehtivat Jaakkolan työntekijät viran puolesta. Aishan oma ohjaaja on Leena-Maija, joka on Aishalle hyvin tärkeä: Aisha huolestuu, kun Leena-Maija sairastuu syöpään. Hän kuitenkin hoitaa arjen asioitaan jatkuvasti vaihtuvien työntekijöiden kanssa.

- yksisuuntaisuus – kaksisuuntaisuus

Aishan akkulturaatioprosessia on lähinnä luonnehdittava kaksisuuntaiseksi. Hän ei halua luopua somalialaisesta identiteetistään, vaan haluaa säilyttää osan omasta kulttuuristaan. Esimerkiksi islamin usko, paastoaminen ja rukoileminen, on hänelle kautta kirjasarjan tärkeää.

Pukeutumisessaan hän kokeilee lyhyen aikaa ilman huivia olemista, mutta palaa paaston jälkeen takaisin lähtömaansa kulttuurille tyypillisempään naisen asuun. Farkkuja hän kokeilee ystävättärensä Zahran luona Helsingissä, mutta ei halua liikkua julkisesti housuissa, vaikka Zahra niin tekeekin. Aishan henkilöhahmo näyttääkin omaksuvan erilaisia maailmassa olemisen tapoja sen mukaisesti, missä elämänpiirissä tai maailmassa hän kulloinkin liikkuu – esimerkiksi Zahran seurassa tämän kotona, Zahran seurassa julkisesti, Elsan seurassa, Jaakkolassa.

- akkulturaatioaspekti: integraatio

Aisha pyrkii sekä säilyttämään oman kulttuurinsa piirteitä että sopeutumaan suomalaiseen kulttuuriin. Lähtömaan kulttuuri määrittelee pitkälti sitä, mitä tytön on mahdollista tehdä ja tavoitella – erityisesti moraalikoodi on Aishalla tavanomaista suomalaista moraalinäkemystä tiukempi. Kun Tahir on Aishan kanssa kahden, Aisha ajattelee sen olevan haram, kiellettyä, vaikka hän toisaalta tuntee nauttivan tilanteesta (AS2, 236).

Rajanvetoa lähtömaansa kulttuurin ja suomalaisen kulttuurin välillä Aisha tekee usein ystävättärensä Zahran kautta. Hän vertaa Zahran valintoja kotimaassaan naiselle sallittuihin valintoihin, ja huomaa tämän jo heti ensisilmäyksellä olevan erilainen kuin mihin on tottunut: ”Jo pukeutumisesta tajuan, ettei Zahra ole mikään tavallinen somalityttö.” (AS2, 79; ks. myös yllä.)

Aisha on ympärileikattu viisivuotiaana. Kun hän keskustelelee asiasta Zahran kanssa, Zahra kertoo, että Suomessa naisten ympärileikkaus on kielletty rikoksena. Aisha ajattelee asiasta

siten, että ”... me olemme somalialaisia ja ympärileikkaus kuuluu perinteisiimme. Ilman sitä tyttö ei pääse naimisiin.” (AS2, 134) Zahra myös valistaa Aishaa: ”Me olemme nyt Suomessa, emme Somaliassa. Suomessa naiset voivat itse päättää tekemisistään ja pukeutumisestaan.” (AS3, 65) Aisha kapinoi jonkin verran perinteitä vastaan, hän ei esimerkiksi suostu muuttamaan isänsä serkun Fawsian ja tämän uskonnollisen miehen Ahmedin luokse, koska epäilee Ahmedin haluavan rajoittaa omaa elämäänsä liiaksi. Aishan hahmolle on tärkeää, että hän pystyy vaikuttamaan esimerkiksi siihen, keitä ystäviä hänellä on ja miten hän heitä tapaa (esimerkiksi eräällä syyslomalla hän käy Helsingissä ystävänsä Zahran luona, eikä kerro tätä Fawsialle etukäteen). Kuitenkin Aisha myös välttää tekemästä julkista, avointa välirikkoa sukulaisiinsa tai alkuperäisen kulttuurinsa arvojen kanssa. Hänelle on tärkeää pysyä kunniallisena tyttönä sekä Suomessa kohtaamansa somaliyhteisön että Afrikkaan jääneen perheensä silmissä, minkä vuoksi hän on valmis myös valehtelemaan.

Aishan kotoutumiskuvauksesta päätellen hänen akkulturaatioprosessinsa näyttää siis mielestäni eniten integraatiolta, jonka omaksunut henkilö haluaa säilyttää oman kulttuurinsa, mutta myös ylläpitää hyviä kontakteja valtaväestöön. Tämä asenne on sopeutuva, se tarkoittaa sekä kaksikielisyyttä että kaksikulttuurisuutta.

Sitä vastoin integraatioasenteeseen sisältyvä toive osallistumisesta kohdemaan yhteiskuntaan laajemmin ei kiinnosta Aishaa. Hän on hyvin kotikeskeinen, eikä haaveile esimerkiksi tulevasta työpaikasta ja työstä, vaan ennemminkin näkee itsensä tulevana perheenäitinä. Tärkeää on se, että tuleva aviomies olisi joku, josta hän pitää ja ehkä jopa rakastaa, ja ehdottomasti islaminuskoinen, mutta hänen ei kuitenkaan tarvitse olla somali ja suvun osoittama tai isän valitsema. Tässä Aisha myös toisaalta kadehtii Somaliasta muuttanutta ystävänsä Nafisaa, joka on ihastunut suvun hyväksymään somalimieheen. (Nafisan rooli on myös toisaalla perinteisistä islamilaisista arvoista muistuttava, esim. AS2, 132).

<p>AISHAN KOTOUTUMISKUVAUKSEN PROFILI: julkiseen elämänpiiriin painottuva kaksisuuntainen integraatio.</p>
--

5.2.1.3. Samin kotoutumisprofiili

SAMUEL MUGANGU (SAM), Kongo

REUNAEHDOT

1) Kotoutumisen haasteet

a) elinolojen järjestyminen

Myös Samin elämän ulkoiset puitteet Suomessa sijoittuvat Jaakkolaan nuorten vastaanottokeskukseen, jossa asuu vaihtuvia asukkaita ja työskentelee vaihtuvaa henkilökuntaa. Jaakkolasta käsin hän myös Alexin ja Aishan tavoin aloittaa koulunkäyntinsä Suomessa.

Sam saa pysyvän oleskeluluvan tässä tutkimuksessa kuvatuista Alex-trilogian nuorista ensimmäisenä (AS2).

b) opittavat, vaadittavat uudet taidot ja tavat

Sam oppii suomea varsin hyvin. Puoli vuotta maassa oltuaan hän pärjää jo hyvin suomen kielellä ystäväperheensä kanssa. Tuolloin hän osaa kieltä omasta mielestään vähän (AS2, 321). Kielen omaksuminen ei näytä olevan hänelle erityisen vaikeata tai helppoa. Kielellisesti Samin apuna on se, että swahilin lisäksi hän osaa hyvin ranskaa ja jonkun verran myös englantia, joita molempia hän voi käyttää apukielinä.

Kokemiensa traumaattisten asioiden vuoksi Samin jaksaminen on koetuksella. Hän miettii: ”Opin lisää joka päivä, jos vain jaksan käydä koulussa. Voi olla, että pinnaan huomispäivän.” (AS2, 140) Tiainen ei kuitenkaan kirjoita kirjaansa Samille luvattomia poissaoloja – nämä ajatukset vain kuvastavat hänen syvää uupumustaan.

Vaikka Sam on Aishan tavoin kotoisin Afrikasta, ei suomalainen kulttuuri tunnu hänelle aivan yhtä oudolta kuin Aishasta. Jo Kongossa Sam on käynyt koulua ja esimerkiksi ajellut mopolla. Suomalaisuudessa on kuitenkin myös paljon uutta, esimerkiksi Sam hämmästelee kovin ensilunta (AS2, 198). Kun Sam saa pitkältä tuntuneen odotuksen jälkeen yhteyden äitiinsä, ja tämä kysyy, millainen Suomi on, Sam vastaa: ”Hyvä maa tämä on, vaikka täällä on aika kylmää. Ulkona on nyt 20 astetta pakkasta. -- Tämän turvallisempaa paikkaa ei voi olla. Ihmiset ovat hyvin ystävällisiä.” (AS2, 321)

Suomessa Sam kokee myös rasismia: hän joutuu sairaalaan väkivaltaisen rassistisen hyökkäyksen seurauksena. Afrikassa hänen ei joutunut rasismia kokemaan. Tiainen kirjoittaa: ”Kerroin [poliisille] kaiken rehellisesti, senkin, että huitaisin itsepuolustukseksi tyyppiä, joka nimitteli minua nekruksi. Vielä eilen illalla en tiennyt, mitä sana tarkoittaa, mutta nyt olen viisaampi. Moses [yksi Jaakkolan pakolaisnuorista] valisti minua. Neekeri, nekru, apina, mutakuono, ne ovat kaikki rassistien haukkumanimiä ihmisille, jotka ovat kotoisin Afrikasta. Jos olisin tiennyt sanan merkityksen, olisin huitaissut kaveria vielä kovempaa.” (AS2, 222) Hyökkäys loukkaa Samia syvästi: ”Joka paikkaan koskee, mutta eniten sattuu sisimpääni. En voi tajuta, miksi ne tyypit halusivat lyödä meitä.” (AS2, 223)

c) kanssakäymisen mahdollisuudet kantaväestön kanssa

Myös Sam on paljon tekemissä erilaisten suomalaisten viranomaisten kanssa. Heitä ovat useat eri Jaakkolan työntekijät, muun muassa oma ohjaaja Simo. Muita läsnä olevia viranomaisia ovat edunvalvoja, opettaja ja poliisit.

Koulussa Sam liikkuu jonkin verran Alexander Sylvanovin kanssa. Alun vetäytyvämmän vaiheen jälkeen hän alkaa viihtyä Alexin kanssa, vaikka toivookin, että saisi Jaakkolassa myös enemmän omaa tilaa, vaikkapa ikioman huoneen. Kuitenkin Alex ja Sam joutuvat tilanpuutteen vuoksi asumaan yhteisessä huoneessa, jossa asuu vaihtuvasti myös muita poikia. Lisäksi he ovat samalla maahanmuuttajaluokalla koulussa, ja jonkin aikaa he istuvat koulumatkojaankin vierekkäin bussissa.

Muita Samin ystäviä ovat hänen ystäväperheensä Heinokset, johon kuuluu äiti Tiina, isä Mikko ja 14-vuotias poika Teemu. Vaikka Sam kertoo äidilleen, että hänellä on suomalaisia ystäviä, heistä ei Tiainen teossarjassaan kerro (AS2, 321). Saatuaan yhteyden perheeseensä Sam alkaa pelata jalkapalloa Kymppi-Futis -seurassa, mutta kanssakäymisestä tai ystävyystymisestä joukkuetovereiden kanssa ei Tiainen myöskään kerro, ainoastaan kovaäänisestä valmentaja-Raimosta.

Myös Sam alkaa teoksessa seurustella. Hänen tyttöystävänsä on toinen Jaakkolassa asuvan nuori, Sierra Leonesta kotoisin oleva Wanda. (AS3.)

2) maahanmuuttoikä

teini-ikä (yläkoululainen): Sam tulee Suomeen 15-vuotiaana.

3) perhetilanne

muutto yksin: Mr Toto -niminen ihmissalakuljettaja järjestää Samin matkan Eurooppaan, jonne Sam saapuu vaivalloisen matkan jälkeen. Häntä pidetään muun muassa tukahduttavan kuumassa rekkakontissa. Suomeen hän päätyy suunnittelematta – äiti on pyytänyt Mr. Totoa viemään poikansa Belgiaan tai Ranskaan. Suomessa Sam saapuu ensiksi Kotkan satamaan.

4) muuttajan status

Sam muuttaa pakosta, hänen maastamuuttonsa aiheuttaa välitön hengenvaara. Samin muuton syy on siis humanitäärinen pakko. Sam pakenee kotoaan yhdessä perheensä kanssa, kun lapsisotilaita koulutettavaksi kaappaava joukkio saapuu aseineen hänen kotikyläänsä. Ennen pakoaan Sam näkee, kuinka hänen isänsä kuolee väkivaltaisesti.

5) pakolaisstatus

Sam on muu turvapaikanhakija. Hän saapuu Suomeen ilman viranomaisten lupaa, ja hakee turvapaikkaa maahan tultuaan.

AKKULTURAATIOPROSESSI

- julkisuus – yksityisyys

Muiden tässä kuvattujen Jaakkolassa asuvien nuorten tavoin myös Samilla on omaa yksityisyyttä lähinnä omissa ajatuksissaan. Jaakkolassa hän asuu samassa huoneessa Alexin kanssa, ja hänen arjestaan huolehtivat Jaakkolan työntekijät viran puolesta.

Samin suhde suomalaiseen ystäväperheeseen on kuitenkin varsin tiivis: hän vierailee perheen kesämökillä ja kotona, ja viettää juhlapyyhiä heidän kanssaan.

- yksisuuntaisuus – kaksisuuntaisuus

Samin akkulturaatioprosessi on kaksisuuntainen. Hän ei halua luopua afrikkalaisesta, kongolaisesta identiteetistään, mutta ympäristön rasismi harmittaa häntä. Erityisesti oma (Afrikkaan jäänyt) perhe on Samille läheinen ja tärkeä. Vaikka hän toivoo, että äiti ja sisarukset muuttaisivat Suomeen, hän hyväksyy sen, että Suomeen muuton sijasta muu perhe toivoo voivansa palata takaisin kotikylään. ”Äidillä ja sisaruksillani olisi myös mahdollisuus tulla Suomeen, mutta ajatus muutosta kylmään

pohjoiseen maahan tuntuu äidistä vieraalta.” (AS2, 349)

Kun Sam on ensiksi saanut yhteyden biologiseen perheeseensä ja sitten tavannut Suomessa Wandan, hän alkaa rakentaa omaa elämäänsä Suomessa. Yhteyden syntymisen jälkeen Sam pitää yhteyttä perheeseensä kirjeitse. Myös kotimaansa kieltä, swahilia, hän puhuu maamiehensä Vincentin kanssa, joka on tullut Suomeen kaksi vuotta ennen Samia.

- akkulturaatioaspekti: integraatio

Sam on erittäin tyytyväinen saadessaan Suomeen A-oleskeluluvan kansainvälisen suojelun tarpeen perusteella. A-oleskeluluvan turvin Sam saa Suomen passin ja Suomen kansalaisten oikeudet: ”Suuri taakka putoaa sydämeltäni. Yksi hyvä asia on tapahtunut minulle Suomessa.” (AS2, 302.) Ja vaikka hänen perheensä päättää jäädä Afrikkaan, ei Sam itse ole palaamassa sinne. ”Jos tilanne Kongossa paranee, minä tietysti palaan sinne” (AS2, 322), hän sanoo äidilleen puhelimesta, mutta ei suunnittele tai tee järjestelyjä palaamista varten.

Tiainen kuvaa Samin primaarista traumasta kärsiväksi maahanmuuttajaksi. Traumaattiset, välittömän hengenvaaran aiheuttavat syyt ovat ajaneet hänet pakosalle kodistaan ja lisäksi myös eroon perheestään. Myös matka Suomeen on vaikea. Jaakkolassa Sam kärsiikin aluksi painajaisista, jotka toistuvat samanlaisina joka yö. Pahinta niissä on isän pelkäävä, tappajiltaan armoa aneleva ääni (AS2, 19).

Aluksi Sam sulkeutuu, hän ei halua puhua menneisyydestään ja kokemuksistaan. Samille ehdotetaan terapiaa, mutta hän ei siihen suostu. Pahinta Samista on epätietoisuus oman perheen kohtalosta: epävarmuus siitä, onko perheestä muitakin eloonjääneitä.

Kun Sam saa puhelinyhteyden pakolaisleirillä asuviin perheenjäseniinsä, hänen toipumisensa alkaa. Sam ajatteleekin: ”Äidin puhelinoitto muutti kaiken. Minä sain elämänhaluni takaisin.” (AS2, 348–349) Yhteyden syntymisen jälkeen Sam jatkaa tiivistä yhteydenpitoa biologiseen perheeseensä kirjeitse.

Alex-trilogiassa Samin kotoutumisprosessin kuvaus jää Alexin ja Aishan kotoutumisen kuvausta ohuemmaksi – sitä on mahdollista tarkastella oikeastaan vain Alex-trilogian toisessa osassa, sillä kirjasarjan kolmannessa osassa Sam on läsnä ainoastaan muutamina mainintoina, Alexin huonetoiverin roolissa ja seurustelusuhteensa kautta.

<p>SAMIN KOTOUTUMISKUVAUKSEN PROFIILI: julkiseen elämänpiiriin painottuva kaksisuuntainen integraatio.</p>
--

5.2.2. Alphonsen kotoutumisprofiili

ALPHONSE OJUGBE SIDIKI, Norsunluurannikko

Annika Lutherin Ivoria ilmestyi ruotsinkielisenä vuonna 2005. Sen samanniminen käännös Raija Rintamäen suomentamana julkaistiin vuonna 2009. Kertomuksen päähenkilö Alphonse on tummaihoisen lukioikäinen poika, joka on käynyt Norsunluurannikolla syntymässä, mutta viettänyt koko lapsuutensa ja nuoruutensa nomadielämää. Perhe muuttaa ensiksi Togoon, sieltä Beniniin, Ranskaan, Ruotsin Malmöön ja sieltä Fittjaan, sitten Suomeen Tammisaareen ja lopulta Helsinkiin. Alun perin perhe lähtee matkaan pakolaisina, paeten sisällissotaa ja levottomuuksia. (IVO, 18, 72.)

Alphonsen isä on matematiikan professori ja äiti lastenlääkäri, mutta Euroopasta he eivät löydä koulutustaan vastaavaa työtä. Lopulta isä työskentelee ahkerana, tunnollisena ruokamyyjänä Helsingissä Hakaniemen hallissa. Perheen vanhempia ajaa eteenpäin toive lasten paremmasta elämästä ja koulutusmahdollisuuksista.

Kun poliisi ottaa yllättäen muun perheen talteen ja heidät karkotetaan Beniniin (oleskelulupa on mennyt umpeen ja paperit eivät muutenkaan ole ihan kunnossa), Alphonse pakenee. Menettyään isänsä Ahmadoun, äitinsä Yvonnen, pikkuveli Théophilen ja Ranskassa syntyneen pikkusisko Idrissan Alphonse jää aivan yksin. Hän elää kaksi viikkoa kodittomana kuusen alla Vanhalla hautausmaalla.

Ystäväystyttyään 16-vuotiaan lukiolaistyttö Una Alexandra Mikkosen kanssa Alphonse saa auttajia. Una, tämän ystävä Milla ja Millan poikaystävä Sampo Luostarinen järjestävät Alphonsen asumaan Töölöön Runebergin koulun ullakolle ja keksivät, että Alphonse voi ottaa tilapäisesti Ruotsiin matkustavan koulusiivoojan identiteetin, työn ja aloittaa ruotsinkieliset etälukio-opinnot. Näin Alphonse pakoilee viranomaisia kahden kuukauden ja 12 päivän ajan (IVO, 188). Pitkälti Unan ja hänen koulutovereidensa sekä jopa koulun opettajien ja rehtorin protestin sekä asian saaman julkisuuden vuoksi Alphonse saa poikkeuksellisesti lopulta luvan jäädä Suomeen.

Alphonse on erittäin lahjakas ja etevä, jopa nerokas. Hän on niin älykäs ja taitava, että pystyy opiskelemaan itsenäisesti ja nopeasti lukion kursseja. (IVO, 72, 78.)

Teoksen lopussa Alphonse matkustaa Beniniin perheensä luokse. Jää avoimeksi, palaako hän enää asumaan Suomeen, vaikka hänellä on nyt siihen viranomaisten lupa, ja se on myös taloudellisesti hänelle mahdollista.

REUNA-EHDOT

1) Kotoutumisen haasteet

a) elinolojen järjestyminen

Alphonsen elinolot järjestyvät Suomessa aluksi varsin hyvin: hän suorittaa peruskoulun ja valmistautuu lukioon. Lukuisten maiden, muuttojen ja huonokuntoisten asuntojen jälkeen hänen perheensä saa siistin uuden asunnon Helsingin Ruoholahdesta, osoitteesta Santakatu 4.

Tilanne muuttuu täysin, kun Alphonsen perhe karkotetaan. Hän on koditon, kunnes löytää itseään auttavia suomalaisia ystäviä. Kun Unan äiti Katarina liittyy auttajiin, ja Alphonse pääsee asumaan Unan kotiin, tilanne muuttuu melko siedettäväksi. Teoksen lopussa Alphonsen ei enää tarvitse pakoilla, hän voi esiintyä julkisesti omana itsenään ja opiskella avoimesti. Alphonse myös jonottaa omaa opiskelija-asuntoa.

Alphonsella on teoksen alussa bosnialaistaustainen tyttöystävä, pakolaistaustainen Rada, joka jää Tukholmaan, kun Alphonse muuttaa Suomeen. Nuoret pitävät yhteyttä sähköpostitse, mutta suhde väljähtyy teoksen edetessä. Alphonselta vaikuttaa siltä, ettei Rada usko kaikkea, mitä hän kertoo tälle elämästään Suomessa. (IVO, 98.) Pian Alphonse alkaa kuitenkin seurustella Unan kanssa.

b) opittavat, vaadittavat uudet taidot ja tavat

Suomen kieli – Alphonse ei juuri osaa suomea. Hän puhuu ruotsia (skånen murretta) ja ranskaa, mutta suomea hän puhuu vain kangerrellen (IVO, 65). Tavatessaan Unan nuoret alkavat pian puhua ruotsia (IVO, 28–29). Pakoiluajanaan Alphonse oppii lukemaan tavanomaista lehtitekstiä suomeksi (IVO, 150). Teoksen lopussa Alphonse pitää luennonkin, mutta tekstistä ei ilmene, millä kielellä.

Alphonse pakoilee ja välttelee kontakteja muihin, joten kotoutumisen näkökulmasta teoksesta ei saa selville, millaisia selviämistaitoja hänen pitäisi kehittää. Alphonsen elämä on hyvin

poikkeuksellista, ”annefrankmaista”. Missään nimessä Alphonse ei pyri integroitumaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Luther kirjoittaa Alphonsen ajattelemaan: ”Hänet on heitetty ulos yhteiskunnasta, muttei sentään vielä ulos maasta.” (IVO, 24)

Alphonse on erittäin lahjakas ja taitava poika. Ivoriasta saa sellaisen käsityksen, että tarttuupa hän mihin tahansa, hän todennäköisesti onnistuu – musiikki on tässä poikkeus, joka vahvistaa säännön.

c) kanssakäymisen mahdollisuudet kantaväestön kanssa

Alphonsen sosiaalisen kanssakäymisen mahdollisuudet kantaväestön kanssa ovat hyvin rajoitetut. Kantaväestö, ja etenkin viranomaiset, ovat hänelle uhka, sillä hän ei halua joutua karkotetuksi. Suurimman osan Ivoriaa Alphonse välttelee kontakteja muihin, vaikka hän kokee itsensä välillä myös hyvin yksinäiseksi.

Alphonse esiintyy työssään somalialaisena koulusiivoajana (Al-)Mohammadina ja koulutanssiaisissa tukholmalaisena Richard Maatainina. Hän ei voi olla julkisesti esillä omana itsenään. Jos hän jäisi kiinni, hänet karkotettaisiin pikaisesti, koska hän on alaikäinen ja hänellä on viranomaisten turvalliseksi katsomassa maassa perhettä. (IVO, 130.)

Koska Alphonse voi solmia ystävyyssuhteita vain harvojen, luotettavien ihmisten kanssa, hänellä ei ole monta ystävää. Hän ystävystyy Unan kanssa, johon myöhemmin teoksessa myös rakastuu. Nuoret aloittavat seurustelusuhteen. Unan ystävä Milla ja tämän poikaystävä Sampo tekevät myös paljon työtä auttaessaan Alphonsea.

Alphonse auttaa koulukiusattua, pientä, pyöreää Viktor-poikaa, joka tukeutuu häneen voimakkaasti. Alphonse kokee pojan huomion lopulta kiusallisena. Viktorin vanhemmat Henrik ja Marianne Blomberg kutsuvat Alphonsen kiitokseksi avusta illalliselle, jonne hän meneekin, mutta vasta saatuaan luvan jäädä Suomeen.

2) Maahanmuuttoikä

Alphonse muuttaa maahan lukioikäisenä. Hän on muuttaessaan noin 16-vuotias. Teoksen aikana Alphonse on 16–17 vuotta vanha. (Ks. esim. IVO, 74.)

3) Perhetilanne

Alphonsella on häntä rakastava ydinperhe, jonka kanssa hän tulee Suomeen. Muun perheen tultua karkotetuksi ja jäätyään itse yksin Suomeen Alphonse on yksinäinen. Unan ystävä Milla miettiikin:

”Alphonse oli kaikesta huolimatta hyvin nuori poika, joka oli kohta kuusi viikkoa elänyt ilman perhettään ja ilman minkäänlaista varmuutta tulevaisuudesta.” (IVO, 94)

Kun viranomaislupa jäädä Suomeen on vihdoinkin saatu, Alphonse saa yhteyden myös Beniniin karkotettuun perheeseensä. Teoksen lopussa hän lähtee heitä tapaamaan.

4) Muuttajan status

Alphonse on alun perin pakolainen. Perhe on lähtenyt pois Norsunluurannikolta sisällissodan ja levottomuuksien vuoksi. (IVO, 18, 72.) Eurooppaan perhe saapuu kuitenkin jo kaksi kertaa Afrikassa maasta toiseen muutettuaan, ennemminkin siirtolaisina, työpaikan perässä, sillä isä Ahmandou on saanut työpaikan Ranskasta.

Tämän jälkeen perhe ajelehtii Ruotsin kautta Suomeen, eivätkä akateemisesti koulutetut vanhemmat enää löydä koulutustaan vastaavaa työtä. Suomeenkin perhe saapuu Ruotsista isän työn perästä, siirtolaisina, mutta koska muuttoprosessin on sysännyt alkuun pakolaisuus, on Alphonse luokiteltava maahanmuuttajana pakolaiskategoriaan kuuluvaksi siitäkin huolimatta, että Alphonsen ja hänen perheensä pakolaisstatus on liudentunut useiden maasta toiseen tapahtuneiden muuttojen myötä.

5) Pakolaisstatus

muu turvapaikanhakija. Pakenemisensa jälkeen Alphonse on oikeasti paperiton, sillä hänellä ei ole virallisia asiakirjoja eikä lupaa oleskella Suomessa. Hänen asiansa selviävät kuitenkin nopeasti, kun poliisi saa hänet kiinni, ja oleskeluoikeus annetaan Alphonselle. Julkisuus ja kuuluisa asianajaja Martti Wuori auttavat asiassa.

AKKULTURAATIOPROSESSI

- julkisuus – yksityisyys

Suomalainen yhteiskunta näyttäytyy Ivoriassa kaikkea muuta kuin mairittelevassa valossa.

Suomalaiset toimittajat, viranomaiset ja innokkaat eläkeläiset tekevät parhaansa toimittaakseen

ahkeran ja kyvykkään ei-kansalaisen mahdollisimman nopeasti takaisin maan rajojen ulkopuolelle.

Kaikki tummaihoiset ovat heidän mielestään samannäköisiä, heitä kohdellaan rikollisina ja

varkaina. Hyvin pinnallisista syistä heitä saatetaan pitää kansainväliseen ihmiskauppaan tai muuhun

rikollisuuteen sotkeentuneina. Myös rasistinen nimittely ja huutelu on Suomessa yleistä. (IVO, 32, 55, 67, 127, 148, 176, 151–152.)

Edes kunnollisuus ja kunniallisuus eivät auta maahanmuuttajaa. ”Jos Ahmadou ja Yvonne olisivat edes olleet rikollisia ja tulleet vain käyttämään hyväkseen sosiaalipalveluja! Mutta kun he eivät olleet pyytäneet mitään muuta kuin saada rehtiä itsensä puhki töissä, jotka eivät muille kelvanneet.” (IVO, 69)

Ei ole ihme, että Alphonse karttaa tuntemattomia ja viranomaisia. Hänellä on kuitenkin korkeita henkilökohtaisia päämääriä ja haaveita: hän on Poika, Joka Haluaa Vain Päästä Lukioon (IVO, 65). ”Jos hän ei suorittaisi lukiota, hän ei liioin pääsisi opiskelemaan, mikäli onnistuisi jollakin ihmeen konstilla jäämään tähän viheliäiseen maahan. Unelma tieteestä ja elämästä arkihuolten tuolla puolen mustakaapuisten oppineiden parissa alkoi vaikuttaa yhä epärealistisemmalta sadulta.” (IVO, 37) Alphonsen haaveilemat lukio-opinnot alkavat Sampon avulla väärän identiteetin turvin, mutta ne helpottuvat, kun rehtori Harry Schroderus ottaa hänet suoraan lukion toiselle luokalle omaan kouluunsa, siksi paljon ensimmäisen vuoden kursseja Alphonse on etälukiossa ennättänyt suorittaa. Esiintulon jälkeen Alphonsen opinnot jatkuvat nopeasti, yksi matematiikan kurssi kolmessa päivässä. (IVO, 189–190.)

Kuitenkin vasta sen jälkeen, kun Alphonse on todistanut osaamisensa tason, hänet hyväksytään ja hänen koulunkäyntiään tuetaan. Alphonsen Ivoria-teoksessa kuvattu akkomodaatioprosessi on ehdottomasti yksityinen.

- suuntaisuus

Alphonse säilyttää omaa afrikkalaisuuttaan, omaa taustaansa ja historiaansa Ivoriassa, joka on Norsunluurannikon virallisesta nimestä nimensä saanut mielikuvituspaikka. Se rakentuu muistoista, mielikuvista ja kuvitelmista. Ivoriaan Alphonse on aluksi paennut yhdessä perheensä kanssa kuluttaessaan aikaa Euroopassa eri viranomaisten odotussaleissa, mutta sieltä hän hakee turvaa myös yksin jäätyään. Kun Alphonse masentuu ja käy toivottomammaksi pakenemisen yhä jatkuessa, tuntuu hänestä lopulta, että ajatus Ivoriastakaan ei enää lohduta (IVO, 139).

Ivoriaan Alphonse on säilönyt äitinsä kertomukset ja uskomukset, sekä sen, mitä hän muistaa, uskoo ja kuvittelee Afrikasta. Aivan teoksen lopussa Afrikkaan palatessaan Alphonselle tarjoutuu mahdollisuus tutustua maanosaan uudelleen myös todellisuudessa: ”Kaikki tuoksuna oli todellista eikä vain hataria muistoja.”(IVO, 194)

Alphonse arvostaa taustaansa ja sitä, mikä Afrikasta hänen mukanaan kulkee. Hän ei

halua luopua menneisyydestään. Hän arvostaa osaamistaan ja itseään. Hänellä on tervettä omanarvontuntoa. Vaikeuksien keskellä Alphonse lupaakin itselleen, että ”hänellä vielä joskus olisi valinnanvaraa ja hän voisi itse päättää elämästään, vaikka sitten joutuisi elämään roskatynnyrissä.” (IVO, 69) Alphonson kotoutumisprosessi on vahvasti kaksisuuntainen.

- akkulturaatioprosessi: separaatio

Pakoillessaan Suomessa Alphonson on välttämättä pyrittävä separaatioon. Hän pyrkii asettumaan mahdollisimman kauas suomalaisesta yhteiskunnasta. Tämä on pakon sanelemaa, jotta häntä ei karkotettaisi ja ettei unelma kouluttautumisesta jäisi toteutumatta. Alphonse pitää yllä unelmaansa koulutuksesta, vaikka hän ikävöi perhettään, (aluksi) myös Ruotsiin jäänyttä tyttöystävää, tuntee itsensä yksinäiseksi ja lopulta väsy ”jatkuvan uhan alla elämiseen ja siihen, ettei elämää voinut suunnitella pitkällä tähtäimellä.” (IVO, 68-69; 98, 133.)

Alphonse ymmärtää, ettei hänen uusi suomalainen ystävänsä Una pysty täysin käsittämään hänen tilannettaan. ”Unalla ei oikeastaan ollut minkäänlaisia edellytyksiä ymmärtää hänen tilannettaan, tytölle Suomi oli turvallinen maa, jonka lait ja viranomaiset oli tarkoitettu suojelemaan häntä ja helpottamaan hänen elämäänsä. Samanaikaisesti tuo koneisto yritti parhaansa mukaan varmistaa, että kaikki Alphonson toiveet jauhautuisivat mahdollisimman nopeasti ja tehokkaasti tomuksi.” (IVO, 52) Suomalainen yhteiskunta ei kuitenkaan ole yksin afrikkalaistaustaisia sortaessaan, sillä samaa tapahtuu muuallakin: ”Voi afrikkalaisparkoja vielä nykyäänkin, sanon minä [Alphonse]. Orjuutta ja kolonialismia ja sisällissotia ja ihmisiä joille ei anneta mahdollisuutta ja jotka halutaan heittää ulos joka maasta.” (IVO, 62)

Annefrankmaisen, ullakolla piileskelyä sisältävän elämänjaksonsa aikana myös Alphonson usko meinaa loppua. Runoja lukiessaan hän uskaltaa joskus miettiä, sattuuko häneen. Hän ei aina tunne mitään. ”Vähitellen hän alkaa miettiä onko ylipäätään enää olemassa normaalissa maailmassa.” (IVO, 73) Romaanin lopussa kaiken kokemansa jälkeen, monen kokemuksen, kulttuurin ja kasvupaikan kasvattamana Alphonse joutuu pohtimaan omaa identiteettiään: tulisiko hän Afrikassa tuntumaan ”olonsa kotoisaksi vai oppisiko vain jälleen yhden tavan olla muukalainen.” (IVO, 193)

Ivoriaa on pidetty Annika Lutherin yhteiskunnallisimpana romaanina. Ismo Loivamaa kirjoittaa tästä teoksesta myös rinnakkain Tiaisen ”Alex-pakolaissarjan” kanssa (Loivamaa 2009, 71-72). Luther kirjoittaa Ivorian loppupuolelle Unan puhumaan Alphonson puolesta yhteiskunnallista suvaitsevaisuutta ja monikulttuurisuutta kannattavan julkisen puheen (IVO, 177–

178). Lisäksi teoksen lopussa on toivoa herättäviä onnellisia säikeitä: Katarinan (Unan äidin) vauva on etniseltä taustaltaan monikulttuurinen (IVO, 196–197).

ALPHONSEN KOTOUTUMISKUVAUKSEN PROFIIILI: yksityiseen elämänpiiriin painottuva kaksisuuntainen separaatio.

5.2.3. Rosalien kotoutumisprofiili

ROSALIE WIESEL, Itävalta

Leena Walleniuksen Rosalien laulu (1999) voidaan kategorisoida historiallisiin nuortenromaaneihin, sillä se sijoittuu toisen maailmansodan aikaan. Romaanissa käsitellään pakolaisuutta juutalaistaustaisen 15-vuotiaan tytön, Rosalie Wieselin kokemana. Rosalie, jota kutsutaan Rosiksi, pakenee isänsä kanssa natsveja ja juutalaisvainoa Itävallasta Suomeen, mutta isää ei lasketa maahan. Helsingissä Rosia auttaa ystävällinen juutalaisperhe, Tollerit. Rosi saa Suomessa töitä ja voi myös jatkaa musiikkiharrastustaan. Suomeen päätyy lisäksi Rosin ystävä Simon Landau.

Kun Rosi ja Simon siirretään maaseudulle Hämeeseen, he alkavat elää yhdessä kuin aviopari. Nuorten onni loppuu kuitenkin nopeasti, sillä Simon määrätään työleirille Sallaan. Kun Rosi joutuu maaseudulla erään suomalaisperheen rasistisen hyökkäyksen kohteeksi, hän palaa Helsinkiin. Sota-ajan puute vaivaa Helsinkiä, mutta Rosalie jatkaa laulamista Rosita-taiteilijanimellään. Kun Simon siirretään Etelä-Suomeen ja aiotaan karkottaa maasta, Rosi menee vankilaan tämän luokse. Rosi ja Simon selviytyvät sodasta, Rosista tulee tunnettu laulaja ja he avioituvat juutalaisin menoin ja jäävät asumaan Helsinkiin.

REUNAEHDOT

1) Kotoutumisen haasteet

a) elinolojen järjestyminen

Sota-aika asettaa ankarat haasteensa selviytymiselle. Rosi pääsee aluksi asumaan Helsinkiin ystävällisen ja anteliaan Tollerin perheen luokse. Koulunkäynnistä ei ole puhuttakaan, vaan hän menee töihin hissinkuljettajaksi tavarataloon. Tultuaan siirretyksi Hämeeseen Rosi asuu Kaisa Salonen -nimisen emännän, Sylvia-mummun ja Pikku Liisan luona vauraassa maalaistalossa. Talo on vauras, ja vaikka työnteko on kovaa, on kuitenkin ruokaa enemmän kuin Helsingissä. Olot ovat silti puutteen täyttämät, sillä esimerkiksi rikkoontuneiden kenkien ja pieneksi jääneen mekon tilalle ei saa uutta.

Kun Rosi palaa Helsinkiin, ruokahuolto vaikeutuu. Laulamalla ja uudelleen tavarataloon palkkautumalla hän saa kuitenkin elantonsa, ja voi muuttaa jopa omaan asuntoon. Kaikesta on kuitenkin pulaa, koska on sota: ”Helsingissä elämä jatkui jotenkuten, vaikka osa taloista oli raunioina ja ruokapula huutava. Rosi jonotti kauppojen edessä edes tietämättä mitä jonotti. Mutta sillä nyt ei ollut suurtakaan väliä. Tavallisesti tavara oli joka tapauksessa lopussa ennen kuin hänen vuoronsa tuli.” (ROL, 156–157) Simonin pelastuttua karkotukselta nuorten myöhempiä vaiheita kuvataan vain lyhyesti jälkisanoina (ROL, 175–176). Niistä selviää, että Rosin isä on kuollut keskitysleirillä, ja yhdessä Simonin kanssa vangituista, Saksaan viedyistä pakolaisista vain yksi selvisi hengissä. Rosi ja Simon elävät yhdessä vanhoiksi Helsingissä.

b) opittavat, vaadittavat uudet taidot ja tavat

Tullessaan maahan Rosi ei osaa suomea. Tämä on myös esteenä laulajanuralle, sillä kuuluisa säveltäjä Armas Kaihola ei ota Rosi-Rosetaa laulajakseen, ennen kuin tämä on Hämeessä-oloaikanaan oppinut ääntämään suomea riittävän hyvin: ”Te pyysit minua oppimaan kielen. Minä oppin sen. Nyt minä haluaa laulaa teidän lauluja.” (ROL, 142; ks. myös ROL, 73.)

Suomeen tullessaan Rosi tietää, että maassa on talvella kylmä, hänellä on siis paksut talvivaatteet yllään. Suomessa on kuitenkin maahantulopäivänä kesä ja 30 astetta lämmintä. (ROL, 23.) Rosin ennakkotiedot Suomesta ovat siis varsin puutteelliset.

Vaikeiden Itävallan- ja Saksan-kokemustensa jälkeen Rosin on vaikea luottaa muihin ihmisiin ja ottaa heiltä apua vastaan. Hän ystäväystyy kuitenkin nopeasti etenkin juutalaistaustaisten suomalaisten kanssa: Tollerit, Amalia Hagman, Swing Melody -orkesterin soittajapojat... Wallenius kuvaa kirjassaan, että epäluuloisuuteen on myös syynsä: osa suomalaisista on omaksunut kansallissosialistisen ajattelutavan, ja poliisi saattaa toimia omavaltaisesti juutalaisen väestönosan ja pakolaisten suhteen.

c) kanssakäymisen mahdollisuudet kantaväestön kanssa

Neljän Suomessa-olovuotensa aikana Rosi on etupäässä tekemisissä kantasuomalaisten kanssa. Isänsä kanssa hän pitää yhteyttä kirjeitse tämän sairastumiseen saakka. Simon, hänen puolisonsa, on suuren osan kirjasta kuvatusta ajasta työkomennuksella (oikeammin vankileireillä) kaukana Rosista.

2) Maahanmuuttoikä

Rosalie muuttaa Suomeen teini-ikäisenä, 15-vuotiaana.

3) Perhetilanne

Rosin äiti on kuollut aiemmin, mutta hänen kirjanpitäjäisensä, hyväntahtoiseksi kuvattu David Wiesel pitää Rosista huolta ja asuu hänen kanssaan aina Helsinkiin päättyvään laivamatkaan saakka (ROL, 6). Juutalaisvainojen yltyessä Itävallassa (Rosi joutuu pesemään torikiviä lipeällä, ja hänen käsiensä iho vahingoittuu) isä ja Rosi päättävät paeta. Haave New Yorkista joudutaan kuitenkin vaihtamaan Suomeen, jonne Rosi saapuu viimeisten maahan päässeiden pakolaisten joukossa höyrylaiva Ariadnella. Isän pyrkiessä maahan viikkoa myöhemmin samalla tavoin hänet käännytetään takaisin Saksaan.

Rosi on Wienissä lipeä-episodin aikaan tavannut Simon Landaun, joka saapuu hänen perässään Suomeen. Suomessa Simonista tulee Rosin perhe, sillä pari alkaa asua yhdessä. Myöhemmin he myös avioituvat. Simonin jouduttua leirille myös Rosi ja Simon elävät erillään, ja Rosi tuntee isänsä lisäksi huolta myös Simonin turvallisuudesta.

5) Pakolaisstatus

Rosalie on lähinnä kiintiöpakolainen. Vaikka tällaista käsitettä on tuskin toisen maailmansodan aikana käytetty, ovat Rosalien maahanmuutosta kerrotut tiedot sellaisia, että nykyaikaan sijoitettuna hänen maahantuloroolinsa vastaisi lähinnä kiintiöpakolaisen roolia. Rosalie on saanut yhdessä isänsä kanssa turvapaikan Suomesta ennen pakomatkan alkua. Lupa tulla maahan on annettu Suomen lähetystöstä Wienissä. (ROL, 17, 21.)

AKKULTURAATIOPROSESSI

- julkisuus – yksityisyys

Suomalainen yhteiskunta näyttäytyy Rosalien laulu -teoksessa melko rasistisena. Moni suomalainen kannattaa kansallissosialismia ja juutalaisten vainoamista. Lisäksi maa sotii Saksan rinnalla Neuvostoliittoa vastaan ja saksalaisia sotilaita on maassa paljon. Silti ”hyviä suomalaisia on sittenkin paljon enemmän kuin pahoja.” (ROL, 174)

Rosalie on vahva ja uskaltaa puolustaa oikeuksiaan sekä kysyä niiden perään, mutta poliisin (myöhemmin sota-oikeuteen joutuva) päällikkö Lindberg ja etsivä Markkula edustavat kansallissosialismimyrönteisyyttä, omavaltaisuutta ja pahuutta.

Rosalien akkomodaatioprosessi on kuvattu yksityiseksi.

- suuntaisuus

Rosalie ylläpitää juutalaista kulttuuria, uskontoa ja tapoja. Esimerkiksi Hämeessä asuessaan hän kertoo niistä Pikku Liisalle ja tämä kertoo hänelle vuorostaan pyhäkoulussa oppimiaan asioita (ROL, 116). Hämeestä Helsinkiin tullessaan (aluksi Tollereiden luokse mennessään) hän tuumii ”oli taas hyvä tulla juutalaiseen taloon.” (ROL, 137) Rosalien kotoutumisprosessi on kaksisuuntainen.

- akkulturaatioprosessi: integraatio

Sota-ajan ja politiikan aiheuttamista ongelmista huolimatta Rosalie tuntee kuuluvansa suomalaiseen elämänmuotoon – hän pitää itseään puoliksi suomalaisena. Suomessa Rosalie hylkää lopullisesti haaveensa Amerikkaan lähdöstä. ”Mitä minä täällä vieraan, hirveän sodan keskellä teen, Rosi ajatteli katkerana. Mitä minulla täällä Suomessa on? – Miksi en lähtisi täältä pois? – Jatkan elämäni, tapahtui mitä tahansa, toinen ääni hänen sisällään vastasi. Täällä Suomessahan minä olen elänyt siitä asti kun olin viidentoista, oppinut kielen ja saanut muutamia ystäviä. On liian myöhäistä lähteä täältä enää minnekään. Minusta on tullut jo puoliksi suomalainen.” (ROL, 158)

ROSALIEN KOTOUTUMISKUVAUKSEN PROFIIILI: yksityiseen elämänpäiriin painottuva kaksisuuntainen integraatio.

5.2.4. Marcelan kotoutumisprofiili

MARCELA BALAGUER PERÉZ, Chile

Monikulttuurisuus on ollut monin tavoin läsnä Leena Laulajaisen lapsille ja nuorille suunnatussa tuotannossa. Sateenkaarilaakso-teoksessa hänen aikaisemmasta muun muassa suomalais-ugrilaiseen perinteeseen sitoutuneesta tematiikastaan poiketen teoksen tarina ja tapahtumat liittyvät Chileen, maahan, josta ensimmäiset poliittiset pakolaiset tulivat Suomeen 1970-luvulla. Teoksen taustatietoja Laulajainen on kerännyt chileläispakolaisten kanssa työskentelemällä sekä kahdesti Chileen tekemillään tutkimusmatkoilla. (Kolu 2003, 64–77.)

Sateenkaarilaakso-teoksen päähenkilön, Marcelan, akkulturaatioprosessi on teoksessa luettavissa takautumissa, joissa kertomuksen nykyhetkellä aikuinen Marcela joko muistelee kokemuksiaan tai kertoo isänsä kotikylän Ralmun ihmisille omasta menneisyydestään. Marcela on aikanaan joutunut pakenemaan Chilestä yhdessä insinööri-isänsä Juan Perézin, äitinsä ja veljensä Juaniton (oik. isän tavoin Juan Peréz) kanssa vuoden 1973 vallankaappauksen vuoksi, koska hänen isänsä on ollut mukana Itrofill Mogen -nimisessä, alkuperäisväestön maanomistusoikeutta väkivallattomasti ja laillisuuteen perustuen puolustavassa järjestössä (SKL, 25–26).

Marcela haluaa saada selvyyttä ja tietoja omasta taustastaan. Isä on kuollut kolme vuotta Suomeen tulon jälkeen, ei häneltä ole voinut kysyä, ja Marcelan äiti taas ei halua puhua miehensä juurista – hän itse on huinca, valkoinen, mutta Marcelan isä on kuulunut Chilen alkuperäisväestöön. Marcela haluaa myös selvittää vallankaappauksessa kadonneen Lia-tätinsä kohtalon. Näiden syiden vuoksi hän on ottanut virkavapaata kirjastonhoitajan työstään Suomessa, ja matkustanut Chileen, Santiagoon, jossa oli hänen oma kotinsa, ja sieltä hänen isänsä kotikylään Ralmuun. Matka on Marcelalle erittäin tärkeä – hän on säästänyt pitkän aikaa päästäkseen Chileen (SKL, 130).

Laulajaisen nuortenromaanissa keskitytään pääasiassa Marcelan Chileen-paluumatkan kokemuksiin, ja kerrotaan eräiden kyläläisten elämästä (mm. opaspoika-jalkapalloilija Pedro Quiñelo ja hänen perheensä, Angela, Isabel, Selmira ja niin edelleen)

REUNAEHDOT

1) Kotoutumisen haasteet

a) elinolojen järjestäminen

Marcelan elinolot Suomessa järjestyvät hyvin: hän saa asua yhdessä perheensä kanssa. He muuttavat aluksi Turkuun, jossa he saavat kalustetun omakotitalon asunnokseen. (SKL, 20.) Turusta he muuttavat Espooseen. Isä käy töissä, mutta masentuu. Äiti oppii suomen kielen nopeasti.

Marcela aloittaa suomalaisen koulun. Hän menee suoraan yleisopetuksen luokalle, jossa ei aluksi ymmärrä mitään. Vähitellen, kielitaidon karttuessa, Marcela alkaa viihtyä koulussa. Suomalaisten kysymykset Marcelan omasta taustasta rasittavat häntä välillä. (SKL, 99–100.)

Aluksi Marcelan perhe saa apua viranomaisilta, esimerkiksi talvivaatteita kylmää vastaan. Toisaalta Marcela kohtaa Suomessa myös rasismia ja kateutta pakolaisuutensa vuoksi. (SKL, 98–99.)

b) opittavat, vaadittavat uudet taidot ja tavat

Suomeen muuttaessaan Marcela ei osaa suomea lainkaan. Marcela muistaa: ”Mutta tottuminen ei ollut helppoa. Marcelan ei myöskään ollut yhtä helppo ystäväystyä tuntemattomien kanssa kuin Juaniton, varsinkaan kun yhteistä kieltä ei ollut.” (SKL, 21) Vie melkein kaksi vuotta, ennen kuin Marcela alkaa ymmärtää suomea niin hyvin, että hän kokee pärjäävänsä (SKL, 73).

Marcela on opiskellut Chilessä luostarikoulussa, joten koulunkäynti sinänsä ei ole hänelle outoa. Kuitenkin koulu on aluksi hankalaa myös koulukulttuurien erilaisuuden (Suomessa ei ole koulupukua, oppilaiden vapaus) vuoksi. (SKL, 72–73.)

Myös suomalainen kulttuuri on uutta: Marcela kertoo, ettei maahan tullessaan tiennyt Suomesta mitään (SKL, 12). Lentokoneessa isä näyttää hänelle kartasta, missä Suomi sijaitsee (SKL, 14). Chilestä Marcela kaipaa eniten luontoa ja aurinkoa (SKL, 73–74). Marcelan mielestä Suomessa on kylmää, pimeää ja ruoka on omituista (SKL, 16–18).

c) kanssakäymisen mahdollisuudet kantaväestön kanssa

Marcelalla on koulunkäyntinsä vuoksi hyvät mahdollisuudet kanssakäymiseen kantaväestön kanssa. Hän juttelee koulussa suomalaisten luokkatoveriensä kanssa. Toisaalta suomalaiset eivät kuitenkaan aina ymmärrä Chilestä tulleita pakolaisia, ja heitä myös romantisoidaan. (SKL 99–100, 109–110.)

Talossa, jossa hän asuu perheensä kanssa, asuu myös muita Chilestä tulleita pakolaisperheitä, mutta myös yhteyksiä kantaväestöön syntyy.

2) Maahanmuuttoikä

Marcela muuttaa Suomeen varhaisteini-ikäisenä, 11-vuotiaana (SKL, 23).

3) Perhetilanne

Marcela muuttaa Suomeen yhdessä perheensä – isän, äidin ja pikkuveli Juaniton – kanssa. Hänen maanpakoon lähtevät vanhempansa valitsivat Suomen kohdemaaksi siksi, että Suomi on rauhallinen maa. Lisäksi Suomeen haluttiin vastaanottaa Chilestä koulutettuja ihmisiä ja kokonaisia perheitä – tosin äiti olisi mieluummin halunnut itselleen tutumpaan ja eteläisempään Espanjaan. (SKL, 12.)

Perhe lentää Suomeen, ja se on Marcelan mielestä pitkä ja jännittävä matka. Ennen lähtöä Chilestä Marcela kokee myös uhkaa katulevottomuuksien, sieppausten ja väkivallan, sekä sotilaan taholta lentokentällä (SKL, 13–14). Viimeiset ajat Chiessä ovat vaikeita: perhe pysyttelee sisällä peläten vangitsemista ja väkivaltaa, eikä ruokaa ole (SKL, 24–25, 71). Suomeen saapuminen tuntuukin Marcelasta niin helpottavalta, että hän miltei lyhistyy (SKL, 15).

4) Muuttajan status

Marcela on pakolainen. Hän pakenee Chilestä vainoa Suomeen isänsä maanomistusoloja koskevien näkemysten ja poliittisen toiminnan vuoksi. Marcelan pakolaisuuden syy on puhtaasti poliittinen ja ideologinen.

5) Pakolaisstatus

kiintiöpakolainen. Vaikka Laulajainen ei Sateenkaarilaaksossa suoraan kerro, millaisella pakolaisstatuksella Marcelan perhe saapuu Suomeen, viittaa tulo maahan ison pakolaisjoukon osana bussikuljetuksineen ja oppaineen ”virallisesti hyväksytyn” pakolaisryhmän osana maahan saapumiseen. Myös lähtöasiakirjat hoidetaan Suomen suurlähetystössä. Siellä ilmenee, että kaikki Suomeen haluavat eivät tänne pääse. Marcelan perheen lähdön suurlähetystö hoitaa ystävällisesti. (SKL, 12–20.)

AKKULTURAATIOPROSESSI

- julkisuus – yksityisyys

Marcelan akkulturaatioprosessi on leimallisesti yksityinen, perhepiirissä ja yksityisesti tapahtuva sopeutumisprosessi. Viranomaisia Marcela kohtaa toki koulussa, mutta sopeutuminen kuvataan hänen henkilöhahmonsa yksityisenä prosessina.

- suuntaisuus

Marcelan kotoutumisprosessi on ehdottomasti kaksisuuntainen. Hän kertoo ystävästään Doloreksesta, joka pyrkii omaksumaan suomalaisuutta niin, että koulussa häntä ryhdytään kutsumaan suomalaisella nimellä Pia (SKL,47–48).

Marcela itse ikävöi Chileä ja entistä elämäänsä, vaikka ajan myötä muistot haalistuivatkin: ”... se toi myös epämääräisen ikävän. Hänen sisimmässään kaihersi aamusta iltaan. Mutta kun hän yritti muistella elämäänsä Chilessä, hän ei voinut palauttaa paljontaan yksityiskohtia. Oli kuin entisen ja nykyisen välille olisi vedetty verho, jonka lävitse näkyi vain varjoja.” (SKL, 21)

Sateenkaarilaakso kuvaa matkaa omiin juuriin, oman suvun menneisyyteen. Marcelalle se tarkoittaa nimenomaan isän kulttuuriin tutustumista. Marcela pohtii Chilessä: ”Mitä minä oikeastaan etsin täältä? Isän jalanjälkiäkö? Sitä osaa itsestäni, jonka olen tähän saakka kieltänyt? Minusta tuntuu, kuin eläisin ei-kenenkään-maalla. En ole missään kokonainen ja ehjä.” (SKL, 22) Marcelan juurettomuuden kokemuksen syynä on sekä maanpakolaisuus että se, että hänen etninen taustansa myös Chilessä on moninainen. Äiti on lisäksi halunnut vähentää isän kulttuurin merkitystä kieltäytymällä ylläpitämästä sitä – sekä Chilessä että Suomessa. Hän katsoo perheen erottuvan isän suvusta oman perhetaustansa vuoksi, ja sen vuoksi liittyvän Chilen sivistyneistöön (SKL, 24). Marcela ihmetteleeekin, kuinka äiti oikein oli saattanutkaan mennä alkuperäisväestöön kuuluvan mapuche-miehen kanssa naimisiin (SKL, 22–23).

Juurettomuuden kokemuksen ja kodittomuuden tunteiden lisäksi Marcela tuntee kuitenkin kotiutuneensa Suomeen: ”Marcelan koti oli nyt toisessa maassa [Suomessa].” (SKL, 146) Juurettomuuden kokemukset kääntyvätkin Marcelan tarinassa voimavaraksi: ”Marcela joutuisi elämään koko elämänsä raja-alueella: etelän ja pohjoisen, usean kielen, kahden maanosan, kahden rodun ja kahden kulttuurin välimaastossa. Mutta eikö se juuri ollut hänen vahvuutensa, voimansa? Niistä palasista, jotka olivat tulleet hänen osakseen, hän valitsi ne, joista rakensi minuutensa, oman

itsensä. Juuri sen vuoksi hän oli keskellä elämän ympyrää, maailman ytimessä.” (SKL, 204)

Marcela on pyrkinyt Suomessa ollessaan lukemaan kaiken Chilestä, minkä hän vain on mediasta ja muista lähteistä löytänyt, ja hän yrittää puhua Chilestä myös äitinsä kanssa (SKL, 28–29). Marcela siis pyrkii äitinsä vastustuksesta huolimatta ylläpitämään sidettä Chileen. Marcelan kotoutumisprosessi on näin kaksisuuntainen.

- akkulturaatioprosessi: integraatio

Marcelan akkulturaatioprosessi on lähinnä integraatio. Prosessin tarkka määrittely on vaikeaa, koska hän kokee itsensä myös juurettomaksi, ei-mihinkään kuuluvaksi. Koko Chilen matkansa ajan Marcela kuitenkin ajattelee palaavansa Suomeen, itsenäisen perheettömän naisen elämäänsä ja kirjastovirkailijan työhönsä. Hän ei edes harkitse jäämistä Chileen. Marcela kertoo Pedron opettajalle Richardo Lopézille, että hän matkustaa yksin, mikä on Suomessa – vaikka ei Chiessä – tavallista (SKL, 53). Hän katsoo myös omaksuneensa omia juuriaan arvostavan ajattelutapansa Suomessa (SKL, 54).

Toisaalta Marcela myös arvostaa niitä juuriaan, jotka hän Chilestä löytää. Hän haluaa kuulla alkuperäiskansojen satuja, tarinoita ja uskomuksia, tutustua sen parannustapoihin ja niin edelleen ja huomaa myös arvostavansa näitä. Samalla hän tajuaa myös itse romantisoineensa todellisuutta isänsä kulttuuria pohtiessaan. (SKL, 202–203.)

Kun Pedro kysyy, millaista on maanpako, Marcela vastaa yksinkertaisesti: ”Aluksi kauheata! ... Mutta sitten sopeuduin -- siitä se sitten vähitellen lähti.” (SKL, 72–73)

MARCELAN KOTOUTUMISKUVAUKSEN PROFIILI: yksityiseen elämänpiiriin painottuva kaksisuuntainen integraatio.

5.2.5. Marian kotoutumisprofiili

MARIA KENTMANN, Viro

Hannele Huovin Lasiaurinko (1996) on historiallinen nuortenromaani. Se sijoittuu 1850-luvun jälkipuoliskolle Suomeen, kartano- ja lasitehdasympäristöön. (LAA, 307.) Hannele Huovin teoksen lähtökohtana on ollut sanomalehtiutinen vuodelta 1880, jossa kerrotaan 13-vuotiaiden lasten

väkivallanteosta, jonka kohteena oli 11-vuotias suomalaispoika. Virikkeitä teokseen Huovi kertoo saaneensa myös tutustuttuaan Soveron lasitehtaaseen. (Huovi 2003, 59–63.)

Lasiaurinko-teoksessa tarinan kertoja ja muistiinpanojen kirjoittaja on saksalais-venäläinen aatelistyttö Maria, joka lähetetään omasta maastaan Virosta Suomeen Aleksander-enonsa luokse turvaan kotimaansa levottomuuksia. Kirjoitusajankohtana Marian kotiseutu on venäläisten hallinnassa (LAA, 91). Hänen perheensä, saksalainen kauppias-isä Valter Kentmann, venäläistaustainen ja ortodoksiuskoinen äiti sekä kaksi veljeä, isovelji Feodor ja pikkuveli Julius, jäävät Viroon. Suomessa Maria asuu enonsa kartanossa, viettää yläluokan elämää, mutta innostuu sitten opiskelemaan lasin valmistusta. Maria rakastuu savimestari Mikael Kempeen, ja saa tämän kanssa sokean poikalapsen, jonka nimeksi hän antaa Daniel. Romaanin loppuessa Maria työskentelee lasitehtaan koulun opettajattarena metsän keskellä, Aleksander-enon lasikylässä.

Lasiaurinko koostuu Marian muistiinpanoista ja äidin hänelle lähettämistä kirjeistä. Maria kertoo kirjoittaneensa muistiinpanonsa yhden vuoden aikana kokemuksiin ja tunteitaan selvittääkseen. ”... olen päättänyt merkitä muistiin sen kevään, kesän ja talven tapahtumia, kartanon ja lasikylän elämää, ja etsiä mielessäni pieniä yksityiskohtia, yhteyksiä ja merkityksiä. Minun on kuitenkin myönnettävä, että kirjoittaminen juontaa alkunsa Mikael Kempestä. Jokainen, joka on kerran törmännyt selittämättömään, ymmärtää sen... Se pitää kirjoittajansa liikkeessä... Olen yrittänyt löytää sitä porttia, josta pääsisin muistoissani eteenpäin.” (LAA, 93) Kirjoituksen tultua valmiiksi Marian olo on helpottunut (LAA, 303).

Marian kotoutumisprosessia kuvataan katkelmissa, jotka ovat takaumia. Tarinan sitoo yhtenäiseksi kokonaisuudeksi hirvittävä väkivallanteko, jossa neljä Marian oppilasta on (lasikylän yhteisön tuella) surmannut suomalaisen lasitehtaan oppipojan. Tekijöiden oikeudenkäynti luo puitteet kertomukselle. Suomalainen luonto ja luontokuvaus ovat tässä romaanissa merkittävässä roolissa.

REUNAEHDOT

1) Kotoutumisen haasteet

a) elinolojen järjestyminen

Aleksander-eno on varakas kartanon omistaja. Hän suojelee ja suojaa Mariaa. Maria asuu enonsa luona suurimman osan romaania. Maria kuvailee enoaan: ”Enoni täytti oviaukon tukevana, harteikkaana ja meluisana. Enoni Aleksander. Karhu. Muriseva jätti.” (LAA, 21) Aleksander-eno on uudistusmielinen ja kehitysmönteinen, monista asioista kiinnostunut henkilö. Hän kehittää maataloutta ja lasitehdasta monin eri tavoin uusilla, aiemmin näkemättömillä menetelmillä, muun muassa luujauholla peltoja lannoittamalla, salaojituksilla ja niin edelleen Maria auttaa häntä kasvihuoneilla, jotka ovat yksi toimeliaan enon projekteista (LAA, 89).

Aleksander-enon tarkoituksena on ollut, että lasikylän koulua varten palkattu opettaja Konstantin Staake toimisi myös Marian kotiopettajana, mutta tämä asia jää enolta kesken, eikä Maria itsekään halua sitä ottaa enon kanssa puheeksi. Syynä tähän on opetuksen oletettavissa oleva laatu. Maria kirjoittaa: ”Me kävimme kyllä kiinnostavia keskusteluja, etenkin kirjallisuudesta, mutta muuten ajattelin, että olin kielissä ja varsinkin matematiikassa ainakin yhtä pitkällä kuin opettaja itsekin.” (LAA, 61)

Eno suojelee ja elättää Mariaa myös tämän rakastuttua Mikael Kempeen, vaikka eno varoittelee Mariaa ja on suhdetta vastaan (LAA, 166). Maria tulee raskaaksi ja synnyttää lapsen. Hän ymmärtää, että aviottoman lapsen äitinä hän on joidenkin yhteisön jäsenten silmissä häpäisty ja hylätty. (LAA, 189, 195, 224.)

Romaanin lopussa Maria elää lasikylässä opettajan huoneistossa, koulurakennuksessa yhdessä poikansa kanssa. Hän on enonsa ehdotuksesta ryhtynyt lasikylän koulun opettajattareksi.

b) opittavat, vaadittavat uudet taidot ja tavat

Marian on totuttava elämään Suomessa maalaisemmin ja hieman toisella tapaa kuin Virossa. Suomalainen yläluokka ei ole aivan yhtä hienoa kuin Viron. Tanssiaisissa tanssit ovat erilaisia, vauhdikkaampia, eikä Aleksander-enolla esimerkiksi ole naistensatulaa ratsastusretkiä varten. (LAA, 106, 115–118.)

Tullessaan maahan Maria ei osaa suomea. Hän osaa kuitenkin monia kieliä, mikä auttaa hänen sopeutumistaan Suomeen, sillä Aleksander-enon yhteisö on monikielinen. ”Tehtaassa

puhuttiin ihmeellistä siansaksaa, sekakieltä, mutta kuulin myös puhtaita saksan sanoja ja venäjää, ja minulla oli riemullinen olo, kuin olisin tullut kotiin, tuttuun kauppaan tai isän makasiinipihalle.”

(LAA, 31) Monta kieltä – saksaa, venäjää, ruotsia ja ranskaa – osaavana Maria saa opettajanpaikkansakin.

Suomen kielen osaaminen on yhteisössä tärkeää ainoastaan suomalaisten kanssa asioitaessa. Maria osaa kuukausien maassa olon jälkeen jonkun verran suomea, mutta joutuu miettimään: ”Ehkä hän [suomalaispoika] ei ymmärtänyt huonoa suomenkieltäni.” (LAA, 127)

Kielitaitoisena Maria kaipaa omaa äidinkieltään, jonka vähäistä käyttömahdollisuutta hän suree: ”Puhuisin kotoisista asioista, omalla äidinkielelläni, jota puhun nyt vain yöllä, unissa. Puhuisin ilman järkeilyä, jonka tämä vieras puheen sointi aina virittää, ilman älyn valppautta.” (LAA, 132) Saksa on hänen isänsä kieli (LAA, 27). Se, että ei ymmärrä toisten käyttämää kieltä, tuo Marialle ulkopuolisen, joukkoon kuulumattoman olon: ”Kuuntelin tyttöjen puhetta ja ajattelin että se oli kuin linnunlaulua tai varsojen hirnumista, minulle käsittämättömiä merkkejä vailla merkitystä. -- Olin kaikkien kielten välissä.” (LAA, 133)

Marian harras toive on päästä puhaltamaan lasia. Hän haaveilee jopa hyttimestarin ammatista (LAA, 284). Sukupuolen vuoksi tämä ei kuitenkaan ole mahdollista, vaikka teoksen kuluessa Katarina Brinkman ja Erik Juvonen häntä opettavatkin puhaltamaan lasia.

c) kanssakäymisen mahdollisuudet kantaväestön kanssa

Marian ja hänen enonsa elämänpiiri on säätyläisten ja varakkaiden, sivistyneistön elämää.

Kanssakäymisen mahdollisuuksia tämän väestönosan kanssa Marialla on tanssiaisissa ja enon kutsuessa vierailijoita kartanoonsa.

Matkustaessaan, esimerkiksi kievareissa, ja lasitehtaalla Maria tutustuu myös lasitehtaan monikansalliseen yhteisöön, sekä siihen kuuluvaan suomalaiseen rahvaaseen. Myös Aleksander-enon palvelusväki on suomalaista. Suomalaiset muodostavat lasikylän alimmaksi arvostetun väestöryhmän. Lasin puhaltamista harjoitellessaan, kouluasioissa ja useampien väkivallantekojen kautta Maria oppii tuntemaan Juvosen perheen, jonka eri henkilöt ovat monella tapaa mukana kertomuksessa.

2) Maahanmuuttoikä

Maria muuttaa Suomeen teini-ikäisenä, 15-vuotiaana. Hän täyttää 16 vuotta ensimmäisenä Suomen-talvena (LAA, 76).

3) Perhetilanne

Marian perhe jää Viroom. Maria matkustaa Suomeen hevosreellä perheensä ajurin Antonin kanssa. Anton jää asumaan Suomeen, ja Maria pitää Antonia tämän ennenaikaiseen kuolemaan saakka tavallaan oman isänsä korvikkeena – läheinen suhde on syntynyt jo Virossa (LAA, 176).

Aleksander-eno on Marian sukulaisia. Ydinperheestä pikkuveli Julius tulee Suomeen, kadettikouluun, Marian Suomeen muuton jälkeen. Myös isovelji Feodor käy Suomessa, ja myös hän tapaa Marian. Feodor hukkuu paluumatkallaan Viroom. Marian äiti ja isä elävät Virossa levottomuuksien keskellä odottaen tilanteen rauhoittumista. Kirjeet ja tapaamiset pitävät yllä yhteyttä perheenjäsenten välillä.

4) muuttajan status: pakolainen

Maria lähetetään Suomeen turvaan etnisten levottomuuksien ja väkivaltaisuuksien vuoksi. Maria ei olisi halunnut lähteä: ”Minut oli lähetetty pois kotoa. Kansalliset itsenäistymispyrkimykset olivat Virossa nostaneet vihoja ulkomaalaisia kohtaan. Moision pihalle oli murhattu mies. -- Laittomuudet lisääntyivät koko ajan ja ulkomaalaisen oli syytä pelätä henkeään. Isä ja äiti päättivät – minulta kysymättä – lähettää minut turvaan Suomeen, Jumalan selän taa, maailman perukoille.” (LAA, 10)

5) pakolaisstatus

muu turvapaikanhakija. Maria saapuu Suomeen muuna turvapaikanhakijana. Laulajaisen nuortenromaani on historiallinen nuortenromaani, eikä sen kuvaamana aikana maahanmuuttajien luokittelu ollut nykyisen mukaista. Marian status on kuitenkin lähinnä muun turvapaikanhakijan status, sillä hänet lähetetään sukulaisen luokse turvaan.

AKKULTURAATIOPROSESSI

- julkisuus – yksityisyys

Marian kotoutumisprosessi kuvataan teoksessa yksityisenä akkulturaatioprosessina. Viranomaisia tai muita sellaisia tahoja ei kertomuksessa juuri oikeudenkäynnin nimismiestä ja lautamiehiä lukuun ottamatta esiinny, eikä Maria ole viranomaisten kanssa tekemisissä maahanmuuttajuutensa vuoksi. Marian kotoutumisprosessi on yksityinen.

- suuntaisuus

Oman kulttuurin säilyttäminen on Marian kotoutumisprosessissa vahvasti uskonnon leimaamaa. Ortodoksinen usko ja ortodoksiset tavat (muun muassa joulu ja pääsiäinen) ovat hänelle tärkeitä. Maria haluaa säilyttää ortodoksiset juurensa, ja esimerkiksi kertoo niistä Katarina Brinkmanille (LAA, 62–64, 167). Myös oma kieli on tärkeä. Marian kotoutumisprosessi on kaksisuuntainen.

- akkulturaatioprosessi: integraatio

Suomeen tultuaan Maria ikävöi kotiin (LAA, 38–40). Vierauden tunne ja muukalaisuus vaivaavat Mariaa. Hän pohtii: ”Ensinnäkin olimme kaikki tavallaan pakolaisia: lasitehtaan väki, lapset ja heidän vanhempansa, savimestari, minäkin. Kaikki olimme kaukana syntymäsiijoilta ja väkivalloin vieroitettuja.” (LAA, 35) Keväällä, Julius-veljen vieraillessa Aleksander-enon luona, Maria miettii ratsastusretkellä kuusimetsässä: ”kummastelin mielessäni, miten nämä tummat, oksiaan riiputtavat puut saattoivat lohduttaa minua, vaikka ne olivat aivan toisenlaisia kuin kotoiset lehtimetsät.” (LAA, 123) Hän on alkanut kotoutua Suomeen.

Suomessa Maria myös muuttuu: hän omaksuu uusia, itsenäisiä, esimerkiksi äitinsä kannattamasta yhteiskuntanäkemyksestä poikkeavia ajatuksia (LAA, 141–142, 168–169). Toiseus ja itsenäisyys, yksinäisyys ja itsellisyys kietoutuvat hänen ajatuksissaan toisiinsa: ”Olin muukalainen täällä. Mutta siinä oli hyviäkin puolia: uudenlainen autio vapaus. En ollut enää niin kiinni omaisteni siteissä. Kaipasin ja ikävöin, mutta toisaalta olin valmiina kaikkeen.” (LAA, 142) Uuden oppiminen, lasin puhaltaminen ja omien valintojen tekeminen (esimerkiksi lapsen pitäminen ja kasvattaminen itsenäisesti) on Marialle Suomessa mahdollista. Pohdinnoissaan hän päätyykin eräänlaiseen synteisiin. Keisarin kaksipäistä lintuvaakunaa katsoessaan Maria tuumii: ”Muukalainen ja juurillaan olija. Samaa lintua.” (LAA, 154) Muukalaisuuden ja outouden kokemukset ovat Marian tuntemusten olennainen osa hänen seurattessaan lasikylän monikulttuurista, monien kansallisuuksien ja uskontojen monikerroksista elämää. ”Olimme kaikki vieraita täällä, myös suomalaiset. He olivat vieraita lasihytissä ja enon kartanossa, korkeilla virkapaikoilla ja hallintomiesten joukossa. Ehkä me kaikki olimme muukalaisia.” (LAA, 165)

Maria huomaa teoksen edetessä muuttuneensa, ja pohtii: ”Minä olin joutunut – päässyt – sen ulkopuolelle. Olin ruvennut miettimään, pystyisinkö enää palaamaan kotimaahan, vaikka rauhattomuudet loppuisivatkin? Minusta oli tullut ehkä liian itsenäinen. Tai liian itseks.” (LAA, 169; ks. myös 239)

Marian päätettyä pitää aviottoman lapsen hänen äitinsä pyytää Mariaa jäämään enon

luokse asumaan vielä vuodeksi tai pariaksi (LAA, 243). Levottomuudet ovat tässä vaiheessa sivuseikka, sillä tosiasiallinen maahan jäämisen syy on henkilökohtainen. Maria tuntee, että äidin puhe ”putosi ylitseni kuin harmaa, raskas viitta ja hautasi minut tänne maailman rajalle, Luojan selän taa.” (LAA, 243). Maria ymmärtää, että äiti ”oli jättänyt minut Suomeen onnettomuuteni [raskaus] tähden, ei väkivaltaisuuksien pelossa. Hän ei suojellut minua, vaan itseään... Olin raivoissani ja pelkäsin.” (LAA, 249)

Romaanin lopussa Maria asuu Suomessa lapsensa kanssa, eikä tietoa hänen mahdollisesta paluustaan Viroon ole.

MARIAN KOTOUTUMISKUVAUKSEN PROFIILI: yksityiseen elämäntilanteeseen painottuva kaksisuuntainen integraatio.

5.2.6. Davorin kotoutumisprofiili

DAVOR, Bosnia-Hertsegovina

Minä olen Davor (1994) on ilmeisesti ensimmäinen nykyisen maahanmuuttovaiheen aikana ilmestynyt nuortenkirja, jossa pakolaisnuori on päähenkilönä. Tämä romaani on suunnattu varhaisnuorille, ja se on helppolukuinen romaani. Minä olen Davor kuuluu Tammen Vihreä Varis -sarjaan. Teoksen on kirjoittanut Pirkko Talvio, ja sen kuvitus on Leena Lumpeen. Balkanin niemimaan sota on teoksessa vahvasti läsnä pelottavina sotakokemuksina ja -muistoina. ”Ajatella, me olemme hengissä ja matkalla maahan, jossa ei ole sotaa!” isä sanoo, kun perhe matkustaa Suomeen. (MOD, 15)

Davor on toisella kymmenellä oleva poika, jonka tarkkaa ikää ei kerrota. Davor saapuu Suomeen yhdessä perheensä, isän, äidin ja siskojen (muutama vuosi itseään vanhemman) Jadrankan ja 1,5 vuotiaan Irisan kanssa. Isä on haavoittunut pahoin kranaattihyökkäyksessä Sarajevossa, erityisesti hänen kätensä vaatii hoitoa. Suuren osan teosta hän onkin suomalaisessa sairaalassa hoidettavana. Muu perhe asuu pakolaiskeskuksessa ja totuttelee elämään rauhan aikaa.

REUNAEHDOT

1) Kotoutumisen haasteet

a) elinolojen järjestyminen

Isä viedään heti lentokentältä suoraan sairaalaan hoidettavaksi. Muu perhe majoitetaan ensiksi yöksi hotelliin, josta heidät viedään pakolaiskeskukseen. (MOD, 23–33.) Matkat taitetaan taksikyödeillä. Pakolaiskeskuksesta perhe saa asuttavakseen kalustetun kolmion. (MOD, 32.) Jo heti alusta alkaen viranomaiset ovat suunnitelleet, että perhe sijoitetaan asumaan maaseudulle (MOD, 34).

Äiti kysyy Suomessa heti lasten mahdollisuudesta käydä koulua, mutta heille tarjotaan aluksi vain pakolaiskeskuksen piirustuskerhoa (MOD, 33). Tämän vuoksi äiti ryhtyy pitämään Jadrankalle ja Davorille kotikoulua, jossa opiskellaan eri oppiaineita (MOD, 109–112, 124, 126). Äidin kotikoulussa opetellaan myös suomea, ja vastavuoroisesti Davor myös opettaa suomea äidilleen (MOD, 134). Joulun jälkeen suomalaisen koulun aloittaminen saattaa olla mahdollista (MOD, 130).

Suomessa saa ruokaa, ja sitä on paljon, toisin kuin sotaa käyvässä Sarajevossa (MOD, 39, 45–54, 74–75, 118, 123, 127–128). Kaupassa Davor miettii: ”Banaanivuoria. Tomaattikekoja. Laareittain perunoita. Tynnyreittäin maustekurkkuja. Kymmenien tuoksujen keskellä oli vaikea uskoa, että kenelläkään koko maailmassa voi olla nälkä.” (MOD, 139) Vesi kulkee putkissa ja puitteet ovat turvalliset. Maassa ei sodita ja yhteiskunta ja infrastruktuuri säilyvät ja kehittyvät. (MOD, 40–44.)

b) opittavat, vaadittavat uudet taidot ja tavat

Suomalainen ilmasto on Davorille outo, talvella on kylmää ja pimeää. ”Ulkona oli pimennyt. Miten lyhyitä päivät olivat täällä? Davor oli kuullut, että Suomessa aurinko ei talvella noussut lainkaan moneen kuukauteen. Miten ihmiset voivat elää pimeässä niin kauan? Mahtoiko kaikilla olla oma lamppu, niin kuin kaivosmiehillä?” (MOD, 26)

Suomen kieli on haaste, sillä maahan tullessaan Davor ei osaa suomen kieltä. Kun hän kuulee sitä televisiosta, hän ajattelee: ”Kalju kuuluttajamies alkoi puhua kieltä, joka kuulosti siltä kuin palikoita olisi kolisteltu puulaatikossa.” (MOD, 26–27) Davor on kuitenkin erittäin motivoitunut opiskelemaan suomea. Hän päättää, että osaa puhua suomea jouluna (MOD, 36). Pari kuukautta maassa asuttuaan hän osaa jo useita sanoja (MOD, 105, 154–155). Davor on opetellut

itseksensä myös hieman englantia, jonka hän arvelee myös helpottavan kanssakäymistä muiden kanssa Suomessa (MOD, 35–36).

Myös ruokakulttuurin erilaisuuteen pitää totutella (MOD, 126–127). Kaikkien erojen joukossa ehkä isoin asia on kuitenkin se, että Davor on tottunut elämään sodassa, pelon ja vaarojen keskellä. Suomessa sodan muistot ja pelot vaivaavat häntä – monen tilanteen ensimmäinen tulkinta on sotaan liittyvä. Siksi rauhan oloihin Suomessa pitää erikseen tottua – esimerkiksi siihen, että kovat äänet eivät välttämättä merkitse lähestyvää tankkia tai räjähdystä. Jadranka-siskon kanssa kauppamatkalla keskustellaankin: ”Miksi sinä juokset? Jadranka kysyi hengästyneenä. Davor hidasti. - Kai se on tapa. -- Minäkin juoksin ensin kaiken aikaa. Pelotti, ihan kuin jossain vaanisi sala-ampujia. Mutta enää minä en pelkää koko ajan. On hauskaa kävellä hiljaa, kaikessa rauhassa.” (MOD, 137)

c) kanssakäymisen mahdollisuudet kantaväestön kanssa

Kun Davorin perhe tulee Suomeen, ja hän on äitinsä ja sisartensa kanssa viettänyt ensimmäisen yön hotellissa, rouva Trunen [Turunen], joka puhuu vain suomea, tulee tulkin kanssa auttamaan perheen siirtymistä pakolaiskeskukseen. Tulkki kertoo perheelle Suomesta. Turunen hoitaa Davorin perheen asioita myös pakolaiskeskuksessa, muun muassa neuvoa Suomen laeista. (MOD, 30–32, 130–132, 150.) Turunen on töissä pakolaiskeskuksen toimistossa (MOD, 164–165).

Pakolaiskeskuksen piirustuskerhoa vetää suomalainen Mikko. Myös ”Kaija-täti” mainitaan pakolaiskeskuksen juhlan yhteydessä. (MOD, 143–146.)

Muulta osin pakolaiskeskuksessa kanssakäymistä tapahtuu lähinnä pakolaisten kesken. Davorin ensimmäiset leikkitoverit Suomessa ovat eri maista tulleita pakolaislapsia. (MOD, 57–63.)

2) Maahanmuuttoikä

Davorin tarkkaa ikää ei Talvio kerro. Sarajevossa on vietetty hänen 10-vuotissyntymäpäiväänsä ennen maastamuuttoa (MOD, 64). Tekstistä voi kuitenkin päätellä, että Davor on Suomeen muuttaessaan varhasteini-ikäinen, noin 10-vuotias.

3) Perhetilanne

Davor tulee Suomeen yhdessä perheensä kanssa. Isä, äiti ja lapset lentävät samalla matkustajakoneella Suomeen Saksan kautta.

4) Muuttajan status

Davor on pakolainen. Hänen pakolaisuutensa syy on humanitaarinen pakko. Davor pakenee akuuttia fyysistä uhkaa ja sotatilaa.

5) Pakolaisstatus

kiintiöpakolainen. Kun perhe saapuu maahan, heidän ei tarvitse hakea turvapaikkaa, vaan heitä ollaan vastassa, vaikka rouva Turunen saapuukin avuksi vasta seuraavana päivänä (MOD, 20–21). Sen lisäksi, että viranomaiset tietävät odottaa perhettä Suomeen, he myös auttavat perhettä käytännön asioissa ja kotouttamisessa.

AKKULTURAATIOPROSESSI

- julkisuus – yksityisyys

Davor on niin nuori, että hänen suhteitaan viranomaisiin hoitaa Minä olen Davor -teoksessa äiti. Hänen kotoutumisprosessinsa on yksityinen.

- suuntaisuus

Davor selvästi arvostaa omaa taustaansa, esimerkiksi Sarajevon menneisyyttä. Sotakokemukset ovat kuitenkin päällimmäisenä hänen mielessään, kun hän ajattelee kotikaupunkiaan, eikä hän halua enää kokea tai muistaakaan niitä. Kuitenkin Davorin perheen aikuiset pitävät aktiivista yhteyttä Sarajevoon jääneisiin sukulaisiin postitse. Davorin akkulturaatioprosessin suuntaisuus jää romaanissa avoimeksi. Sitä voi nimittää epäselväksi.

- akkulturaatioprosessi: integraatio

Alun perin matkalla Suomeen isä pohtii, että perhe tulee viihtymään Suomessa, mutta että oleskelu Suomessa tulee olemaan väliaikaista: ”Emmekä me jää sinne loppuiäksi. Me palaamme kotiin heti, kunhan...” (MOD, 15) Myöhemmin, kun perhe on asunut useamman kuukauden Suomessa, ja kun Jadranka-sisko kertoo palaavansa Sarajevoon heti kun sota loppuu, Davor vastaa: ”Siihen voi mennä monta vuotta.” (MOD, 140) Toki myös Davor toivoo sodan loppuvan nopeasti, mutta hän ei tunnu suunnittelevan paluuta Bosnia-Hertsegovinaan.

Davor vaikuttaa kaikesta huolimatta (sotatraumat, isän loukkaantuminen) kotoutuneen

Suomeen nopeasti. Kun isä pääsee sairaalasta kotiin perheensä luokse, ja kertoo, että he muuttavat pian (ilmeisesti Itä-Suomeen), Davor pelästyy luullessaan isän tarkoittavan muuttoa Bosnia-Hertsegovinaan ja huutaa: ”Minä en halua takaisin Sarajevoon!” (MOD, 159)

Suomessa on hyvää etenkin se, että täällä ei ole sotaa. Talvio kirjoittaa Davorin hahmon sanomaan teoksessa: ”Se onkin tärkeintä -- Että on rauha. Kun on rauha, voi tehdä mitä haluaa.” (MOD, 137)

DAVORIN KOTOUTUMISKUVAUKSEN PROFIIILI: yksityiseen elämänpiiriin painottuva epäselvä integraatio.

5.2.7. Pakolaiskuvausten representaatiot

Pakolaisnuorten kuvaukset ovat tutkimusaiheistossani selvä enemmistö, sillä tutkimukseni nuortenkirjallisuuden maahanmuuttajataustaisista henkilöihahmosta pakolaisstatuksella on Suomeen tullut seitsemän. (Kaikkiaan kotoutumisprofiili on ollut mahdollista tehdä yhdelletoista henkilöihahmolle.) Pakolaishahmojen representaatioissa painottuvat yksinäisyyden ja turvattomuuden kuvaukset. Suomeen on pääosin tultu – ja täällä ollaan yksin.

Vaikka Alphonsella (IVO), Marcelalla (SKL), Marialla (LAA) ja Davorilla (MOD) on Suomeen tultaessa lähiperhettä tai siihen rinnastettavaa seuraa mukanaan, poistuvat nämä lähihahmot nopeasti kertomuksesta tai pystyvät olemaan läsnä nuoren elämässä ainoastaan vaillinaisesti. Tässä Alphonsen kohtalo on nuorten henkilöihahmojen kuvauksista rankin: monen vuoden kiertolaisuuden jälkeen, juuri silloin, kun asiat näyttävät vihdoinkin alkavan järjestyä, Alphonsen henkilöihahmo joutuu äkillisesti eroon perheestään, ja jää lähes koko romaanin kuvaaman ajanjakson ajaksi epätietoiseksi heidän kohtalostaan. Marcelan (SKL) isä kuolee onnettomuudessa kolmen Suomessa-olovuoden jälkeen, ja monet lähtömaahan ja juuriin liittyvät kysymykset jäävät avoimiksi, koska äiti ei halua niistä puhua. Myös Marian (LAA) Suomeen saattanut, Marialle tärkeä Anton-ajuri kuolee onnettomuudessa Alexander-enon lasikaupungissa, eikä Alexander-enostakaan ole hänen omien projektiensa vuoksi läheistä seuraa Marialle – eno on vain vähän läsnä Marian arkielämässä. Myös Davorin (MOD) sodassa vammautunut isä on lähes koko romaanin ajan hoidettavana suomalaisessa sairaalassa, eikä pysty osallistumaan perheen arkeen.

Pakolaistaustaisen maahanmuuttajanuorten henkilöhahmojen kuvauksissa heidän lähiperheillään ei suomalaisten kirjailijoiden representaatioissa ole aikaisempien traumaattisten kokemusten tai olosuhteiden asettamien rajoitusten vuoksi mahdollisuutta tai voimavaroja nuoren henkilöhahmon akkulturaatioprosessin tukemiseen tai sen haasteiden helpottamiseen – ei ainakaan täysipainoisesti.

Vaikka arkisten asioiden kuntoon saattaminen ja oman elämän jatkaminen (asuminen, ruoka, muu toimeentulo, koulunkäynti, yleensä huolenpito) on monen pakolaisnuoren kohdalla suuri haaste suomalaiselle kotouttamisjärjestelmälle, ei arkielämän asioiden hoito tai järjestäminen ole aineistoni pakolaistaustaisten nuorten henkilöhahmojen kuvauksissa mitenkään keskeisenä kuvattava asia. Pakolaishenkilöhahmot esitetään lähinnä vain harvojen, tiettyjen viranomaisten (tai Marian tapauksessa suomalaisen sukulaisen) toiminnan ja harvakseltaan tapahtuvien toimenpiteiden kohteina. He eivät ole aktiivisia oman elämänsä rakentajia tai edes siihen kovin vahvasti osallistuvia toimijoita, vaan ennemminkin kuvauksissa painottuu viranomaistoimenpiteiden kohteena oleminen. Marcelan ja Davorin kuvausten kohdalla tämä toki on luonnollista, sillä heidän viralliset huoltajansa ovat tulleet Suomeen yhdessä lastensa kanssa.

Eniten arkisten asioiden pohdintaa ja kuvausta niiden järjestämistavoissa on aineistoni nuortenromaaneissa mielestäni Alex-trilogiassa. Siinä myös Alexin ja Aishan henkilöhahmot kuvataan kasvamaan teossarjan kuluessa aikaisempaa suurempaan vastuuseen omasta elämästään. Heidän henkilöhahmojensa representaatioissa tämä tarkoittaa samalla myös suuremman vastuun ottamista, vastuuta muista lähiperheen jäsenistä – Alexilla Suomeen saapuvasta isästä ja Aishan tapauksessa ehkä aineistoon sisältyvissä kuvauksissa kaikista monisyisimmin, päättymällä elämäntilanteeseen, jossa odotetaan joko biologisen perheen tuloa Suomeen tai puhtaasti omien, itsenäisten valintojen tekemistä ja vastuun ottamista kahden varsin erilaisen kulttuurin ristipaineissa. Mielenkiintoista ja muista pakolaistaustaisista henkilöhahmoista poiketen Aishan representaatioissa onkin mielestäni läsnä myös hänen valintojensa vahva kulttuurisidonnaisuus, joka kiinnittyy voimakkaasti uskontoon, siihen, kuinka vahvasti hänen henkilöhahmonsaa haluaa Suomessa elää islamilaisuuden määrittämää elämää ja kuinka vahvasti hän sallii itselleen Suomen lakien ja asetusten mukaisen, länsimaisen yksilöllisen elämänmuodon.

Tiaisen Alex, Aisha ja Sam (2007) on yksi Juli-Anna Aerilan tutkimuksen emoteksteistä, joten Aerila kirjoittaa melko paljon tästä teoksesta. Huomion arvoista on se, että Aerila tulkitsee Tiaista

monessa kohtaa toisella tapaa kuin minä. Hän ei sijoita tätä teosta Alexander Sylvanovista kertovien kolmen teoksen sarjaan, vaan lukee sitä itsenäisenä romaanina. Ja kun Aerila laittaa tämän teoksen osaksi Tiaisen tuotannon kokonaisuutta, hän katsoo sen osaksi trilogiaa teosten Arttu K. ja Julia sekä Pikkuskini kanssa. ”Tiaisen teokset ”Arttu K. ja Julia” (2000), ”Pikkuskini” (2002) ja ”Alex, Aisha ja Sam” (2007) muodostavat yhdessä trilogiaa muistuttavan kokonaisuuden monikulttuurisuudesta: ensimmäinen teos käsittelee Suomessa oleskelevia venäläisiä tavallisen suomalaisen pojan näkökulmasta, toinen kuvaa monikulttuurisuutta rasistisen nuoren näkökulmasta ja kolmas kertoo vastaanottokeskuksessa asuvista turvapaikanhakijanuorista.” (Aerila 2010, 115) Tätä kokonaisuutta Aerilan mukaan sitten täydentävät hänen tutkimusaineistonsa ulkopuolelle jäävät Alex-trilogian osat (Aerila 2010, 115–116).

On selvää, miksi oma tulkintani on toinen kuin Aerilan. Yksistään samoissa henkilöhahmoissa pitäytyminen tekee mielestäni nimenomaan Alex-trilogiasta teossarjan. Tämän vuoksi on valitettavaa, että Aerila ei selvitä tarkemmin niitä syitä, jotka ovat johtaneet hänen tutkimuksessaan Alex-trilogian muiden osien sivuuttamiseen. Nyt Aerila tyytyy vain lyhyesti kuvaamaan Alex ja pelon aika -romaanin sisältöä (Aerila 2010, 115–116).

Myös joissakin yksityiskohdissa haluaisin todeta Aerilan representaation ja oman Alex-trilogia representaationi eroista. Osa näistä on faktuaalisia eroavaisuuksia, esimerkiksi Marja-Leena Tiainen on kirjoittanut muualta saapuneet nuoret kotoutumaan hiljaiseen pikkukaupunkiin, kauaksi Helsingistä. Aerila on kuitenkin tulkinnut esimerkiksi Alex-trilogian vastaanottokeskuksen sijoittuvan ”Helsingin lähelle” ja rasistisen hyökkäyksen Samia kohtaan ”Helsinkiin”, vaikka teoksessa varsin selkeästi kuvataan junamatkan Jaakkolaan kestävän useita tunteja ja hyökkäyksen tapahtuneen pikkukaupungissa Jaakkolan lähellä (Aerila 2010, 95, 103, 113, AS2).

Osa Aerilan ja oman representaationi eroista taas on mielestäni merkittävämpiä, tulkinnan tai näkökulman erilaisuuksista juontuvia eroavaisuuksia – esimerkiksi vaikkapa jo edellä mainitsemani teossarjan paikantaminen kirjailijan tuotannon kokonaisuuteen. AS2-romaanin kohdalla Aerila korostaa kuvattujen nuorten kotiinpaluun kaipuuta, oman perheen muistelua ja epätietoisuuden tuntemuksia. Heidät on hänen mielestään kuvattu olosuhteiden uhreiksi. (Aerila 2010, 93.) Näin isolta osalta onkin, mutta mielestäni Tiainen pyrkii myös kuvaamaan pakolaishahmonsä samalla

mahdollisimman samankaltaiseksi suomalaisnuorten henkilöhahmojen kanssa – näitä kaikkia nuoria yhdistäviä piirteitä ovat vaikkapa seurusteluasiat ja materiaaliset seikat.

Tiaisen nuoret pakolaishahmot tarjoavat toki erinomaisia mahdollisuuksia samaistumiseen: on jääty yksin ja ollaan erossa omasta perheestä (Aerila 2010, 122). Tietynasteisia yksilöllisyyden ja yksinäisyyden tuntemuksiaahan on meillä kaikilla. Ne tarjoavat romaanisarjan lukijoille samaistumisen mahdollisuuden pakolaistaustaisten henkilöhahmojen kohtaloihin ja lisäksi mahdollisuuden empatian herättämiseen, sekä siten myös suvaitsevaisuus- ja kansainvälisyyskasvatukseen.

Aerila luokittelee AS2-teoksen postmoderniksi nuortenromaaniksi, koska siinä kerrotaan eri henkilöiden tarinoita. Teoksessa on lisäksi Aerilan aineiston muita kertojia selvemmin ulkopuolinen, kaikkitietävä kertoja. (Aerila 2010, 122, 148.) Näistä asioista olen aivan samaa mieltä hänen kanssaan.

Näistä seikoista huolimatta haluan painottaa myös tietynlaista kriittistä näkökulmaa Alex-trilogian tarjoamiin pakolaisrepresentaatioihin. Tiaisen romaanissa runsaalla materiaalsen maailman pohdiskelulla voi toki olla yhteys samaistumisen tarpeen herättämiseen, mutta omaa tulkintaani pitäytyminen kännyköiden, erilaisiin musiikkisoittimein ja kulkupelien omistamiseen myös tuntui hieman tarkoitushakuiselta. Fiktiivisen vauraan Suomen ja pakolais-paran henkilöhahmon kohtaamisen haasteista nämä asiat eivät liene ensisijaisimpia.

Aerila nostaa lisäksi Tiaisen ansioksi sen, että tämä tuo suomalaiseen nuortenromaaniiin uusia miljöitä, nimenomaisesti näkökulman on vastaanottokeskuksen sisäpuolelta, ja että hänen teoksessaan kuvataan myös maahanmuuttajien lähtömaita (Aerila 2010, 117). Aerilan mukaan juuri lähtömaiden kuvaus tekee AS2-romaanista haasteellisen erityisesti heikolle lukijalle, koska siinä kerrotaan paljon yksityiskohtia henkilöhahmojen lähtömaista ja kulttuureista (Aerila 2010, 122). Toisaalla Aerila mainitseekin tämän nuortenromaanin perustuvan osittain maahanmuuttajanuorten haastatteluihin. Tämän vuoksi Aerila myös katsoo, että teos on lajityypiltään lähellä omaelämäkerrallista tai dokumentaarista romaania. (Aerila 2010, 115.)

Myös Tuutikki Tolonen on kiittänyt Alex-trilogiaa vahvasta aiheeseen perehtymistä, pakolaisuuden

inhimillistämistä ja samaistuttamisesta (Tolonen 2010, 115). Itse ajattelen, että vaikka Alex-trilogian henkilöhaahmojen kuvausta vaivaa tietty pinnallisuus ja viihteellisyys (esimerkiksi mielestäni epäuskottavasti liiallinen kiinnittyminen nuorten alkavien parisuhteiden kuvaukseen – kuvausten kohteena olevien henkilöhaahmojen traumaattisia kokemuksia kun ei omasta mielestäni voi sivuuttaa), ovat Tiaisen teosten henkilöhaahmot mielestäni hyvä kohde akkulturaatioprosessin kuvauksen tarkasteluun. Hienoa Tiaisen kuvauksessa on, kuinka erilaisina Alexin, Aishan ja Samin kotoutumisprosessit etenevät, ja miten nämä eroavaisuudet nostetaan esille samanlaisen ympäristön taustaa vasten. Samalla myös Samin henkilöhaahmon kohdalla hänen henkilöhaahmonsa alimäärittynyt tieto tulee ymmärrettäväksi – Samin funktio Alex-trilogiassa on mielestäni siinä, että hänen henkilöhaahmonsa mahdollistaa kerronnassa äärimmäisen vakavista traumaista kärsivän nuoren henkilöhaahmon optimistisen, onnistuneeseen kotoutumiseen päättyvän kuvauksen.

Vaikka aineistoni nuortenromaanien pakolais-henkilöhaahmojen kotoutumisprosessit kuvataan pääosin onnistuneiksi, poikkeaa Alphonsen (IVO) akkulturaatioprosessin kuvaus valtavirrasta. Se onkin aineistoni ainoa separaation kuvaus. Merkittävää Alphonsen kotoutumisprosessin kuvauksessa on mielestäni myös ympäröivän suomalaisen yhteiskunnan vastahankaisuus tai vastentahtoisuus maahanmuuttajia kohtaan – vaikka teoksesta on mielestäni selkeästi myös luettavissa näkemys vääjäämättä etenevästä Suomen monikulttuurillistumisesta. Alphonsen kotoutumiskuvauksessa yhteiskuntaan ja sen asenneilmastoon vaikuttamaan pyrkivät tendenssit ovatkin mielestäni aineistoni nuortenromaaneista selvästi vankimmin esillä.

Molemmat aineistooni kuuluvat historialliset nuortenromaanit ovat myös pakolais-henkilöhaahmojen kotoutumiskuvauksia. Ajallisesti ne sijoittuvat hyvin kauas toisistaan – toinen 1800-luvun loppuvuosikymmeniin (LAA) ja toinen toisen maailmansodan aikaan, 1940-luvun taitteeseen ja sen alkuun (ROL). Ymmärrettävästi ja historialliseen ajanjaksoon liittyen näistä jälkimmäinen teos on ensimmäistä yhteiskunnallisempi ja poliittisempi. Sen kuvaamat poliittiset aatevirtaukset ovat lisäksi ainakin jossain määrin edustettuina nykyisinkin. Marian (LAA) akkulturaatioprosessin kuvaus on siten luonteeltaan selkeämmin yksityinen kuin juutalaistaustaisen Rosin (ROL) henkilöhaahmon kotoutumisprosessin kuvaus.

Hannele Huovi on Maria-henkilöhaahmoa kirjoittaessaan myös tehnyt tästä nuoren maahanmuuttajan hahmosta moninkertaisesti toisen, sillä Maria joutuu Suomessa kohtaamaan moninkertaisesti

vieraana olemisen haasteen, ei pelkää maahanmuuttajana vaan myös naisena ja aviottoman lapsen äitinä. Näiden seikkojen vuoksi Maria joutuu luopumaan ammatillisista haaveistaan ja valitsemaan perinteisemmän naisen ammattiroolin silti syrjässä oman yhteiskuntaluokkansa elämästä. Itsenäisillä, itsellisillä valinnoillaan hän ajautuu oman yhteisönsä marginaaliin. (Siellä hän toisaalta olisi myös maahanmuuttajamiehenä – lasikaupungissa asuva opettaja kun on papiston lisäksi ainut sivistyneistön edustaja asuinpaikassaan.)

Mielestäni sekä Rosin (ROL) että Marian (LAA) henkilöahmot ovat kuitenkin itsellisen ja nykyaikaan sijoittuvan Marcelan (SKL) tavoin vahvojen naishahmojen kuvauksia – Marian tavoin myös Rosi valitsee aikakautensa enemmistön sopivaisuussäännöistä poikkeavan elämän ennen virallista avioitumistaan Simonin kanssa.

Tutkimusaineistoni pakolaiskuvauksista ainoastaan Davorin (MOD) kuvauksen tarkastelu jäi suuntaisuuden osalta vajaaksi, sillä sitä en kyennyt tästä nuortenromaanista selvittämään.

Selityksenä tälle ovat mielestäni sekä romaanin helppolukuisuus että suppeus, sekä se, että Davor on Suomeen tullessaan hyvin nuori, ja hänen äitinsä hoitaa Davorin asioita viranomaiskontekstissa. Voimakkaasta sotakokemusten läsnäolosta huolimatta Davorin kotoutumisprosessi on mielestäni kuvattu aineistoni pakolaisnuorten akkulturaatioprosesseista ehkä valoisimmaksi ja selkeimmäksi. Muiden kuvausten paikoitellen synkeät, jopa totaalisen yksinäisyyden ja ahdistuneisuuden tunnot puuttuvat Davorin kotoutumisprosessin kuvauksesta, vaikka hänen henkilöahmostaan kerrotun perusteella menneisyyden traumatisoivaa vaikutusta ei voida epäillä.

5.3. Paluumuuttajat

5.3.1. Rahusen kotoutumisprofiili

BJÖRN RAHUNEN, Ruotsi

Jukka Parkkisen nuortenromaanissa Rahunen Ruotsista (1993) Björn Rahunen, noin kahden metrin korkuinen ja sadan kilon painoinen poika muuttaa Suomeen. Rahunen on asunut Ruotsissa, viimeksi Tukholman esikaupungissa Tenstassa, kymmenen vuoden ajan. Sopeutuminen Ruotsiin on ollut

hankalaa, ja Rahunen on tuntenut itsensä siellä vieraaksi. Tämän hän nimeää myös syyksi palata Suomeen (RAR, 27). Kuitenkin akkulturaatioprosessi Suomessa epäonnistuu, ja Rahunen päättää teoksen lopussa palata takaisin Ruotsiin.

Rahunen Ruotsista on humoristinen ja nopeatempoinen nuortenromaani saladisco-, merirosvoradio- ja laivamatka-seikkailuineen. Se kuuluu postmodernin nuortenromaanin genreen, sillä kertojanäänät vaihtelevat Rahusen itsensä, Johnnyn ja Ruthin ääninä. Vaikka Rahunen on eittämättä teoksen keskushenkilö, on erityisesti Johnnyn rooli varsinkin teoksen alussa myös vahva.

REUNAEHDOT

1) Kotoutumisen haasteet

a) elinolojen järjestyminen

Rahunen asuu Suomessa nimeämättömässä kaupungissa, Liisinkadulla, korkeassa kerrostalossa, kerrostaloasunnossa yhdessä ydinperheensä kanssa. Perheeseen kuuluvat isä, joka on töissä ruotsalaisessa firmassa projektipäällikkönä, ja Agneta/Agnes-sisko (RAR, 35: Agneta, 119: Agnes) sekä koira, Toker. Perheen äiti on kuollut Ruotsissa, ja aika hänen kuolemansa jälkeen on ollut koko perheelle vaikeaa.

Maahan tultuaan Rahunen alkaa käydä Munkkimäen koulua. Hän menee peruskoulun 9. luokalle, yleisopetuksen ryhmään.

b) opittavat, vaadittavat uudet taidot ja tavat

Ruotsinsuomalaiselle suomalainen kulttuuri on pääpiirteissään tuttu, vaikka teoksessa käykin ilmi, että ruotsinsuomalainen suomalaisuus (Rahusen tapauksessa patriotismi, RAR, 27) on toisenlaista kuin suomalaisuus Suomessa. Esimerkiksi uusi suomalainen populaarikulttuuri (musiikki) on Rahuselle outoa, ja ympäristöltä sekä uudelta kaveripiiriltä on saatava hyväksyntä läsnäololle Suomessa.

Rahunen puhuu hyvin suomea, hänen puheessaan ei ole aksenttia (RAR, 33). Lisäksi hän osaa ruotsia, jota puhuu riikinruotsalaisittain.

c) kanssakäymisen mahdollisuudet kantaväestön kanssa

Rahusen elinpiiri Suomessa on hyvin suomalainen. Hänen ystäväpiirinsä (Vainio, Mäkinen, Johannes ”Johnny” Nieminen, luokkatovereita ja saman koulun oppilaita) on suomalaista, ja hänellä on myös suomalainen tyttöystävä, Johnnyn sisko, lukiossa opiskeleva Ruth ”Babe Ruth” Nieminen.

Yhteyksiä ystäväänsä, tummaihoiseen Pirita Hakkaraiseen Ruotsissa Rahunen ylläpitää puhelimitse ja matkustamalla sinne häntä tapaamaan. Teoksen aikana Rahusen sisar palaa yksin takaisin Tukholmaan asumaan, koska hän ei viihdy Suomessa (RAR, 119).

2) Maahanmuuttoikä

Rahunen muuttaa Suomeen teini-ikäisenä, yläkouluikäisenä. Hänen tarkkaa ikäänsä ei mainita teoksessa, mutta tullessaan tammikuun puolivälissä maahan hän menee suoraan peruskoulun 9. luokalle.

3) Perhetilanne

Rahunen muuttaa Suomeen yhdessä ydinperheen (isä, sisar ja koira) kanssa.

4) Muuttajan status

Rahunen on paluumuuttaja. Vaikka tätä ei suoraan sanota romaanissa, Rahunen on ilmeisesti syntynyt Suomessa (tässä Rahunen eroaa ystävästään Hakkaraisesta, joka ei ole syntynyt Suomessa, RAR, 135).

Rahunen on perheineen asunut Tenstassa, Tukholman esikaupungissa, kymmenen vuoden ajan (RAR, 26). Toisaalla Rahusen kerrotaan muuttaneen ja vaihtaneen koulua ”vähintään kerran vuodessa” (RAR, 70). Rahusen sopeutuminen Ruotsiin ei ole ollut ongelmattonta. Hänen muun muassa kerrotaan tapelleen paljon, itse asiassa koko ikänsä. (RAR, 20–22, 70, 75.)

5) pakolaisstatus

Rahusella ei ole pakolaisstatusta.

AKKULTURAATIOPROSESSI

- julkisuus – yksityisyys

Maahanmuuttajuutensa vuoksi Rahusen ei kerrota olevan viranomaisten kanssa tekemisissä – koulussa hän toki kohtaa opettajia ja on myös laittoman discon järjestysmiehen ominaisuudessa poliisin kuultavana, mutta nämä kohtaamiset eivät liity maahanmuuttajuuteen sinänsä. Sitä vastoin Ruotsissa Rahunen on ollut pidätettynä Hötorgetin rotumellakoiden aikana (RAR, 90).

Rahusen akkulturaatioprosessia kuvataan teoksessa lähinnä yksityisenä prosessina: sitä kuvataan Rahusen ajatusten ja ystäväpiirin kautta, muiden samanikäisten kanssa tapahtuvien kohtaamisten avulla.

- suuntaisuus

Koska ruotsinsuomalainen ja suomalainen kulttuuri ovat lähellä toisiaan, ei varsinaista pohdintaa tai kuvausta oman kulttuurin hylkäämisestä tai sen säilyttämisestä sisälly Rahunen Ruotsista -teokseen. Esimerkiksi vaikka luokkatoverit naureskelevatkin Rahusen riikinruotsille, sitä toisaalta hieman myös ihaillaan (RAR, 14). Näin kahdensuuntaista akkulturaatioprosessia ei oikeastaan ole mahdollista synnyttää. Kyse ei ole aikaisemman kulttuurin poissulkemisesta tai poisoppimisesta tai säilyttämisestä, vaan Rahunen kokee jo tullessaan maahan olevansa suomalainen, osa suomalaista kulttuuria.

Toisaalta Rahunen joutuu tunnustamaan, että suomalaisuus Suomessa on erilaista kuin se suomalaisuus, johon hän Ruotsissa on tottunut ja jollaiseksi hän on suomalaisuuden Ruotsissa asuessaan ajatellut: ”En oikein tiedä, täällä on niin erilaista.” (RAR, 27) Rahunen yllättyy itse omaista ajatuksistaan, kun hän huomaa ajattelevansa ympärillään olevista suomalaisista toisina: ”Nämä pelkää – myös minä olin nämä. Minä ja ne – mehän olimme meitä.” (RAR, 70) Rahusen akkulturaatioprosessi onkin katsottava yksisuuntaiseksi.

- akkulturaatioaspekti: marginalisaatio (epäonnistunut kotoutuminen)

Rahunen itse haluaa nähdä itsensä suomalaisena. Hänen maahanmuuttonsa syy on kokemus suomalaisuudesta, siitä, että hän ei ole ruotsalainen, ja että hän haluaa olla suomalainen. Ruotsissa Rahunen on ollut muukalainen. (RAR, 27, 70.) Rahusen itsensä tavoitteena on näin maahanmuuton myötä assimilaatio, sulautuminen, suomalaisuuteen.

Suomalaisen ympäristön tapa reagoida paluumuuttajaan on Rahuselle kuitenkin iso

pettymys: ”Ajattelin, että kun suomalainen muuttaa takaisin kotimaahansa, hänet otetaan avosylin vastaan – pidetään luonnollisena. Ajatellaan, että se on suomalainen, joka on palannut kotiin. Eikä joku ulkomaalainen, joka on tullut Suomeen.” (RAR, 94) Rahusen paluumuuton kuvauksessa käykin niin, että samalla tavoin kuin hän on Ruotsissa ollessaan joutunut taistelemaan oman tilansa ja ympäristön hyväksynnän puolesta, hän joutuu taistelemaan myös Suomessa. Siirtolaisuuden lisäksi tähän Levola tarjoaa selitykseksi Rahusen kokoa.

Käytyään pari kuukautta Suomeen muuton jälkeen Ruotsissa ystäväänsä Hakkarasta tapaamassa Rahunen joutuu kuitenkin tunnustamaan itsensä lisäksi myös suomalaisille ystävilleen, ettei hän oikein viihdy Suomessa, vaikka hän on pitkään uskotellutkin itselleen ja myös Ruthille viihtyvänsä Suomessa ”yllättävänkin” hyvin (RAR, 94, 119, 181). Samalla selityksensä saavat luonnehdinnat Rahusesta surullisen ja haikean oloisena (RAR, 81, 133).

Rahusen akkulturaatioprosessin luonnetta onkin vaikea nimetä sen moniulotteisuuden vuoksi. Vaikka Rahunen itse tavoittelee assimilaatiota, sulautumista Suomeen ja suomalaisuuteen, kirjoittaa Levola hänen akkulturaatioprosessinsa epäonnistumaan: vain kolme kuukautta Suomessa asuttuaan Rahunen päättää palata takaisin Ruotsiin. Tällainen ratkaisu on luonnehdittavissa lähinnä marginalisaatioksi, vaikka se ei tarkkaan ottaen ole tyypiltään edes sitä, vaan vielä suurempi erottautuminen tai irrottautuminen Suomesta ja suomalaisesta yhteiskunnasta. Teoriaosuudessa nimettyihin neljään akkulturaatioprosessityyppiin pitääkin lisätä marginalisaatioon myös prosessin epäonnistumisen kuvaus, joka tarkoittaa käytännössä muuttamista Suomen rajojen ulkopuolelle.

Rahusen kohdalla tämä kirjailijan tekemä ratkaisu on raju, sillä Rahunen on kulttuurillisesti suomalainen. Levola kirjoittaa Rahuselle suomalaisen tai ruotsinsuomalaisen identiteetin sijaan kolmannen tilan tai välitilan nuoren identiteetin, sillä hän laittaa Rahusen sanomaan: ”Minä en vain kuulu tänne -- en vain ole oikein kotonani. Ruotsissa tunsin olevani niin hiton suomalainen. Kun sitten tulin tänne, huomasin, etten olekaan sitä täällä -- Minä olen väliinputoja.” (RAR, 182) Rahusen identiteetti ei siis löydy ruotsalaisuudesta, eikä suomalaisuudestaan, vaan jostakin siltä väliltä. Ruotsi tuntuu kuitenkin Suomea omammalta, tutummalta, ja siitä aiheutuu muuttopäätös: ”Ehkä se on vain sitä, että minä olen kasvanut siihen ympäristöön ja ajatteluun enkä löydä sitä täältä.” (RAR, 183) Muutto Ruotsiin, Tukholmaan, on samalla muutto enemmän kodilta tuntuvaan paikkaan.

Marita Rajalin kirjoittaa: ”Rahusen ratkaisu, ”laps Suomen” vaihtamassa Suomea Ruotsiin, olisi ollut täysin mahdoton varhaisemmassa nuorisokirjallisuudessamme. Selkeämpää kannanottoa moniarvoisuuden puolesta -- tuskin tarvitaan.” (Rajalin 2001, 324) Rajalin näyttää

tulkitsevan Rahusen muuton syyksi nimenomaan suomalaisen ympäristön kielteiset asenteet tätä kohtaan.

RAHUSEN KOTOUTUMISKUVAUKSEN PROFIILI: yksityiseen elämänpiiriin painottuva yksisuuntainen marginalisaatio (kotoutumisprosessin epäonnistuminen).

5.3.2. Allun kotoutumisprofiili

ALLAN ”ALLU” SALMINEN, Ruotsi

Sirpa Puskalan Tapaus Allu Salminen (2003) on hyvin ongelmakeskeinen nuortenromaani. Sen päähenkilö Allan ”Allu” Salminen on traumatisoitunut pahoin jo kuusivuotiaana perheen vanhempien eron ja Ruotsiin muuton seurauksena. Tuolloin Allu olisi halunnut jäädä asumaan isänsä Martin luokse Helsinkiin. Kymmenen vuotta myöhemmin hän palaa Teija/Daisy-äitinsä tahdosta takaisin Suomeen, mutta rikkonaisuus ja ongelmat seuraavat hänen mukanaan: Allu on ahdistunut ja pelokas, mutta ulkonaisesti vahvasti äärioikeistolaiseen alakulttuuriin sitoutunut, jopa pelottavan näköinen nuori.

Puskala kuvaa Tapaus Allu Salmisessa Allun elämää monen eri henkilön näkökulmasta, myös Allu itse saa kertoa elämästään. Kertojat vuorottelevat omannimisissä luvuissaan läpi teoksen. Teos on luokiteltava nykykuortenromaaniksi.

Kaikkineen Puskala kuvaa Allun elämää Suomessa noin puolen vuoden ajan, yhden yläkoulun kevätlukukauden verran sekä jonkin verran kesälomaa. Teoksessa on myös runsaasti takautumia Allun aikaisempiin kokemuksiin. Ne selittävät hänen problemaattista nykytilannettaan.

Puskala kirjoittaa teokseensa avoimen lopun: Allu itse pohtii muuttamista takaisin Ruotsiin, mutta hänen Martti-isänsä tarjoaa myös mahdollisuutta jäädä asumaan Suomeen, mikä tarkoittaisi jälleen yhtä muuttoa, tällä kertaa Mikkeliin.

REUNAEHDOT

1) Kotoutumisen haasteet

a) elinolojen järjestäminen

Allu ei olisi halunnut muuttaa Ruotsista takaisin Suomeen (TAS, 36). Suomessa Allu asuu Helsingissä yhdessä äitinsä kanssa.

Maahan tultuaan Allu menee kevätlukukauden alussa ”kokeeksi” peruskoulun yleisopetuksen ryhmään luokanvalvojansa, äidinkielen lehtori Leena Virtasen ehdotuksesta, vaikka hän on Ruotsissa käynyt erityiskoulua (TAS, 48). Allu on koulussa enimmäkseen hiljaa, koska hän pelkää eikä osaa oikein mitään kieltä kunnolla. Hänen kielessään sekoittuvat lapsuuden Tornion seudun murre, mummolta opittu karjalanmurre, suomi ja ruotsi. (TAS, 41-42, 87.)

b) opittavat, vaadittavat uudet taidot ja tavat

Allu on kulttuuriltaan selkeästi suomalainen, joten on ymmärrettävää, ettei Puskala kuvaa lainkaan kulttuurisia ristiriitoja.

Taitojen parantaminen sosiaalisissa tilanteissa olisi Allulle tärkeää, sillä hän pelkää uusia ihmisiä ja välttelee tuntemattomien tapaamista (mm. TAS, 129). Allun on vaikea luottaa ihmisiin, koska hänet on monta kertaa revitty irti omilta juuriltaan. Hänellä on myös itsetunto-ongelmia. (TAS, 77.)

Lisäksi suomen kielen – tai minkä tahansa kielen – oppiminen kunnollisesti olisi Allulle tärkeä asia. Allu kertoo, että ensimmäisinä viikkoina maahantulon jälkeen hän ”ei käsittänyt kenenkään puhheesta mitään. Hyvä, jos pääsin kärryille ees siitä, puhuivatko ihmiset suomea vaiko ruottia.” (TAS, 53–54) Moninaisen kielellisen taustansa ja Ruotsissa käyttämiensä selviytymisstrategioiden, joihin kuuluivat muun muassa aggressiivisuus ja kommunikoi-mattomuus, hän ei osaa oikein mitään kieltä kunnolla: ”Ruottalaiset oli hakaneet minnuu siitä syystä, kun mie puhuin niin huonosti ruotia, ja suomalaiset taas aukovat päätänsä miun suomenkielestä.” (TAS, 41) Allu kuvaileekin ainoaa osamaansa kielimuotoa siansaksaksi (TAS, 42). Puheen tuottamisen lisäksi kirjallinen itseilmaisus on Allulle hankalaa (TAS, 77, 124).

c) kanssakäymisen mahdollisuudet kantaväestön kanssa

Allun elämänpiiri Suomessa on hyvin suomalainen. Hänellä on yksi hyvä ystävä, luokkatoveri Jenni Kyrö, joka toivoisi suhteen Allun kanssa olevan läheisempikin (TAS, 10). Jenni ja Allu kuitenkin sopivat, että Jenni on Allun sisko (TAS, 57, 86). Jenni syyttää Daisy-äitiä Allun vaikeuksista, ja puolustaa Allua opettaja Leena Virtasen syytöksiä vastaan (TAS, 131–133).

Allu hakee äidin korviketta opettajastaan Leena Virtasesta, jota hän myös kokee rakastavansa kuin äitiä (TAS, 117). Leena Virtanen suhtautuu Alluun aluksi ystävällisesti, ja muun muassa laskee useamman kerran hänet kotiinsa tukiopetuksen varjolla, mutta syyttää sitten Allua raiskauksesta. Tapahtumasarja ajaa Allun itsemurhajatuksiin asti (TAS, 117). Myöhemmin Leena Virtanen peruu aiheettomat syytöksensä.

Suomessa Allu ei saa pidettyä yhteyttä Ruotsin aikojensa parhaaseen ystäväänsä Jouni Torniaiseen, vaikka hän on luvannut soittaa tälle. Allu tuntee tästä syyllisyyttä, varsinkin kun Jouni katoaa. Teoksen lopussa pojat ovat kuitenkin yhdessä Suomessa, kesälomamatkalla Allun isän luona.

2) Maahanmuuttoikä

Allu muuttaa Suomeen teini-ikäisenä. Hän on muutaman hieman yläkoululaisia luokkatovereitaan vanhempi, sillä hän on jäänyt Ruotsissa kaksi kertaa luokalleen. Allu on 16-vuotias muuttaessaan takaisin Suomeen (TAS, 145).

3) Perhetilanne

Allun isovelji Timo ”Timppa” jää täysi-ikäisenä asumaan Ruotsiin, kun taas Allu ja hänen äitinsä palaavat Ruotsista Suomeen yhdessä.

Allun Martti-isällä on uusi puoliso, Soile-niminen nainen, jonka kanssa tämä asuu yhdessä Mikkelissä.

4) Muuttajan status

Allu on paluumuuttaja. Hän on syntynyt Suomessa, Torniossa (TAS, 20).

5) Pakolaisstatus

Allulla ei ole pakolaisstatusta.

AKKULTURAATIOPROSESSI

- julkisuus – yksityisyys

Maahanmuuttajuutensa vuoksi Allu ei ole tekemisissä viranomaisten kanssa. Viranomaisista Allun kerrotaan Suomessa olevan tekemisissä ainoastaan opettajien ja koulupsykologin kanssa. Ruotsissa viran puolesta auttavia aikuisia on ollut enemmänkin – erilaisia sosiaalipuolen työntekijöitä, päiväkotit ja koulut, jopa poliisi.

Allun elämää kuvataan lähinnä hänen yksityisten ajatustensa ja kontaktiensa kautta. Puskala keskittyy teoksessaan Allun yksityisen elämän, ajatusten ja ongelmien kuvaamiseen. Akkulturaatioprosessin kuvaus on siten yksityinen.

- suuntaisuus

Sirpa Puskala ei kirjoita Tapaus Allu Salmiseen lainkaan kulttuurista pohdintaa. Kielellisiä vaikeuksia lukuun ottamatta paluumuutto ei tässä nuortenromaanissa aiheuta kulttuurisia ongelmia. Allu on ollut vieras ja yksinäinen jo Ruotsissa. Hänen kotoutumisprosessinsa on siten katsottava yksisuuntaiseksi.

- akkulturaatioprosessi: marginalisaatio

Allun sopeutumisprosessista paluumuuttajana Suomeen Puskala antaa ongelmakeskeisen kuvan. Ongelmat aiheutuvat Allun henkilökohtaisista mielenterveyden ongelmista, ahdistuneisuudesta ja peloista. Suomeen palatessaan Allu on jo monet pettymykset, vaikeudet ja vastoinkäymiset, terapiat ja erilaiset apukonstit kokeillut ja läpikäynyt konkari, ja hän on täysin menettänyt uskonsa ihmisiin. Allu näyttää hurjalta (hakaristikuviot, kalju pää, käärmetatuointi), mutta on sisimmältään hyvin herkkä, pelokas, arka ja ujo ihminen.

Allu kärsii toistuvista painajaisista, joista hän uskaltaa puhua ainoastaan ystävälleen Jounille, mutta mainitsee niistä myös Jennille. Suomeen palattuaan Allu on alkanut pelätä ”melkein kaikkea mahdollista.” (TAS, 53) Hänen on ensimmäisinä viikkoina maahanmuuton jälkeen vaikea saada nukuksi.

Allu ei ole tyhmä, hän on esimerkiksi oppinut lukemaan itsenäisesti jo ennen poismuuttoaan Suomesta, mutta hän valitsee selviytymisstrategioikseen Ruotsissa muun muassa mykkyyden, minkä vuoksi hänet sijoitetaan erityiskouluun ”aivokuolletien osastolle”, kuten Allu itse ruotsalaista kouluaan kuvaa (TAS, 30). Allu kertoo, että selviytyäkseen hän rakensi ympärilleen

ovettoman häkin, johon kuuluivat mykkyys, yhteistyökyvyttömyys ja aggressiivisuus (TAS, 29–33).

Suomeen palattuaan Allu on niin hajalla ja rikki, että hän saa jopa itkukohtauksia (joita pakenee vessaan, TAS, 60–61, 85). Muutamat vierailut koulupsykologin luona eivät tuo helpotusta ahdistukseen (TAS, 70–71). Allu miettiikin: ”Mie olen niin täynnä ahdistusta, että kohta mie halkeen, jos kukkaan ei tule appuun.” (TAS, 72) Hän hakee apua ja turvaa Leena Virtasesta, mutta tämän raiskaussyytösten jälkeen Allu kertoo Jennille näkevänsä painajaisia jo päivälläkin, ja alkaa miettiä palaamista Ruotsiin, koska on hänen mielestään aivan yhdentekevää, missä hän asuu. Tässä vaiheessa Allu haluaa myös päästä kauas Leena Virtasen luota. (TAS, 124–125.)

Kiinnostavaa on, että Sirpa Puskala kuvaa teoksessaan mielestäni loppujen lopuksi enemmän Allun sopeutumisvaikeuksia Ruotsiin kuin hänen paluumuuttoprosessiaan Suomeen. Koska teoksessa keskitytään Allun ongelmiin ja traumaattisuuteen, on Allun akkulturaatioprosessin luonnetta haasteellista tavoittaa. Kulttuurisia ristiriitoja ei kielellisistä vaikeuksista huolimatta kerrota olevan, ainoastaan henkilökohtaisia, vaikeista kokemuksista aiheutuvia selviämisen ongelmia. Akkulturaatioprosessin lopullinen luonne jääkin melko vahvasti avoimeksi, sillä teoksen loppu on avoin. Teoksesta ei näin pysty lukemaan jääkö Allu Suomeen, vai toteuttaako hän ajatuksensa paluusta takaisin Ruotsiin.

Suomeen kotoutuminen on henkilökohtaisten ongelmien vuoksi Allulle joka tapauksessa hyvin vaikeaa. Heti muuttonsa jälkeen Allu kokee itsensä kaikin tavoin vieraaksi Suomessa, kuin olennoksi vieraalta planeetalta (TAS, 54). Romaanin lopussa hän myös kuvailee itseään hulluksi (TAS, 143). Jenni Kyröstä haaveileva mustasukkainen Jykä nimittelee Allua avoimesti, joten kiusaaminen, joka on alkanut Ruotsissa, jatkuu myös Suomessa (TAS, 56, 132).

Tulkitsen Allun akkulturaatioprosessin lopulta lähinnä marginalisaatioksi, vetäytymiseksi, sillä kaikista eniten Allu haluaa olla rauhassa. Mikäli teoksen loppu ei olisi niin avoin, sen tulkinta myös assimilaatioksi voisi tulla kysymykseen, koska kulttuurisia eroavaisuuksia tai lähtömaan kulttuurin säilyttämisyrittämiä ei kuvata – mutta sellainen tulkinta olisi täysin lukijan reseption varassa, sillä se edellyttää teoksen avoimen lopun tulkitsemista onnelliseksi loppuratkaisuksi niin, että Allu jää Suomeen asumaan hänestä aidosti välittävän Martti-isän luokse.

<p>ALLUN KOTOUTUMISKUVAUKSEN PROFIIILI: yksityiseen elämänpiiriin painottuva yksisuuntainen marginalisaatio.</p>
--

5.3.3. Paluumuuttajien representaatiot

Paluumuuttajakuvauksia on aineistossani vain kaksi, siis selvästi pakolaistaustaisten monikulttuuristen nuorten kuvauksia vähemmän. Näissä paluumuuttaja-henkilöhahmojen representaatioissa on useita yhteneväisiä piirteitä, vaikka teosten julkaisemisajankohtien välillä on tasan kymmenen vuotta. Sekä Björn (RAR) että Allu (TAS) ovat poikia, molemmat pojat ovat asuneet pitkään Ruotsissa, jossa molemmilla on ollut pienempiä ja suurempia hankauksia sekä muiden nuorten että viranomaisten kanssa. Molemmat pojat ovat hakeneet arvostusta – ja hakevat sitä myös Suomessa – väkivaltaa käyttämällä tai väkivallan uhalla. Lisäksi molemmat pojat kuvataan sisimmältään herkiksi ja kilteiksi pojiksi – Allu jopa mieleltään yliherkäksi, tasapainottoman oloiseksi.

Paluumuuttajakuvausten kotoutumisprosessien yhteinen piirre on myös se, että kummankin pojan kotoutumisprosessi epäonnistuu. Ne molemmat on luokiteltavissa marginalisaatioksi. Rahusen kohdalla poismuutto Suomessa on varmaa, mutta Allun tapauksessa tämä jää romaanin päättyessä avoimeksi. Tämä on huomionarvoista etenkin siitä syystä, että tutkimusaineistooni kuuluvien nuortenromaanien kotoutumiskuvauksissa säilyttään positiiviset, onnistuneen kotoutumisen representaatiot ovat selkeästi yliedustettuina epäonnistuneiden kotoutumisprosessien kuvauksiin verrattuna.

Paluumuuttajahenkilöhahmojen kuvauksissa maasta ja kulttuurista toiseen siirtymisen aiheuttama kodittomuus tai juurettomuus ei käännykään henkilöahmojen voimavaraksi tai persoonalliseksi rikkaudeksi, kuten pakolaiskuvauksissa, tai edes väyläksi kohti syvempää itsetuntemusta ja omien juurien ymmärtämistä, vaan se muodostaa aidosti syrjäytymisen riskiä lisäävän tekijän. Näiden paluumuuttajahenkilöhahmojen aikaisemmat elämäkokemukset ja -tapahtumat aiheuttavat ahdistuneisuutta ja yksinäisyyttä, jotka näkyvät heidän ihmissuhteissaan vaikeutena luottaa toisiin ihmisiin ja avoimuuden puutteena, vaikeutena avautua omasta sisimmästä muille. Molempien paluumuuttajahahmojen luotettujen uskottujen piiri on erittäin pieni.

Paluumuuttajakuvauksissa huomiotani kiinnitti myös se, että molemmissa teoksissa kuvattiin henkilöahmon muutoista sittenkin ehkä enemmän ensimmäistä muuttoa Suomesta Ruotsiin, ja sen henkilöahmolle aiheuttamia tuntemuksia ja kokemuksia, kuin itse paluumuuton aiheuttamia

tuntemuksia. Ruotsissa oloaika on molemmissa kuvauksissa paluumuuton kotoutumisen haasteita selittävä tekijä. Näin on mielestäni siitä huolimatta, että nuortenromaaneissa kuvattu ajankohta sijoittuu henkilöhahmojen paluumuuttoon Suomeen. Siten tämän jälkimmäisen akkulturaatioprosessin haasteita perusteltiin ensimmäisen muuton ja sitä seuranneiden kokemusten traumaattisuudella.

5.4. Siirtolaiset

5.4.1. Delfinan kotoutumisprofiili

DELFINA LORENA SOLEDAD MARIBEL AIRAS, Argentiina

Eppu Nuotio ja Tuutikki Tolonen ovat kirjoittaneet kolmiosaisen sarjan Pensionaatti Onnelasta, jota emännöi nuori Delfina Airas yhdessä isoisoisänsä abuelo Erneston (alun perin Eero Airas) kanssa. Teoskokonaisuudessa on ilmestynyt tähän mennessä kolme osaa. Onnela-trilogia ei ole nykynuortenromaani, sillä sen tekstissä on paljon sadunomaisia, uskomattomia ja absurdejakin piirteitä.

Onnela-trilogian kertojahahmona on Pensionaatti Onnelan naapurissa äitinsä Onervan ja isänsä Ismon kanssa asuva 13-vuotias Wasker Vadelma, joka on siis kirjailija. Teossarjassa Wasker puhuttelee lukijoitaan suoraan ja kerronnan ohella myös kommentoi teoksen tapahtumia.

Delfina on Suomeen muuttaessaan 12-vuotias tyttö, josta tulee pensionaatti Onnelan johtajatar. Hän on Waskerin paras ystävä ja teosten tärkein kuvauksen kohde. Onnela-trilogian ensimmäisessä osassa Delfina ja Ernesto saapuvat Suomeen, koska Heinäkummun kaupunki suunnittelee purkukuntoisena pidetyn Pensionaatti Onnelan rakennuksen hävittämistä. Argentiinasta saapuvat omistajat kuitenkin kunnostavat rakennuksen ja ryhtyvät pitämään siinä pensionaattia, vaikka yhteistyö viranomaisten kanssa monine lupineen ja säädöksineen sekä kulttuurieroineen ei aina suju kovin hyvin. Teossarjan ensimmäisen osan loppuessa Delfina ja pensionaatti on kuitenkin voittanut heinäkumpulaiset puolelleen, ja se saa myös viranomaisilta luvan jatkaa toimintaansa.

Teossarjan toisessa osassa Delfina aloittaa suomalaisen koulun, ja jatkaa työskentelyä pensionaatissaan. Sen kolmannessa osassa Erneston koti-ikävä saa sellaiset mittasuhteet, että

Delfina ja Ernesto palaavat takaisin Argentiinaan, oman suvun Chela-täidin johtamaan La Suerte (Onni) -pensionaattiin Los Amoresin pikkukaupunkin. Wasker ikävöi Delfinaa kovasti. Isoäitinsä Mormorin avustuksella Wasker ja hänen isänsä Eero matkustavat Definan luokse lomamatkalle. Heidän lomansa päättyessä myös Delfina ja Ernesto palaavat Suomeen, ja kerralla vietetään useammat häät.

REUNAEHDOT

1) Kotoutumisen haasteet

a) elinolojen järjestyminen

Delfina saapuu Suomeen, jotta Pensionaatti Onnelan rakennusta ei purettaisi. Rakennus on ollut useita vuosikymmeniä tyhjillään, ja ainoastaan paikan oikeat omistajat voivat sen pelastaa. Heinäkummun kaupungin eri maiden lehdissä julkaisemat tiedotteet tavoittavat Airaksen suvun Argentiinassa, ja Delfina matkustaa Suomeen yhdessä isoisoisänsä Erneston ja papukaija Pablon kanssa pelastamaan sukunsa omaisuutta. He asettuvat asumaan pensionaatti Onnelaan, ja palkkaavat jo matkalla suomalaisen Riston avukseen. Myös Waskeriin he tutustuvat heti Onnelaan saapuessaan.

Heinäkumpuun saavuttuaan Delfina aloittaa välittömästi työt pensionaatin kunnostamiseksi. Koska hän on nuori, on abuelo Ernesto virallisesti pensionaatin johtaja, mutta tosiasiallisesti Delfina johtaa sitä. Myös ensimmäiset vieraat saapuvat pian.

b) opittavat, vaadittavat uudet taidot ja tavat

Delfina osaa melko hyvin suomea, vaikka hänen suomenkielensä on vanhahtavaa ja hullunkurista. Silloin kun hän suuttuu, kielitaito heikkenee. Wasker kertoo: ”Hän [Delfina] puhuu muutenkin oudosti, mutta kun hän suuttuu, hän alkaa puhua, tai pikemminkin huutaa, aivan käsittämättömästi. ”Puoli vuotta! ... Ha-haa! Älä kompastu pelkkään OKSAAN! Minulle ei valehdella, kautta Pohjanmaan! ...Tietysti se KÄY, älä hulluile!” (DA1, 53)

Se suomalainen kulttuuri, johon Delfina on Argentiinassa tutustunut, on hyvin erilainen kuin Onnela-trilogian Suomen suomalainen kulttuuri. Delfina kertoo: ”Emma-täti ei ole antanut unhoittaa suomen kieltä. Laps Suomen ällös vaihda pois, hän laulelee. Kypron prinsessasta, tietysti Topeliusta, me osaamme sen ulkoa, kuten kaikki muutkin suomelaiset.” Minä [Wasker] vain

nyökyttelin, vaikka minulla ei ollut aavistustakaan, mistä ihmeestä hän puhui.” (DA1, 45)

Suomalainen kulttuuri vaatii siis totuttelua, ja Wasker toimii aluksi Delfinan siltana suomalaisuuteen. Ja samalla hän itse saa myös kylvyn argentiinalaisuutta: ”Delfina ja abuelo tulivat peräperää minun luokseni ja kumpikin suuteli minua poskille. (Haluan tässä vaiheessa ilmoittaa, että poskisuudelmat ovat ihan tavallinen, argentiinalainen tervehdystapa.)” (DA1, 147)

Kulttuurisia ongelmia syntyy eri yhteyksissä, esimerkiksi kun Ernesto ryntää kadulle keittiöveitsineen luullessaan veitsenteroittajan saapuneen paikalle (DA1, 78–79). Myös vaikkapa suomalainen joulunvietto on Delfinalle outoa: ”Miten sitä rosollia tanssitaan, voiko olla pianomusiikkia? ... Kuka asuu siinä piparkakkutalossa? ... Kenen poika se tiernapoika oikein on?” (DA2, 204-205)

Myös suomalaiseen koulukulttuuriin on totuteltava: ”Nyt Delfina suorastaan ulvoi naurusta... kaikki sanovat Johanna! Omasta opettajastaan ... [Argentiinassa sanotaan] että opettaja Kuosmanen tai neiti Kuosmanen. Arvokkaasti, ymmärrätkö.” (DA2, 82) Toisaalta Delfinalle sallitaan myös erikoisoikeuksia, muun muassa isoisoisä Ernesto käy välillä koulua hänen puolestaan (DA2, 121-128, 157-159).

Myös vuodenaikojen ymmärtämisen ja pukeutumisen kanssa on ongelmia – Delfina ei esimerkiksi syksyn alkaessa usko kylmyyden jatkuvan pitkään. Siksi hän pitää koulussa aluksi päällään vilttiä, ennen kuin suostuu uskomaan siihen, että Suomessa talvi jatkuu kuukausia. (DA2, 68–73.) Samoin pensionaatin lämmittämisen tarve pitää erikseen oppia.

c) kanssakäymisen mahdollisuudet kantaväestön kanssa

Vaikka Delfinan elinpiiri Pensionatti Onnelassa on monikulttuurinen – vieraita on useista eri maista – ja argentiinalaisuus vahvasti edustettuna, on Wasker-ystävän ohella autonkuljettaja-talonmies Risto (nuori, täysi-ikäinen, ensimmäisessä työpaikassaan oleva suomalaismies) eräs hänen lähimmistä auttajistaan. Silti Wasker on läpi teossarjan Delfinan tärkein kontakti suomalaisiin. Onnela-trilogian edetessä myös Waskerin vanhemmat, muut heinäkumpulaiset, oma opettaja ja luokkatoverit tulevat Delfinalle tärkeiksi.

Erikseen pitää mainita Delfinan viranomaissuhteet. Siirtolaistaustansa vuoksi Delfinan ei kerrota teossarjassa olevan yhteyksissä viranomaisiin. Yhteydet ja nimenomaisesti hankaluudet liittyvät yritystoimintaan ja pensionaatin pitämiseen vaadittavaan lupa- ja tarkastusviidakkoon. Tässä yhteydessä erityisen hankalaksi kuvataan päänimismies Anderson, joka esimerkiksi tulee

omavaltaisesti tarkistamaan pensionaattia ja sanoo tullessaan: ”Hiiteen sellainen laki, kai minulla nyt vielä jotain valtaa tässä kaupungissa on.” (DA1, 160)

Kouluun Delfina menee vasta saatuaan asiasta kirjeen Heinäkummun kaupungilta. Koulussa Delfina joutuu huomaamaan, ettei hän pysty asioimaan rehtorin kanssa kuin johtajatar toisen kanssa, sillä säännöt ovat erilaiset (DA2, 61-65).

2) Maahanmuuttoikä

Delfina muuttaa Suomeen varhaisteini-ikäisenä, 12-vuotiaana. Onnela-trilogiassa hän ei juuri vanhene. Sarjakirjoille tyypillisesti myös teosten kuvaama ajanjakso on lyhyt, yhteensä n. 1,5 vuoden mittainen, eikä Delfinan aikaansaapa, sosiaalinen ja temperamenttinen henkilöhahmo juuri tässä kirjasarjassa kehity tai muutu.

3) Perhetilanne

Delfina muuttaa Suomeen yhdessä isoisoisänsä Erneston kanssa. Argentiinaan jää hänen ”Argentiinan perheensä. – Ätini ja isotätini, kaikki enot ja sedät ja serkkuni.” (DA1, 180) Delfinan äiti on kuollut sairauteen tytön ollessa pieni, ja hänen isänsä on merimies, joka on pitkiä aikoja merillä. Delfina on kuitenkin varma, että kun isän laiva tulee lähelle Suomea, tämä tulee häntä tapaamaan (DA1, 182). Kirjasarjan viimeisen osan lopussa hän saa uuden isoisoäidin, kun Ernesto avioituu (aluksi harjoitusvieraaksi Onnelaan saapuneen) argentiinalaistaustaisen Elenan kanssa.

4) Muuttajan status

Delfina muuttaa maahan siirtolaisena.

5) Pakolaisstatus

Delfinalla ei ole pakolaisstatusta.

AKKULTURAATIOPROSESSI

- julkisuus – yksityisyys

Delfina ei ole tekemisissä viranomaisten tai julkisuuden (lehdistö, TV, ensimmäisen osan elokuvaryhmä) kanssa maahanmuuttajuutensa, vaan työnsä vuoksi. Delfina toteakin, että

”Suomessa huolia makaa kaikissa paikoissa, kun meillä on nämä virastot ja säädökset!” (DA3, 224) Teossarjan toisessa osassa myös koulun viranomaiset, rehtori ja opettajat tulevat Delfinalle tutuiksi. Erityisesti hän kiintyy luokanvalvojaansa Johanna Kuosmaseen.

Delfinan akkulturaatioprosessi painottuu ennen kaikkea ystävyysuhteiden myötä yksityiseksi sopeutumisprosessiksi.

- suuntaisuus

Koska Delfina on syntynyt ja elänyt sukunsa kanssa Argentiinassa, aiheuttaa Suomeen muutto suomalaista juurista huolimatta kulttuurisia ongelmia. Argentiinalaisuus on Delfinalle tuttua ja rakasta, Argentiina on aluksi tavallaan se keskus, josta hän tarkastelee koko maailmaa:

”Argentiinasta katsottuna Suomi on tosiaankin aika kaukana. Harva edes tietää, että Suomi on olemassa.” (DA1, 122) Delfina kertookin Waskerille: ”Minäkin vähän arvelin tänne matkaamista. Epäröin, josko laiva voi löytää niin kaukana olevan maan kun se on niin pienikin. Ja arvaat hyvinkin, että kaikki naapurimme siellä ihmetelivät suuresti, kun me matkasimme Eurooppaan... Mutta Ernesto kun näki ilmoituksen, ei hän voinut antaa syntymäkodin kadota. Se on kunnia-asia! Ja minä olen, naapuri, iloinen että tulimme. Vaikka kaikki epäilivät, ettei täällä kaukana voi asustaa.” (DA1, 122–123)

Delfina haluaa säilyttää argentiinalaisuuttaan samalla kun hän myös haluaa tutustua ja omaksua suomalaisuutta. Esimerkiksi joulua Delfina haluaa viettää sekä jouluaikaan suomalaisittain että tammikuussa, tomaattien kypsyttyä myös argentiinalaisittain. (DA2, 199–205, 249–257, 262–273.)

- akkulturaatioprosessi: integraatio

Delfina pyrkii elättämään itsensä Suomessa ja säilyttämään samalla myös yhteyksiä Argentiinassa asuvaan sukuunsa ja argentiinalaiseen taustaansa. Kun hänet määrätään kouluun, hän velvollisuudentuntoisena ihmisenä aloittaa koulunkäynnin. Delfina onkin mielenkiintoinen sekoitus sekä suomalaisuutta että argentiinalaisuutta. Kun hän on Suomessa, hän kaipaava Argentiinaa. Jo Onnela-trilogian ensimmäisen osan lopussa hän kertoo Waskerille: ”Oi on, on, hirmuinen ikävä! [Argentiinaan jäänyttä perhettä] Mutta sitten minä ajattelen, että vaikka ovat kaukana, niin samassa maailmassa. Eivät he katoa poies.... Minä ajattelen myös, että minulla on niin rakasta täällä Heinäkummussa. Minulla on abuelo ja Onnela. Ja sinä ja Risto. Jos minä lähtisin täältä, minä kaipaaisin tänne takaisin. Elämä on sen sorttista.” (DA1, 181)

Kun Ernesto ilmoittaa palaavansa Argentiinaan, Delfina ei haluaisi seurata häntä. Risto kertoo vuorostaan Waskerille: ”Delfina viihtyy Heinäkummussa. Tämä on hänen kotinsa, niin hän sanoo. Ja kuka kodistaan halua lähteä. Ei Delfina ainakaan. Mutta minkäs sille voi. Ei hän voi jäädä tänne yksinkään, hän on liian nuori.” (DA3, 10) Kirjasarjan kolmannen osan lopussa Delfina kertoo jo tässä tilanteessa, vastahakoisesti Suomesta lähtiessään olleensa ”niin kotonani täällä.” (DA3, 224)

Argentiinassa asuessaan Delfina kaipaa Suomea, ja huomaa monia asioita, jotka ovat hänen mielestään hyvin, jopa paremmin Suomessa kuin Argentiinassa, esimerkiksi koululaitos (DA3, 180–181). Melko lyhyen Argentiinassa vietetyn ajan jälkeen Ernesto päättää avioitua, ja Delfina palaa takaisin Suomeen hänen kanssaan. Suomessa Delfina ottaa pensionaatin jälleen hoiviinsa ja toteaa: ”Ei ole helppoa asua Suomessa, mutta kuka sanoi, että kaiken tanssimista pitäisi ollakaan? Onnelassa meillä on uunissa tuli ja pöydällä ruoka. Ja ystävät ympärillä ja jalassa Onervan ja Waskerin Mormorin kutomat villasukat. Onni asuu täällä kanssamme, joten hyvin meidän on käynyt. Oikein hyvin.” (DA3, 225–226)

DELFINAN KOTOUTUMISKUVAUKSEN PROFIILI: yksityiseen elämänpiiriin painottuva kaksisuuntainen integraatio.

5.4.2. Monikan kotoutumisprofiili

ANNA MONIKA LUNAR, Pariisi – Afrikka - Lontoo

Leena Laulajaisen Noidan kummitytär -teoksessa (1996) maahanmuuttajan kotoutumisen kuvaus on teoksen sivuhenkilön kuvausta. Anna Monika Lunar on afrikkalaistaustainen, Suomessa asuva tyttö. Hän on syntynyt Pariisissa, jossa asui isänsä Aristid Lunarin ja äitinsä Viktoria Westmanin kanssa. Pariisista perhe muutti Afrikkaan, mutta tarkempaa oleskelupaikkaa siellä ei romaanissa kerrota, vaan ainoastaan se, että kyseessä oli rannikkokaupunki, jossa isän isoäiti Dala asui joen rannalla (NKT, 47). Monikan isä oli syntynyt Kilimanjaron juurella, siis Tansanian valtion alueella (itse teoksessa valtiota ei nimetä). Afrikasta Monika muuttaa isänsä ja tätinsä, Mafalda Lunarin kanssa ensin Lontooseen, josta he muuttavat Suomeen, Monikan äidin synnyinmaahan. (NKT, 45.)

Monika on saanut kuuluisuutta laulu- ja tanssitaidoillaan, television Spring Melody -kilpailuvoiton kautta. Hän työskentelee myös teinimallina. Hän elää keskellä julkisuusmyllyä, esiintymisiä ja mainoskuvauksia. (NKT, 39.) Hän on samalla myös koululainen, joka suree omaa äidittömyyttään. Monikalle on kerrottu, että hänen äitinsä on kuollut, kun hän oli pieni.

Monikan äiti on suomalaissyntyinen Viktoria Monika Lunas os. Westman, eli Wicca, joka on moneen otteeseen pyrkinyt tapaamaan tytärtään sen jälkeen, kun hän erosi miehestään Monikan ollessa kaksivuotias. Monikalta on salattu se, että hänen äitinsä on elossa ja pyrkii aktiivisesti tapaamaan tytärtään. Muutama kuukausi ennen kuin Monika saa oikean tiedon äidistään, tämä on kuitenkin kuollut liikenneonnettomuudessa. Kun Monika saa tietää, että hänelle on valehdeltu äidistä, hän sairastuu.

Teoksen varsinainen päähenkilö, Wiccan kummi- ja sisarentytär, 16-vuotias Amelie Tistonen, pääsee yhteyteen Monican kanssa. Amelie selvittää Monican ja Tistosten sukulaissuhteen Wiccan jäämistön avulla. Wicca on jättänyt Amelielle perinnöksi talismaninsa, pienen afrikkalaisen naisfiguurin, Savijumalattaren, joka kuvataan teoksessa esihistoriallisen hedelmällisyysamulentin tai -patsaan kaltaiseksi esineeksi. Amelie uskoo, että patsas puhuu hänelle. Savijumalattareen liittyy teoksessa useita unenomaisia jaksoja. Teoksen lopussa Amelie antaa patsaan Monikalle, jolle hän katsoo sen kuuluvan.

REUNAEHDOT

1) Kotoutumisen haasteet

a) elinolojen järjestyminen

Monika asuu Suomessa yhdessä isänsä ja tätinsä kanssa. Isä tekee pitkiä työpäiviä ravintolayrityksessään. Monikan isä johtaa Suomessa Kilimanjaro-nimistä ravintolaa. Hän on usein työmatkoilla ja poissa kotoa, sillä hän tekee kovasti töitä, ja pitkiä työpäiviä.

Sitä vastoin Mafalda-täti on Monikalle kuin äiti. Hän on kotona hoitamassa teini-ikäistä Monikaa. Täti huolehtii ja myös valvoo Monikan arjen. Monika on teinitähti, eikä hänen elämänsä ole aivan tavallista. Hän käy peruskoulua kansainvälisessä koulussa, jonne täti kuljettaa häntä aamuin iltpäivin (NKT, 44). Romaanissa kuvattu vuosi on Monikalle siksi työntäyteinen ja vaikea, että hän ei saa peruskoulun päättötodistusta (NKT, 158).

Vaikka Monika kokee, että Mafalda ja isä rakastavat häntä ja pitävät hänestä hyvää huolta, kumpikin omalla tavallaan, hän kaippaa silti äitiään (NKT, 44–45). Lisäksi isän ja Mafaldan huolenpito sekä menestymisvaatimukset tuntuvat Monikasta raskailta: ”Monikan täytyi saada elämälleen aivan toisenlaiset kehykset kuin Mafalda oli saanut aika aikanaan – ja ne hän tulisi saamaan, siitä Mafalda pitäisi huolen! – Monika tunsii olevansa maalaus, jota Mafalda maalasi!” (NKT, 48) Vasta kun Monika masentuu vakavasti ja joutuu sairaalaan, Mafalda ymmärtää tämän olevan oma, itsenäinen henkilönsä. Kaarina Kolu on tulkinnut Monikan kasvatuksen afrikkalaiseen kulttuuriin kuuluvan autoritaarisuuden osoitukseksi (Kolu 2003, 72). Kuitenkin Laulajainen kuvaa Mafaldan käytöksen mielestäni enemmänkin tädin henkilökohtaista kokemuksista ja elämänkohtalosta johtuvaksi.

Kun Monika saa yhteyden Tistosen perheeseen, hän ystäväystyy serkkunsa Amelien kanssa (NKT, 152). Myöhemmin, kun hänen isänsä matkustaa kotimaahansa avaamaan uuden ravintolan, Monika muuttaa Tistosille asumaan (NKT, 154).

b) opittavat, vaadittavat uudet taidot ja tavat

Suomeen tullessaan Monika tunnistaa äitinsä laulaman laulun sanat, mutta ei ymmärrä niitä. Hän päättää opetella nurmilinnun kielen, äitinsä laulun kielen, sillä ”Kehtolaulu oli ainoa asia, joka yhdisti hänet hänen tuntemattomaan äitiinsä.” (NKT, 46) Monika nimittääkin suomea jatkuvasti nurmilinnun kieleksi (NKT, 46, 121). Teoksessa ei kerrota, millä kielellä Monika kommunikoi muiden henkilöiden kanssa romaanin tapahtuma-aikana, mutta kontaktien sujuvuuden näkökulmasta on syytä tulkita niin, että hän on oppinut neljän maassaolovuotensa aikana käyttämään suomen kieltä sujuvasti, sillä kielivaikeuksista ei kerrota.

Myöskään kulttuurisista sopeutumisvaikeuksista ei kerrota. Kuitenkin se käy ilmi, että suomalaisuus on Monikalle outo, vieras asia hänen tullessaan maahan, sillä hän on elänyt afrikkalaisuuden ympäröimänä.

Sitä vastoin tarkemmin kuvataan Monikan erilaisuuden ja yksinäisyyden tuntemuksia, sekä hänen kohtaamaansa rasismia, joka ilmenee lähinnä pahansuopana nimittelynä. Pahimpana tekona kerrotaan se, kun kaksi tyttöä hänen koulustaan lähettää Monikalle noitakortin, johon on kirjoitettu teksti ”Painu takaisin päiväntasaajalle, lakumissi.” (NKT, 96)

c) kanssakäymisen mahdollisuudet kantaväestön kanssa

Täti Mafalda Lunar suojelee Monikaa tarkoin, siksi hänen kanssakäymisen mahdollisuutensa kantaväestön kanssa ovat erittäin rajoitetut. Toisaalta tätä perustellaan myös julkisuudelta suojautumisella. Mafalda on muun muassa kieltänyt Monikaa puhumasta tuntemattomien ihmisten kanssa (NKT, 85). Mafaldan roolia Monikan elämässä kuvataan teoksessa esimerkiksi näin: ”Mafaldalla oli Monikan lukujärjestys seinällään. Hän vei Monikan joka päivä kouluun ja haki hänet koulusta. Mafalda kuljetti Monikaa kuvauksissa, esiintymistilaisuuksissa ja niillä harvoilla nuorisokutsuilla, joihin Monika kutsuttiin ja joihin hän sai luvan osallistua.” (NKT, 44) Mikäli Mafalda ja isä eivät ole tavanneet ihmistä, jonka haluaa keskustella tai seurustella Monikan kanssa, tämän kuuluu kieltäytyä (NKT, 86). Monika on elänyt Suomessa niin muusta yhteiskunnasta ja nuorista irrallista ja suojattua elämää, että hän ei esimerkiksi tiedä, että Leijonakuningas on lastenelokuva (NKT, 87).

Monikan lyhyt seurustelu rockmuusikko Isidor Differencen (oikeasti ravintola Kilimanjarossa moottoripyörälähetinä työskentelevä 18-vuotias Jussi Tuppurainen) on mahdollista ainoastaan karkaamalla ja valehtelemalla tädille.

Työskennellessään mainoskuvauksissa, tv-sarjassa, levytyksissä ja muualla julkisuudessa Monika on tekemisissä suomalaisten aikuisten, eri alojen ammatti-ihmisten kanssa.

Kun Monika löytää sukulaisensa Tistokset ja muuttaa näiden luokse asumaan, hänen elämänpiirinsä laajenee ja vapautensa kasvaa. Hän saa valita itse vaatteensa ja liikkua vapaammin ikäistensä nuorten kanssa. Juhannusta hän viettää Tistosten seurassa Hirviniemen huvilalla, Tistosten kesäpaikassa. Tässä elämänvaiheessa hänen ei tarvitse enää tarkkailla painoaan, ja hän muuttuu terveemmäksi, reippaaksi ja iloiseksi. (NKT, 175.)

2) Maahanmuuttoikä

Monika on 15-vuotias romaanin tapahtuma-aikaan. Koska teoksessa kerrotaan, että muutto Suomeen on tapahtunut neljä vuotta aikaisemmin (NKT, 45), voidaan päätellä, että Monika on muuttanut Suomeen varhaisteini-ikäisenä, 11-vuotiaana.

3) Perhetilanne

Monika muuttaa Suomeen yhdessä isänsä Astrid Lunarin ja tätinsä Mafalda Lunarin kanssa. Kun yhteys suomalaisiin äidinpuoleisiin sukulaisiin syntyy, hän muuttaa asumaan Tuomas ja Tea Tistosen perheeseen, tavallaan kuin Amelien sisareksi.

4) Muuttajan status

Monika muuttaa maahan siirtolaisena. Hänen isänsä päättää siirtää liiketoimintansa Suomeen, jossa hän ajattelee etnisen ravintolan pitämisen kannattavan, ja tuo tyttärensä mukanaan entisen vaimonsa kotimaahan. (NKT, 45.)

5) Pakolaisstatus

Monikalla ei ole pakolaisstatusta.

AKKULTURAATIOPROSESSI

- julkisuus – yksityisyys

Monikan ei kerrota olevan tekemisissä viranomaisten kanssa. Teoksessa mainitut viranomaisyhteydet eivät liity maahanmuuttajuuteen, vaan koulunkäyntiin: kansainvälisen koulun rehtorille ilmoitetaan sairaspöissaoloista ja luokanvalvojan kanssa neuvotellaan peruskoulun suorittamisesta.

Mediajulkisuus on teoksessa kuitenkin erittäin vahvasti läsnä Monikan teinitähteyden ja Monikan siivellä tästä julkisuudesta hyötymään pyrkivän Isidor Differencen hahmossa. Monessa yhteydessä kerrotaan, ettei Monikan julkinen kuva ole aito, todellinen Monika.

Monikan akkulturaatioprosessin luonne on vahvasti yksityinen.

- suuntaisuus

Monika arvostaa afrikkalaista taustaansa, isänsä kulttuuria. Afrikassa kuulemisensa kertomusten ja siellä tapahtuneiden kokemusten ajattelemisen tuottaa hänelle iloa ja lohtua (NKT, 37–38). Monika arvostaa afrikkalaista puolta itsessään, vaikka häntä ympäröivä suomalainen yhteisö ei läheskään aina näin tee.

Ihonvärinsä vuoksi Monikaa pidetään Suomessa afrikkalaisena, vaikka hän on puoliksi suomalainen (NKT, 44). Hänen ihonvärinsä erottaa hänet muista nuorista, ja sitä epäillään osasyiksi hänen masennukseensa (NKT, 121).

- akkulturaatioprosessi: integraatio

Teoksen lopun avoimuus, se, ettei selvästi kerrota, palaako Monika uuden kouluvuoden alkaessa Tistosten luokse Suomeen, tekee hänen akkulturaationsa integraatioluonteesta vahvasti kysymysmerkkillisen. Ennen Suomeen tuloaan Monika on muuttanut monta kertaa, ja kokee yksinäisyyttä ja juurettomuutta. Toisaalta oikea tieto äidistä ja tämän kohtalosta sekä äidinpuoleisten sukulaisten löytyminen Suomesta saa Monikan löytämään uudenlaisen kiintopisteen omaan elämäänsä, ja myös Suomeen ja suomalaisuuteen.

Monika kertoo ennen Tistosten tapaamista, että hän on koko ikänsä kärsinyt yksinäisyydestä: hänellä ei ole sisaruksia, ja hän on joutunut vaihtamaan koulua usein. Esimerkiksi Tistosen perheeseen muuttaessaan ”Monika oli tuonut mukanaan Tistoselle vain muutaman vaatekappaleen ja ison nallen. Hän on muuttanut niin usein, että osasi siirtyä paikasta toiseen kuljettamatta mukanaan koko omaisuuttaan!” (NKT, 158)

Suomessa, mediajulkisuuden myötä, Monika kokee yksinäisyytensä kipeämpänä kuin koskaan aikaisemmin (NKT, 39). Esimerkiksi koulussa Monika ajattelee ”minua ympäröi tyhjiys kuin läpinäkymätön sumu.” (NKT, 49) Hän kokee maailman kylmäksi, ja suojattomaksi paikaksi, ja itsensä täysin yksinäiseksi.

Teoksen loppupuolella Tistokset tarjoavat Monikalle mahdollisuutta jäädä luokseen Suomeen asumaan seuraavaksi vuodeksi, vaikka hänen isänsä ja tätinsä ovat muuttaneet Afrikkaan, jonne isä aikoo perustaa uuden ravintolan. Monika empii, koska häntä on kiusattu Suomessa erilaisuutensa vuoksi, mutta kertoo sitten oppineensa olemaan välittämättä kiusaamisesta. Kun Monika pohtii muuttoa Afrikkaan, Amelie huomauttaa, että myös Afrikassa Monika on erilainen ja erinäköinen kuin muut, mutta siellä vain vaaleampi. Monika kertoo Tistosille aikovansa neuvotella seuraavana päivänä puhelimitse isänsä kanssa Suomeen paluusta, sillä kesäksi Monika aikoo matkustaa Afrikkaan. (NKT, 176–177.) Siten päätös palaamisesta loman jälkeen Suomeen jää hieman avoimeksi, vaikka uudet, rakkaat suomalaiset ihmiset (suomalaisten sukulaisten lisäksi poikaystävä Jore) viittaavat siihen, että Monikan siteet Suomeen ovat jo muodostuneet hyvin vahvoiksi, vaikkei hän biologiseen äitiinsä ennättänytkään tutustua.

Kun Monika miettii, millainen hän olisi, jos olisi elänyt erilaista elämää ja saanut tuntea Wiccan, Amelie lohduttaa häntä: ”Olet nähnyt maailmaa enemmän kuin moni muu samanikäinen ja vanhempikin ... Puhut neljää kieltä. Jos olisit aina asunut samassa maassa, olisit toisenlainen kuin nyt... Sinulle ei ole kotimaata, mutta olet kotona maailmassa.” (NKT, 154)

Monika myöntää Amelien ajatuksen todeksi. Juurettomuuden, välitila- tai kolmannen tilan kokemuksella voi olla siis myös omat hyvät, voimaannuttavat puolensa.

MONIKAN KOTOUTUMISKUVAUKSEN PROFIIILI: yksityiseen elämänpäiriin painottuva kaksisuuntainen (todennäköinen) integraatio.

5.4.3. Siirtolaisten representaatiot

Siirtolaistaustaisia nuoria maahanmuuttajia kuvattiin aineistoni nuortenromaaneissa paluumuuttajien tavoin vain kahdessa nuortenromaanissa. Näiden henkilöhahmojen kuvaukset eivät paluumuuttajakuvausten tavoin olleet yhteneväiset, vaikka molemmat kuvatut nuoret olivatkin samaa sukupuolta. Myös heidän molempien akkulturaatiokuvauksensa edustavat yksityiseen elämänpäiriin painottuvia kaksisuuntaisia integraatiokuvauksia. Henkilöhahmojen kuvauksen erilaisuus johtunee suurelta osin henkilöhahmojen lähtökulttuurien ja elämäntilanteiden erilaisuudesta. Myös Onnela-trilogian fantasianomaisuus ja saduille tyypillisten tyylikeinojen käyttö erottaa sen tyyllillisesti kaikista muista aineistoni nuortenromaaneista.

Delfinan henkilöhahmon kuvausta (DA1, DA2, DA3) ei voi pitää muiden aineistoni nuortenromaanien tavoin realistisena (toki Alphonsen (IVO) ja Monikan (NKT) tarinoissa on omat epärealistiset piirteensä, mutta jälkimmäisessä lähinnä Amelien kokemana). Monikan kotoutumiskuvauksessa painottuu itse kotoutumiskuvauksen ohella myös mediakulttuurin kriittinen tarkastelu.

Monikan kotoutumiskuvausta hallitsevat aineistoni muiden nuortenromaanien henkilöhahmojen tavoin erilaisuuden ja yksinäisyyden kokemukset. Monikan (kuten Samin ja Alphonsen) erilaisuutta lisää myös hänen ulkonäkönsä erilaisuus – suomalaisten enemmistön ulkonäöstä poikkeavana hän pohtii Suomeen jäämistä ja täältä pois muuttamista tietoisena siitä, että Suomeen mahdollisesti jäädessään hän tulee aina erottumaan massasta oman ulkonäkönsä vuoksi. Monikan henkilöhahmossa tämä on kuitenkin myös positiivinen asia: Monikan eksoottisuutta ja kauneutta ihailaan, ja se tuo hänelle työtilaisuuksia.

Siirtolaiskuvauksissa työn tekeminen on molempien henkilöhahmojen kuvauksessa tärkeä asia.

Delfina tekee työtään iloisena, mutta Monika myös osin pakon – tädin halun – sanelemana.

Mielenkiintoista on, että tutkimusaineistoni muiden maahanmuuttajien henkilöhahmoista ainoastaan

Tiaisen Alexin kohdalla kesätyö ja sen mukanaan tuoma lisätienesti on tärkeä asia.

6. PÄÄTÄNTÖ

Tutkimusaineistoni neljätoista nuortenromaanin antavat mielestäni varsin monipuolisen kuvan maahanmuuttajanuorten akkulturaatioprosessien representaatioista suomalaisessa kirjallisuudessa. Toivonkin, että olen tämän tutkimukseni avulla onnistunut tavoittamaan nuortenromaanien monikulttuuristen henkilöhahmojen kotoutumiskuvausten monimuotoisuuden ja moniulotteisuuden. Kun aloitin tutkimustyötäni, ryhdyin aineiston keräämiseen siinä (moneen kertaan tutkimuskirjallisuudessakin kirjoitetussa) uskossa, että monikulttuurisia nuoria kuvaavia nuortenromaanin ei Suomessa olisi juurikaan kirjoitettu. Yllätyksekseni osoittautui kuitenkin, että materiaalia on jo saatavilla aivan riittävästi. Tutkimusaineistoni sisältää siis neljätoista suomalaisen kirjailijan tai kirjailijaparin kirjoittamaa nuortenromaanin, ja yhdentoista maahanmuuttajataustaisen henkilöhahmon kotoutumisprosessin tarkastelun. Juli-Anna Aerilan väitöstutkimuksen materiaalin keruun ajankohtana, vuosina 1993-2007, julkaistuista maahanmuuttajuutta käsittelevistä teoksista viisitoista kuvasi hänen mukaansa maahanmuuttajuutta tarkemmin (Aerila 2010, 90–91).

Merkittäväksi rajanvetäjäksi oman tutkimukseni aineistonkeruun kannalta osoittautui se, kuinka laajasti maahanmuuttajanuoren henkilöhahmoa on nuortenromaanissa kuvattu, ja myös se, onko hänelle annettu tilaa omaääniseen puheeseen. Jotta kotoutumisprosessin kuvauksen tarkastelu olisi tämän tutkimuksen tavoitteiden mukaisesti mahdollista, on kirjailijan täytynyt kirjoittaa nuortenromaaninsa edes jonkin verran nuoren henkilöhahmon omaa pohdintaa kotoutumisprosessin kulusta – ja samalla antaa hänelle myös omaa ääntä.

Omaäänisyys ei luonnollisestikaan edellytä tarkastelun kohteena olevan henkilöhahmon päähenkilöyttä. Esimerkiksi Marika Uskalin Hopeanorsu-teoksen (2004) Saksasta Suomeen tulleen paluumuuttajapojan Miron kotoutumistarina jäi pois tutkimusaineistostani sen vuoksi, että tälle henkilöhahmolle ei oltu kirjoitettu riittävästi omaäänistä oman elämän ja sen vaiheiden pohdintaa. (Miron hahmon funktio tässä nuortenromaanissa on ennen kaikkea päähenkilö Jonnan henkilöhahmoa tukeva ja täydentävä, eikä pohdintaa omasta menneisyydestä tai elämäkokemuksista sen vuoksi sisälly teokseen.)

Tutkimukseni aineistonkeruuvaiheeseen olenkin varsin tyytyväinen. Uskon, että tutkimukseni esittelee 1990- ja 2000-lukujen kotimaista monikulttuuristen henkilöhahmojen nuortenromaanin

varsin kattavasti. Ainakin sellainen saturaatiopiste aineistonkeruussa saavutettiin, että lisäaineiston löytäminen olisi edellyttänyt aivan uudenvälisiin aineiston etsintämenetelmiin ryhtymistä – tai aineistopohjan laajentamista vaikkapa lastenkirjallisuuteen. Siihen ei tämän työn puitteissa kannattanut ryhtyä, mutta yksi mahdollinen jatkotutkimuksen aihe tästä voisi toki avautua.

Viime aikoina toki myös aikuisten kirjallisuudessa on aikaisempaa enemmän ollut esillä maahanmuuttajataustaisia monikulttuurisia henkilöitä (esimerkiksi Lehtolainen 2010, Snellman 2010, Tervo 2011). Myös näiden romaanien tarkastelu olisi varmasti mielenkiintoinen tutkimuksen aihe. Silloin tutkimuskysymyksiä voisivat olla vaikkapa seuraavat: kuinka aidosti tasa-arvoisia ja kulttuurisensitiivisiä nämä teokset ovat? Kenen ääni saa kuulua kotimaisessa maahanmuuttaja-aiheisessa kirjallisuudessa?

Varsinaisen tutkimusaineistoni lisäksi luin useita muitakin monikulttuurisia henkilöitä kuvanneita nuortenromaaneja. Suuri osa näistä on teoksia, joissa maahanmuuttajuus on sivu- tai taustahenkilön ominaisuus. Tämä tulos on yhdenmukainen Juli-Anna Aerilan (2010) väitöskirjan tutkimustulosten kanssa.

Mielestäni useassa lukemassani teoksessa monikulttuurisen nuoren henkilöitä merkitys on ensisijaisesti se, että hänen avullaan on ollut mahdollista kuvata rasismia ja sen vaikutuksia nuortenromaanin suomalaisen ympäristöön ja päähenkilön elämään (esimerkiksi Kallioniemi 1995, Hakkarainen 1995, Levola 1999, Tiainen 2002b, Vaurula 1994). Näissä teoksissa maahanmuuttajataustainen monikulttuurinen henkilö on usein tullut perustelluksi yhteiskunnallisilla tai poliittisilla syillä, toiseuden ja vähemmistön edustajana – ennemmin kuin vaikkapa kulttuurisensitiivisyyden ja -tietoisuuden lisääjänä tai ensisijaisesti yksilöllisenä henkilöinä.

Toisaalta monissa tutkimusaineistooni kuulumattomissa nuortenromaaneissa, joissa teoksen päähenkilö omaa monikulttuurisen taustan, saattaa monikulttuurisuus tai kansainvälisyys ja kantasuomalaisesta ulkonäöstä poikkeavaan ulkonäköön liittyvä rasismi olla ikään kuin eräänlainen koriste tai pieni lisäyksityiskohta henkilöissä. Näissä teoksissa tätä piirrettä ei yleensä oteta syvällisemmän tarkastelun tai pohdinnan kohteeksi, saati että henkilöitä lähtö- tai taustakulttuuria tuotaisiin teoksessa tasa-arvoisena asiana esille (esimerkiksi Kallioniemi 2002,

2003, 2004, 2006, 2007; Kanto 2009a, 2009b, 2010; Kohonen 1999). Tällaiset teokset jäivät tutkimusaineistoni ulkopuolelle, sillä niistä ei löytynyt riittävästi aineksia päähenkilön akkulturaatioprosessin luonteen tarkasteluun, tai sellaiseen ei ylipäätään nouse mahdollisuutta, koska päähenkilö joko on adoptoitu Suomeen aivan pienenä tai syntynyt Suomessa monikulttuuriseen, osin suomalaiseen perheeseen.

Tutkimusaineistoni yhdentoista monikulttuurisen nuoren kotoutumisprofiilit jakaantuvat seuraavasti:

PAKOLAISNUORET:

ALEXIN PROFIIILI: julkiseen elämänpiiriin painottuva yksisuuntainen assimilaatio.
 AISHAN PROFIIILI: julkiseen elämänpiiriin painottuva kaksisuuntainen integraatio.
 SAMIN PROFIIILI: julkiseen elämänpiiriin painottuva kaksisuuntainen integraatio.
 ALPHONSEN PROFIIILI: yksityiseen elämänpiiriin painottuva kaksisuuntainen separaatio.
 ROSALIEN PROFIIILI: yksityiseen elämänpiiriin painottuva kaksisuuntainen integraatio.
 MARCELAN PROFIIILI: yksityiseen elämänpiiriin painottuva kaksisuuntainen integraatio.
 DAVORIN PROFIIILI: yksityiseen elämänpiiriin painottuva epäselvä integraatio.

PALUUMUUTTAJANUORET:

RAHUSEN PROFIIILI: yksityiseen elämänpiiriin painottuva yksisuuntainen marginalisaatio (kotoutumisprosessin epäonnistuminen).
 ALLUN PROFIIILI: yksityiseen elämänpiiriin painottuva yksisuuntainen marginalisaatio.

SIIRTOLAISINA MAAHAN TULLEET NUORET:

DELFINAN PROFIIILI: yksityiseen elämänpiiriin painottuva kaksisuuntainen integraatio.
 MONIKAN PROFIIILI: yksityiseen elämänpiiriin painottuva kaksisuuntainen (todennäköinen) integraatio.

Uskon, että tässä työssä käyttämäni, luvussa 5.1. tarkemmin esittelemäni akkulturaatioprosessin tarkastelumenetelmä yksityiskohtaisine kysymyksineen on hyvä väline nuortenromaanien henkilöhahmojen akkulturaatioprosessien tarkasteluun. Sen vuoksi tutkimukseni sisältämä analyysiosuus on myös ollut laaja. Analyysiosuuden tehtävänä on kotoutumisprosessien tarkastelun

lisäksi ollut myös kotoutumisprofiilien luomisen toimivuuden tarkastelu. Kotoutumisprofiilien avulla nuortenromaanien monikulttuuristen henkilöhahmojen akkulturaatioprosessin luonne on tässä tutkimuksessa ollut varsin vaivatonta nimetä. Mielestäni tämä menetelmä helpotti henkilöhahmojen kuvauksen jäsentämistä ja toi samalla tarkkuutta tutkimusaineiston käsittelyyn.

Tarkastelemastani aineistosta käy ilmi, että suomalaisissa nuortenromaaneissa monikulttuuriset henkilöhahmot saapuvat Suomeen varhaisteini- tai teini-ikäisinä. Ymmärrettävästi kaikki tutkimusaineistoni maahanmuuttajanuoret on myös kuvattu ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajiksi. Maahanmuuttajaryhmistä pakolaisnuorten kuvaukset ovat aineistoni perusteella selvästi yleisin maahanmuuttajanuorten ryhmä suomalaisissa nuortenromaaneissa, sillä niitä on seitsemän yhdestätoista kuvatussa henkilöhahmosta. Sekä paluumuuttaja- että siirtolaiskuvauksia on aineistossani selvästi pakolaiskuvauksia vähemmän, kaksi kumpaistakin.

Aineistossani kuvattujen monikulttuuristen nuorten akkulturaatioprosessien luonne on pääosin yksityinen (kahdeksan representaatiota yhdestätoista). Ainoastaan ilman perhettä maahan saapuneiden, julkisoikeudellisessa yhteisössä (pakolaiskeskuksessa) asuvien nuorten kotoutumiskuvausten painopiste on julkisen elämänpiirin alueella (kolme representaatiota yhdestätoista). Merkityksellistä on se, että kaikki julkiseen elämänpiiriin painottuvat kuvaukset ovat yhden kirjailijan yhden teossarjan henkilöhahmoja. Julkiseen akkulturaatioon painottuva akkulturaatioprosessin tyyppi on siis melko harvinainen suomalaisessa nuortenromaanitaiteessa.

Ylivoimainen enemmistö aineistoni nuorten akkulturaatioprosessin kuvauksissa on onnistuneen kotoutumisprosessin kuvauksia. Näissä kotoutumiskuvauksissa, joissa nuori jää asumaan tai tavoittelee pysyvää asuinsijaa Suomessa, akkulturaatioprosessi on lähes aina kaksisuuntainen (kuusi kuvausta kahdeksasta).

Edellä kuvatun kaltaiset akkulturaatioprosessein kuvaukset, onnistuneet kotoutumiset, ovat myös nykyisen virallisen suomalaisen kotouttamispolitiikan näkökulman mukaisia. Onnistuneena pidetty kotoutumisprosessi on aina kaksisuuntainen, ja sellaisia ovat myös useimmat tutkimusaineistoni henkilöhahmojen akkulturaatioprosessien kuvaukset. Yksisuuntaisia akkulturaatiokuvauksia ovat ainoastaan tavalla tai toisella epäonnistuneet tai loppuratkaisun osalta avoimiksi jäävät kotoutumiskuvaukset (henkilöhahmo jää romaanin päättyessä vakavasti pohtimaan maastamuuton

mahdollisuutta), jotka edellä olen rinnastanut marginalisaatioon. Yksisuuntaiseksi akkulturaatioprosessi kuvattiin lisäksi yhdessä assimilaatioon päättyneessä pakolaisnuoren kotoutumiskuvauksessa sekä molemmissa tutkimusaineistoni marginalisaatioprosesseissa eli paluumuuttajien kotoutumiskuvauksissa. Mielenkiintoinen tutkimustulos onkin mielestäni juuri se, että kummassakin aineistooni kuuluvassa paluumuuttajanuoren kuvauksessa monikulttuurisen henkilöahmon akkulturaatioprosessi on nimenomaan marginalisaatio. Näissä nuortenromaaneissa kuvatut nuoret henkilöahmot palasivat takaisin ”vieraaseen” maahan tai jäivät tosissaan pohtimaan tätä mahdollisuutta. Näin siitakin huolimatta, että he ovat etniseltä taustaltaan suomalaisia, aikanaan Suomessa syntyneitä. Tämä on mielestäni hyvin voimakas ratkaisu, joka näyttää myös olevan yhdistettävissä idyllifobisen ”ongelmakimppunuoren” henkilöahmoon. Paluumuuttajanuoret kuvattiin aineistossani juurettomina, mutta toki pienin toivon ja kotiutumisen mahdollisuuden säikein. Aineistoni ainoassa separaatiokuvauksessa suomalainen yhteiskunta (suomalaiset viranomaiset yhdessä suomalaisen yhteisön kanssa) tekevät maahanmuuttajan elämästä niin vaikean, ettei romaanissa kuvattuun Suomeen jääminen ole monikulttuurisen nuoren mielestä enää ainoa houkutteleva vaihtoehto. Alphonsen henkilöahmo tavallaan pakotetaan separaatioon ympäristön kaltoin kohtelun ja nuivuuden vuoksi – vaikka hänen ja hänen perheensä kuvataan ennemminkin pyrkivän (ainakin nuortenromaanin alussa) integroitumaan Suomeen. Ja minkä älykkyysreservin romaanin Suomi tässä maahanmuuttajahenkilöahmossa menettääkään!

Tutkimusaineistossani yhdentoista kuvattun nuoren henkilöahmon akkulturaatioprosesseista kaikkiaan kahdeksan voidaan katsoa onnistuneiksi, jopa niin, että yksi nuorista henkilöahmoista pyrkii itse assimiloitumaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Loput kuvauksista ovat kahden kulttuurin (lähtö - ja vastaanottava kulttuuri) arvostuksesta ja omaksumisesta kertovia akkulturaatioprosessin kuvauksia. Tätä voinee pitää poliittisesti oletettavana tai todennäköisenä, kun ajatellaan, että nuortenromaanin kirjallisuudenlajina pyrkii vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän ylläpitoon, siis sopeutumiseen ja sopeuttamiseen niin, että nuortenromaaneissa on tavallaan olemassa tietynlainen onnellisten loppujen tai ainakin toiveikkuuden herättämisen pakko.

Tutkimusaineistoni enemmistönä olevat integraatiokuvaukset vastaavat siis hyvin Suomen nykyistä virallista kotouttamispolitiikkaa. Ne ovat virallisen maahanmuuttopolitiikkamme näkökulmasta korrekteja. Suomalaiset nuortenkirjailijat näyttävätkin laajalti omaksuneen maamme virallisesti parhaana pitämän akkulturaatioprosessin luomiensa nuorten henkilöahmojen kuvauksiin.

Nuortenromaaneissa representoitujen akkulturaatioprosessien onnistuneisuudesta huolimatta teoksissa toistuvat yksinäisyyden, erilaisuuden ja juurettomuuden teemat. Kotoutumisprosessien haasteellisuudesta huolimatta ne näyttävät (paluumuuttajakuvauksia lukuun ottamatta) yleensä nuortenromaaneissa kääntyvän positiiviseksi voimavaroiksi monikulttuurisille henkilöhahmoilleen – ennemminkin henkilöhahmojen henkilökohtaiseksi rikkaudeksi ja vahvuudeksi kuin syrjäytymistä aiheuttavaksi tekijäksi. Tyypillistä näille henkilöhahmoille ja heidän representaatioilleen on se, että he ovat kotonaan maailmassa, maailmankansalaisia, monia kieliä ja kulttuureja hallitsevia nuoria, eivät juurettomuuttaan surevia haahuilijoita.

Tutkimukseni teoriaosuuden representaation esittelyn yhteydessä pohdin sitä, mitä maahanmuuttajakuvausten kannalta merkitsee se, että nuortenromaanien maahanmuuttajakuvaukset on kirjoitettu moninkertaisesti representoidusta tai ”suomalaisvalottuneesta” näkökulmasta. Esimerkiksi Alex-trilogiaa on (suomalaisessa kirjallisuudessa) kiitetty osaavuudesta ja oivaltavuudesta, jopa omaelämäkerrallisesta otteesta. Kuitenkin mielessäni on vahvana kysymys siitä, kuinka tarkka kuva toisen kulttuurin edustajan kokemuksista on mahdollista saavuttaa toisen kulttuurin edustajan kirjoittamana. Akkulturaatioprosessien kuvauksissa on ehkä sittenkin kuvattu vain enemmän tai vähemmän puhtaasti suomalaista suhtautumista maahanmuuttoon kuin tavoitettu varsinaisesti muualta tulleiden nuorten henkilöhahmojen kotoutumisprosessien kuvausta. Representaatioon liittyvät kysymykset ovatkin tutkimukseni aiheen näkökulmasta monella tapaa keskeisiä.

Nuortenkirjojen kotoutumiskuvausten suomalaisissa representaatioissa omaa lukukokemustani häiritsi jossain määrin monen teoksen kohdalla tietynlainen nationalistissävyytteinen on-lottovoitto-syntyä-Suomeen-ideologia, joka mielestäni myös estää aidon kulttuurisensitiivisyyden sekä kulttuurien välisen aidon tasa-arvon kuvaamisen. Kulttuurinen etnosentrismi ja hegemonia, kukapa-ei-Suomessa-haluaisi-asua-ajattelutapa, on mielestäni monessa tutkimusaineistoni nuortenromaanissa läsnä. Toki aineiston monikulttuuristen henkilöhahmojen kuvauksessa on teoskohtaisia eroja, sillä esimerkiksi Annika Luther ja Leena Laulajainen näyttävät teoksissaan kykenevän melko kulttuurisensitiiviseen ja tasa-arvoiseen, aidon monikulttuurisuuden pohjavireeseen.

Mieleen nouseekin kysymys siitä, kuinka kauan kestää se, että maahanmuuttajasta tulee suomalainen? Tai kääntäen, kuinka kauan maahanmuuttaja on Suomessa ”muukalainen” tai ”ulkomaalainen” tai ”pakolainen”? Onko kerran Suomeen muuttanut ikuinen maahanmuuttaja? Kirjallisuudesta ja arkikokemuksesta tiedämme, että ihmisen oma etninen identiteetti voi olla puhtaasti ja tietoisesti valittu asia. Sillä ei välttämättä myöskään aina ole kovin määräävää asemaa hänen arjessaan. Etnisen identiteetin on mahdollista olla myös tietoisesti valittuja rooleja tai jopa tilanteesta toiseen vaihtuvia performansseja. (Rantonen 2009a, 51.) Kuka saa siis nyky-Suomessa olla suomalainen? (Järvelä 2010, 36)

Suomi on pysyvästi monikulttuuristunut ja kansainvälistynyt. Paluuta ideaaliseen topeliaaniseen aikaan ja sen homogeeniseen suomalaiskuvaan ei yksinkertaisesti enää ole. Samalla Suomi on myös menettänyt omaa periferisyyttään – se ei enää ole irrallaan eikä suojassa kansainvälisiltä tapahtumilta, vaan myös globaalin ja maahanmuuton negatiiviset seuraukset (ihmiskauppa, terrorismi, rasismi ja viharikokset) ovat arkipäiväistyneet. Elämän sattumanvaraisuuden tuntu ja turvattomuus ovat lisääntyneet – tai ainakin tulleet näkyvämmiksi. Siitä huolimatta toivon, että kulttuurisensitiivisyys ja näkemys Suomesta kulttuurisesti hybridisoituvana, aidosti monikulttuurisena ja ehkä kreolisoituneenakin tulisi jatkuvasti hyväksyttäväksi. Kirjallisuudella on mielestäni merkittävä voima tässä toiseuden näkyväksi ja hyväksyttäväksi tekemisessä samaistumiskohteita tarjoavien, laadukkaiden representaatioiden avulla.

Tämän tutkimuksen kirjoittaminen on ollut minulle sekä erittäin suuri ilo että samalla myös haaste. Opiskeluprosessin aikana olen oppinut paljon uutta, ja joutunut uudelleen pohtimaan ja perustelevaan omia näkemyksiäni. Erityisen tyytyväinen olen siitä, että olen pysynyt kirjoittamaan tutkimukseni ammatillisesti minulle kiinnostavasta aiheesta ja vielä omalla äidinkielelläni, ja pystynyt näin omalta osaltani ylläpitämään suomen kielen käyttöä tieteellisessä kontekstissa. Tämä on ollut tietoinen poliittinen ele myös tutkimukseni lähdekirjallisuuden osalta (vrt. Savolainen 1995b, 21. Ks. myös Veivo 2011, Juvonen, Rossi & Saresma 2010, 16 kannanotoista suomen kielen säilyttämiseen ja ylläpitämiseen akateemisen oppimisen, opettamisen ja keskustelun kielenä.)

Suomalaisia nuortenkirjailijoita avoimesti haastaen Päivi Heikkilä-Halttunen on kysynyt ”onko ”valtavirrasta poikkeavan” nuoren nahkoihin meneminen suomalaiselle nuortenkirjailijalle yhä liian vaikeaa – tai pelkääkö kirjailija kenties leimautuvansa?” (Heikkilä-Halttunen 2003, 90) Vaikka

Heikkilä-Halttunen liittää kysymyksensä ennen kaikkea homoseksuaalisuuden kuvaamiseen, voi sen mielestäni vuonna 2011 aiheellisesti laajentaa myös muiden vähemmistöjen representointiin. Nyt käsillä olevan tutkimuksen perusteella vastaus Heikkilä-Halttusen esittämään kysymykseen jää vielä avoimeksi, sillä vaikka maahanmuuttajuus ja moninaisten suomalaisuuksien nykyinen kirjo on ehdottomasti käsittelyn arvoisena asiana saanut jo jonkin verran sijaa suomalaisissa lasten- ja nuortenkirjoissa, ei niitä käsitteleviä nuortenromaaneja ole aivan kyllästymiseen asti kirjoitettu.

Koska olen käyttänyt tutkimuksessani runsaasti tilaa oman paikantuneisuuteni (Saresma 2010, 71) esille tuomiseen, lienee paikallaan päättää tutkimukseni vielä kerran tarkastelemalla sijaintiani lyhyesti. On mielestäni itsestään selvää, että jokaiselle on sallittava oman kulttuuritaustansa arvostaminen, eikä kenenkään tarvitse hyväksyä kaikkea, mutta monenlaisen erilaisuuden sietokyvyn kasvu on mielestäni sinällään tavoittelemisen arvoista. Samalla on kuitenkin myös tunnustettava, että on olemassa joitakin harvoja absoluuttisia, kyseenalaistamattomia arvoja, kuten esimerkiksi elämän- ja ihmisarvo, sanan- ja mielipiteenvapaus. Tästä lähtökohdasta käsin ja pyrkien ymmärtämään ja tiedostamaan sekä kunnioittamaan toinen toistemme sekä kulttuuriemme eroja ja samuuksia voimme tehdä yhteisestä ja ainoasta Telluksestamme itsellemme ja lapsillemme hieman paremman paikan elää.

LÄHTEET

MONIKULTTUURINEN AINEISTOMATERIAALI

- Hakkarainen, Olli (1995) Enkelinkuvia lumessa. Karisto Oy.
- Holmberg, Annina (2000) Punainen kyynel. Werner Söderström Osakeyhtiö. Helsinki.
- Huovi, Hannele (1996) Lasiurinko. Tammi. Helsinki.
- Kallioniemi, Tuula (2003) Pätkämäen toivot amatsonien armoilla. Kuvittanut Jussi Kaakinen. Otava. Helsinki.
- Kallioniemi, Tuula (2004) Pätkämäen robin hoodit. Kuvitus Jussi Kaakinen. Otava. Helsinki.
- Kallioniemi, Tuula (2007) Pätkämäen tarzanit. Kuvitus Jussi Kaakinen. Otava. Helsinki.
- Kallioniemi, Tuula (2002) Pätkämäen toivot pisesmiehinä. Kuvitus Jussi Kaakinen. Otava. Helsinki.
- Kallioniemi, Tuula (2006) Pätkämäen Tonnikihot. Kuvitus Jussi Kaakinen. Otava. Helsinki.
- Kallioniemi, Tuula (1995) Tuomas Tossavaisen hämärä menneisyys. Otava. Helsinki.
- Kanto, Anneli (2009a) Tulikärpäset. Futistyttö 1. Karisto oy. Hämeenlinna.
- Kanto, Anneli (2009b) Kasi kentälle! Futistyttö 2. Karisto oy. Hämeenlinna.
- Kanto, Anneli (2010) FC Tytsyt. Futistyttö 3. Karisto oy. Hämeenlinna.
- Karpio, Markku (2004) Puh pah pelistä pois. Pultti-sarja. Otava. Helsinki.
- Kohonen, Laila (1999) Sankarimitalli. Kuvitus Elina Vanninen. Vihreä Varis -Sarja. Tammi. Helsinki.
- Kouros, Alexis (1997) Gondwanan lapset. Kuvat: Alexander Reichstein. Lasten Keskus. Helsinki.
- Laulajainen, Leena (1999) Sateenkaarilaakso. Tammi. Helsinki.
- Lehtinen, Tuija (1999) Ystävänpalvelus. Katuhaukat. Otava. Helsinki.
- Lehtolainen, Leena (2010) Minne tytöt kadonneet. Tammi. Helsinki.
- Levola, Kari (1996) Eskimosyksy. Kuvitus Timo Kästämä. Vihreä Varis -sarja. Tammi. Helsinki.
- Levola, Kari (1998) Dum dum... Tammi. Helsinki.
- Levola, Kari (1994) Kirjolahikäärme. Kuvitus Timo Kästämä. Vihreä Varis -sarja. Tammi. Helsinki.
- Levola, Kari (2001) Lammaspimeä. Kuvitus Timo Kästämä. Vihreä Varis -kirja. Tammi. Helsinki.
- Levola, Kari (2010) Leevi ja Leonora. Kuvitus Väinö Heinonen. Vihreä Varis -sarja. Tammi. Helsinki.
- Levola, Kari (1999) Tahdon. Tammi. 2. painos. Helsinki.
- Luther, Annika (2009) Ivoria. Suom. Raija Rintamäki. Teos & Söderströms. Helsinki.
- Mäkinen, Taru (1992) Jade ja autiotalon jengi. Tammi. Helsinki.
- Mäkinen, Taru (1995) Jade ja hakkeri pulassa. Tammi. Helsinki.
- Mäkinen, Taru (1992) Jade ja kummitus. Tammi. Helsinki.
- Mäkinen, Taru (1993) Jade ja oravaliiga. Tammi. Helsinki.
- Nuotio, Eppu & Tolonen, Tuutikki (2007) Pensionaatti Onnela. Delfinan matka-arkku. Otava. Helsinki.
- Nuotio, Eppu & Tolonen, Tuutikki (2008) Pensionaatti Onnela. Täytettyjen tomaattien talvi. Otava. Helsinki.
- Nuotio, Eppu & Tolonen, Tuutikki (2010) Pensionaatti Onnela. Kaukaisten rakkauksien kirja. Otava. Helsinki.
- Parkkinen, Jukka (1993) Rahunen Ruotsista. 2. painos. Werner Söderström Osakeyhtiö. Helsinki.
- Puskala, Sirpa (2003) Tapaus Allu Salminen. Werner Söderström Osakeyhtiö. Helsinki.
- Snellman, Anja (2010) Parvekejumalat. Otava. Helsinki.
- Talvio, Pirkko (1994) Minä olen Davor. Kuvittanut Leena Lumme. Vihreä Varis -sarja. Tammi.

Helsinki.

Tervo, Jari (2011) *Layla*. WSOY. Helsinki.

Tiainen, Marja-Leena (2006) *Alex ja pelon aika*. Tammi. Helsinki.

Tiainen, Marja-Leena (2007) *Alex, Aisha ja Sam*. Tammi. Helsinki.

Tiainen, Marja-Leena (2008) *Alex, Aisha ja toivon aika*. Tammi. Helsinki.

Tiainen, Marja-Leena (1998) *Arttu K.* Tammi. Helsinki.

Tiainen, Marja-Leena (2000) *Arttu K. ja Julia*. Tammi. Helsinki.

Tiainen, Marja-Leena (2002a) *Adiós*, Arttu K. Tammi. Helsinki.

Tiainen, Marja-Leena (2002b) *Pikkuskini*. Tammi. Helsinki.

Uskali, Marika (2004) *Hopeanorsu*. Werner Söderström Osakeyhtiö. Helsinki.

Wahlström, Erik (1992) *Siipien kansa*. Suomentanut Kerttu Manninen. Lasten Keskus.

Wallenius, Leena (1999) *Rosalien laulu*. Otava. Helsinki.

Vaurula, Reijo (1994) *Paluu Tervajärvelle*. RV-kirjat. Vantaa.

Wickström, Mika (1999) *Kypärätamppu*. Werner Söderström Osakeyhtiö. Helsinki.

Vilkuna, Varpu (1998) *Marmoritaivas*. Tammi. Helsinki.

Virtanen, Rauha S. (2001) *Seljalta maailman ääreen*. Werner Söderström Osakeyhtiö. Helsinki.

PAINETTU TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Aerila, Juli-Anna (2010) Fiktiivisen kirjallisuuden maailmasta monikulttuuriseen Suomeen. Ennakointikertomus kirjallisuudenopetuksen ja monikulttuurisuuskasvatuksen välineenä. Turun yliopisto, sarja C, osa 297.

Ahokas, Pirjo (2003) Kohti uutta etiikkaa: mustan naisidentiteetin hybridisaatio Alice Walkerin romaanissa *Meridian*. Teoksessa Pirjo Ahokas & Lotta Kähkönen (toim.) *Vieraaseen kotiin*. Kulttuurinen identiteetti ja muuttoliike kirjallisuudessa ss. 40–60. Turun yliopisto. Taiteiden tutkimuksen laitos Sarja A, n:o 52.

Ahokas, Pirjo & Kähkönen, Lotta (toim.) (2003) *Vieraaseen kotiin*. Kulttuurinen identiteetti ja muuttoliike kirjallisuudessa. Turun yliopisto. Taiteiden tutkimuksen laitos Sarja A, n:o 52.

Alitorppa-Niitamo, Anne (2010) Perheen akkulturaatio ja sukupolvien väliset suhteet. Teoksessa Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet* ss. 45–64. Tietolipas 233. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Eeva, Sara (2004) Kreolalaisen heteroseksuaalisuuden ”pakollinen” ja melankolinen rakentuminen Jean Rhysin romaaneissa *Voyage in the Dark* ja *Siintää Sargassomeri*. Teoksessa Lasse Kekki & Kaisa Ilmonen (toim.) *Pervot pidot*. Homo-, lesbo- ja queer-näkökulmia kirjallisuudentutkimukseen ss. 312–338. Like.

Eeva, Sara (2003) Paikantamisen problematiikka osana kreolalaisen kulttuuri-identiteettiä Jean Rhysin romaanissa *Wide Sargasso Sea*. Teoksessa Pirjo Ahokas & Lotta Kähkönen (toim.) *Vieraaseen kotiin*. Kulttuurinen identiteetti ja muuttoliike kirjallisuudessa ss. 111–133. Turun yliopisto. Taiteiden tutkimuksen laitos Sarja A, n:o 52.

Engelberg, Mila (2010) Kielten sukupuolet. Teoksessa Tuija Saresma & Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen* ss. 167–169. Vastapaino. Tampere.

Grünn, Karl (2001) *Seurustelusta seksiin*. Teoksessa Tuula Korolainen (toim.) *Kirjaseikkailu*. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas ss. 284–290. Tammi. Helsinki.

Haikkola, Lotta (2010) Etnisyys, suomalaisuus ja ulkomaalaisuus toisen sukupolven luokittelussa. Teoksessa Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet* ss. 219–238. Tietolipas 233. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hakala, Hellevi (2003) *1920- ja 1930-luvun nuortenromaani: pyryharakoita ja sankaripoikia*.

- Teoksessa Liisi Huhtala & Karl Grönn & Ismo Loivamaa & Maria Laukka (toim.) Pieni suuri maailma. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia ss. 74–85. Tammi.
- Hakkarainen, Marja-Leena (2010) Istanbulin ja Berliinin välillä – kulttuurisen identiteetin muodonmuutoksia turkkilais-saksalaisessa kirjallisuudessa. Teoksessa Eila Rantonen (toim.) Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa ss. 220–245. Tampere University Press.
- Hakkarainen, Marja-Leena (2003) Kansalaisuus ja kulttuurinen hybridiys Fawzi Boubian romaanissa *Heidelberg und Marrakesh, einfach*. Teoksessa Pirjo Ahokas & Lotta Kähkönen (toim.) Vieraaseen kotiin. Kulttuurinen identiteetti ja muuttoliike kirjallisuudessa ss. 255–279. Turun yliopisto. Taiteiden tutkimuksen laitos Sarja A, n:o 52.
- Halmesvirta, Anssi (2001) Rajaseudun pidättyvä rotupoliittikka. Teoksessa Sulevi Riukulehto & Anssi Halmesvirta & Pöntinen, Kari: Poliittikkaa lastenkirjoissa ss. 101–113. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tietolipas 178.
- Harinen, Päivi & Ronkainen, Jussi (2010) ”Uusi tuuli puhalttaa, painaa pilviin juuret” Monikulttuuriset nuoret ja kulttuurisen erilaisuuden puolustus. Teoksessa Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.) Maahanmuutto ja sukupolvet ss. 273–290. Tietolipas 233. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Harjunen, Hannele (2010) Sukupuolittuneet ruumiin muodot ja merkitykset. Teoksessa Tuija Saresma & Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) Käsikirja sukupuoleen ss. 241–242. Vastapaino. Tampere.
- Havaste, Paula (2003) Lastenkirjojen kritiikki ja tutkimus. Teoksessa Liisi Huhtala & Karl Grönn & Ismo Loivamaa & Maria Laukka (toim.) Pieni suuri maailma. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia ss. 14–147. Tammi.
- Heikkilä-Halttunen, Päivi (2003a) 1940- ja 1950-luvun klassikot. Teoksessa Liisi Huhtala & Karl Grönn & Ismo Loivamaa & Maria Laukka (toim.) Pieni suuri maailma. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia ss. 166–176. Tammi.
- Heikkilä-Halttunen, Päivi (2003b) Patikkamatka maalta kaupunkiin. Teoksessa Liisi Huhtala & Karl Grönn & Ismo Loivamaa & Maria Laukka (toim.) Pieni suuri maailma. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia ss. 216–232. Tammi.
- Heikkilä-Halttunen, Päivi (2003c) Suvaitsevaisuuden pinna kireällä? Homoseksuaalisuuden kuvaus kotimaisissa nuortenkirjoissa. Teoksessa Päivi Heikkilä-Halttunen ja Kaisu Rättyä (toim.) Nuori kirjan peilissä. Nuortenromani 2000-luvun taitteessa ss. 68–97. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 30.
- Heikkilä-Halttunen, Päivi (2001) Siivet varpaiden välissä. Nuortenkirjallisuuden teemoja ja virtauksia. Teoksessa Tuula Korolainen (toim.) Kirjaseikkailu. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas ss. 219–237. Tammi. Helsinki.
- Heikkilä-Halttunen, Päivi & Rättyä, Kaisu (toim.) (2003) Nuori kirjan peilissä. Nuortenromani 2000-luvun taitteessa. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 30.
- Hekanaho, Pia Livia (2010) Queer-teorian kummia vaiheita. Teoksessa Tuija Saresma & Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) Käsikirja sukupuoleen ss. 144–155. Vastapaino. Tampere.
- Himananen, Markus & Könönen, Jukka (2010) Maahanmuuttopoliittinen sanasto. Into Kustannus.
- Huhtala, Liisi (2003) Kasvun aika. Teoksessa Liisi Huhtala & Karl Grönn & Ismo Loivamaa & Maria Laukka (toim.) Pieni suuri maailma. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia ss. 38–46. Tammi.
- Huhtala, Liisi & Juntunen, Katariina (toim.) (2004) Ilosaarten seutuvalta. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden historiaa ja tutkimusta. BTJ Kirjastopalvelu.
- Huovi, Hannele (2003) Lasimurskaa – Lasiurinko-teoksen lähtökohtia. Teoksessa Monikulttuurisuus ja lastenkirjallisuus ss. 59–63. Päätoimittaja Kaarina Kolu. Virikkeitä 2/2003. IBBY Finlandin julkaisuja.

- Huttunen, Laura (1994) ”Enää ei käy se mustalaisten vanha elämä”: mustalaisten etnisen identiteetin rakentaminen nyky-Suomessa. Teoksessa Marjo Kylmänen (toim.) *Me ja muut*. ss. 35–53. Vastapaino. Tampere.
- Ilmonen, Kaisa (2003) Vastahistoria ja vallankumous ”oman tilan” rakentajina karibialaisessa naiskirjallisuudessa: Michelle Cliffin *Abeng* ja Zee Edgellin *Beka Lamb*. Teoksessa Pirjo Ahokas & Lotta Kähkönen (toim.) *Vieraaseen kotiin*. Kulttuurinen identiteetti ja muuttoliike kirjallisuudessa ss. 169–197. Turun yliopisto. Taiteiden tutkimuksen laitos Sarja A, n:o 52.
- Immonen, Antti (2001) Minästä ja maailmasta. Teoksessa Tuula Korolainen (toim.) *Kirjaseikkailu*. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas ss. 326–332. Tammi. Helsinki.
- Johansson, Hanna (2009) Musta peili ja tirkistysaukko – maisemakuvien käänteiset kertomukset. Teoksessa Kari Soinio: *Maisemasta paikkaan*. From Landscape to Place ss. 32–47. Maahenki Oy. Helsinki.
- Jokinen, Arto (2010) Kriittinen mies- ja maskuliinisuustutkimus. Teoksessa Tuija Saresma & Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen* ss. 128–139. Vastapaino. Tampere.
- Jokinen, Kimmo (1997) Suomalaisen lukemisen maisemaihanteet. Jyväskylän yliopisto. SoPhi. Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 14. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 56.
- Joronen, Tuula (2003) Helsingin ulkomaalaispolitiikan teoria ja käytäntö. Kansainvälinen kulttuurikeskus Caisa. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 1/2003.
- Juvonen, Tuula & Rossi, Leena-Maija & Saresma, Tuija (2010) Kuinka sukupuolta voi tutkia? Teoksessa Tuija Saresma & Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen* ss. 9–17. Vastapaino. Tampere.
- Järvelä, Maria-Liisa (2010) Monikulttuurinen Suomi – monikulttuurinen koulu. Teoksessa Terhi Törmälehto (toim.) *Maailma tuli tunnille*. Kansainvälisyyskasvatus osana äidinkielen ja kirjallisuuden opetusta ss. 31–44. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja. Äidinkielen opettajain liitto. Helsinki.
- Kaitaro, Timo (2010) Miten esittää väritön vihreä ajatus? Representaatio surrealismissa. Teoksessa Tarja Knuutila & Aki Petteri Lehtinen (toim.) *Representaatio*. Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi ss. 158–171. Gaudeamus.
- Kantola, Johanna (2010) Sukupuoli ja valta. Teoksessa Tuija Saresma & Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen* ss. 78–87. Vastapaino. Tampere.
- Karjalainen, Maija (2003) Teoksessa Liisi Huhtala & Karl Grunn & Ismo Loivamaa & Maria Laukka (toim.) *Pieni suuri maailma*. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia ss. 273–275. Tammi.
- Karkulehto, Sanna (2010) Liikkuvaa halua kotimaisessa naisten nykykirjallisuudessa. Teoksessa Tuija Saresma & Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen* ss. 49–55. Vastapaino. Tampere.
- Karpio, Markku (2003) Kolmiloikkaa kategorioiden rajavyöhykkeellä. Teoksessa Päivi Heikkilä-Halttunen & Kaisu Rättyä (toim.) *Nuori kirjan peilissä*. Nuortenromaani 2000-luvun taitteessa ss. 161–169. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 30.
- Katajamäki, Sakari (2010) Pienestä äänestä pohjapiirroksiksi: Sonettirunouden metamodaalisuus. Teoksessa Tarja Knuutila & Aki Petteri Lehtinen (toim.) *Representaatio*. Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi ss. 172–195. Gaudeamus.
- Kekki, Lasse (2004) Pervot pidot. Johdanto homo-, lesbo- ja queer-kirjallisuudentutkimukseen. Teoksessa Lasse Kekki & Kaisa Ilmonen (toim.) *Pervot pidot*. Homo-, lesbo- ja queer-näkökulmia kirjallisuudentutkimukseen ss. 13–45. Like.
- Kekki, Lasse & Ilmonen, Kaisa (toim.) (2004) *Pervot pidot*. Homo-, lesbo- ja queer-näkökulmia kirjallisuudentutkimukseen. Like.

- Keskinen, Suvi (2010) Sukupuolistunut väkivalta. Teoksessa Tuija Saresma & Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) Käsikirja sukupuoleen ss. 243–254. Vastapaino. Tampere.
- Kilpi, Elina (2010) Toinen sukupolvi peruskoulun päättyessä ja toisen asteen koulutuksessa. Teoksessa Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.) Maahanmuutto ja sukupolvet ss. 110–132. Tietolipas 233. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kirstinä, Leena (2001) Odysseus tekstien merellä. Lukemisen muodonmuutokset Jukolasta nyky-Suomeen. Teoksessa Tuula Korolainen (toim.) Kirjaseikkailu. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas ss. 15–22. Tammi. Helsinki.
- Kivijärvi, Antti & Honkasalo, Veronika (2010) Monikulttuuristen nuorten ja nuorisotyöntekijöiden tulkintoja rasismista. Teoksessa Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.) Maahanmuutto ja sukupolvet ss. 257–272. Tietolipas 233. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kivilaakso, Sirpa (2003) Metsien kaukainen sini – Swanin nuortenromaanit. Teoksessa Liisi Huhtala & Karl Grunn & Ismo Loivamaa & Maria Laukka (toim.) Pieni suuri maailma. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia ss. 63–65. Tammi.
- Kivimäki, Sanna & Rantonen, Eila (2010) Koti ja yhteisöt ruotsinsuomalaisten Susanna Alakosken Sikaloissa ja Arja Uusitalon Meren sylissä. Teoksessa Eila Rantonen (toim.) Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa ss. 132–162. Tampere University Press.
- Knuutila, Tarja (2010) Totuudenmukaisia kuvauksia vai monikäyttöisiä välineitä? Mallit tieteellisinä presentaatioina. Teoksessa Tarja Knuutila & Aki Petteri Lehtinen (toim.) Representaatio. Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi ss. 331–350. Gaudeamus.
- Knuutila, Tarja & Lehtinen, Aki Petteri (toim.) (2010) Representaatio. Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi. Gaudeamus.
- Kolu, Kaarina (2003) Leena Laulajainen – monikulttuurisuuden puolesta. Teoksessa Monikulttuurisuus ja lastenkirjallisuus ss. 64–77. Päätoimittaja Kaarina Kolu. Virikkeitä 2/2003. IBBY Finlandin julkaisuja.
- Kolu, Kaarina & Volotinen, Teresa (2003) Erilaisuus on rikkautta: lastenkirjallisuus suvaitsevuuden edistäjänä. Teoksessa Monikulttuurisuus ja lastenkirjallisuus ss. 35–39. Päätoimittaja Kaarina Kolu. Virikkeitä 2/2003. IBBY Finlandin julkaisuja.
- Korhonen, Maija (2003) Helander, Riitta & Mikkonen, Anna: Ikävä äitiä... Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa. Teoksessa Monikulttuurisuus ja lastenkirjallisuus s. 94. Päätoimittaja Kaarina Kolu. Virikkeitä 2/2003. IBBY Finlandin julkaisuja.
- Korolainen, Tuula (toim.) (2001) Kirjaseikkailu. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas. Tammi, Helsinki.
- Korpela, Helena (2005) Lasten ja nuorten kotoutuminen. Teoksessa Maahanmuuttajaoppilaiden opetus perusopetuksessa – opetussuunnitelmatyöstä käytäntöön ss. 26–37. Opetushallitus.
- Korvajärvi, Päivi (2010) Sukupuolistunut ja sukupuolistava työ. Teoksessa Tuija Saresma & Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) Käsikirja sukupuoleen ss. 183–196. Vastapaino. Tampere.
- Kosonen, Päivi (2009a) Brittiproosa toisen maailmansodan jälkeen: alakulon ajasta romaanin renesanssiin. Teoksessa Päivi Kosonen & Päivi Mäkirinta & Eila Rantonen (toim.) Imperiumin perilliset. Esseitä brittiläisestä nykykirjallisuudesta ss. 25–33. Avain.
- Kosonen, Päivi (2009b) Imperiumin kirjalliset perilliset. Teoksessa Päivi Kosonen, Päivi Mäkirinta ja Eila Rantonen (toim.) Imperiumin perilliset. Esseitä brittiläisestä nykykirjallisuudesta ss. 17-21. Avain.
- Koste, Asmo (toim.) (2010) Nuorista Suomessa. Tietoa nuorista, heidän asemastaan, elinoloistaan ja nuorisotyöstä 2010. Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi ry.
- Kylmänen, Marjo (toim.) (1994) Me ja muut. Vastapaino. Tampere.
- Kähkönen, Lotta (2003) Valkoisuus kriisissä: rotu, sukupuoli ja luokka Joyce Carol Oatesin novellissa ”White Trash”. Teoksessa Pirjo Ahokas & Lotta Kähkönen (toim.) Vieraaseen kotiin.

- Kulttuurinen identiteetti ja muuttoliike kirjallisuudessa ss. 82–108. Turun yliopisto. Taiteiden tutkimuksen laitos Sarja A, n:o 52.
- Lampelto, Riitta & Taimi, Elina & Hyytinen, Riitta (toim.) (2010) Tietoa, taitoa ja luottamuksen rakentamista. Pääkaupunkiseudun kotouttamistyön kehittämishankkeiden loppuraportti. Työpapereita 2010:2. Socca. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus.
- Lappalainen, Irja (1979) Suomalainen lasten- ja nuortenkirjallisuus. 2. uudistettu painos. Weilin+Göös.
- Latomaa, Sirkku (2010) "Hänellä ei ole kieltä missä hän voisi elää" – kirjallisuus kielipolitiikan ilmentäjänä. Teoksessa Eila Rantonen (toim.) Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa ss. 40–68. Tampere University Press.
- Latomaa, Sirkku & Suni, Minna (2010) Toinen sukupolvi ja kielelliset valinnat. Teoksessa Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.) Maahanmuutto ja sukupolvet ss. 151–174. Tietolipas 233. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lehtonen, Mikko (2003) Johdatus ksenosofiaan eli vierasta koskevaan viisauteen. Teoksessa Monikulttuurisuus ja lastenkirjallisuus ss. 7–22. Päätoimittaja Kaarina Kolu. Virikkeitä 2/2003. IBBY Finlandin julkaisu.
- Lehtonen, Mikko (1994) Me muissa: Babar unenamme. Teoksessa Marjo Kylmänen (toim.) Me ja muut ss. 95–112. Vastapaino. Tampere.
- Liebkind, Karmela & Mannila, Simo & Jasinskaja-Lahti, Inga & Jaakkola, Magdalena & Kyntäjä, Eve & Reuter, Anni (2004) Venäläinen, virolainen, suomalainen. Kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomeen. Gaudeamus.
- Lindström, Minna-Marika (1994) Vihollisesta vastustajaksi – John F. Kennedyn viholliskuva. Teoksessa Marjo Kylmänen (toim.) Me ja muut ss. 177–191. Vastapaino. Tampere.
- Loivamaa, Ismo (2009) Kotimaisia lasten- ja nuortenkirjailijoita 6. BTJ Kustannus,
- Löytty, Olli (1994) Niilin lähteillä – tutkimusmatka länsimaiseen Afrikka-diskurssiin. Teoksessa Marjo Kylmänen (toim.) Me ja muut ss. 113–130. Vastapaino. Tampere.
- Marjak, Nina (1998) Kiinalaisoppilaiden kotoutuminen. Helsingissä peruskoulua käyvien etniseltä alkuperältään kiinalaisten oppilaiden sopeutuminen Suomeen ja suomalaiseen kouluun. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja B16:1998. Helsingin kaupunki, opetusvirasto.
- Markkanen, Sanna (2010) Toisen sukupolven koulumenestyksen ymmärtäminen ja tutkiminen Suomessa. Teoksessa Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.) Maahanmuutto ja sukupolvet ss. 133–148. Tietolipas 233. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Martikainen, Tuomas & Haikkola, Lotta (toim.) (2010) Maahanmuutto ja sukupolvet. Tietolipas 233. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Monikulttuurisuus ja lastenkirjallisuus. Toimituskunta Kaarina Kolu (päätoimittaja), Maija Korhonen, Marja Suojala ja Teresia Volotinen. Virikkeitä 2/2003. IBBY Finlandin julkaisu.
- Monikulttuurisuus ja lasten kirjallisuuskasvatus. Toimituskunta Kaarina Kolu (päätoimittaja), Maija Korhonen ja Kaisa Torkki. Virikkeitä 2/2004. IBBY Finlandin julkaisu.
- Monikulttuurisuuskasvatusta nuortenkirjoista. Opettaja 17/2010, 49.
- Mäkirinta, Päivi (2003) Yksilön irrottautuminen kansakunnasta Louis-Ferdinand Célinen romaanissa *Voyage au bout de la nuit*. Teoksessa Pirjo Ahokas & Lotta Kähkönen (toim.) Vieraaseen kotiin. Kulttuurinen identiteetti ja muuttoliike kirjallisuudessa ss. 229–254. Turun yliopisto. Taiteiden tutkimuksen laitos Sarja A, n:o 52.
- Naskali, Päivi (2010) Kasvatus, koulutus ja sukupuoli. Teoksessa Tuija Saresma & Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) Käsikirja sukupuoleen ss. 277–288. Vastapaino. Tampere.
- Neimala, Kaisa (2001) Isä pani lomalla parastaan. Lastenromaanin arkea, tunteita ja tekoja. Teoksessa Tuula Korolainen (toim.) Kirjaseikkailu. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas ss. 106–117. Tammi. Helsinki.

- Nummelin, Airi (2003) Monipuolinen Arvily. Teoksessa Liisi Huhtala & Karl Grönn & Ismo Loivamaa & Maria Laukka (toim.) Pieni suuri maailma. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia ss. 86–88. Tammi.
- Nyman, Jopi (2010) Pakolaisuus Britannian mustassa kirjallisuudessa. Teoksessa Eila Rantonen (toim.) Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa ss. 195–219. Tampere University Press.
- Oksanen, Saara (2010) Nuoret somalalaiset sukupuolen ja etnisyyden rajoja etsimässä. Teoksessa Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.) Maahanmuutto ja sukupolvet ss. 239–256. Tietolipas 233. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Paasonen, Susanna (2010) Sukupuoli ja representaatio. Teoksessa Tuija Saresma & Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) Käsikirja sukupuoleen ss. 39–49. Vastapaino. Tampere.
- Peltola, Marja (2010) Ulossuljettu keskiluokka? Maahanmuuttajataustaiset nuoret, perhe ja yhteiskunnallinen asema. Teoksessa Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.) Maahanmuutto ja sukupolvet ss. 66–83. Tietolipas 233. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Perhoniemi, Riku & Jasinskaja-Lahti, Inga (2006) Maahanmuuttajien kotoutuminen pääkaupunkiseudulla. Seurantatutkimus 1997–2004. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 2/2006.
- Pietarinen, Ahti-Veikko (2010) Ajatusten liikkuvat kuvat: Representaatio logiikassa. Teoksessa Tarja Knuutila & Aki Petteri Lehtinen (toim.) Representaatio. Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi ss. 94–108. Gaudeamus.
- Piipponen, Maarit (2010) Stereotyyppioista itseilmaisuuksiin – kiinalais-amerikkalainen kirjallisuus ja valkoinen kansakunta. Teoksessa Eila Rantonen (toim.) Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa ss. 271–301. Tampere University Press.
- Pynnönen, Marja-Liisa (1995) Ruotsinsuomalaisia pääsee kirjallisuuden kentälle. Teoksessa Matti Savolainen (toim.) Marginalia ja kirjallisuus. Ääniä suomalaisen kirjallisuuden reunoilta ss. 145–187. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Pöntinen, Kari (2001) Imperiumista kansakunnaksi. Teoksessa Sulevi Riukulehto & Anssi Halmesvirta & Pöntinen, Kari: Poliittikkaa lastenkirjoissa ss. 114–139. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tietolipas 178.
- Rajalin, Marita (2003) Sodan jälkiä. Teoksessa Liisi Huhtala & Karl Grönn & Ismo Loivamaa & Maria Laukka (toim.) Pieni suuri maailma. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia ss. 158–161. Tammi.
- Rajalin, Marita (2001) Me ja muut – sodassa ja sovussa. Teoksessa Tuula Korolainen (toim.) Kirjaseikkailu. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas ss. 318–325. Tammi. Helsinki.
- Rantanen, Päivi (1994) Hevosenkaltainen kansa – suomalaisuus topeliaanisessa diskurssissa. Teoksessa Marjo Kylmänen (toim.) Me ja muut ss. 17–23. Vastapaino. Tampere.
- Rantonen, Eila (2011) Postkolonialismi suomalaisessa kirjallisuudessa. Teoksessa Satu Kiisinen & Päivi Koivisto (toim.) Kirjallisuus liikkeessä. Lajeja, käsitteitä, teorioita ss. 169–182. Äidinkielen opettajain liitto, Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja 2011.
- Rantonen, Eila (2010a) Maahanmuuttajat ja kirjallisuus Suomessa ja Ruotsissa. Teoksessa Eila Rantonen (toim.) Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa ss. 163–191. Tampere University Press.
- Rantonen, Eila (toim.) (2010b) Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa. Tampere University Press.
- Rantonen, Eila & Savolainen, Matti (2010) Vähemmistöt ja monikulttuurisuus – kulttuurit ja kirjallisuudet rinnakkain, vastakkain ja vuorovaikutuksessa. Teoksessa Eila Rantonen (toim.) Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa ss. 9–39. Tampere University Press.
- Rantonen, Eila (2009a) Imperiumin ajasta monikulttuuriseen Britanniaan. Teoksessa Päivi Kosonen & Päivi Mäkirinta & Eila Rantonen (toim.) Imperiumin perilliset. Esseitä brittiläisestä

nykykirjallisuudesta ss. 42–51. Avain.

Rantonen, Eila (2009b) Valtamerellä ja lasipullossa: englantilaisen romaanin historiallisia reittejä. Teoksessa Päivi Kosonen & Päivi Mäkirinta & Eila Rantonen (toim.) Imperiumin perilliset. Esseitä brittiläisestä nykykirjallisuudesta ss. 21–25. Avain.

Rantonen, Eila (2006) Kirjallisia tuliaisia: maahanmuuttajakirjallisuus kulttuurien välissä. Teoksessa Kaisa Hypén (toim.) Fiktiota! Levottomat genret ja kirjaston arki ss. 121–135. BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Rantonen, Eila (2003) Nais-Eurooppa, nais-Afrikka ja jälkikoloniaalinen tilanne Veronica Pimenoffin romaanissa *Maa ilman vettä*. Teoksessa Pirjo Ahokas & Lotta Kähkönen (toim.) Vieraaseen kotiin. Kulttuurinen identiteetti ja muuttoliike kirjallisuudessa ss. 280–305. Turun yliopisto. Taiteiden tutkimuksen laitos Sarja A, n:o 52.

Rantonen, Eila (1994) Länsimaisen estetiikan rasismi. Teoksessa Marjo Kylmänen (toim.) Me ja muut ss. 131–154. Vastapaino. Tampere.

Riukulehto, Sulevi (2001a) Nuorisokirjoissako politiikkaa? Teoksessa Sulevi Riukulehto & Anssi Halmesvirta & Kari Pöntinen: Poliitiikkaa lastenkirjoissa ss. 7–13. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tietolipas 178.

Riukulehto, Sulevi (2001b) Haaveilijoita ja intiaaneja. Teoksessa Sulevi Riukulehto & Anssi Halmesvirta & Pöntinen, Kari: Poliitiikkaa lastenkirjoissa ss. 79–100. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tietolipas 178.

Riukulehto, Sulevi & Halmesvirta, Anssi & Pöntinen, Kari (2001) Poliitiikkaa lastenkirjoissa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tietolipas 178.

Roininen, Aimo (1995) Marginaalina keskustassa: Työväen Sanomalehti-Osakeyhtiö kirjakustantajana vuosisadan alussa. Teoksessa Matti Savolainen (toim.) Marginalia ja kirjallisuus. Ääniä suomalaisen kirjallisuuden reunoilta ss. 188–217. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Rojola, Lea (1995) Varmuuden vuoksi. Modernin representaatio Volter Kilven Saaristosarjassa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tutkimuksia 627. Helsinki.

Rossi, Leena-Maija (2010a) Esityksiä, edustamista ja eroja: Representaatio on politiikkaa teoksessa Tarja Knuutila & Aki Petteri Lehtinen (toim.) Representaatio. Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi ss. 261–275. Gaudeamus.

Rossi, Leena-Maija (2010b) Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin. Teoksessa Tuija Saresma & Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) Käsikirja sukupuoleen ss. 21–38. Vastapaino. Tampere.

Ruohonen, Voitto (2005) Paha meidän kanssamme. Matti Yrjänä Joensuun romaanien yhteiskuntakuvasta. Otava.

Ruuska, Helena (2001) Kreisit murkut steissillä. Teoksessa Tuula Korolainen (toim.) Kirjaseikkailu. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas ss. 276–283. Tammi. Helsinki.

Rynkänen, Tatjana & Pöyhönen, Sari (2010) Eri-ikäisinä muuttaneet venäjänkieliset nuoret. Suhde kielen ylläpitämiseen, kielenoppimiseen ja integroitumiseen. Teoksessa Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.) (2010) Maahanmuutto ja sukupolvet ss. 175–192. Tietolipas 233. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Rättyä, Kaisu (2003a) Nuoren identiteetin etsintää. Jukka Parkkisen Suvi Kinos ja elämän eväät -romaanin minän rakentajana. Teoksessa Päivi Heikkilä-Halttunen & Kaisu Rättyä (toim.) Nuori kirjan peilissä. Nuortenromaanin 2000-luvun taitteessa ss. 98–119. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 30.

Rättyä, Kaisu (2003b) Nuortenromaanin tutkimus 1960-luvulta 2000-luvulle. Teoksessa Päivi Heikkilä-Halttunen & Kaisu Rättyä (toim.) Nuori kirjan peilissä. Nuortenromaanin 2000-luvun taitteessa ss. 170–198. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 30.

Saariluoma, Liisa (1995) Unohdetun kansan ääni. Ville Kuronen ja Ryysyrannan Jooseppi.

- Teoksessa Matti Savolainen (toim.) *Marginalia ja kirjallisuus. Ääniä suomalaisen kirjallisuuden reunoilta* ss. 220–245. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Salo-Lee, Liisa (2010) Oman kulttuurin ymmärtäminen avaimena kulttuurienväliseen kompetenssiin. Teoksessa Terhi Törmälehto (toim.) *Maailma tuli tunnille. Kansainvälisyyskasvatus osana äidinkielen ja kirjallisuuden opetusta* ss. 19–30. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja. Äidinkielen opettajain liitto. Helsinki.
- Santala, Riitta (1994) *Me muut – suomalaiset englanninkielisessä fiktiossa*. Teoksessa Marjo Kylmänen (toim.) *Me ja muut* ss. 69–80. Vastapaino. Tampere.
- Saresma, Tuija & Rossi, Leena-Maija & Juvonen, Tuula (toim.) (2010) *Käsikirja sukupuoleen*. Vastapaino. Tampere.
- Savolainen, Matti (toim.) (1995a) *Marginalia ja kirjallisuus. Ääniä suomalaisen kirjallisuuden reunoilta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Savolainen, Matti (1995b) *Keskusta, marginalia, kirjallisuus*. Teoksessa Matti Savolainen (toim.) *Marginalia ja kirjallisuus. Ääniä suomalaisen kirjallisuuden reunoilta* ss. 7–35. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Simojoki, Anna (2010) *Iso ilo monen kulttuurin lapsesta*. Gummerus.
- Straszer, Boglárka (2010) ”Unkarilaisuus tekee minusta persoonallisen” Pohdintoja toisen polven suomenunkarilaisten kieli-identiteetistä. Teoksessa Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet* ss. 193–216. Tietolipas 233. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Talib, Mirja & Löfström, Jan & Meri, Matti (2004) *Kulttuurit ja koulu. Avaimia opettajille*. WSOY.
- Talib, Mirja-Tytti (2003) *Monikulttuurisuuden haasteet kasvatukselle*. Teoksessa *Monikulttuurisuus ja lastenkirjallisuus* ss. 23–29. Päätoimittaja Kaarina Kolu. *Virikkeitä* 2/2003. IBBY Finlandin julkaisu.
- Teräs, Marianne & Lasonen, Johanna & Sannino, Annalisa (2010) *Maahanmuuttajien lasten siirtymät koulutukseen ja työelämään*. Teoksessa Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet* ss. 85–109. Tietolipas 233. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tikka, Ilona (2004) *Suomalainen lapsi maailmalla. Kolmannen kulttuurin kasvatit. Kansanvalistusseura*.
- Tolonen, Tuutikki (2010) *Monikulttuurisia kirjoja kouluun*. Teoksessa Terhi Törmälehto (toim.) *Maailma tuli tunnille. Kansainvälisyyskasvatus osana äidinkielen ja kirjallisuuden opetusta* ss. 113–123. Äidinkielen opettajain liitto. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja 2010.
- Tuhkanen, Mikko (2004) *Mustista venuksista pervoihin sekasikiöihin. Rodun ja seksuaalisuuden hybridisistä tieteistä*. Teoksessa Lasse Kekki & Kaisa Ilmonen (toim.) *Pervot pidot. Homo-, lesbo- ja queer-näkökulmia kirjallisuudentutkimukseen* ss. 289–311. Like.
- Törrönen, Jukka (2010) *Kuvaus, näkökulma, ääni: Representaatioiden analyysi empiirisessä sosiaalitutkimuksessa*. Teoksessa Tarja Knuutila & Aki Petteri Lehtinen (toim.) *Representaatio. Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi* ss. 276–304. Gaudeamus.
- Urponen, Marja (2010) *Kansalaisuus, kansallisuus ja sukupuoli*. Teoksessa Tuija Saresma & Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen* ss. 292–304. Vastapaino. Tampere.
- Valovirta, Elina (2010) *Ylirajaisten erojen politiikkaa*. Teoksessa Tuija Saresma & Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen* ss. 92–105. Vastapaino. Tampere.
- Vehkavaara, Mikko (1994) *Orientalismikritiikki – keidas vai kangastus?* Teoksessa Marjo Kylmänen (toim.) *Me ja muut* ss. 155–175. Vastapaino. Tampere.
- Veivo, Harri (2011) *Portti ja polku. Tutkimus kirjallisuuden semiotiikasta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Veivo (2010) *Representaation muodot ja mahdollisuudet kirjallisuudessa*. Teoksessa Tarja Knuutila & Aki Petteri Lehtinen (toim.) *Representaatio. Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi* ss. 135–157.

Gaudeamus.

Veivo, Harri & Huttunen, Tomi (1999) Semiotiikka. Merkeistä mieleen ja kulttuuriin. Edita.

Vuori, Jaana (2010) Jälkisanat Suomalaisen naistutkimuksen laineilla. Teoksessa Tuija Saresma & Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) Käsikirja sukupuoleen ss. 315–325. Vastapaino. Tampere.

Österlund, Mia (2003) Valonarkaa toimintaa. Yhteiskuntakritiikkiä Peter Pohlin nuortenromaanissa *Man kan inte säga allt*. Teoksessa Päivi Heikkilä-Halttunen & Kaisu Rättyä (toim.) Nuori kirjan peilissä. Nuortenromaanin 2000-luvun taitteessa ss. 120–145. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 30.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

www.edi.utu.fi/laitokset/tokl/tutkimus/julkaisut/KajantolaTaija (13.2.2011) (Kajantola, Taija (2010) Turkulaisten maahanmuuttajaoppilaiden kieli-identiteetti ja akkulturaatioasenne. Hyväksytty opinnäyte. Kasvatustieteellinen tiedekunta. Turun yliopisto.)

<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/kas/opett/pg/lumme/tavoitte.pdf> (12.1.2011) (Lumme, Pia (1999) Tavoitteena maahanmuuttajaoppilaan integraatio yleisopetukseen. Akkulturaatioasenteiden yhteys maahanmuuttajien opetuksessa esiintyvien ongelmien ratkaisutapoihin. Pro gradu –työ. Kasvatustieteellinen tiedekunta, Opettajankoulutuslaitos, Helsingin yliopisto.)

Suullinen tieto (luentoesitys): Opetuskonsultti Sari Korkalainen, Helsingin kaupungin opetusvirasto, 20.10.2010. Koulutuspäivä Maahanmuuttajataustaisen oppilaan tukeminen yleisopetuksessa. Opetusvirasto, Juhlasali.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön ennakkotilasto [verkkójulkaisu].

ISSN=1798-8381. toukokuu 2011. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 18.7.2011].

Saantitapa: http://www.stat.fi/til/vamuu/2011/05/vamuu_2011_05_2011-06-22_tie_001_fi.html. (18.7.2011)